

REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
Chișinău, Republica Moldova

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

*№ 1
2014*

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

ISSN 1857-1999

Apare din 2006 de 4 ori pe an

Nr. 1 (31), 2014

Publicație periodică științifico-teoretică
și informațional-practică fondată de
Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova

Asociați:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova,
Asociația pentru Politică Externă
și Cooperare Internațională din Republica Moldova

Înregistrată
de către Camera Înregistrării de Stat
de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova
Certificatul nr. MD 000039
din „04” august 2009

Accreditată
prin Hotărârea C.S.Ș.D.T. al A.Ș.M.
și C.N.A.A. Nr. 146 din 27.06.2013
în calitate de publicație științifică de profil,
Categorია „B”, la specialitățile:
12.00.10 - drept internațional public;
12.00.03 - drept internațional privat
(profilul drept)

și
23.00.04 – teoria și istoria relațiilor internaționale
și dezvoltării globale
(profilul științe politice)

Revista este inclusă în bazele de date internaționale:
Social Science Research Network (SSRN) și
Biblioteca Științifică Electronică eLIBRARY.RU
pentru calcularea factorului de impact
și indexului de citare

ADRESA NOASTRĂ:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, bir. 305, MD 2069.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruruban@yahoo.com; alexandruruban@mail.ru

<http://www.rmdir.md>

Indexul poștal: PM 32028

Toate materialele sunt recenzate.

Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna
poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor
revine în exclusivitate autorilor.

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional
și Relații Internaționale”, 2014.

Toate drepturile rezervate

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

- **CHIRTOACĂ Natalia, FLOREA Dumitrița.** Răspunderea internațională a statului în viziunea O.N.U. și în practica Curții Internaționale de Justiție.....9
- **KOPYLOV Mihail, KOPYLOV Stanislav, MISHLANOVA Valeria.** Statutul contemporan și perspectivele dezvoltării dreptului internațional al mediului (la aniversarea ramurii de drept).....21

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

- **BĂIEȘU Aurel.** Efectele rezoluțiunii contractului în dreptul comerțului internațional.....34
- **DIKOVSKA Iryna.** Soft Law – sursă de reglementare a obligațiilor contractuale private internaționale.....49

RELAȚII INTERNAȚIONALE

- **BURIAN Alexandru.** Lumea multipolară și locul Europei în noul sistem de relații internaționale.....59

TRIBUNA TINERILOR CERCETĂTORI

- **BUDURINA-GOREACII Carolina.** Afirmarea și dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești (1991-2013).....73
- **CARAUȘ Cristina.** Clauzele limitative și exoneratoare de răspundere în sistemul convențiilor cu privire la răspunderea contractuală.....81
- **MACOVEI Tatiana.** Reglementări naționale și internaționale privind interzicerea discriminării femeilor în cadrul raporturilor juridice de muncă.....94
- **MEREUȚĂ Roman.** Legitimarea prioritara a dreptului internațional în legislația națională.....109
- **MORĂRESCU Adrian.** Evaluarea testului de proporționalitate privind drepturile și libertățile calificate în spețele Curții Europene a Drepturilor Omului contra Moldovei.....116

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- **ANIȚEI Nadia – Cerasela.** Legea aplicabilă sancțiunilor convenției matrimoniale.....134
- **BOCA Sergiu.** Retroactivitatea ca efect principal al nulității actelor juridice civile față de părți.....145
- **DEY Maryna, SHUMELIAK Kristina.** Armonizarea legislației Ucrainei cu legislația EU privind protecția muncii femeilor.....151
- **PLOTNIC Olesia.** O definiție incertă a consumatorului în sistemul dreptului francez (La definition incertaine du consommateur en droit français).....165

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

- **GUBAN Radim.** Cazul „România împotriva Ucrainei” în contextul disputelor teritoriale dintre România și Ucraina.....173
- **GOLIK Andrei.** Probleme privind interacțiunea între autoritățile centrale și locale referitor la cazacii din Extremul Orient în a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului al XX-lea.....191
- **MELNYCHUK Igor.** Spațiul post-sovietic în documentele statale moderne și proiectele integraționiste ale Federației Ruse.....198

RECENZII

- **BURIAN Alexandru.** Recenzia monografiei „Jurisdicția internațională penală”. Autori: Diana Sârcu-Scobioală, Irina Lupușor, Eugenia Goncharova; Editura: CEP-USM, Chișinău, 2008.....214

ANIVERSĂRI

- Jubileul profesorului **Genadie P. JUKOV**.....229

RUBRICA REVISTEI

- Consiliul redacțional al revistei „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....238
- Colegiul de redacție (Recenzenții).....245
- Date despre autori.....249
- Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.....258

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Nr. 1 (31), 2014

ISSN 1857-1999

CONSILIUL REDACȚIONAL:**REDACTOR-ȘEF:****BURIAN Alexandru**

doctor habilitat în drept, profesor universitar

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT:**CHINDĂBALIUC Oleana**

doctor în științe politice

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:**CHIRTOACĂ Natalia**

doctor în drept, conferențiar universitar

MEMBRI AI CONSILIULUI REDACȚIONAL:

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor în drept, profesor universitar (Spania)	
ARHILIUC Victoria	Doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Republica Moldova)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
BALAN Oleg	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Republica Moldova)	
BENIUC Valentin	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Republica Moldova)	
BOSHITSKY Iuryi	Doctor în drept, profesor universitar (Ucraina)	
DERGACIOV Vladimir	Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar (Ucraina)	
DYULGEROVA Nina	Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Bulgaria)	
FUAREA Augustin	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
HEINRICH Hans-Georg	Doctor în drept, profesor universitar (Austria)	
KAPUSTIN Anatoli	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
KOPYLOV Mihail	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor, ing., profesor universitar (Slovacia)	
MAZILU Dumitru	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
NAZARIA Sergiu	Doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
PAPAVA Vladimer	Doctor habilitat în economie, profesor universitar (Georgia)	
POPESCU Dumitru	Doctor în drept, profesor universitar (România)	
ROȘCA Alla	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (SUA)	
SEDLIȚCHI Iurie	Doctor în drept, profesor universitar (Republica Moldova)	
TIMCENCO Leonid	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)	
VERESHCHETIN Vladlen	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	

COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII):**REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, PREȘEDINTE AL COLEGIULUI DE REDACȚIE:****CHINDĂBALIUC Oleana**

doctor în științe politice

MEMBRI AI COLEGIULUI DE REDACȚIE:

ANIȚEI Nadia Cerasela	Doctor în drept, conferențiar universitar (România)	
CAUIA Alexandr	Doctor în drept (Republica Moldova)	
DORUL Olga	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Doctor în istorie (România)	
GLUHAIA Diana	Doctor în drept (Spania)	
GRIBINCEA Lilia	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
IOVIȚĂ Alexandrina	Doctor în drept (Republica Moldova – Elveția)	
KOVALEVA Natalia	Doctor în pedagogie, conferențiar universitar (Federația Rusă)	
METREVELI Levant	Doctor în științe politice (Georgia)	
MOUSMOUTI Maria	Doctor în drept (Grecia)	
SÂRCU Diana	Doctor în drept, conferențiar universitar (Republica Moldova)	
SYCI Alexandru	Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar (Ucraina)	
SMOCHINĂ Carolina	Doctor în drept, conferențiar universitar (Cipru)	
SOLNȚEV Alexandr	Doctor în drept, conferențiar universitar (Federația Rusă)	
STARODUBȚEV Grigorii	Doctor habilitat în drept, profesor universitar (Federația Rusă)	
ISMAYL Togrul	Doctor în istorie, doctor în economie, conferențiar universitar (Turcia)	
ȚIGĂNAȘ Ion	Doctor în drept (Republica Moldova)	
YURCHENKO Serghei	Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar (Ucraina)	

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2014.

Toate drepturile rezervate

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

ISSN 1857-1999

Published quarterly

No. 1 (31), 2014

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by
**Association of International Law from the Republic of
Moldova**

Co-founders:

The Institute of Legal and Political Research
of The Academy of Sciences of Moldova,
The University of European Studies of Moldova,
The Moldavian State Institute of International Relations,
The Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova

Registered
by the State Registration Chamber
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
the Certificate No. MD 000039
„4” august 2009

Accredited
by decision No. 146/27.06.2013
of the Supreme Council for Science and Technological Development
of the Academy of Sciences of Moldova and the National Council
for Accreditation and Attestation of the Republic of Moldova
as of profile scientific publication, Category „B”,
in the field of:

12.00.10 - Public International Law;
12.00.03 - Private International Law
(*profile of legal science*)
and
23.00.04 - Theory and History of International Relations
and Global Development
(*profile of political science*)

The journal is included in the international database:
Social Science Research Network (SSRN) and
Scientific Electronic Library eLIBRARY.RU
to calculate the impact factor and citation index

OUR ADDRESS:

MD-2069, The Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.

Tel: (+373) 69185527

Fax: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandrurubian@yahoo.com; alexandrurubian@mail.ru
<http://www.rmdiri.md>

Edition index PIN: PM 32028

All materials are reviewed.

The views of Editors do not necessarily coincide
with the opinions of the authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts
in the published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2014.

All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- **CHIRTOACA Natalia, FLOREA Dumitrita.** International liability of the state in the vision of the United Nations and the International Court of Justice.....9
- **KOPYLOV Mihail, KOPYLOV Stanislav, MISHLANOVA Valeria.** Contemporary status and trends of development of international environmental law (to the anniversary of the branch)....21

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

- **BAIESU Aurel.** Effects of termination of contract in the international trade law.....34
- **DIKOVSKA Iryna.** Soft Law – the source of regulation of private contractual obligations.....49

INTERNATIONAL RELATIONS

- **BURIAN Alexander.** A multipolar world and the place of Europe in the new system of international relations.....59

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- **BUDURINA-GOREACII Carolina.** Affirmation and development of Moldovan civil society institutions (1991-2013).....73
- **CARAUS Cristina.** Limiting liability and exemption clauses in the system of contractual liability conventions.....81
- **MACOVEI Tatiana.** National and international regulations on prohibition of discrimination against women within the employment relationships.....94
- **MEREUTA Roman.** Priority legitimation of international law in the national legislation.....109
- **MORARESCU Adrian.** Evaluation of the proportionality test with regard to qualified rights and freedoms in the cases of the European Court of Human Rights against Moldova.....116

THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

- **ANITEI Nadia – Cerasela.** The law applicable to sanctions regarding matrimonial agreement.....134
- **BOCA Sergiu.** Retroactivity as the principal effect of civil juridical acts nullity vis-a-vis the parties.....145
- **DEY Maryna, SHUMELIAK Kristina.** Harmonization of the Ukrainian legislation With the EU law on labor's protection of women.....151
- **PLOTNIC Olesca.** Uncertain definition of consumer in the french law.....165

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- **GUBAN Radim.** The case „Romania against Ukraine” in the context of territorial disputes between Ukraine and Romania.....173
- **GOLIK Andrei.** Interaction problems between the central and local authorities of Russia in relation to the far eastern cossacks in the second half of the 19th century and in the beginning of the 20th century.....191
- **MELNYCHUK Igor.** The post-Soviet space in modern state documents and integration projects of the Russian Federation.....198

REVIEW

- **BURIAN Alexandru.** Review of the monograph „International criminal jurisdiction” Authors: Diana Sărcu-Scobioală, Irina Lupușor, Eugenia Goncarova; Publishing house: CEP-USM, Chisinau, 2008.....219

ANNIVERSARY

- Professor **Gennady P. Zhukov** Anniversary.....232

OUR JOURNAL

- Editorial board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....238
- Reviewers.....245
- About authors.....249
- Requirements to papers for publication in the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.....262

MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Nr. 1 (31), 2014

ISSN 1857-1999

EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

EDITOR –IN – CHIEF:

BURIAN Alexander

Doctor of Juridical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences

SCIENTIFIC SECRETARY:

CHIRTOACA Natalia

Ph.D in Law, Associate Professor

MEMBER OF THE EDITORIAL BOARD (CONSILIUM):

ANGEL Jose Luis IRIARTE	Doctor of Law, Professor (Spain)	
ARHILUC Victoria	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
ABASHIDZE Aslan	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
BALAN Oleg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BENIUC Valentin	Doctor of Political Sciences, Professor (The Republic of Moldova)	
BOSHITSKYI Iurii	Ph.D in Law, Professor (Ukraine)	
DERGACHEV Vladimir A.	Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics (Ukraine)	
DYULGEROVA Nina	Doctor of Economic Sciences, Professor (Bulgaria)	
FUAREA Augustin	Doctor of Law, Professor (Romania)	
HEINRICH Hans-Georg	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Austria)	
KAPUSTIN Anatoly	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
KOPYLOV Mikhail	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
LIPKOVA Ludmila	Doctor Eng., Professor (The Slovak Republic)	
MAZILU Dumitru	Doctor of Law, Professor (Romania)	
NAZARIA Sergei	Doctor of Political Sciences (The Republic of Moldova)	
PAPAVA Vladimer	Doctor of Economic Sciences, Professor (Georgia)	
POPESCU Dumitra	Doctor of Law, Professor (Romania)	
ROSCA Alla	Doctor of Political Sciences, Professor (USA)	
SEDLITSCHI Yuri	Ph.D in Law, Professor (The Republic of Moldova)	
TIMCHENKO Leonid	Doctor of Juridical Sciences, Professor (Ukraine)	
VERESHCHETIN Vladlen	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	

EDITORSHIP (REVIEWERS):

DEPUTY EDITOR –IN – CHIEF, HEAD OF EDITORSHIP:

KINDIBALYK Olyana

Ph.D in Political Sciences

MEMBER OF THE EDITORSHIP:

ANITEI Nadia Cerasela	Ph.D in Law, Associate Professor (Romania)	
CAUIA Alexandr	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	
DORUL Olga	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
GLADARENCO-STOIAN Maia	Ph.D. in History (Romania)	
GLUHAI A Diana	Ph.D in Law (Spain)	
GRIBINCEA Lilia	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
IOVITA Aşlexandrina	Ph.D in Law (The Republic of Moldova – Switzerland)	
KOVALEVA Natalia	Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor (The Russian Federation)	
METREVELI Levan	Doctor of Political Sciences (Georgia)	
MOUSMOUTI Maria	Ph.D in Law (Grece)	
SARCU Diana	Ph.D in Law, Associate Professor (The Republic of Moldova)	
SYCH Alexander	Doctor of History, Professor (Ukraine)	
SMOCHINA Carolina	Ph.D in Law, Associate Professor (Cyprus)	
SOLNTSEV Alexander	Ph.D in Law, Associate Professor (The Russian Federation)	
STARODUBTSEV Grigory	Doctor of Juridical Sciences, Professor (The Russian Federation)	
ISMAYL Togrul	Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor (Turkey)	
TIGANAS Ion	Ph.D in Law (The Republic of Moldova)	
YURCHENKO Serghei	Doctor of Political Sciences, Professor (Ukraine)	

© Moldavian Journal of International Law and International Relations, 2014.

All rights reserved.

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

ISSN 1857-1999

Выходит с 2006 года. Издаётся 4 раза в год

№ 1 (31), 2014 год.

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права Республики
Молдова

Соучредители:

Институт юридических и политических исследований
Академии наук Молдовы,
Европейский университет Молдовы,
Молдавский государственный институт
международных отношений,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдова

Зарегистрирован
Государственной Регистрационной Палатой
при Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039
от «4» августа 2009 года

Аккредитован
решением № 146 от 27.06.2013 г.

Верховного Совета по Науке и Технологическому развитию
Академии наук Молдовы и Национального Совета по
Аккредитации и Аттестации Республики Молдова как
профильная научная публикация, категория «Б»,

по специальностям:
12.00.10 - международное публичное право;
12.00.03 – международное частное право
(профиль юридические науки)

и

23.00.04 - теория и история международных отношений
и глобального развития
(профиль политические науки)

Журнал включен в международные базы данных:
Social Science Research Network (SSRN) и
Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU
для учета импакт-фактора и индекса цитирования

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069

Тел. (+373) 69185527

Факс: (+373) 22.43.03.05

E-mail: alexandruburian@yahoo.com; alexandruburian@mail.ru
<http://www.rmdiri.md>

Почтовый индекс: RM 32028

Все материалы рецензируются.

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2014.

Все права зарегистрированы

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **КИРТОАКЭ Наталья, ФЛОРЯ Думитрица.** Международная ответственность государств в видении ООН и практике Международного суда.....9
- **КОПЫЛОВ Михаил, КОПЫЛОВ Станислав, МИШЛАНОВА Валерия.** Современное состояние и перспективы развития международного экологического права (к юбилею отрасли).....21

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- **БЭШУ Аурел.** Последствия расторжения контракта в международном коммерческом праве.....34
- **ДИКОВСКАЯ Ирина.** Мягкое право – источник регулирования международных частных договорных обязательств.....49

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- **БУРИАН Александр.** Многополярный мир и место Европы в новой системе международных отношений.....59

Трибуна молодых ученых

- **БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина.** Утверждение и развитие институтов молдавского гражданского общества (1991-2013 гг.).....73
- **КАРАУШ Кристина.** Ограничивающие и исключающие ответственность условия в системе соглашений по договорной ответственности.....81
- **МАКОВЕИ Татьяна.** Национальные и международные положения, запрещающие дискриминацию женщин в сфере трудовых отношений.....94
- **МЕРЕУЦЭ Роман.** Приоритет узаконивания международного права в национальном законодательстве.....109
- **МОРЭРЕСКУ Адриан.** Оценка теста пропорциональности условных прав и свобод в делах Европейского суда по правам человека против Молдовы.....116

НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- **АНИЦЕЙ Надия – Черасела.** Право, применимое к санкциям в отношении брачного контракта.....134
- **БОКА Сергей.** Ретроактивность как главное последствие недействительности гражданско-правовых сделок в отношении сторон.....145
- **ДЕЙ Марина, ШУМЕЛЯК Кристина.** Гармонизация законодательства Украины с правом ЕС об охране труда женщин.....151
- **ПЛОТНИК Олеся.** Неточное определение потребителя во французском праве.....165

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **ГУБАНЬ Радим.** Дело «Румыния против Украины» в контексте территориальных споров между Украиной и Румынией.....173
- **ГОЛИК Андрей.** Проблемы взаимодействия центральной и местной властей России в отношении дальневосточного казачества во второй половине XIX – начале XX вв.191
- **МЕЛЬНИЧУК Игорь.** Постсоветское пространство в современных государственных документах и интеграционных проектах Российской Федерации.....198

РЕЦЕНЗИИ

- **БУРИАН Александр.** Рецензия монографии „Международная уголовная юрисдикция”. Кишинёв, CEP-USM, 2008.....224

ЮБИЛЕИ

- Юбилей профессора Г.П. Жукова.....235

О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ

- Редакционный совет „Молдавского журнала международного права и международных отношений”.....238
- Редакционная коллегия (Рецензенты).....245
- Наши авторы.....249
- Требования к оформлению статей для публикации в «Молдавском журнале международного права и международных отношений».....266

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

№ 1 (31), 2014

ISSN 1857-1999

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр

доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

КИНДЫБАЛЮК Оляна

кандидат политических наук

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

КИРТОАКЭ Наталья

кандидат юридических наук, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ

Доктор права, профессор (Испания)

АРХИЛЮК Виктория

Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)

АБАШИДЗЕ Аслан

Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)

БАЛАН Олег

Доктор юридических наук, профессор (Республика Молдова)

БЕНЮК Валентин

Доктор политических наук, профессор (Республика Молдова)

БОШИЦКИЙ Юрий

Кандидат юридических наук, профессор (Украина)

ВЕРЕЩЕТИН Владлен

Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)

ДЕРГАЧЕВ Владимир

Доктор географических наук, профессор (Украина)

ДЮЛГЕРОВА Нина

Доктор экономических наук, профессор (Болгария)

КАПУСТИН Анатолий

Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)

КОПЫЛОВ Михаил

Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)

ЛИПКОВА Людмила

Доктор, профессор (Словакия)

МАЗИЛУ Думитру

Доктор права, профессор (Румыния)

НАЗАРИЯ Сергей

Доктор политических наук, доцент (Республика Молдова)

ПАПАВА Владимир

Доктор экономических наук, профессор (Грузия)

ПОПЕСКУ Думитра

Доктор права, профессор (Румыния)

РОШКА Алла

Доктор политических наук, профессор (США)

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий

Кандидат юридических наук, профессор (Республика Молдова)

ТИМЧЕНКО Леонид

Доктор юридических наук, профессор (Украина)

ФУЕРЕА Августин

Доктор права, профессор (Румыния)

ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг

Доктор права, профессор (Австрия)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ):

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА,

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

КИНДЫБАЛЮК Оляна

кандидат политических наук

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

АНИЦЕЙ Надия Черасела

Доктор права, доцент (Румыния)

ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя

Доктор истории (Румыния)

ГЛУХАЯ Диана

Доктор права (Испания)

ГРИБИНЧА Лилия

Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)

ДОРУЛ Ольга

Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)

ИОВИЦЭ Александрина

Кандидат юридических наук (Республика Молдова – Швейцария)

КАУЯ Александр

Кандидат юридических наук (Республика Молдова)

КОВАЛЕВА Наталья

Кандидат педагогических наук, доцент (Российская Федерация)

МЕТРЕВЕЛИ Леван

Доктор политических наук (Грузия)

МОУСМУТИ Мария

Доктор права (Греция)

СЫРКУ Диана

Кандидат юридических наук, доцент (Республика Молдова)

СЫЧ Александр

Доктор исторических наук, профессор (Украина)

СМОКИНА Каролина

Доктор права, доцент (Кипр)

СОЛНЦЕВ Александр

Кандидат юридических наук, доцент (Российская Федерация)

СТАРДУБЦЕВ Григорий

Доктор юридических наук, профессор (Российская Федерация)

ИСМАИЛ Тогрул

Доктор истории, доктор экономики, доцент (Турция)

ЦИГЭНАШ Ион

Кандидат юридических наук (Республика Молдова)

ЮРЧЕНКО Сергей

Доктор политических наук, профессор (Украина)

© «Молдавский журнал международного права и международных отношений», 2014.

Все права зарегистрированы

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale, a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale. Într-o perioadă relativ scurtă, grație revistei, arta dezbaterilor axate pe diverse probleme științifico-practice, purtate pe paginile sale, a cunoscut o ascensiune substanțială. De asemenea, publicația a reușit să creeze și să dezvolte un profil propriu, să devină mai bogată și variată, abordând o arie tematică științifico-analitică complexă.

Aceste calificative reflectă un grad înalt de profesionalism și erudiție, diferite abordări inovaționale în elucidarea temelor dificile, prin care atrage atenția practicienilor cu experiență, precum și a tinerilor cercetători.

Actualmente, publicația este o revistă de concept despre diferite domenii ale dreptului internațional, ultimul devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori. Unul din avantajele importante ale revistei îl constituie faptul că oferă tinerilor cercetători oportunitatea de a se manifesta. Doctoranzii și magiștrii, care abia acumulează experiență în domeniul cercetărilor științifice, dar care doresc să se afirme, își pot face publice opiniile cu privire la diferite probleme actuale din domeniul relațiilor internaționale contemporane și al dreptului internațional.

Publicația conține articole ale specialiștilor de vază din republică și de peste hotare, doctori habilitați și doctori – adepți ai diferitelor viziuni, care tratează și se expun activ pe marginea proceselor ce au loc în viața politică, economică și socială a țării. Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și a relațiilor internaționale.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The „Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations. In a relatively short period of his life the journal raised an art of scientific and practical discussions to a higher altitude developed its profile, become richer and more varied, designed scientific-analytical subject. In this connection, it differs from high professionalism, erudition, new approaches to disclosing the difficult themes. Consequently, journal attracts both skilled experts, and young researchers.

Today it is a conceptual journal about various fields of international law, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors. One of the important advantages of the publication is that it provides an opportunity for young authors as – post-graduate students and master’s students, yet not possessing a wide experience of researching, but willing to assert themselves, express their views on topical issues about contemporary international relations and international law.

The journal contains articles of known Moldavian and foreign experts, doctors and candidates of sciences – advocates of different views, who actively illuminate the processes occurring in the political, economic and social life. Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открытая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений. За относительно короткий срок своей жизни журнал поднял на большую высоту искусство научно-практических дискуссий, выработал свой профиль, стал более насыщенным и разнообразным, оформил научно-аналитическую тематику, в связи с чем и отличается высоким профессионализмом, эрудицией, инновационными подходами к раскрытию сложных тем, чем привлекает к себе как опытных практиков, так и молодых исследователей.

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив. Одним из важных достоинств издания является то, что он предоставляет возможность молодым авторам – аспирантам и магистрантам, пока не обладающим большим опытом исследовательской работы, но желающих заявить о себе, высказать свою точку зрения по актуальным вопросам современных международных отношений и международного права.

На страницах нашего журнала публикуются статьи известных молдавских и иностранных специалистов, докторов и кандидатов наук – сторонников разных взглядов, которые активно освещают процессы, происходящие в политической, экономической и социальной жизни страны. Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

	Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений 2014, Issue 1, Volume 31, Pages 9-20. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ A STATULUI ÎN VIZIUNEA O.N.U.
ȘI ÎN PRACTICA CURȚII INTERNAȚIONALE DE JUSTIȚIE**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВ В ВИДЕНИИ ООН
И ПРАКТИКЕ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДА ООН**

**INTERNATIONAL RESPONSIBILITY OF STATES IN THE VISION OF UN
AND PRACTICE OF INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE**

CHIRTOACĂ Natalia* / CHIRTOACA Natalia / КИРТОАКЭ Наталья
FLOREA Dumitrița** / FLOREA Dumitrita / ФЛОРЯ Думитрица

REZUMAT:

**RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ A STATULUI ÎN VIZIUNEA O.N.U.
ȘI ÎN PRACTICA CURȚII INTERNAȚIONALE DE JUSTIȚIE**

Răspunderea este o instituție juridică specifică oricărei ramuri a dreptului, fiind un principiu general potrivit căruia orice încălcare a unei obligații, decurgând dintr-o normă juridică, duce la declanșarea răspunderii în sarcina autorului încălcării, precum și obligația acestuia de a repara eventualul prejudiciu creat. Este o instituție specifică atât dreptului intern, cât și ordinii juridice internaționale. În condițiile intensificării relațiilor internaționale, rolul principal în reglementarea lor revine dreptului internațional, care este un instrument necesar în dirijarea unei lumi contradictorii și, totodată, unice în procesul de globalizare. Unul din scopurile dreptului internațional și al forurilor internaționale este studierea și respectarea principiilor dreptului internațional, în special a principiului egalității suverane a statelor.

Creșterea rolului dreptului internațional și diversitatea problemelor ce fac obiectul acestuia fac mai actuală ca niciodată problema asigurării raportului optim dintre teoria și practica dreptului internațional. Răspunderea internațională a statelor nu poate fi interpretată ca aducând atingere suveranității entităților statale, ca subiecte principale ale dreptului internațional, ea constituind de facto afirmarea personalității lor internaționale. Răspunderea internațională a statelor, domeniu vast și deosebit de important al dreptului internațional contemporan, s-a bifurcat în două mari diviziuni: răspunderea pentru fapte interzise de dreptul internațional care constituie o dezvoltare a răspunderii clasice a statelor, și răspunderea pentru consecințe

* **CHIRTOACĂ Natalia** – Doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova). / **CHIRTOACA Natalia** – Doctor in law, associate professor, Institute for Judicial and Political Research of Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **КИРТОАКЭ Наталья** – Кандидат юридических наук, доцент, Институт юридических и политических исследований Академии наук Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

** **FLOREA Dumitrița** - Lector universitar, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, (România), Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova). / **FLOREA Dumitrita** – University lecture, „Ștefan cel Mare” University of Suceava (Romania), PhD student, Institute for Judicial and Political Research of Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **ФЛОРЯ Думитрица** – Лектор, Университет «Штефан чел Маре» г. Сучава (Румыния), аспирант, Институт юридических и политических исследований Академии наук Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

prejudiciabile decurgând din activități ce nu încalcă dreptul internațional, dar provocă pagube însemnate pe teritoriul altor state, ca o forma nouă a răspunderii.

Cuvinte cheie: *răspundere internațională, ONU, Curtea Internațională de Justiție a ONU, codificarea normelor de drept internațional, suveranitate, sancțiuni.*

JEL Classification: K33, K49, F55

РЕЗЮМЕ:

МЕЖДУНАРОДНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВ В ВИДЕНИИ ООН И ПРАКТИКЕ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДА ООН

Ответственность является специфическим правовым институтом любой отрасли права; это общий принцип, согласно которому любое нарушение обязательства, вытекающего из нормы права, ведет к несению ответственности нарушителя, а также его обязательству возместить любой нанесенный ущерб. Это институт, который характерен как для национального права, так и международного. В свете усложнения международных отношений, международному праву, выступающему в роли обязательного инструмента управления противоречивым, и в то же время единым миром в условиях глобализации, отводится роль их регулирования. Одной из главных целей международного права и международных объединений является изучение и соблюдение принципов международного права, в частности принципа суверенного равенства государств.

Повышение роли международного права и разнообразие вопросов, которые оно охватывает, актуализируют как никогда ранее вопрос обеспечения оптимального соотношения между теорией и практикой международного права. Международная ответственность государств может быть истолкована никак иначе как влияющая на суверенитет государственных образований, основных субъектов международного права, представляя собой признание де-факто их международного статуса. Международная ответственность государств - это обширная и специфическая область современного международного права. Различают две разновидности международной ответственности государств: ответственность за действия, запрещенные международным правом, которая представляет собой развитие классической ответственности государств и ответственность за вредные последствия деятельности, которые не нарушают международное право, но наносят значительный ущерб другим государствам, это новая форма ответственности.

Ключевые слова: *международная ответственность, ООН, международный суд ООН, кодификация норм международного права, суверенитет, санкции.*

JEL Classification: K33, K49, F55

УДК: 341.231.2/7, 341.217, 341.161

ABSTRACT:

INTERNATIONAL RESPONSIBILITY OF STATES IN THE VISION OF UN AND PRACTICE OF INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

Responsibility is a specific legal institution of any branch of law, meanwhile, is a general principle by which any offense obligation that follows from the rule of law, leads to a liability that the offender should held, as well as its obligation to repair any damage. This institute is characteristic for both national law and international. In light of the complexity of international relations, international law, acts as a binding instrument of control of controversial, and at the same time one world in the context of globalization, plays the role of regulation. One of the main goals of international law and international associations is the study and observance of the principles of international law, in particular the principle of sovereign equality of the States.

The enhance of the role of international law and the diversity of issues it covers, actualizes as never before the issue of the optimal balance between theory and practice of international law. International responsibility of States can be interpreted as affecting the sovereignty of state formations, being the main subjects of international law, representing de facto recognition of their international status. International responsibility of States - is extensive and specific area of modern international law. There are two varieties of international responsibility: responsibility for acts prohibited by international law, which is a development of classical State responsibility

and liability for injurious consequences arising out of activities that do not violate international law, but cause significant damage to other states; this is a new form of responsibility.

Keywords: *international responsibility, the UN International Court of Justice, the codification of norms of international law, sovereignty, sanctions.*

JEL Classification: K33, K49, F55

CZU: 341.231.2/7, 341.217, 341.161

Începem acest demers științific prin a încerca să definim conceptul de răspundere internațională a statelor, ținând cont de faptul că această noțiune nu este definită clar în documentele internaționale. Aducem, însă, în discuție definiția oferită de Dicționarul de Drept internațional public care precizează că răspunderea internațională este o „instituție a dreptului internațional public în temeiul căreia statul sau alt subiect al dreptului internațional, care săvârșește fapte internaționale ilicite, este răspunzător față de statul lezat prin aceste fapte sau față de toate statele lumii, în cazul crimelor internaționale”¹.

Unul din elementele ce caracterizează dreptul internațional contemporan este recunoașterea răspunderii internaționale în calitate instituție de sine-stătătoare. Preocupări pentru codificarea normelor juridice internaționale privind răspunderea internațională a statelor au existat din vremuri străvechi. Astfel, analizând câteva aspecte ale răspunderii statelor pentru fapte ilicite, trebuie conturate evoluțiile actuale ale unui domeniu important al dreptului internațional, abordate de clasicii dreptului internațional Grotius și Gentilius și continuând să evolueze, tematica răspunderii internaționale a statelor pentru fapte ilicite dobândind un caracter complex și vast, ilustrat de evoluția continuă a practicii statelor, a jurisprudenței și doctrinei, și, nu în ultimul rând, al operei de codificare care se desfășoară în cadrul *Comisiei de Drept Internațional*. În cadrul procesului de elaborare a normelor dreptului internațional contemporan, în speță a normelor privind răspunderea internațională, un aport însemnat l-au adus instituțiile internaționale încă din perioada anilor 1924-1930, însă fără un rezultat coerent de reglementări. Însă, această muncă a fost reluată sub egida O.N.U. încă din

anul 1949², astfel încât un rol decisiv în acest sens l-a avut adoptarea de către Comisia de Drept Internațional în 2001 a *Proiectului de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite (denumit Proiect de articole sau Proiect CDI)*, proiect anexat la rezoluția 56/83 a Adunării generale a O.N.U., deși lucrările propriu-zise de codificare începuseră din anul 1955³. Elaborarea acestui proiect a durat în jur de 46 de ani, la acest proces participând un număr impunător de guverne, care-și prezentau obiecțiile la articolele elaborate de Comisie. Deseori pozițiile guvernelor erau diametral opuse, ceea ce a servit una din cauzele ca Adunarea Generală să amâne adoptarea proiectului în cadrul unei sesiuni ordinare. Acest document este rezultatul unei munci îndelungate a C.D.I. și a multor ezitări, în cadrul căreia s-au elaborat un șir de prevederi principiale a dreptului răspunderii internaționale ca una din ramurile de bază a dreptului internațional pozitiv, inclusiv formularea principiilor și normelor lui. Într-un final, CDI a decis să se ocupe de actul ilicit și de formele răspunderii statelor, nu și de încălcările diferitelor norme și, pe această bază, Comisia a adoptat în 1996 o proiectie a proiectului de articole, pe care a trimis-o Adunării Generale a O.N.U. pentru a fi supusă analizei statelor.

Societatea internațională este compusă din state recunoscute drept state suverane în propria sferă teritorială, ceea ce înseamnă că nu există instanțe supranaționale, care ar putea influența sistemul lor juridic intern sau ar determina orientarea regimului lor politic. Conform dreptului internațional, suveranitatea determină limitele în care statul își stabilește propriile prerogative și priorități constituționale. Această regulă este consacrată în Carta O.N.U., care

¹ Dicționar de Drept Internațional Public. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 249.

² Raluca Miga-Beșteliu. Drept internațional public. Vol. II. București: Ed. C.H.Beck, 2008, p. 27.

³ Official Record of the General Assembly, 56th session, Supplement no. 10, November 2001. [On-line]: www.un.org. (Vizitat la: 12.02.2014).

consfințește în art. 2, al. 1 principiul egalității suverane a statelor⁴. Acest principiu este denumit deseori și principiul suveranității statelor. Carta O.N.U., art. 2, par. 1, utilizează expresia „egalitate suverană” în sensul că suveranitatea statelor, care presupune ca elemente intrinseci supremația puterii de stat în planul relațiilor interne și independența acestuia în raport cu celelalte state, include egalitatea în drepturi a statelor ca principiu complementar.

Principiul răspunderii statelor

În ordinea juridică internațională principiul răspunderii statelor este la fel de vechi ca și cel al egalității lor. Și în zilele noastre dreptul răspunderii internaționale rămâne încă în mare măsură cutumiar. Destinat pentru a concilia interese diverse și voințe suverane ale statelor, acest drept se derulează destul de controversat. Pentru că mijloacele de a obliga un stat să respecte normele de drept internațional nu au forța coercitivă specifică dreptului intern, statele sunt îndreptățite, în virtutea suveranității lor, să ceară altor state repararea prejudiciului cauzat de acestea prin încălcarea unei obligații internaționale. Violări individuale ale dreptului internațional pot varia de la violări minore, la acte ilicite care pun în pericol chiar existența unor popoare, integritatea și independența unor state sau pot viza încălcarea unor obligații internaționale de către un stat, mai multe state sau comunitatea internațională în ansamblul ei. Prin urmare, normele, principiile și instituțiile care trebuie să guverneze răspunderea internațională a statelor reprezintă o importanță majoră pentru impunerea normelor de drept internațional în conduita statelor. Doctrinarii sunt de părere că principiile generale ale răspunderii din ordinea juridică internă predomină, deopotrivă, regimul subiectelor dreptului internațional public⁵. Instituția răspunderii statelor prezintă consecințele care decurg pentru un stat din încălcarea unor obligații internaționale. În cadrul comunității internaționale nici un stat nu ar trebui să apeleze la acțiuni discreționare, pentru că acesta se poate manifesta ca stat suveran doar în limitele acceptate și recomandate de dreptul internațional.

⁴ Carta ONU. În: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*. București: Ed. Universul Juridic, 2007, p. 16.

⁵ Carreau Dominique. *Droit international*. Paris: Pedone, 2004, p. 278.

Elementele constitutive ale răspunderii internaționale

Preluate din teoria generală a răspunderii din dreptul intern al statelor, elementele constitutive ale răspunderii sunt considerate următoarele:

- Conduita ilicită – adică încălcarea unei norme de drept internațional;
- Imputabilitatea conduitei ilicite unui subiect de drept internațional, ceea ce înseamnă că răspunderea internațională se declanșează prin întrunirea cumulativă a acestor două elemente;
- *Prejudiciul* – este al treilea element adăugat de doctrina internațională și mai ales de Proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional, reprezentând o condiție esențială a declanșării răspunderii internaționale a statului⁶.

Potrivit articolelor stipulate în Proiectul CDI, orice fapt internațional ilicit al unui stat generează răspunderea internațională a acestuia. Un asemenea fapt există din momentul în care, o conduită, constând într-o acțiune sau omisiune, poate fi atribuită aceluși stat potrivit normelor dreptului internațional și, când această conduită reprezintă o încălcare a unei obligații internaționale a statului respectiv. Un fapt al unui stat poate fi calificat drept ilicit în plan internațional, doar de dreptul internațional⁷. Jurisprudența internațională la fel a recunoscut răspunderea internațională în calitate de principiu al dreptului internațional. Această calificare a faptei internaționale ilicite nu este afectată de cea pe care i-o dă dreptul intern al statului respectiv. Această prevedere este recunoscută și de practica judiciară. De exemplu, în *Avizul cu privire la tratamentul naționaliilor polonezi în Dantzig din 1932 (C.P.J.I., Serie A/B, n-44)*, Curtea a stabilit, că „potrivit principiilor unanim recunoscute, un stat în raporturile sale cu un alt stat poate face trimitere doar la dreptul internațional[...] Statul nu poate face trimitere la propria Constituție, pentru a se eschiva de la exercitarea obligațiilor asumate

⁶ Năstase Adrian, Aurescu Bogdan. *Op. cit.*, p. 166 și Miha-Besteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 36.

⁷ Art. 3 din Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite, adoptat de Comisia De Drept Internațional la sesiunea a 53-a (2001) stipulează „calificarea unui fapt al unui stat ca internațional ilicit este guvernată de dreptul internațional. O astfel de caracterizare nu este afectată de caracterizarea aceluiași act ca licit de către dreptul intern”. În: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 391.

în baza dreptului internațional”⁸. Un alt exemplu de calificare a faptei internaționale ilicite reiese și *Cauza Southern Pacific Properties Ltd. Împotriva Republicii Arabe a Egiptului, Centrul Internațional pentru Soluționarea Diferendelor relative la Investiții, Hotărârea din 1993* care specifică că: „...Legale sau ilegale potrivit dreptului egiptean, actele în speță erau acte ale autorităților, inclusiv ale celei mai înalte autorități executive ale conducerii...Principiul de drept internațional care leagă Tribunalul este acela care stabilește răspunderea internațională a statelor...”⁹. Această regulă a fost reiterată de Curtea Internațională de Justiție (CIJ) a ONU și a fost fixată în art. 27 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 1969.¹⁰ Din aceste exemple, reiese că, pentru a fi atribuit un asemenea fapt statului în cauză, conduita trebuie să aparțină unui organ care este al său conform dreptului intern și care acționează înăuntrul unei asemenea capacități, indiferent ce poziție ocupă organizarea statului, dacă sunt împuternicite să exercite elemente ale autorității guvernamentale și dacă acționează în astfel de calitate în cazul respectiv.

Acțiunea sau omisiunea – atunci când încercăm determinarea caracterului ilicit al unui fapt cauzator de răspundere internațională trebuie să luăm în considerare împrejurările concrete în care s-a produs acel fapt, însă există extrem de multe situații în care pot să apară astfel de încălcări ale normelor dreptului internațional. CDI a stabilit un criteriu de clasificare, motivat de ipotezele în care se poate ajunge la astfel de încălcări, adică printr-o acțiune pozitivă sau prin omisiune, cu sensul de abținere. Acest criteriu reiese din art. 2 al Proiectului CDI care precizează că: „Există un fapt internațional ilicit al statului atunci când un comportament, constând într-o acțiune sau omisiune, este susceptibil să fie atribuit unui stat, conform dreptului internațional

și acest comportament constituie o încălcare a unei obligații internaționale”¹¹.

Cauza Strâmtoarea Corfu, diferendul internațional dintre Marea Britanie și Albania, CIJ, din 1949, este un caz concret de stabilire a răspunderii statelor rezultând din acțiuni și omisiuni. La 22 octombrie 1947, navele britanice care treceau prin apele teritoriale albaneze în Strâmtoarea Corfu s-au ciocnit de un câmp de mine, suferind pierderi de vieți omenești și daune materiale. CIJ a reținut în sarcina Albaniei omisiunea de a nu fi notificat existența aceluși câmp de mine, precum și faptul de a fi permis ca teritoriul său să fie utilizat într-un mod care contravenea drepturilor altor state.¹²

Ca orice sistem de drept, dreptul internațional prevede situații care exclud fapta ilicită, ce nu corespunde obligației asumate. Asemenea situații sunt acordul sau consimțământul victimei, legitima apărare, contramăsurile, forța majoră, starea de primejdie, calamități și starea de necesitate. Despre fiecare împrejurare în parte vom vorbi, pe scurt, în cele ce urmează. Condițiile indicate nu duc la încetarea obligației și nu influențează conținutul ei. Ele doar argumentează neîndeplinirea lor atâta timp cât fapta are loc. În această privință, mecanismul răspunderii diferă de neexecutarea unui tratat drept consecință a încălcării lui, prevăzut de art. 60 al *Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor*.

*Proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional*¹³ confirmă existența unei circumstanțe, ce exclude caracterul ilicit (art. 22), deja admisă de jurisprudența arbitrală privind represaliile (*Cazul privind răspunderea Germaniei pentru paguba cauzată în coloniile portugheze din sudul Africii - Naulilaa, hotărârea din 31 iulie 1928 sau hotărârea C.I.J. din 27 iunie 1986*).¹⁴

Condițiile necesare pentru existența unui fapt ilicit

Aceste condiții sunt grupate astfel:

⁸ [On-line]: www.icj-cij.org/cij/decisions/serie_A/B_no.44/01/. (Vizitat la: 27.02.2014).

⁹ Detalii despre *Cauza Southern Pacific Properties Ltd. Împotriva Republicii Arabe a Egiptului, Centrul Internațional pentru Soluționarea Diferendelor relative la Investiții, Hotărârea din 1993* se pot vedea în: Onica-Jarka Beatrice, Brumar Catrinel, Deteșeanu Daniela-Anca. *Drept internațional public. Caiet de seminarii*. București: Ed. C.H. Beck, 2006, p. 179 și urm.

¹⁰ Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, 121.

¹¹ Ibidem, p. 390-391.

¹² Detalii despre acest caz al Curții Internaționale de Justiție, *Cauza Strâmtoarea Corfu 1947* se pot vizualiza în: Miga-Besteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 30 și [On-line]: www.cij-ijc.org/Corfu_Channel. (Vizitat la: 27.02.2014).

¹³ Miga-Besteliu Raluca. *Drept internațional public*. Vol. II. București: Ed. C.H. Beck, 2008, p. 29.

¹⁴ Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Jura Cristian. *Drept internațional public. Sinteze*. București: Ed. C.H. Beck, 2009, p. 87.

- o condiție de ordin subiectiv (o acțiune sau omisiune care este imputabilă statului, conform dreptului internațional);

- o condiție de ordin obiectiv (adică încălcarea unei obligații internaționale prin această comportare imputabilă).

Doctrina și practica internațională reclamă și existența altor trei condiții, și anume:

▪ *Culpa* – care nu este total înlăturată și lasă loc teoriei obiective;

▪ *Prejudiciul* – despre care CDI a arătat în art. 2 al Proiectului de articole că, nu existența prejudiciului este esențială, ci încălcarea unei obligații internaționale;

▪ *Legătura causală* – care apare în cazul în care se admite prejudiciul ca o condiție a existenței faptului ilicit.

Împrejurările care exclud caracterul ilicit al faptului

În anumite împrejurări, faptul ilicit poate să-și piardă acest caracter, având drept consecință exonerarea de răspundere, pentru că este definit ca o violare a unei obligații internaționale. Aceste împrejurări exoneratoare pot decurge din conduita victimei sau pot fi independente de voința acesteia. În prima categorie se înscrie consimțământul victimei, legitima apărare și contramăsurile sau represaliile, iar din cea de-a doua categorie fac parte forța majoră și cazul fortuit, starea de primejdie și de necesitate.

a) *Consimțământul victimei* – în dreptul internațional, problematica consimțământului victimei este diferită față de dreptul penal intern. Prin urmare, consimțământul statului, victimă a încălcării normelor de drept internațional, poate bloca declanșarea răspunderii. Art. 20 al Proiectului CDI¹⁵ face referire la situația în care un stat și-a dat consimțământul la încălcarea unei obligații internaționale de către un alt stat, iar încălcarea nu poate să cadă în sarcina autorului ei. Pentru exemplificare, arătăm *Cauza C.P.I.J. Afacerea privind împrumuturile sârbe din 1929*, când Curtea a specificat că: „nu s-ar putea pretinde că războiul, oricât de grave ar fi fost

consecințele sale economice, ar fi afectat din punct de vedere juridic obligațiile născute din contractele încheiate între Guvernul sârb și deținătorii de titluri la purtător francezi. Tulburările economice provocate de război nu au eliberat statul debitor...”¹⁶ Din acest exemplu, deducem că, dacă consimțământul statului este exprimat în mod expres anterior comiterii faptei și dacă nu vizează o normă imperativă a dreptului internațional, poate fi considerat ca o împrejurare de excludere a caracterului ilicit al unui fapt internațional. De altfel, referindu-se la posibilitatea utilizării abuzive a consimțământului unui stat pentru a acoperi un fapt ilicit, CDI a luat în calcul situațiile în care consimțământul statului poate fi invocat ca o cauză de exonerare a răspunderii, cu condiția ca acesta să fie valabil și expres exprimat, să fie emis prealabil comiterii faptului și să nu încalce o normă *de jus cogens* a dreptului internațional.

b) *Legitima apărare* - se referă la acțiunile unui stat care nu sunt conforme cu dreptul internațional și care nu pot constitui temeiul răspunderii internaționale, dacă acestea au fost întreprinse în legitimă apărare, adică ca răspuns la acte ilicite ale altui stat săvârșite împotriva sa. Primul stat care a determinat prin actele sale ilicite, o reacție de legitimă apărare ale altui stat, victimă, nu poate invoca ilicitatea conduitei acestuia. Principiul legitimei apărări este stipulat în Proiectul de articole al CDI în art. 21¹⁷, cu trimitere la art. 51 al Cartei O.N.U.¹⁸

c) *Contramăsurile* – reprezintă acțiuni care nu sunt în concordanță cu dreptul internațional, dar sunt legitime pentru că sunt adoptate de un stat ca răspuns la o conduită ilicită a altui stat

¹⁶ Extras din Afacerea privind împrumuturile sârbe, C.P.I.J., Franța împotriva Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Hotărârea asupra fondului din 12 iulie 1929 – a se vedea în: Onica-Jarka Beatrice, Brumar Catrinel, Deteșeanu Daniela-Anca. *Drept internațional public. Caiet de seminarii*. București: Ed. C.H. Beck, 2006, p. 173.

¹⁷ Art. 21 din Proiectul CDI: „Caracterul ilicit al unui stat este înlăturat dacă faptul constituie o măsură legitimă de auto-apărare întreprinsă în conformitate cu Carta ONU” – detalii în: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 394.

¹⁸ Art. 51 consacră „dreptul inerent la auto-apărare individuală sau colectivă, în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui membru al Națiunilor Unite...”. În: Carta Națiunilor Unite Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 24-25.

¹⁵ Art. 20 din Proiectul CDI: „Consimțământul valabil exprimat al unui stat la săvârșirea de către un alt stat a unui anumit fapt înlătură caracterele ilicite ale acestui fapt față de primul stat, atâta timp cât faptul rămâne în limitele consimțământului acordat” – a se vedea în: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Jura Cristian. *Op. cit.*, p. 423 și Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 394.

împotriva sa, potrivit art. 22 din Proiectul CDI.¹⁹ Contramăsurile sunt, totuși, limitate la acțiuni care nu implică folosirea forței sau amenințarea cu forța, iar legitimitatea contramăsurilor trebuie să îndeplinească și alte condiții referitoare la caracterul temporar sau ireversibil sau proporționalitatea. Prin acest art. 22 CDI a confirmat practic o situație deja admisă de jurisprudența arbitrală privind represaliile – de exemplu, *Cazul privind răspunderea Germaniei pentru paguba cauzată în coloniile portugheze din sudul Africii – Naulilaa*, hotărârea din 31 iulie 1928. Sentința arbitrală din 1928 privitor la acest caz spune că: „Represaliile reprezintă un act de autoapărare al statului vătămat, răspunzând la o cerere nesatisfăcută urmare a unui act contrar dreptului internațional din partea statului agresor...”²⁰ sau *Cazul Cysne a Tribunalului portughezo-german*, a cărei sentință arbitrală arăta că: „Astfel de represalii...nu ar fi fost contrare dreptului internațional dacă ar fi fost luate împotriva dușmanilor Germaniei, dar ele nu sunt permise împotriva statelor neutre...”²¹ Un alt exemplu poate fi *hotărârea CIJ din 27 iunie 1986 în Cazul Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. SUA).²² Din aceste exemple, înțelegem că represaliile sau contramăsurile sunt acele acțiuni sau măsuri luate de un stat ca răspuns la o faptă ilicită a altui stat.

d) *Forța majoră sau cazul fortuit* – reprezintă tot acțiuni care nu sunt în conformitate cu obligațiile internaționale ale unui stat, adică evenimente exterioare neprevăzute sau care intervin fără posibilitatea de a le rezista. Forța majoră anulează caracterul ilicit al conduitei statului, în următoarele condiții: evenimentul să

fie imprevizibil sau insurmontabil, în afara controlului statului, iar statul să nu fi contribuit la producerea lui.

e) *Starea de primejdie* – este situația în care un stat decide în mod deliberat încălcarea unei obligații internaționale în fața unei primejdii care amenință interese majore ale cetățenilor săi. De exemplu, cazul violării spațiului maritim sau aerian al unui stat de către navele sau aeronavele altui stat, amenințate de intemperii sau avarii. Starea de primejdie trebuie să aibă un caracter extrem, să rezulte că actul ilicit nu s-a produs ca urmare a unor manevre făcute cu rea-intenție și că încălcarea obligației internaționale este o alternativă preferabilă în raport cu pericolul care ar trebui evitat.²³ De exemplu, *Cauza Republica Islamică Iran vs. Statele Unite ale Americii, Incidentul aerian din 3 iulie 1988* când S.U.A. a doborât un avion comercial iranian deasupra Golfului Persic, Republica Islamică invocând „acte ilicite săvârșite împotriva securității aviației civile”²⁴. În acest caz Curtea a condamnat acțiunea ilicită a Statelor Unite, recomandând în exprimarea soluției sale ca S.U.A. să ia pentru viitor toate măsurile de securitate în concordanță cu prevederile Cartei ONU.

f) *Starea de necesitate* – reprezintă un ansamblu de măsuri care se iau de către un stat atunci când consideră că interesele sale fundamentale se află în pericol. Invocarea stării de necesitate conduce la exonerarea de răspundere în cazurile în care sunt puse în pericol statutul teritorial, forma de guvernământ, independența sau capacitatea de acțiune a statului. Pentru a evita utilizarea abuzivă a acestui concept CDI a îngădit condițiile în care se poate invoca starea de necesitate prin art. 25. Aceste restricții se referă la dreptul statelor riverane de a lua ele însele măsuri în cazul în care le este tranzitat teritoriul, de a lua măsurile necesare pentru a preveni orice violare a apelurilor teritoriale sau a instalațiilor portuare și poate suspenda temporar exercitarea dreptului de trecere inofensivă a

¹⁹ CDI a folosit termenul de „contramăsuri” în locul celui de „represalii”, întrucât acesta din urmă este mai degrabă asociat cu conceptul de sancțiuni decât cu domeniul exonerării de răspundere – a se vedea și Miga-Beșteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 42 și 53.

²⁰ Extras din *Cazul Naulilaa*, Tribunalul arbitral portughezo-german, Portugalia/Germania, Sentința arbitrală din 1928. În: Onica-Jarka Beatrica, Brumar Catrinel, Deteșeanu Daniela-Anica. *Op. cit.*, p. 175.

²¹ Extras din *Cazul Cysne*. Tribunalul portughezo-german, Portugalia/Germania, Sentința din 30 iunie 1930 – în: Onica-Jarka Beatrica, Brumar Catrinel, Deteșeanu Daniela-Anica. *Op. cit.*, p. 174.

²² [On-line]: http://www.icj-cij.org/cijwww/ccases/cnus/cnus_cjudgment/cnus_cjudgme nt. (Vizitat la: 27.02.2014) și în: Aurescu, Bogdan. Sistemul jurisdicțiilor internaționale. București: Ed. All Beck, 2005, p. 63.

²³ Starea de primejdie este stipulată și în art. 24 al Proiectului CDI. În: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan. *Drept internațional public. Sinteze. Ediția IV.* București: Ed. C.H. Beck, 2011, p. 363.

²⁴ A se vedea detalii despre această speță pe [On-line]: www.icj-cij.org/Aerial Incident of 3 juli 1988 (Islamic Republic of Iran v. United States of America).

navelor străine.²⁵ Declararea stării de necesitate pentru acoperirea caracterului ilicit al conduitei unui stat va trebui să îndeplinească cumulativ următoarele condiții: să nu se încalce o normă de *jus cogens*, să nu fie puse în pericol interesele vitale ale unui stat, obligația internațională încălcată să nu fi fost expres exclusă prin unele clauze ale unui tratat existent între cele două state. Nici o dispoziție privind împrejurările care exclud ilicitatea unui fapt internațional nu exclude ilicitatea oricărui fapt internațional al unui stat care să nu fie în concordanță cu o obligație care decurge dintr-o normă imperativă a dreptului internațional.²⁶

Formele de reparare a prejudiciului și stabilirea răspunderii

Stabilirea răspunderii se realizează prin verificarea elementelor constitutive ale răspunderii, iar consecința este repararea prejudiciului produs. În anumite situații, așa cum rezultă și din cazurile prezentate mai sus, repararea prejudiciului produs de un comportament ilicit poate fi precedată de obligarea autorului de a înceta un asemenea comportament. Însă această obligație nu absolvă statul vinovat de a repara prejudiciile produse până în momentul încetării conduitei ilicite, așa cum am văzut și în Cauza Strâmtoării Corfu.

Formele în care se poate repara prejudiciul sunt:

- *Restituirea în natură (restitutio in integrum)* – se referă la restabilirea unei situații de fapt anterioară producerii faptului ilicit. Se aplică în cazul unor prejudicii materiale și se poate realiza, de exemplu, prin repararea unei locații care a fost distrusă (o ambasadă, consulat) sau prin eliberarea unor persoane reținute arbitrar. Totuși, această formă de reparare a prejudiciului este uneori de nerealizat atunci când efectele sunt dezastruoase. Obligația de restituire nu este nelimitată și se impune atunci când nu este nici imposibilă material și nici disproporționată. Există și varianta restituirii juridice sub forma abrogării, anulării sau modificării unei dispoziții legislative adoptată prin violarea unei norme de drept internațional sau anularea sau reexaminarea unui act administrativ sau a unei hotărâri

judecătorești luate ilegal, evident împotriva unei persoane străine;

- *Repararea prin echivalent (despăgubiri)* – este cea mai utilizată formă de reparare a prejudiciului, aplicabilă în cazul celui moral și material, dacă acesta nu poate fi reparat prin altă modalitate. Există o regulă general admisă în cazul calculului despăgubirii, chiar dacă în practică au existat numeroase neconcordanțe sub acest aspect. Această regulă se referă la faptul că repararea prejudiciului trebuie să ia în calcul atât pierderea efectiv suferită, cât și câștigul nerealizat, astfel încât despăgubirile să compenseze toate pagubele materiale care au rezultat din actul ilicit, plus un beneficiu. Statul vinovat este obligat să restituie total paguba survenită în urma faptei internaționale ilicite. Obligația de a restitui integral dauna este un principiu general de drept caracteristic și sistemelor naționale de drept. În dreptul internațional acest principiu s-a stabilit la începutul secolului XX.²⁷

Răspunderea materială este o formă a răspunderii internaționale prin care statul vinovat este obligat să repare daunele materiale provocate de el altui stat sub dublu aspect: plata despăgubirilor pentru daunele provocate (*reparatio*) și restabilirea drepturilor încălcate (*restitutio*). Spre deosebire de răspunderea morală, reparația daunelor materiale are un caracter compensatoriu și nu punitiv. Principiul aplicabil este *restitutio in integrum*, cu precizarea că practica internațională consacră regula potrivit căreia statul vinovat va repara numai daunele directe, nu și pe cele indirecte. Ca principiu subsidiar, când restabilirea situației anterioare faptei ilicite nu este posibilă, răspunderea materială va consta în plata unor compensații pentru prejudiciile provocate (*reparatio*). Restituirea pagubei cauzate de fapta internațională ilicită poate avea loc sub forma restituției, compensației sau satisfacției. Ele pot fi aplicate de sine-stătător sau în cumul. Pentru stabilirea formei se i-a în vedere poziția statului păgubaș. Restituția este prima formă de reparare a pagubei. Prioritatea restituției este recunoscută și de practica judiciară. Rezultă că de fiecare dată, când aceasta este posibil, prioritate va avea *restitutio in integrum* ce presupune restabilirea, în limitele posibilităților, a situației anterioare faptei ilicite internaționale în raport cu alte forme de reparație.

²⁵ Art. 25 al proiectului CDI. În: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 416.

²⁶ Miga-Besteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 32.

²⁷ Moca Gheorghe, Dușu Mircea. *Dreptul internațional public*. Vol. I. București: Ed. UJ, 2008, p. 116.

Instanțele internaționale nu au, în principiu, competența de a anula de sine-stătător un act național. Aceeași regulă se aplică și jurisdicțiilor aplicabile instituțiilor integraționiste, ca exemplu, *Curtea de Justiție a Comunităților Europene*. Statului îi revine răspunderea pentru luarea măsurilor necesare pentru ca fapta internațională ilicită să dispară sau să nu mai producă efecte. Problema despăgubirilor este o preocupare și a Curții Europene a Drepturilor Omului, în cazul vătămarilor aduse persoanelor, precum și a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. În cazul acestor jurisdicții despăgubirile acordate includ daunele materiale, adică pensii, câștiguri nerealizate, cheltuieli medicale și daune nemateriale, cum ar fi pierderea unei persoane apropiate, prejudiciul moral sau umilirea. Exemplele în acest caz pot fi foarte multe, dar pentru o mai bună înțelegere a acestui aspect aducem în discuție *Cauza Cipru c. Turcia (nr. 25781/94), Hotărârea din 10 mai 2001*, cauză care vizează situația care stăpânea în nordul Ciprului în momentul în care Turcia efectua în zonă operațiuni militare. Perioada la care se referă speța este iulie 1974, perioadă care a favorizat divizarea permanentă a teritoriului cipriot, iar Turcia a comis o serie de violări ale drepturilor cetățenilor ciprioți de origine greacă. Curtea a considerat că acestea reprezintă încălcări ale Convenției Europene privind Drepturile Omului, mai exact a articolelor 2, 3, 8, 10, 13 și a obligat Turcia la repararea prejudiciilor produse.²⁸

- O altă formă este *compensația*, care prevede restituirea pagubei financiare, inclusiv *lucrum cessans* (profitul nerealizat). Statul răspunzător este obligat să compenseze dauna cauzată prin fapta internațională ilegală în acea măsură în care ea nu este rambursată prin restituție. De exemplu, în cazul *Barrage de Gabcikovo-Nagymaros*, CIJ a stabilit că „există o normă recunoscută în dreptul internațional, conform căreia statul victimă are dreptul la compensație de la statul culpabil, pentru dauna cauzată”.²⁹

- *Satisfacția* – este o formă specifică de reparare a prejudiciilor morale care se concretizează prin prezentarea de scuze oficiale și regrete. Statul vinovat poate să dispună și măsuri interne, administrative sau disciplinare, îndreptate împotriva agentului său vinovat de producerea actului ilicit. Această formă se aplică și atunci când prejudiciul nu poate fi reparat prin restituire, despăgubire sau echivalent și nu poate să aibă caracter umilitor pentru statul vinovat. Cele mai frecvente cazuri în practica internațională sunt cele care privesc ultragierea însemnelor de stat³⁰ sau a unui reprezentant al său în exercițiul funcțiunii, atacarea unor nave sau aeronave³¹ sau violarea suveranității sau integrității teritoriale.³²

Curtea de la Haga a admis, că statele părți la o convenție multilaterală pot angaja răspunderea unui stat, care nu-și respectă angajamentele, de exemplu, libertatea de pasaj prin canalele internaționale pentru navele sub pavilionul altui stat, în cazul când el nu este lezat în mod direct (17.08.1923, speța *Wimbledon*). Articolul 48 al Proiectului C.D.I. prevede că „orice stat, altul decât cel lezat este în drept să invoce răspunderea altui stat dacă: „...b) obligația încălcată este adusă comunității internaționale în ansamblul său”. Această dispoziție vizează violările grave a obligațiilor ce decurg din normele imperative ale dreptului internațional general, precum și a obligațiilor *erga omnes*.

Punerea în aplicare a răspunderii internaționale

Punerea în aplicare a răspunderii internaționale a statelor sau invocarea răspunderii internaționale reprezintă, practic, momentul în care intervine încetarea violării și repararea prejudiciului, deși în dreptul internațional răspunderea este angajată independent de invocarea sa de către un alt stat.

Invocarea răspunderii de către statul lezat este dreptul pe care îl reclamă acel stat de a invoca răspunderea statului care i-a violat o obligație internațională stipulată într-un acord internațional.

²⁸ Vezi detalii despre Cauza Cipru v. Turcia (nr. 25781/94), Hotărârea din 10 mai 2001. În: Chiriță Radu: Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de Hotărâri 1950 – 2001. București: Ed. C.H. Beck, 2008, p. 1-3.

²⁹ Speța poate fi analizată în: Onica-Jarka Beatrice, Brumar Catrinel, Deteșeanu Daniela-Anca. *Op. cit.*, p. 173-174. [On-line]: www.icj-cij.org. (Vizitat la: 21.02.2014).

³⁰ De exemplu, ultragierea drapelului francez la Berlin în 1920.

³¹ Vezi Cazul privitor la Torpilarea unei nave a Republicii Bahamas de un avion cubanez în 1980, RGDIP, 1980, vol. 84, p. 1079-1080.

³² Vezi Cazul Rainbow Warrior (Noua Zeelandă c. Franța), Nations Unies, Recueil de sentences arbitrales. Vol. XX, 1990, p. 217. În: Miga-Beșteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 38.

Forma demersurilor diplomatice sau a protestelor nu reprezintă invocări ale răspunderii internaționale. Invocarea răspunderii se poate realiza prin prezentarea diferendului unui tribunal internațional competent, cererea de îndemnizații sau contramăsurile.

Notificarea de către statul lezat se referă la notificarea sau cererea făcută de către statul lezat celui vinovat, cu precizarea comportamentului pe care statul vinovat ar trebui să îl adopte pentru a înceta faptul ilicit și care ar fi natura reparării prejudiciului.

Condițiile invocării răspunderii trebuie să corespundă art. 44 din Proiectul de articole al CDI care stipulează că cererea statului lezat trebuie să fie „conformă regulilor aplicabile în materie de cetățenie (naționalitate) a reclamanților” și dacă au fost epuizate toate căile de recurs interne³³.

Renunțarea la dreptul de a invoca răspunderea internațională intervine atunci când statul lezat renunță să ceară statului vinovat să răspundă internațional sau este în poziția de a renunța la invocarea răspunderii. Un asemenea caz este cunoscut în practica internațională arbitrală sub denumirea de „Indemnizația rusă”. În speță, ambasada rusă a reclamat Turciei, în nenumărate rânduri, o sumă reprezentând un împrumut, fără să se facă referi la plata de dobânzi sau alte daune, ce ar fi survenit în cazul neachitării sau întârzierii plății. Însă Turcia a plătit suma datorată și, prin urmare alte solicitări ale Rusiei nu au fost luate în considerare și a trebuit ca Rusia să abandoneze cererile legate de plata dobânzilor³⁴. În cazul în care există mai multe state lezate, fiecare dintre ele are dreptul de a cere angajarea răspunderii internaționale.³⁵ În cazul în care există mai multe state responsabile, se poate invoca răspunderea fiecărui stat în parte în raport cu faptul ilicit.

Există și situația în care un stat, altul decât cel lezat invocă răspunderea internațională, dar

această situație nu are loc decât în următoarele condiții:

- a. Când obligația violată privește comunitatea internațională în ansamblul ei;
- b. Când obligația violată privește un grup de state cărui îi aparține și acel stat, iar obligația este stabilită pentru a proteja un interes colectiv.

Sancțiunile și contramăsurile reprezintă o formă de constrângere față de statul vinovat. Problema constrângerii este tradițional considerată drept una din cele mai importante în dreptul internațional. Făcându-se trimitere la lipsa unui aparat centralizat de constrângere, mulți gânditori negau caracterul juridic al dreptului răspunderii, acordându-i caracterul unei morale pozitive. În realitate însă, constrângerea are un rol important în funcționarea dreptului internațional și reprezintă unul din elementele caracteristice ale mecanismului de funcționare.

Constrângerea ca element al metodei de funcționare a dreptului internațional nu constituie o violare, ci un mijloc de realizare a dreptului. Elementul de bază al constrângerii este legalitatea, inclusiv din punct de vedere al fundamentului, al metodei și al volumului. Constrângerea este determinată, în primul rând de scopurile și principiile de bază a dreptului internațional.

Contramăsurile sunt limitate prin neîndeplinirea temporară a obligațiilor din partea statului lezat față de statul vinovat și sunt considerate legale până când va fi atins scopul lor. Ele trebuie aplicate în așa fel, pentru a permite restabilirea aplicării obligațiilor încălcate. Această regulă are legătură cu *Convenția de la Viena din 1969* privind dreptul tratatelor, conform căreia „în timpul perioadei de suspendare, părțile trebuie să se abțină de la orice acte care ar tinde să împiedice reluarea aplicării tratatului”³⁶.

Termenul de *represalii* a fost introdus pentru a desemna acțiuni ilicite sau acte sau măsuri care fac apel la forță, raportate la dreptul internațional ca răspuns la o violare a unui drept. În prezent acest termen este asociat cu măsurile luate în perioadele de conflicte armate.

C.D.I. a inclus contramăsurile în partea a treia a proiectului său consacrat „punerii în aplicare a

³³ Acest articol 44 reiterează, de fapt, condițiile invocării prejudiciului mediat, în numele protecției diplomatice pe care fiecare stat o datorează propriilor cetățeni. A se vedea și Proiectul de articole al CDI în: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 421.

³⁴ Miga-Beșteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 42.

³⁵ De exemplu, speța Incidentul aerian din 27 iulie 1955, în care este vorba despre distrugerea unui avion civil izraelian soldat cu pierderi de vieți omenești și, drept urmare, SUA, Marea Britanie și Israelul a cerut despăgubiri Bulgariei. În: Miga-Beșteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 42.

³⁶ Art. 72 din Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor în: Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 132 și art. 22 al Proiectului CDI. Idem, p. 394.

răspunderii internaționale a statelor”.³⁷ Această includere prevede că răspunderea este definită ca o situație nouă ca rezultat al unei fapte internaționale ilicite: dreptul de a recurge la contramăsuri este una din consecințele acestei situații.

Dreptul internațional consacră o serie de obligații, a căror încălcare nu necesită aplicarea contramăsurilor. Aici ne referim la obligațiile care rezultă din normele imperative ale dreptului internațional, cum ar fi obligațiile ce decurg din principiul neagresiunii, care interzic aplicarea forței și amenințarea cu forța, inclusiv aplicarea contramăsurilor. Excepție constituie doar cazul de autoapărare. Declarația O.N.U. din 1970 privind principiile de drept internațional referitoare la relațiile amicale și de cooperare între state conform Cartei Națiunilor Unite - rezoluția 2625 (XXV) prevede „statele se vor abține de la acte de represalii, care prevăd aplicarea forței”. Nu se aplică contramăsurile în cazul încălcării obligațiilor în domeniul drepturilor omului, a obligațiilor cu caracter umanitar, care interzic represalii militare. Aceste prevederi se conțin în tratatele cu privire la drepturile omului și dreptul umanitar.³⁸

Statul care aplică contramăsuri nu este în drept să refuze îndeplinirea obligațiilor privind soluționarea pașnică a diferendului, la fel ca și a imunităților diplomatice. Hotărârea C.I.J. în cazul privind *personalul diplomatic și consular S.U.A. la Teheran* a stabilit „în orice caz, orice încălcare presupusă a unui tratat de către una din părți nu poate împiedica această parte să facă trimitere la prevederile Tratatului, ce se referă la soluționarea pașnică a diferendelor”.³⁹

Contramăsurile nu pot fi aplicate în cazul în care fapta internațională ilicită a luat sfârșit sau diferendul este înaintat instanței judecătorești sau arbitrajului. Astfel, este privit cazul adoptării măsurilor din partea statelor care nu au suferit, dar care sunt participanți la obligațiile stabilite în scopul protejării intereselor colective a unui grup

de state sau a unei obligații ce se referă la comunitatea internațională în general. Oricare din aceste state este în drept să atragă la răspundere statul vinovat, să i-a împotriva lui măsuri legale pentru asigurarea încetării faptei internaționale ilicite.

Măsurile de retorsiune sunt cele care intervin ca reacție la un act inamic al unui stat și sunt considerate de către dreptul internațional licite. Măsurile de retorsiune se pot manifesta prin ruperea sau restrângerea relațiilor diplomatice, instituirea de embargouri, anularea programelor de ajutor voluntar ș.a.

Sancțiunile reprezintă măsurile de constrângere luate împotriva unui stat care a săvârșit o faptă internațională ilicită sau a încălcat grav o normă sau obligație internațională, de către un stat sau grup de state sau decise de o organizație internațională. Folosirea forței armate, de pildă, poate fi considerată sancțiune, potrivit art. 39, 41, 42, 51 ale Cartei O.N.U.

C.D.I. utilizează termenul „sancțiuni” pentru determinarea măsurilor adoptate de către organizațiile internaționale, în special în baza Capitolului VII al Cartei O.N.U. Conform Cartei, O.N.U. poate aplica următoarele sancțiuni: ruperea relațiilor economice, feroviare, maritime, aeriene, poștale, radio și a altor mijloace de comunicare, ruperea relațiilor diplomatice, aplicarea forței armate (art. 41, 42). Aceste mijloace pot căpăta caracter obligatoriu pentru state prin hotărârea Consiliului de Securitate, în caz de pericol pentru pace sau a unui act de agresiune.

Contramăsurile sunt relative doar la măsurile cu caracter temporar pe care le poate lua un stat lezat. Practica internațională și jurisprudența reclamă faptul că termenul de contramăsuri desemnează acele acțiuni care pot avea caracter de represalii dar nu sunt asociate unui conflict armat⁴⁰. Un stat lezat poate să ia următoarele tipuri de contramăsuri: suspendarea zborurilor unei companii aeriene, suspendarea unui ajutor financiar - stabilit în baza unui tratat - denunțarea

³⁷ Proiectul de articole CDI art. 42-59, Năstase Adrian, Aureescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 398-401.

³⁸ Diaconu Ion. *Manual de drept internațional public*. București: Ed. Lumina Lex, 2007, p. 353.

³⁹ A se vedea speța în: Onica-Jarka B., Brumar C., Deteșeanu D.-A. *Drept internațional public*. Caiet de seminar. București: Ed. C.H. Beck, 2006, p. 192 și în: Aureescu Bogdan. *Sistemul jurisdicțiilor internaționale*. București: Ed. All Beck, 2005, p. 63.

⁴⁰ Spre exemplificare a se vedea următoarele spețe: Acordul privind serviciile aeriene din 27 martie 1946 între SUA și Franța (Nations Unies, Recueil des sentences arbitrales, vol. XVII, 1979, p. 454), Personalul diplomatic și consular al SUA la Teheran (CIJ Recueil, 1980, p. 27) – deja citată, Cazul Gabcikovo-Nagymaros (Ungaria c. Slovacia). În: ICJ Reports, 1997, p. 55.

unui acord de embargou comercial, înghețarea fondurilor.⁴¹

Menționăm că normele imperative ale dreptului internațional conturează obligațiile pe care le au statele față de comunitatea internațională în ansamblul său, iar respectarea acestor norme juridice decurg din interesul juridic comun al tuturor statelor. Violarea acestor obligații internaționale care derivă din normele imperative ale dreptului internațional public poate să antreneze consecințe pentru statul responsabil, dar și pentru alte state. Art. 40 al Proiectului de articole al CDI menționează situația unei „violări grave” de către un stat a unei obligații care decurge din normele imperative ale dreptului internațional, definind conținutul acestei noțiuni, și anume că violarea este gravă dacă ea demonstrează din partea statului vinovat un eșec sistematic sau flagrant în îndeplinirea obligațiilor, iar art. 41 se referă la cooperarea statelor pentru a pune capăt, prin mijloace licite, oricăror violări grave.⁴²

Analizând jurisprudența internațională și Proiectul de articole al Comisiei de Drept Internațional a O.N.U. putem formula câteva concluzii:

În primul rând, răspunderea internațională a statelor are un caracter sancționator, întrucât apare drept reacție la încălcarea normelor de drept internațional. În al doilea rând, răspunderea statelor nu este autonomă în raport cu obligațiile internaționale, pentru că aceasta este practic o completare a acestor obligații. În al treilea rând, datorită naturii juridice, răspunderea internațională reprezintă un raport juridic între două sau mai multe state, în speță, între statul/statele vinovat/e și statul/statele lezat/e. Raportul de răspundere poate să apară și între statul vinovat și statul al cărui cetățean este victima.

Bibliografie:

1. Aurescu Bogdan. Sistemul jurisdicțiilor internaționale. București: Ed. All Beck, 2005. 377 p.

⁴¹ De exemplu, în caz de suspendare a unui ajutor financiar – decizia guvernului olandez după reprimarea mișcării de opoziție de către noul guvern în Suriname 1982 sau suspendarea de către țările membre ale Comunității Europene în 1991 a acordului de cooperare cu Iugoslavia din 1983 – DRCE în: Miga-Besteliu Raluca. *Op. cit.*, p. 55.

⁴² Proiectul de articole CDI art. 42-59, Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. *Op. cit.*, p. 397 - 398.

2. Carreau Dominique. Droit international. Paris: Pedone, 2004. 770 p.

3. Chiriță Radu. Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de Hotărâri 1950 – 2001. București: Ed. C.H. Beck, 2008. 334 p.

4. Diaconu Ion. Manual de drept internațional public. București: Ed. Lumina Lex, 2007. 371 p.

5. Miga-Besteliu Raluca. Drept internațional public. Vol. II. București: Ed. C.H.Beck, 2008. 229 p.

6. Moca Gheorghe, Duțu Mircea. Dreptul internațional public. Vol. I. Ed. București: UJ, 2008. 424 p.

7. Năstase Adrian, Aurescu Bogdan. Drept internațional public. Sinteze. Ediția VI. București: Ed. C.H. Beck, 2011. 415 p.

8. Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Gâlea Ion. Drept internațional contemporan. Texte esențiale. București: Ed. Universul Juridic, 2007. 796 p.

9. Năstase Adrian, Aurescu Bogdan, Jura Cristian. Drept internațional public. Sinteze. București: Ed. C.H. Beck, 2009. 499 p.

10. Onica-Jarka Beatrice, Brumar Catrinel, Deteșeanu Daniela-Anca. Drept internațional public. Caiet de seminarii. București: Ed. C.H. Beck, 2006. 251 p.

11. Official Record of the General Assembly, 56th session, Supplement no. 10, november 2001. [On-line]: www.un.org. (Vizitat la: 12.02.2014).

12. [On-line]: www.icj-cij.org/cij/decisions/serie_A/B_no.44/01/. (Vizitat la: 27.02.2014).

Copyright© Natalia CHIRTOACĂ,
Dumitrița FLOREA, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2001, Chișinău, Republica Moldova
Bd. Ștefan cel Mare, 1

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

E-mail: n_chirtoaca@mail.ru

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 21-33.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC
PUBLIC INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО**

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА
(К ЮБИЛЕЮ ОТРАСЛИ)**

**CONTEMPORARY STATUS AND TRENDS OF DEVELOPMENT
OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW
(TO THE ANNIVERSARY OF THE BRANCH)**

**STATUTUL CONTEMPORAN ȘI PERSPECTIVELE DEZVOLTĂRII
DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL MEDIULUI
(LA ANIVERSAREA RAMURII DE DREPT)**

КОПЫЛОВ Михаил* / KOPYLOV Mihail / KOPYLOV Mihail
КОПЫЛОВ Станислав** / KOPYLOV Stanislav / KOPYLOV Stanislav
МИШЛАНОВА Валерия*** / MISHLANOVA Valeria / MISHLANOVA Valeria

ABSTRACT:

**CONTEMPORARY STATUS AND TRENDS OF DEVELOPMENT
OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW
(TO THE ANNIVERSARY OF THE BRANCH)**

The article deals with the history and trends of development of the international environmental law in connection with its 175th anniversary, which is celebrated on August 2, 2014. It discusses the basic principles and approaches used by international lawyers to highlight in the history of the international environmental law, its main stages and eras. The major events and documents that shaped the development of the main ways of international environmental law at every stage of its development are analyzed in detail. The question is asked,

* **KOPYLOV Mihail** - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician al Academiei Ruse de Științe Naturale, academician al Academiei Ecologice din Rusia și academician al Academiei Internaționale de Ecologie și Protecție a Activității Vitale (Federația Rusă). / **KOPYLOV Mikhail** - Doctor of Juridical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Natural Sciences, academician of the Russian Ecological Academy and academician of the International Academy of Sciences of Ecology and Life Safety (The Russian Federation). / **КОПЫЛОВ Михаил Николаевич** - Доктор юридических наук, профессор, академик РАЕН, академик Российской экологической академии и академик Международной академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности (Российская Федерация).

** **KOPYLOV Stanislav** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă). / **KOPYLOV Stanislav** - Ph.D in Law, Associate Professor, Departament of International Law of the Peoples Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation). / **КОПЫЛОВ Станислав Михайлович** - Кандидат юридических наук, доцент, кафедра международного права Российского университета дружбы народов (г. Москва, Российская Федерация).

*** **MISHLANOVA Valeria** - Doctorand, Catedra Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă). / **MISHLANOVA Valeria** - Ph.D student, Departament of International Law of the Peoples Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation). / **МИШЛАНОВА Валерия** - Аспирантка, кафедра международного права Российского университета дружбы народов (г. Москва, Российская Федерация).

whether „the era of Rio” is coming to its sunset at the end of XX century, and whether a new so-called „energy/climate era” is emerging in its place. The basic disadvantages that accompany the process of progressive development and codification of the international environmental law, as well as its special principles, are identified and options and solutions are provided.

Key words: International Environmental Law, the environment, „Rio” era, the „energy/climate era”.

JEL Classification: K33, K32, F64

РЕЗЮМЕ:
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА
(К ЮБИЛЕЮ ОТРАСЛИ)

Статья посвящена истории становления и тенденциям развития международного экологического права в связи с отмечающимся 2 августа 2014 г. его 175-летним юбилеем. В ней рассматриваются основные подходы и принципы, используемые юристами-международниками для выделения в истории международного экологического права его основных этапов и эр. Подробно анализируются основные события и документы, определившие магистральные пути развития международного экологического права на каждом этапе его развития. Ставится вопрос о том, что «эра Рио» в конце XX в. подходит к закату, и на ее месте зарождается новый этап, получивший в доктрине условное название «энергетическая/климатическая эра». Выявлены основные недостатки, которые сопровождают весь процесс прогрессивного развития и кодификации международного экологического права, равно как и его специальных принципов, и предлагаются варианты и пути их решения.

Ключевые слова: международное экологическое право, окружающая среда «эра Рио», «энергетическая/климатическая эра».

JEL Classification: K33, K32, F64

УДК: 341.1/8

REZUMAT:
STATUTUL CONTEMPORAN ȘI PERSPECTIVELE DEZVOLTĂRII
DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL MEDIULUI
(LA ANIVERSAREA RAMUREI DE DREPT)

Articolul este dedicat istoriei și tendințelor de dezvoltare a dreptului internațional al mediului legate de aniversare de 175 de ani, la 2 August 2014. Se cercetează abordările de bază și principiile folosite de specialiștii în dreptul internațional pentru a evidenția în istoria dreptului internațional al mediului fazele principale, epocile, etc. Se analizează detaliat evenimentele-cheie și documentele care determină căile principale de dezvoltare a dreptului internațional al mediului la fiecare etapă a dezvoltării sale. Se abordează problema, că „epoca Rio” la sfârșitul secolului XX se apropie de sfârșit, și în locul ei este în curs de dezvoltare o nouă etapă, în doctrina condiționată cu numele „era energetică/climatică”. Sunt identificate deficiențele majore care însoțesc întregul proces de dezvoltare progresivă și codificare a dreptului mediului internațional, precum și principiile sale speciale, se propun opțiuni și soluții.

Cuvinte cheie: dreptul internațional al mediului, mediu înconjurător, epoca „Rio”, epoca „energetică/climatică”.

JEL Classification: K33, K32, F64

CZU: 341.1/8

Хорошо известно, что Указом Президента Российской Федерации от 10.08.2012 №1157 окружающей среды. И хотя среди 11 мероприятий, за проведение которых 2013 г. был объявлен годом охраны Правительство РФ (распоряжение

Правительства Российской Федерации от 26.11.2012 №2189-р) возложило ответственность на Росприроднадзор, отсутствуют совещания, имеющие отношение к международно-правовым обязательствам РФ по международным экологическим соглашениям, да и в целом к достигнутым успехам и имеющимся недостаткам в этой отрасли международного права, мы посчитали необходимым посвятить настоящую статью наиболее актуальным и жизненно важным проблемам международного экологического права, взглянув на них в исторической ретроспективе, во-первых, поскольку все они непосредственно связаны с тематикой названных в Распоряжении Правительства мероприятий, и, во-вторых, поскольку 2 августа 2014 г. исполняется 175 лет со дня зарождения этой отрасли международного права.

Сегодня можно ответственно утверждать, что как в отечественной, так и в зарубежной юридической литературе существует почти полное единодушие в отношении даты зарождения международного экологического права – 2 августа 1839 г., когда была подписана двусторонняя Конвенция о ловле устриц и рыболовстве у берегов Великобритании и Франции.¹ Единственным известным авторам исключением из этого консенсуса является точка зрения доцента школы права Мельбурнского университета Жаклин Пил, которая за момент отсчета первого этапа в истории международного экологического права берет принятое в 1893 г. решение Арбитража по делу о морских котиках Берингова моря.²

¹ См.: Convention between Her Britannic Majesty and the King of the French, defining and regulating the limits of the exclusive right of the Oyster and other Fisheries on the Coasts of Great Britain and of France, Signed at Paris, 2nd August, 1839. In: A Complete Collection of the Treaties and Conventions, and Reciprocal Regulations at Present Subsisting Between Great Britain and Foreign Powers, and of the Laws, Decrees, and Orders in Council, Concerning the Same, as Far as They Relate to Commerce and Navigation; and to the Repression and Abolition of the Slave Trade; and to the Privileges and Interests of the Subjects of the High Contracting Parties / compiled by L. Hertslet. London, 1840. Vol. 5, p. 86-94.

² См.: Peel J. Environmental Protection in the Twenty-first Century: The Role of International Law. In: The global environment, Institutions, Law, and Policy / R.S. Axelrod,

Даже проф. международного права Университетского колледжа Лондона (*University College London*) Филипп Сандс, известный своими публикациями по различным вопросам международного экологического права³, который посвятил отдельную главу в своей наиболее известной монографии истории международного экологического права, среди ранних конвенций в области рыболовства отдельно указывает на Конвенцию 1839 г., говоря о зарождении этой отрасли.

Анализ приведенных точек зрения, а также международных договоров и соглашений конца XVIII – начала XIX вв. позволяют нам принять за начало первого этапа в истории развития международного экологического права 2 августа 1839 г. Принятая в этот день Двусторонняя Конвенция о ловле устриц и рыболовстве у берегов Великобритании и Франции устанавливала правила рыболовства в проливе Ла-Манш и Северном море. В соответствии с ней была образована Смешанная комиссия, которая разрабатывала рекомендации о сроках промысла, районах лова. По рекомендации Комиссии Великобритания и Франция в 1843 г. утвердили правила рыболовства за пределами трехмильных территориальных вод.

Заклученный за 85 лет до этого в Ваприо 17 августа 1754 г. Договор между ее величеством Императрицей Австрии, выступающей как Герцогиня Милана, и ее светлостью Республикой Венеция об определении границ относительно свободного течения вод пограничной реки Олио и использования их для рыболовства⁴ явился лишь единичным событием, не положившим начало системному подходу в договорном регулировании охраны живых ресурсов трансграничных водотоков. В нем вопросы рыболовства рассматривались как сопутствующие решению главной проблемы

S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011, p. 48.

³ См., например: Sands Ph. Principles of International Environmental Law. Second edition. Cambridge: Cambridge University press, 2003, p. 26-30.

⁴ International Protection of the Environment: Treaties and Related Documents. Second series: continuation of volumes I-XXX (1754-1981) / B.Simma, B.Rüster (eds). N.Y.: Oceana Publications, 1990-1995.

– определению границ относительно свободного течения вод пограничной реки Олио.

Гораздо большие разногласия в доктрине международного экологического права можно встретить относительно даты окончания первого этапа и начала второго этапа (т.н. достокгольмской эры) в истории международного экологического права. Более того, А.Ч. Кисс и Д. Шелтон вообще объединяют эти два периода в один этап⁵, что, правда, можно отчасти объяснить годом опубликования их совместной работы.

Так, например, Ф. Сандс связывает окончание первого этапа и начало второго с созданием ООН, т.е. с 1945 г.⁶ Аналогичной точки зрения придерживается Ж. Пил.⁷

Профессор К.А. Бежашев предлагает началом второго этапа истории международного экологического права (а, следовательно, окончанием первого этапа) считать 1948 г., когда были проведены первые специализированные международные конференции ООН и когда, в частности, был учрежден Международный союз охраны природы и природных ресурсов (МСОП).⁸

Авторы настоящей статьи полагают, что сегодня в условиях активизации процесса реформирования ООН уже недостаточно просто констатировать отсутствие в ее Уставе указаний на экологическую компетенцию и на то, что «экологическая проблематика бесспорно может быть отнесена как к категории проблем гуманитарного, так и экономического характера, если придерживаться предлагаемой Уставом классификации».⁹

⁵ См.: Kiss A., Shelton D. *International environmental law*. Ardsley-on-Hudson, 1991, p. 55-60.

⁶ См.: Sands Ph. *Principles of International Environmental Law*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 26-30

⁷ См.: Peel J. *Environmental Protection in the Twenty-first Century: The Role of International Law*. In: *The global environment, Institutions, Law, and Policy* / R.S. Axelrod, S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011, p. 53

⁸ См.: Бежашев К.А. О роли ООН в кодификации и прогрессивном развитии международного экологического права. В: *Труды МГЮА*. М., 1997, №III, с. 146-152.

⁹ *Международные организации: учебник* / под ред. И.П. Блищенко. М.: Изд-во РУДН, 1994, с. 277.

С учетом того, что второй этап в истории международного экологического права характеризуется укреплением институциональной основы международного природоохранного сотрудничества, предлагаем его началом считать дату проведения в Нью-Йорке первой конференции ООН по проблемам окружающей среды – Конференции ООН по сохранению и утилизации ресурсов 1949 г. Решение о ее созыве содержалось в резолюции 32 (IV) ЭКОСОС ООН 1947 г.

Несмотря на то, что Конференция 1949 г. не была уполномочена принимать решения и рекомендации, а должна была стать форумом для обмена идеями и информацией, она по существу заложила основы, а также определила перспективы и направления деятельности ООН в области охраны окружающей среды. Конференция подчеркнула необходимость международных действий для установления сбалансированного подхода к управлению и сохранению природных ресурсов. Именно эта Конференция заложила начало всем мероприятиям в области охраны окружающей среды в рамках ООН, среди которых особо можно отметить Конференцию ООН по проблемам окружающей человека среды (Стокгольм, 1972 г.), Конференцию ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, 1992 г.), Всемирную встречу на высшем уровне по устойчивому развитию (Йоханнесбург, 2002 г.) и Конференцию ООН по устойчивому развитию (Рио-де-Жанейро, 2012 г.).

Вопросы, которые обсуждались на Конференции ООН по сохранению и утилизации ресурсов почти через 50 лет оказались в повестке дня Конференции ООН по окружающей среде и развитию в 1992 г. Уже на этой ранней стадии взаимоотношение между сохранением и развитием рассматривалось в качестве центральной темы. Дискуссии велись в основном вокруг трех проблем: о соотношении между сохранением и использованием; о необходимости разработки стандартов, обеспечивающих сохранение; и о

соотношении между сохранением и развитием.¹⁰

На первом этапе предпринимались разрозненные усилия на двустороннем субрегиональном и региональном уровнях по защите и сохранению отдельных объектов живой природы. Усилия проводимых конференций не координировались, и они не пользовались поддержкой правительств. Хотя в этот период и было проявлено государствами определенное внимание к экологическим вопросам, выразившееся в заключении более 10 региональных международных соглашений, тем не менее удалось в какой-то мере решить лишь частные, локальные проблемы, а международные экологические отношения регулировались главным образом международными обычаями.

Второй этап, который иногда еще называют «достокгольмской эрой», берет свое начало в 1949 г. Он характеризуется укреплением институциональной базы международного природоохранного сотрудничества, что связано главным образом с созданием ООН и ее специализированных учреждений, а также с образованием целого ряда международных неправительственных экологических организаций, ведущая роль среди которых принадлежит учрежденному в 1948 г. МСОП.¹¹

Внимание международного сообщества к экологическим вопросам в этот период было приковано к довольно узко определенным экологическим проблемам, таким как предотвращение определенных видов загрязнения и сохранение конкретных видов диких животных. Именно в этот период многие специализированные учреждения ООН, а также ряд региональных международных межправительственных организаций, которые не были специально

созданы для решения экологических проблем, обратили свое внимание на область охраны окружающей среды в связи со своей основной (профильной) деятельностью.

Африка, в частности, дает следующий пример, относящийся к сфере международного экологического права и отражающий широко распространенную в то время точку зрения, согласно которой ухудшение окружающей среды является, прежде всего, результатом промышленного загрязнения и, следовательно, имеет отношение к странам «Севера». 15 сентября 1968 г. главы государств и правительств ОАЕ подписали Африканскую конвенцию о сохранении природы и природных ресурсов, которая заменила собой Лондонскую конвенцию об охране флоры и фауны в их естественном состоянии на Африканском континенте 1933 г. Она явилась примером комплексного подхода к проблеме защиты окружающей среды и закрепила два принципиально новых момента: признание необходимости защищать среду обитания находящихся под угрозой исчезновения видов наравне с защитой и самих таких видов и заявление об особой ответственности тех государств, чья территория является единственным местом обитания редких видов.

Таким образом, в «достокгольмскую эру» продолжали формироваться элементы «кодекса» охраны окружающей среды. Этому в немалой степени способствовала и накопившаяся к тому времени судебная практика, которая содействовала становлению новых принципов международного экологического права либо уточнению содержания уже сложившихся.

Так, казус с японским рыболовецким траулером «Фукуру-Мару» («Счастливый дракон») в 1954 г. не только привлек внимание мировой общественности к теме радиоактивного заражения местности и последствиям ядерных взрывов для планеты, но и внес уточнение в понимание принципа запрета трансграничного загрязнения окружающей среды, распространив трансграничность на ситуации, не связанные с перемещением поллютантов именно через государственные границы.

¹⁰ Подробнее см.: Копылов М.Н., Копылов С.М. Забытые факты из истории международного экологического права: конференция ООН по сохранению и утилизации ресурсов 1949 г. В: Евразийский юридический журнал. 2013, №10 (65), с. 5-9

¹¹ См.: Копылов М.Н. Вклад Международного союза охраны природы и природных ресурсов в кодификацию и прогрессивное развитие международного экологического права. В: Московский журнал международного права. 2003, № 2 (50), с. 228 - 244.

Мобилизация общественного мнения в этот период не имела себе аналогов в истории по двум причинам: во-первых, это движение изначально зародилось в глубинных слоях общества и лишь гораздо позднее получило официальную поддержку нескольких государств, принявших экологические программы; во-вторых, это движение с самого начала было интернациональным.

Начало третьего этапа («Стокгольмская эра») многие исследователи справедливо связывают с проведением в 1972 г. в Стокгольме Конференции ООН по проблемам окружающей человека среды и учреждением по ее рекомендации Программы ООН по окружающей среде (ЮНЕП) в качестве вспомогательного органа Генеральной Ассамблеи ООН, призванного координировать усилия международных организаций и государств в сфере международного природоохранения и перевести его на качественно новый уровень всей системы ООН.¹²

Из 26 принципов Стокгольмской декларации следующие три имели наиболее общее значение для всей отрасли международного экологического права: Принцип 21 (запрет трансграничного загрязнения окружающей среды), Принцип 22 (ответственность) и Принцип 24 (международное сотрудничество).¹³

В этот период, длившийся почти два десятилетия,¹⁴ расширяется и углубляется

международное природоохранное сотрудничество, заключаются конвенции по вопросам, в глобальном урегулировании которых заинтересовано все человечество, обновляются ранее принятые международные договоры и соглашения, активизируется работа по официальной и неофициальной кодификации отраслевых принципов международного экологического права. К этому же периоду относится появление в международном экологическом праве такой новой предметной области как отношения по обеспечению международной экологической безопасности.¹⁵

Именно в этот период нарастает тенденция рассматривать окружающую среду более целостно.

Стокгольмская конференция стала прототипом волны крупных международных конференций, иногда называемых «глобальными городскими совещаниями», сосредоточивающих внимание всего мира на важнейших международных вопросах.

В 1980-е гг. перед мировым сообществом во весь рост встала еще одна глобальная проблема – проблема кризиса внешней задолженности развивающихся государств. Поиск выхода из сложившейся тупиковой ситуации привел к появлению в практике международных отношений т.н. договоров об обмене части внешнего долга на экологические программы и проекты («*Debt-for-Nature Swaps*»).¹⁶ Их появлению развивающиеся страны были обязаны Всемирному фонду дикой природы, который

¹² См.: Копылов М.Н. ЮНЕП – 35 лет. Сколько еще? В: Московский журнал международного права. 2007, № 2 (66), с. 153-170.

¹³ См., например: Копылов М.Н. Принцип международного сотрудничества глазами юриста-эколога. В: Вестник РУДН, сер. юрид. науки. М. 2005, № 2, с. 116-124.

¹⁴ Некоторые ученые полагают, что этот период заканчивается, а значит и начинается следующий не в 1992 г., а в 1986-1987 гг., когда Международная комиссия по окружающей среде и развитию (МКОСР) завершила работу над докладом «Наше общее будущее». См., например: Мохаммад С.А. Международное экологическое право в исторической ретроспективе. В: Евразийский юридический журнал. 2011, №8 (39), с. 44-49. Кроме того, М.С. Сорус не только полагает, что «Стокгольмская эра» заканчивается в 1986 г., но и что она начинается в 1968 г., когда поднялась первая экологическая волна и когда Генеральная Ассамблея ООН приняла резолюцию 2398 от 3 декабря 1968 г., содержащую решение о созыве в 1972 г. Стокгольмской конференции. См.: Soroos M.S.

Global institutions and the environment. В: The global environment, Institutions, Law, and Policy / R.S. Axelrod, S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011, p. 22-24.

¹⁵ Подробнее см.: Копылов М.Н. О предмете международного экологического права. В: Актуальные проблемы развития экологического права в XXI веке: Труды Института государства и права РАН / Отв. ред. М.М. Бринчук, О.Л. Дубовик. М., 2007, с. 83-92; Тимошенко А.С. Экологическая безопасность и международное право. В кн.: Советский ежегодник международного права, 1988. М.: Наука, 1989, с. 23 – 38.

¹⁶ Подробнее см.: Копылов М.Н., Басырова Е.Р. Договоры об обмене части внешнего долга на экологические проекты («*debt-for-nature swaps*»): благо или угроза неотъемлемому суверенитету над природными ресурсами? В: Евразийский юридический журнал. 2011, № 12 (43), с. 26-31.

начал их заключать с 1987 г., используя свои филиалы в США.

Практика выработала три типа договоров об обмене: коммерческие, или трехсторонние; двусторонние и многосторонние. С помощью двусторонних и многосторонних договоров об обмене в период с 1987 по 2010 г. на цели охраны окружающей среды было направлено 900 млн. долларов США.

Развивающиеся страны скептически отнеслись к новой экологической повестке дня, поскольку для них более насущными приоритетами были их собственное экономическое развитие и сокращение бедности. Они также были обеспокоены тем, что презумпция конечности ресурсов Земли и их быстрого истощения или деградации станет основанием для того, чтобы отказаться от своего более высокого уровня развития и потребления. Как результат, развивающиеся страны отказались вступить в серьезный диалог по экологическим вопросам, представляющим интерес для индустриально развитых стран, без гарантий того, что новые международные экологические инициативы не будут реализованы за счет их законного стремления к экономическому росту, а также не заморозят неравенство в распределении богатств в мире.

Все это привело к тому, что к окончанию «Стокгольмской эры» разработка двух чрезвычайно актуальных и жизненных проблем международных отношений – экологической и экономической – пошла по двум самостоятельным направлениям, вместо того, чтобы рассматриваться как единое целое.

Четвертый этап, который иногда называют «эрой Рио-де-Жанейро», берет начало с Конференции ООН по окружающей среде и развитию, которая проходила в Рио-де-Жанейро (Бразилия) в июне 1992 г. Именно с ней и с принятыми на ней документами связан перевод международного природоохранного сотрудничества на рельсы социоприродного развития.

По замыслу Конференция Рио должна была не только провозгласить идеологию устойчивого развития, но и положить начало тесному сотрудничеству между основными секторами современного человечества – государственной властью, бизнесом и

общественностью – в едином стремлении к реализации идей устойчивого развития и глобального партнерства.

Проблемы, получившие наибольшее внимание в этот период, включали истощение озонового слоя, глобальное изменение климата, вырубку тропических лесов, утрату биологического разнообразия и распространение пустынь.

Международное научное сообщество использовало понятие «глобальное изменение», чтобы обратить внимание на то, каким образом деятельность человека оказывает воздействие на основное функционирование биосферы Земли.

Наконец, в целях разрешения международных экологических споров стали создаваться соответствующие институциональные механизмы. В июле 1993 г. в составе Международного суда ООН была создана камера по экологическим вопросам из семи судей,¹⁷ а в 1994 г. был учрежден Международный суд экологического арбитража и примирения, являющийся неправительственной организацией.¹⁸

Говоря о становлении международного экологического правосудия в рассматриваемый период времени, нельзя обойти вниманием дело о гидроузле «Габчиково – Надьмарош»¹⁹ (Венгрия против Словакии). В данном деле Международный суд впервые сослался на концепцию устойчивого развития, подтвердив тем самым, что концепция носит не абстрактный, а нормативный характер. Выводы по делу о гидроузле «Габчиково – Надьмарош» подтвердили обязательность Принципа 17 Декларации Рио о необходимости проведения процедуры ОВОС. Международный суд признал концепцию «экологической необходимости» и потребность непрерывного учета экологических рисков в свете экологических стандартов при реализации

¹⁷ В 2006 г. по решению Председателя Международного суда ООН Розалин Хиттинг камеру закрыли за ненадобностью, поскольку за 13 лет существования ее услугами никто не воспользовался.

¹⁸ Подробнее см.: Колбасов О.С. Международный экологический суд. В: Государство и право. 1996, №5, с. 158-159.

¹⁹ См.: Case Concerning the Gabčíkovo - Nagymaros Project (Hungary/Slovakia). In: I.C.J. Reports, 1997, p. 7.

промышленных проектов. Также впервые в решении Международного суда прозвучал принцип денежной компенсации исключительно за экологический ущерб.²⁰

К началу XXI в. «эра Рио» подходит к закату и ей на смену приходит новая эра, которую в юридической литературе иногда называют «энергетическая/климатическая эра».²¹ Начинается третья волна «экологизации» международных отношений, которая была вызвана, в частности, тем, что темпы глобального изменения климата превысили ожидания и что в различных частях мира наглядно проявилось разнообразное и разрушительное воздействие изменения климата. В последние годы многие индустриально развитые страны усилили свои попытки снизить эмиссию «парниковых» газов для достижения ограничений, о которых они договорились в Киотском протоколе 1997 г. Переговоры о следующей фазе международных усилий для решения проблемы изменения климата начались в декабре 2007 г. на конференции на Бали, где была принята дорожная карта для дальнейших переговоров в направлении нового договора о глобальном изменении климата, который должен был быть принят в Копенгагене в декабре 2009 г.²² Противостояние вопросам, поставленным глобальным изменением климата, потребует фундаментального перехода от ископаемого топлива к возобновляемым источникам энергии и «зеленым» технологиям. Именно необходимость такого реформирования энергетического сектора во многом предопределила неудачное завершение всех состоявшихся после Копенгагенской конференции Конференций Сторон Рамочной конвенции ООН об изменении климата 1992 г.

Среди наиболее важных промежуточных решений относительно будущей архитектуры

борьбы с глобальным изменением климата можно назвать Решение по Зеленому климатическому фонду, которое касалось технических аспектов его функционирования, а вот откуда возьмутся в этом Фонде обещанные 100 млрд. долларов США, так и осталось неясным.

Сегодня планета движется по сценарию роста глобальной температуры на 4 °С, в то время как для предотвращения наиболее катастрофических и необратимых изменений климата, по мнению экспертов, необходимо удержаться в рамках роста температуры не более чем на 2 °С. Для этого, согласно рекомендациям МГЭИК, необходимо снизить глобальные выбросы на 25 - 40% к 2020 г. и на 50 - 80% к 2050 г.

Если попытаться вкратце подвести итоги без малого двухвековому развитию международного экологического права, то можно обнаружить как несомненные достижения этой отрасли международного права в решении сложных экологических проблем, так и откровенные провалы, существенно ухудшающие экологическую обстановку на нашей планете и способствующие дальнейшему сползанию человечества в экологическую катастрофу.

Казалось бы, было достаточно времени для того, чтобы решить если не все, то уж большинство стоящих перед человечеством экологических проблем. Ведь удалось же мировому сообществу куда за более короткие сроки в рамках международного космического права создать международно-правовую базу сотрудничества в области исследования и использования космического пространства.

Но на практике бороться с экологическими вызовами и решать экологические проблемы оказалось не так просто, хотя в 1970-е гг., когда активизировалось международное природоохранное сотрудничество, многие западные ученые связывали это с тем, что международные экологические отношения представляют собой наименее политизированную область. На деле же такая активизация совпала с учреждением на Стокгольмской конференции по проблемам окружающей человека среды в 1972 г. не полноценной международной межправительственной экологической

²⁰ См.: Международное право. Практикум: Учебное пособие / под ред. А.Н. Вылегжанина, А.Я. Капустина, М.Н. Копылова, с. 330 - 335.

²¹ См.: Friedman Th. Hot, Flat, and Crowded: Why We Need a Green Revolution and How It Can Renew America. N.Y., 2008, p. 27.

²² Подробнее см.: Копылов М.Н., Емельянова Н.Н. Борьба с изменением климата – вклад в поддержание глобальной безопасности. В: Евразийский юридический журнал. 2011, № 9 (40), с. 32-40.

организации, а лишь ЮНЕП. Да и в рамках ЮНЕП в 1977 г. был упразднен Совет по координации, что было связано, в первую очередь, с большим количеством военно-экологических тайн, которые государства стремились сохранить в секрете.

Отдавая отчет в том, что в то время мировое сообщество еще не созрело создать полноценную универсальную межправительственную экологическую организацию, отметим, что такое решение, принятое в 1972 г., во многом и сегодня препятствует реализации на практике многочисленных предложений по реорганизации ЮНЕП в полноценную международную организацию, необходимость в которой уже давно созрела²³. Существующие сегодня около 60-ти международных организаций, в той или иной степени наделенных экологической компетенцией, зачастую дублируют друг друга и порой принимают противоречащие друг другу решения.

Если попытаться представить историю развития международного экологического права схематично, то она будет выглядеть следующим образом: сначала государства обратили свое внимание на рыбные ресурсы Мирового океана и пресноводных трансграничных водотоков. В результате появилось множество международных договоров и конвенций, посвященных этой проблеме. После этого стали заключаться договоры, предметом которых уже стали в целом фауна и флора (биота). Следующим шагом стала борьба с загрязнением окружающей среды с помощью правовых норм. И, наконец, начиная с Конференции ООН по сохранению и утилизации ресурсов 1949 г., вот уже более 60-ти лет внимание мирового сообщества сосредоточено на проблемах устойчивого развития, или точнее

сказать, на проблемах эколого-бескризисного социально-экономического развития.

Выстраивая свои взаимоотношения в рамках глобальной стратегии устойчивого развития и вырабатывая, порой параллельно, международные договоры по отдельным глобальным экологическим вопросам, участники нормотворческого процесса не принимают в расчет достижения и успехи друг друга. В результате появляются на свет международные договоры, базовые принципы которых не сочетаются между собой, а порой просто противоречат друг другу. В качестве примера можно привести принятые в 1992 г. Рамочную конвенцию ООН об изменении климата и Конвенцию о биологическом разнообразии. Как результат, реализация принципов одного из названных документов ведет к подрыву основ достижения целей другого.²⁴

Похожую ситуацию можно наблюдать и в отношениях между Конвенцией о биологическом разнообразии и не вступившим пока в силу Нагойским протоколом регулирования доступа к генетическим ресурсам и совместного использования на справедливой и равной основе выгод от их применения 2010 г., – с одной стороны, и Соглашением по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (Соглашение по ТРИПС) – с другой.

Наконец, до сих пор не определен круг специальных принципов международного экологического права и их юридическое содержание, что имеет самое прямое отношение к кодификации данной отрасли международного права. Еще в 1972 г. мандатом на осуществление кодификации международного экологического права была наделена ЮНЕП. Однако до сих пор Программе не удалось разрешить данную

²³ См.: Нужна ли сегодня универсальная международная межправительственная экологическая организация? В: Актуальные проблемы современного международного права: Материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции. Москва, 9-10 апреля 2010 г. / под ред. А.Х. Абашидзе, М.Н. Копылова, Е.В. Киселевой. М.: РУДН, 2011. Ч. 1, с. 235-240; Соколова Н.А. На пути к созданию Всемирной организации по окружающей среде. В: Lex Russica (Научные труды Московской государственной юридической академии). 2007, № 6, с. 1141-1152.

²⁴ Подробнее см.: Шайдуллина А.А. Международно-правовая охрана биологического разнообразия в условиях меняющегося климата. В: Международное право – International Law. 2011, № 1-2 (45-46), с. 304-308; Шайдуллина А.А. Возможно ли успешное взаимодействие между международно-правовым режимом сохранения биологического разнообразия и международно-правовыми нормами в области борьбы с глобальным изменением климата. В: Вестник Московского государственного открытого университета. 2011, № 3 (45), с. 40-45.

проблему. В этих условиях инициативу на себя взял МСОП, который к 1995 г. завершил разработку проекта Международного Пакта по окружающей среде и развитию, существующего в настоящее время в 4-ой редакции от 22 сентября 2010 г. В этом документе были обобщены и систематизированы международно-правовые принципы из действующих международных договоров и источников т. н. мягкого права, что позволяет рассматривать его в качестве серьезной базы для продолжения работы в этом направлении.

Нерешенным в международном экологическом праве остается и вопрос о создании специализированного Международного экологического суда.²⁵ Конечно, создать такой суд будет непросто. С одной стороны, уже имеющиеся органы международного правосудия вряд ли охотно пойдут на то, чтобы передать часть своей компетенции вновь создаваемому судебному учреждению. С другой же стороны, серьезные трудности возникнут на этапе подготовки судей для работы в таком суде. Они должны будут обладать не только юридической подготовкой, но и знаниями в области экологии. Кстати сказать, с подобного рода трудностями Россия сталкивается и в своей национальной судебной системе, где отсутствуют и, судя по всему, не предвидятся специальные экологические суды. Между тем, в тех же США в каждом штате имеются такие суды, и что более важно – около 80% экологических споров разрешаются в досудебном порядке.

Наконец, нельзя обойти вниманием и тот факт, что к разработке глобальной стратегии международного экологического управления государства приступили лишь в последнее десятилетие XX в., что не позволяет авторам настоящей статьи говорить о наличии какого-то единого глобального международного режима экологического управления.²⁶ Как отмечают отдельные ученые, сегодня в мире

насчитывается около дюжины порой совершенно не скоординированных международных режимов, которые в определенной мере снивелировали наметившиеся в 1970-1980-е гг. центробежные тенденции систем национальных государств.²⁷ При этом под понятием «международный режим» понимается сочетание международных учреждений, обычных норм и принципов, а также резолюций и формальных договоров, предписывающих действия государств в отношении конкретного предмета, проблемы или региона²⁸.

Библиография:

1. Абашидзе А.Х., Солнцев А.М. Первая международная экологическая конференция - Конференция по международной охране природы (Берн, 1913 г.). В: Экологическое право. 2006, №4, с. 2 - 4.
2. Бекяшев К.А. О роли ООН в кодификации и прогрессивном развитии международного экологического права. В: Труды МГЮА. М., 1997, №III, с. 146-152.
3. Колбасов О.С. Международный экологический суд. В: Государство и право. 1996, №5, с. 158-159.
4. Копылов М.Н. Вклад Международного союза охраны природы и природных ресурсов в кодификацию и прогрессивное развитие международного экологического права. В: Московский журнал международного права. 2003, № 2 (50), с. 228 - 244.
5. Копылов М.Н. О предмете международного экологического права. В: Актуальные проблемы развития экологического права в XXI веке: Труды Института государства и права РАН / Отв. ред. М.М. Бринчук, О.Л. Дубовик. М., 2007, с. 83-92.
6. Копылов М.Н. Принцип международного сотрудничества глазами юриста-эколога. В: Вестник РУДН, сер. юрид. науки. М., 2005, № 2, с. 116-124.

²⁵ Подробнее см.: Копылов М.Н., Солнцев А.М. Международное экологическое право перед вызовами современности (Международный экологический суд). В: Евразийский юридический журнал. 2013, № 3 (58), с. 53-56.

²⁶ См., например: Международное экологическое право / отв. ред. Р.М. Валеев. М.: Статут, 2012, гл. 5.

²⁷ Подробнее см.: Мохаммад С.М.А. Международные режимы в международном экологическом управлении / под ред. М.Н. Копылова. М.: АДС Групп, 2013.

²⁸ См.: Young O. International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society. N.Y.: Cornell University Press, 1994; Hempel L.C. Environmental Governance: The Global Challenge. Wash.: Island Press, 1996.

7. Копылов М.Н. ЮНЕП – 35 лет. Сколько еще? В: Московский журнал международного права. 2007, № 2 (66), с. 153-170.
8. Копылов М.Н., Басырова Е.Р. Договоры об обмене части внешнего долга на экологические проекты («debt-for-nature swaps»): благо или угроза неотъемлемому суверенитету над природными ресурсами? В: Евразийский юридический журнал. 2011, № 12 (43), с. 26-31.
9. Копылов М.Н., Емельянова Н.Н. Борьба с изменением климата – вклад в поддержание глобальной безопасности. В: Евразийский юридический журнал. 2011, № 9 (40), с. 32-40.
10. Копылов М.Н., Копылов С.М. Забытые факты из истории международного экологического права: конференция ООН по сохранению и утилизации ресурсов 1949 г. В: Евразийский юридический журнал. 2013, №10 (65), с. 5-9.
11. Копылов М.Н., Солнцев А.М. Международное экологическое право перед вызовами современности (Международный экологический суд). В: Евразийский юридический журнал. 2013, № 3 (58), с. 53-56.
12. Международное право. Практикум: Учебное пособие / под ред. А.Н. Вылегжанина, А.Я. Капустина, М.Н. Копылова. М.: ИД Юрис Пруденс, 2011. 415 с.
13. Международное экологическое право / отв. ред. Р.М. Валеев. М.: Статут, 2012. 639 с.
14. Международные организации: учебник / под ред. И.П. Блищенко. М.: Изд-во РУДН, 1994. 305 с.
15. Мохаммад С.А. Международное экологическое право в исторической ретроспективе. В: Евразийский юридический журнал. 2011, №8 (39), с. 44-49.
16. Мохаммад С.М.А. Международные режимы в международном экологическом управлении / под ред. М.Н. Копылова. М.: АДС Групп, 2013. 143 с.
17. Нужна ли сегодня универсальная международная межправительственная экологическая организация? В: Актуальные проблемы современного международного права: Материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции. Москва, 9-10 апреля 2010 г. / под ред. А.Х. Абашидзе, М.Н. Копылова, Е.В. Киселевой. М.: РУДН, 2011. Ч. 1, с. 235-240.
18. Соколова Н.А. На пути к созданию Всемирной организации по окружающей среде. В: Lex Russica (Научные труды Московской государственной юридической академии). 2007, № 6, с. 1141-1152.
19. Тимошенко А.С. Экологическая безопасность и международное право. В кн.: Советский ежегодник международного права, 1988. М.: Наука, 1989, с. 23 – 38.
20. Шайдуллина А.А. Возможно ли успешное взаимодействие между международно-правовым режимом сохранения биологического разнообразия и международно-правовыми нормами в области борьбы с глобальным изменением климата. В: Вестник Московского государственного открытого университета. 2011, № 3 (45), с. 40-45.
21. Шайдуллина А.А. Международно-правовая охрана биологического разнообразия в условиях меняющегося климата. В: Международное право – International Law. 2011, № 1-2 (45-46), с. 304-308.
22. Friedman Th. Hot, Flat, and Crowded: Why We Need a Green Revolution and How It Can Renew America. N.Y., 2008. 438 p.
23. International Protection of the Environment: Treaties and Related Documents. Second series: continuation of volumes I-XXX (1754-1981) / B.Simma, B.Rüster (eds). N.Y.: Oceana Publications, 1990-1995.
24. Kiss A., Shelton D. International environmental law. - Ardsley-on-Hudson, 1991, p. 55-60.
25. Peel J. Environmental Protection in the Twenty-first Century: The Role of International Law. In: The global environment, Institutions, Law, and Policy / R.S. Axelrod, S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011.
26. Sands Ph. Principles of International Environmental Law. Second edition. Cambridge: Cambridge University press, 2003. 1116 p.
27. Soroos M.S. Global institutions and the environment. In: The global environment, Institutions, Law, and Policy / R.S. Axelrod, S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011.
28. Young O. International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society. N.Y.: Cornell University Press, 1994. xii + 221 p.
29. Hempel L.C. Environmental Governance: The Global Challenge. Wash.: Island Press, 1996. xviii + 291 p.

Bibliography:

1. Abashidze A.H., Solncev A.M. Pervaja mezhdunarodnaja jekologicheskaja konferencija -

- Konferențija po mezhdunarodnoj ohrane prirody (Bern, 1913 g.). V: Jekologicheskoe pravo. 2006, #4, p. 2 - 4.
2. Bekjashev K.A. O roli OON v kodifikacii i progressivnom razvitii mezhdunarodnogo jekologicheskogo prava. V: Trudy MGJuA. M., 1997, #III, p. 146-152.
 3. Kolbasov O.S. Mezhdunarodnyj jekologicheskij sud. V: Gosudarstvo i pravo. 1996, #5, p. 158-159.
 4. Kopylov M.N. Vklad Mezhdunarodnogo sojuza ohrany prirody i prirodnyh resursov v kodifikaciju i progressivnoe razvitie mezhdunarodnogo jekologicheskogo prava. V: Moskovskij zhurnal mezhdunarodnogo prava. 2003, # 2 (50), p. 228 - 244.
 5. Kopylov M.N. O predmete mezhdunarodnogo jekologicheskogo prava. V: Aktual'nye problemy razvitija jekologicheskogo prava v XXI veke: Trudy Instituta gosudarstva i prava RAN / Otv. red. M.M. Brinchuk, O.L. Dubovik. M., 2007, p. 83-92.
 6. Kopylov M.N. Princip mezhdunarodnogo sotrudnichestva glazami jurista-jekologa. V: Vestnik RUDN, ser. jurid. nauki. M., 2005, # 2, p. 116-124.
 7. Kopylov M.N. JuNEP – 35 let. Skol'ko eshhe? V: Moskovskij zhurnal mezhdunarodnogo prava. 2007, # 2 (66), p. 153-170.
 8. Kopylov M.N., Basyrova E.R. Dogovory ob obmene chasti vneshnego dolga na jekologicheskie proekty («debt-for-nature swaps»): blago ili ugroza neot? emlemomu suverenitetu nad prirodnyimi resursami? V: Evrazijskij juridicheskij zhurnal. 2011, # 12 (43), p. 26-31.
 9. Kopylov M.N., Emel'janova N.N. Bor'ba s izmeneniem klimata – vklad v podderzhanie global'noj bezopasnosti. V: Evrazijskij juridicheskij zhurnal. 2011, # 9 (40), p. 32-40.
 10. Kopylov M.N., Kopylov S.M. Zabytye fakty iz istorii mezhdunarodnogo jekologicheskogo prava: konferențija OON po sohraneniju i utilizacii resursov 1949 g. V: Evrazijskij juridicheskij zhurnal. 2013, #10 (65), p. 5-9.
 11. Kopylov M.N., Solncev A.M. Mezhdunarodnoe jekologicheskoe pravo pered vyzovami sovremennosti (Mezhdunarodnyj jekologicheskij sud). V: Evrazijskij juridicheskij zhurnal. 2013, # 3 (58), p. 53-56.
 12. Mezhdunarodnoe pravo. Praktikum: Uchebnoe posobie / pod red. A.N. Vylegzhanina, A.Ja. Kapustina, M.N. Kopylova. M.: ID Juris Prudens, 2011. 415 p.
 13. Mezhdunarodnoe jekologicheskoe pravo / otv. red. R.M. Valeev. M.: Statut, 2012. 639 p.
 14. Mezhdunarodnye organizacii: uchebnik / pod red. I.P. Blishhenko. M.: Izd-vo RUDN, 1994. 305 p.
 15. Mohammad S.A. Mezhdunarodnoe jekologicheskoe pravo v istoricheskoi retrospektive. V: Evrazijskij juridicheskij zhurnal. 2011, #8 (39), p. 44-49.
 16. Mohammad S.M.A. Mezhdunarodnye rezhimy v mezhdunarodnom jekologicheskom upravlenii / pod red. M.N. Kopylova. M.: ADS Grupp, 2013. 143 p.
 17. Nuzhna li segodnja universal'naja mezhdunarodnaja mezhpripravitel'stvennaja jekologicheskaja organizacija? V: Aktual'nye problemy sovremennogo mezhdunarodnogo prava: Materialy ezhegodnoj mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoi konferencii. Moskva, 9-10 aprelja 2010 g. / pod red. A.H. Abashidze, M.N. Kopylova, E.V. Kiselevoj. M.: RUDN, 2011. Ch. 1, p. 235-240.
 18. Sokolova N.A. Na puti k sozdaniju Vsemirnoj organizacii po okruzhajushhej srede. V: Lex Russica (Nauchnye trudy Moskovskoj gosudarstvennoj juridicheskoi akademii). 2007, # 6, p. 1141-1152.
 19. Timoshenko A.S. Jekologicheskaja bezopasnost' i mezhdunarodnoe pravo. V kn.: Sovetskij ezhegodnik mezhdunarodnogo prava, 1988. M.: Nauka, 1989, p. 23 – 38.
 20. Shajdullina A.A. Vozmozhno li uspeshnoe vzaimodejstvie mezdu mezhdunarodno-pravovym rezhimom sohraneniya biologicheskogo raznoobrazija i mezhdunarodno-pravovymi normami v oblasti bor'by s global'nym izmeneniem klimata. V: Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo otkrytogo universiteta. 2011, # 3 (45), p. 40-45.
 21. Shajdullina A.A. Mezhdunarodno-pravovaja ohrana biologicheskogo raznoobrazija v uslovijah menjajushhegosja klimata. V: Mezhdunarodnoe pravo – International Law. 2011, # 1-2 (45-46), p. 304-308.
 22. Friedman Th. Hot, Flat, and Crowded: Why We Need a Green Revolution and How It Can Renew America. N.Y., 2008. 438 p.
 23. International Protection of the Environment: Treaties and Related Documents. Second series: continuation of volumes I-XXX (1754-1981) / B.Simma, B.Rüster (eds). N.Y.: Oceana Publications, 1990-1995.
 24. Kiss A., Shelton D. International environmental law. - Ardsley-on-Hudson, 1991, p. 55-60.
 25. Peel J. Environmental Protection in the Twenty-first Century: The Role of International

Law. In: The global environment, Institutions, Law, and Policy / R.S. Axelrod, S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011.

26. Sands Ph. Principles of International Environmental Law. Second edition. Cambridge: Cambridge University press, 2003. 1116 p.

27. Soroos M.S. Global institutions and the environment. In: The global environment, Institutions, Law, and Policy / R.S. Axelrod, S.D. VanDeveer, D.L. Downie (eds). Third edition. Wash. DC, 2011.

28. Young O. International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society. N.Y.: Cornell University Press, 1994. xii + 221 p.

29. Hempel L.C. Environmental Governance: The Global Challenge. Wash.: Island Press, 1996. xviii + 291 p.

Copyright©Mihail KOPYLOV, Stanislav KOPYLOV, Valeria MISHLANOVA, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

117198, г. Москва, ул. Миклухо-Маклая, д. 6.
Российский университет дружбы народов

E-mail: mikhail.kopylov11@gmail.com;

E-mail: ksmfiles@gmail.com;

E-mail: mishlanova.valeria@gmail.com.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 34-48. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT
PRIVATE INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

**EFECTELE REZOLUȚIUNII CONTRACTULUI ÎN DREPTUL COMERȚULUI
INTERNAȚIONAL**

**EFFECTS OF TERMINATION OF CONTRACT IN THE INTERNATIONAL
TRADE LAW**

**ПОСЛЕДСТВИЯ РАСТОРЖЕНИЯ КОНТРАКТА В МЕЖДУНАРОДНОМ
КОММЕРЧЕСКОМ ПРАВЕ**

BĂIEȘU Aurel* / BAIESU Aurel / БЭЕШУ Аурел

ABSTRACT:

EFFECTS OF TERMINATION OF CONTRACT IN THE INTERNATIONAL TRADE LAW

This article examines issues related to the effects of termination of international commercial contract pursuant to the rules of some national legal systems (France, Germany, common law legal systems), as well as uniform regulations (United Nations Convention on International Sale of Goods (Vienna, 1980), the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law). All the analyzed systems admit to a certain extent some retroactive effects of termination, but when a contract which must be executed in fractions or successive deliveries is terminated after being partially executed by both parties, termination has its effect only for the future and without affecting the performances already made. All the systems deal with termination as a remedy which applies in the most serious cases, especially being prompted by an fundamental non-performance of the contract. This is an expression of the principle of favor contractus (favoring contract); regulations in this field are aimed at favoring the preservation of contractual relationships as opposed to their termination.

Key words: international commercial contract, termination, fundamental non-performance, remedy, restitution, retroactive effect.

JEL Classification: K33, K12, F53
УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

РЕЗЮМЕ:

**ПОСЛЕДСТВИЯ РАСТОРЖЕНИЯ КОНТРАКТА В МЕЖДУНАРОДНОМ
КОММЕРЧЕСКОМ ПРАВЕ**

В настоящей статье исследуется проблематика последствий расторжения международного коммерческого контракта через призму ряда национальных правовых систем (Франция, Германия, системы common law), а также норм единообразного права (Конвенция ООН о договорах

* **BĂIEȘU Aurel** – Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova; judecător la Curtea Constituțională (Chișinău, Republica Moldova). / **BAIESU Aurel** – Doctor of law, Associate Professor, Moldova State University, Judge at the Constitutional Court (Chisinau, The Republic of Moldova). / **БЭЕШУ Аурел** – Доктор юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет; Судья Конституционного суда (Кишинев, Республика Молдова).

международной купли - продажи товаров (Вена, 1980), Принципы УНИДРУА о международных коммерческих контрактах, Принципы Европейского Договорного Права). Все анализируемые системы допускают, в той или иной мере, обратную силу последствий расторжения, однако в тех случаях когда контракт, который должен быть исполнен в долях или путем последовательных поставок, расторгается после того как был частично исполнен обеими сторонами, расторжение имеет силу лишь на будущее, не влияя на уже исполненное. Все системы рассматривают расторжение как санкцию применяемую в наиболее серьезных случаях, в частности, будучи обусловленной существенным неисполнением контракта. Это является проявлением принципа *favor contractus* (благоприятствования контракту); нормы в данной области направлены на сохранение договорных отношений, а не на их прекращение.

Ключевые слова: международный коммерческий договор, расторжение, существенное неисполнение, санкция, реституция, обратная сила.

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

REZUMAT: EFECTELE REZOLUȚIUNII CONTRACTULUI ÎN DREPTUL COMERȚULUI INTERNAȚIONAL

În prezentul articol este abordată problematica efectelor rezoluției contractului comercial internațional prin prisma reglementărilor unor sisteme naționale de drept (Franța, Germania, sistemele de common law), precum și a reglementărilor de drept uniform (Convenția Națiunilor Unite asupra contractelor de vânzare internațională a mărfurilor (Viena, 1980), Principiile UNIDROIT referitoare la 35 contractele de comerț internațional și Principiile Dreptului European al Contractului). Toate sistemele analizate admit într-o măsură mai mare sau mai mică unele efecte retroactive ale rezoluției, însă atunci când un contract, care trebuie să fie executat în fracțiuni sau livrări succesive, este rezolvit după ce a fost parțial executat de ambele părți, rezoluțiunea are efect numai pentru viitor, fără ca să fie afectate prestațiile deja efectuate. Toate sistemele tratează rezoluțiunea ca o sancțiune care se aplică în cazurile cele mai grave, în special, fiind condiționată de o neexecutare esențială a contractului. Acest fapt reprezintă o manifestare a principiului *favor contractus* (favorizarea contractului), reglementările în materie având ca scop privilegierea menținerii raporturilor contractuale cu preferință față de desființarea lor.

Cuvinte cheie: contract comercial internațional, rezoluțiune, neexecutare esențială, sancțiune, restituire, efect retroactiv.

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

Rezoluțiunea contractului comercial internațional poate interveni în diferite situații și poate produce mai multe efecte.

Primo. În rezultatul neexecutării obligației de către debitor, creditorul poate să dorească să refuze executarea propriei obligații. El poate invoca excepția de neexecutare, suspendând propria executare. Însă acest remediu este unul temporar și, pentru a se asigura că într-o zi nu va fi obligat să execute, el trebuie să pună capăt contractului în mod definitiv.

Secundo. Creditorul poate să nu dorească nici un fel de executare viitoare a contractului din partea cocontractantului său. Prin urmare el trebuie să rezoluționeze contractul. Dacă părțile nu au efectuat încă nici o prestație, sau dacă

contractul este executat în tranșe și creditorul a primit contravaloarea tranșelor executate, rezoluțiunea pur și simplu va elibera părțile de obligațiile lor viitoare.

Tertio. Situația este alta atunci când au fost deja livrate bunuri sau servicii ori au fost efectuate plăți. În asemenea cazuri, părțile pot să dorească restituirea sumelor plătite și/sau restituirea bunurilor livrate sau a valorii lor, adică, altfel spus, desființarea a tot ce s-a produs înaintea rezoluției

Problematica efectelor rezoluției este una controversată și este tratată în mod diferit în sistemele juridice naționale și în instrumentele de drept uniform.

În *dreptul francez* rezoluțiunea, în sens strict, desființează contractul retroactiv. Potrivit art. 1184 alin.1 C. civ. fr., „condiția rezolutorie este întotdeauna subînțeleasă în contractele sinalagmatice, pentru cazul în care una din părți nu satisface angajamentul său”. Cu toate că acest text nu reglementează direct efectele desfacerii contractului pentru încălcarea obligațiilor sale de către una din părți, redacția lui nu lasă nici o îndoială în ceea ce privește obiectivul urmărit de codificatori.¹

Plasând art. 1184 în secțiunea privind obligațiile condiționale, autorii Codului civil francez, au determinat mecanismul aplicării condiției rezolutorii în art.1179 și 1183: „condiția rezolutorie este aceea care, atunci când se aplică, operează revocarea obligației, și care repune lucrurile în aceeași stare în care s-ar afla dacă obligația nu ar fi existat”. Din cele enunțate rezultă în mod logic că rezoluțiunea, la fel ca și realizarea condiției rezolutorii, produce efect retroactiv.

În acest sens se pronunță și jurisprudența. S-a statuat în mod constant că în rezultatul rezoluțiunii părțile trebuie să procedeze la restituirea a tot ceea ce a fost executat. Dacă nimic nu a fost încă executat, dispariția contractului interzice orice executare. Retroactivitatea este de esență rezoluțiunii.²

Această retroactivitate operează ca un privilegiu în favoarea creditorului obligației neexecutate, prin faptul că îi permite să scape de sub incidența regulii egalității creditorilor în concursul asupra patrimoniului debitorului. Să presupunem că un contract de vânzare-cumpărare este rezolvit pentru neachitarea prețului de către cumpărător. În acest caz, dacă vânzătorul încă nu a livrat bunul cumpărătorului, el păstrează titlul de proprietate și, ca rezultat, nu va trebui să împartă valoarea bunului cu alți creditori ai cumpărătorului insolubil. Dacă bunul a fost livrat, el îl va revendica de la cumpărător și la fel nu va trebui să împartă valoarea cu alți creditori.³

Retroactivitatea rezoluțiunii operează atât între părți, cât și față de terți, plasându-i pe aceștia într-

o situație de insecuritate. Rezoluțiunea, ca și nulitatea, desființează actele de dispoziție săvârșite de achizitorul al cărui titlu este rezolvit, dar nu și actele de administrare. Toți terții care au tratat cu cel, al cărui drept asupra unui bun este desființat retroactiv în urma rezoluțiunii contractului, vor fi lipsiți și ei de dreptul asupra bunului respectiv. Dacă este vorba de un bun mobil și dacă terții achizitori sunt de bună credință, ceea ce se și întâmplă de cele mai dese ori, ei vor putea invoca art. 2279 C. civ. fr., care protejează interesele lor. Însă în cazul unui imobil, situația lor este foarte precară. Subachizitorul unui imobil este lipsit de dreptul său dacă este rezolvit contractul încheiat de primul achizitor. Iată de ce cererile de chemare în judecată și hotărârile judecătorești privind rezoluțiunea contractelor în materie imobiliară sunt supuse cerințelor publicității⁴.

Retroactivitatea nu operează atunci când este pronunțată rezoluțiunea contractelor a căror executare se desfășoară în timp, numite „contracte cu executare succesivă” (de ex., locațiunea). În cazul în care nici una din părți nu a executat obligațiile sale contractuale, probleme nu apar. În acest caz se va considera că acest contract nu a existat niciodată și nu este nevoie de a proceda la restituiri. Dacă însă contractul a fost executat parțial sau integral, nu este posibil de a desființa unele obligații, cum este, de exemplu, obligația unui locatar care a beneficiat de folosința unui bun. Este motivul pentru care jurisprudența consideră că rezoluțiunea contractului cu executare succesivă operează fără efect retroactiv. Pentru a marca lipsa retroactivității, în această ipoteză se utilizează termenul „reziliere” (*résiliation – fr.*).

Distincția între contractele cu executare succesivă și cele cu executare instantanee nu este întotdeauna clară. În primul rând, pentru că există contracte cu executare instantanee care se succed în timp: de ex., vânzarea cu livrarea în loturi în diferite perioade de timp, principiul fiind acela că, cu excepția voinței contrare a părților, fiecare livrare constituie o afacere autonomă. În al doilea rând, pentru că există o categorie de contracte numite „contracte continue” (*contrats en cours – fr.*), contractele cu executare succesivă fiind o varietate a acestora. Pentru ca să existe un contract continuu, este suficient ca prestația, chiar

¹ Serinet Y.-M., L'effet rétroactif de la résolution pour inexécution en droit français, in Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant. Paris: LGDJ, 2001, p. 589.

² Larroumet Ch. Droit civil. Les obligations. Le contrat. T.III, 5 édition. Paris: Ed. Economica, 2003, p. 813-814.

³ Ibidem, p. 815.

⁴ Carbonier J. Droit civil. 4. Les obligations. Paris: Presse Universitaire de France, 2000, p. 343.

dacă este unică, să dureze în timp; pentru ca să existe contract cu executare succesivă, trebuie, în afară de aceasta, ca durata să afecteze obligația principală caracteristică⁵. De exemplu, contractul de vânzare cu achitarea prețului în rate este un „contract continuu”, dar nu și un „contract cu executare succesivă”, deoarece numai obligația cumpărătorului este eșalonată.

În dreptul francez a mai fost evidențiată o categorie de contracte, intermediare între contractele cu executare instantanee și contractele cu executare succesivă: contractele cu executare eșalonată⁶. În funcție de obiectul contractului și voința părților, aceste contracte, a căror executare se desfășoară în timp, sunt tratate sau ca fiind contracte cu executare instantanee, atunci când fracționarea este o simplă modalitate a unei prestații și a unei contraprestații, alcătuind un tot indivizibil (de ex., vânzarea eșalonată a diferitelor piese ale unui echipament complex), sau, din contra, ca fiind contracte cu executare succesivă, atunci când fiecare prestație este distinctă de celelalte și primește o contraprestație divizibilă (de ex., contractele de furnizare de electricitate, de gaze naturale etc.). În prima ipoteză, chiar dacă neexecutarea este doar parțială, ea poate servi ca temei pentru rezoluțiunea totală a contractului, dacă celelalte prestații izolat nu mai prezintă interes (echipamentul complex incomplet nu prezintă valoarea scontată). În această ipoteză rezoluțiunea operează cu efect retroactiv. În cea de-a doua ipoteză, rezoluțiunea este o reziliere și operează numai pentru viitor. Totuși, atunci când neexecutarea nu survine în cursul contractului, ci de la originea lui, jurisprudența admite retroactivitatea, pe care o moderează totuși, obligând partea care a cerut rezoluțiunea să plătească cocontractantului o indemnizație de ocupare sau de utilizare.⁷

Hotărârile recente ale Curții de casație a Franței au reținut următoarea formulă generală: „Din art.1183 și 1184 C. civ. fr. rezultă că, în contractele cu executare eșalonată, rezoluțiunea pentru neexecutare parțială atinge ansamblul contractului sau numai unele din tranșele lui, în funcție de faptul dacă părțile au vrut să facă o afacere indivizibilă, sau o serie de contracte”⁸.

În *dreptul german*, efectele rezoluțiunii sunt următoarele: obligațiile care nu au fost încă executate se sting, iar prestațiile care au fost deja executate trebuie să fie restituite (§346 C. civ. germ.).

În doctrina germană înainte vreme se susținea că rezoluțiunea (*Rücktritt*) are efect retroactiv. Astăzi autorii germani nu mai rețin teza desființării retroactive a contractului, decât în cazul în care contractul nu a fost executat de loc, sau, dacă executarea a început deja, - referitor la drepturile și obligațiile care nu au fost încă executate. Astfel, comerciantul care a vândut marfa în credit nu mai poate cere, din momentul rezoluțiunii, vărsarea fracțiunilor prețului care nu au fost încă plătite de cocontractant. Faptul că în rezultatul rezoluțiunii prestațiile care au fost deja executate trebuie să fie restituite este analizat actualmente prin prisma unei alte teze: rezoluțiunea atrage stingerea contractului, care transformă raportul contractual într-un nou raport, denumit raport de restituire (*Rückgewährschuldverhältnis*)⁹ sau raport de lichidare (*Abwicklungsverhältnis*).¹⁰

Totuși, această stingere a raportului contractual nu afectează drepturile creditorului de a obține repararea daunelor pe care le-a suportat anterior pentru întârzierea executării (§280 alin.2 și §286 C. civ. germ.), pentru încălcarea unei obligații de protecție (§280 alin. 1 și §282 C. civ. germ.), precum și pentru neexecutare sau executare defectuoasă (§280 alin. 3 și §281 C. civ. germ.). Anume pentru a asigura menținerea acestor drepturi autorii germani au renunțat la teza desființării retroactive a contractului.¹¹

Dacă contractul rezolvit a servit ca temei pentru transmiterea dreptului de proprietate asupra unui bun, rezoluțiunea nu face decât să creeze obligația de a retransfera dreptul, însă acest transfer nu se face în mod automat, deoarece în dreptul german, el rezultă dintr-un „act real”, pe când rezoluțiunea este un „act obligațional”.¹² În dreptul german, rezoluțiunea operează numai asupra drepturilor contractuale ale părților; ea creează obligații personale de a restitui prestațiile dar nu afectează drepturile reale

⁵ Aynès L., Malaurie Ph. Cours de droit civil. Les obligations, 2 édition. Paris: Ed. Cujas, 1990, p. 181.

⁶ Aynès L., Malaurie Ph. *Op. cit.*, p. 404.

⁷ Larroumet Ch. *Op. cit.*, p. 819.

⁸ Serinet Y.-M. *Op. cit.*, p. 647.

⁹ Ferrand F. Droit privé allemand. Paris: Dalloz, 1997, p. 361.

¹⁰ Pédamon M. Le contrat en droit allemand. 2 édition. Paris: LGDJ, 2004, p. 197-198.

¹¹ Ibidem.

¹² Ferrand F. Droit privé allemand. Paris: Dalloz, 1997, p. 361.

ale terților, care au obținut un interes în temeiul contractului în cauză.¹³ Astfel, dacă un contract de vânzare-cumpărare este rezolvit de către una din părți după ce s-a săvârșit actul translativ de proprietate, cumpărătorul este ținut la obligația personală de a retransfera proprietatea bunului vândut către vânzător; însă acest transfer în sens invers nu operează în mod automat, așa ca în dreptul francez, el operează în baza instituției îmbogățirii fără justă cauză.¹⁴ Dacă cumpărătorul, între timp, a dispus de bun în favoarea unui terț, acesta din urmă este protejat contra oricărei revindecări din partea vânzătorului. Prin aceasta dreptul german se deosebește de cel francez, în care, după cum s-a remarcat mai sus, rezoluțiunea nu are numai un efect „personal”, dar și unul „real”, putând afecta drepturile terților dobândite în temeiul contractului rezolvit.

Restituirile trebuie să se execute în mod exact și concomitent. Fiecare parte poate cere celeilalte restituirea care îi este datorată în măsura în care ea însăși oferă efectuarea restituirii care îi incumbă (§§348, 320, 322 C. civ. germ.). Legea sancționează neexecutarea acestor obligații; contractantul care se face vinovat de întârzierea restituirii, lasă să piară bunul pe care l-a primit sau îl restituie într-o stare proastă, este ținut la daune-interese în conformitate cu §§280-283 C. civ. germ.: daune-interese pentru întârziere, daune-interese în locul contractului (§346 alin.4).

Spre deosebire de rezoluțiune, rezilierea, prin definiție, produce efecte numai pentru viitor. Ea pune capăt contractului cu executare succesivă și nu atrage nici o obligație de restituire a prestațiilor deja executate. Se poate întâmpla ca unele prestații să rămână datorate (chiria pentru perioada anterioară neachitată, daune-interese în locul prestației etc.) sau ca una din părți (împrumutatul sau locatarul, de exemplu) să fie ținută la restituirea bunului pus la dispoziția sa. Atunci este vorba despre „obligația de lichidare” (*Abwicklungspflichten*). Însă, aceasta nu afectează încetarea existenței contractului ca raport obligațional succesiv.¹⁵

În doctrina *common law* au fost expuse diferite opinii în ceea ce privește acțiunea în timp a efectelor rezoluțiunii. Pe de o parte, se susține că rezoluțiunea are unele efecte retroactive; în

special, este atunci când se afirmă că scopul rezoluțiunii este de a plasa fiecare parte în aceeași poziție în care aceasta s-ar fi aflat dacă contractul nu ar fi fost încheiat. Pe de altă parte, se neagă caracterul retroactiv al rezoluțiunii, bazându-se pe faptul că numai obligațiile primare¹⁶ viitoare sunt desființate, precum și că, după rezoluțiune, chiar și partea lezată rămâne responsabilă pentru încălcările pe care le-a săvârșit până la rezoluțiunea contractului.¹⁷

Pentru a clarifica acest subiect de discuții în sistemele de *common law*, vom examina care sunt efectele rezoluțiunii asupra obligațiilor ambelor părți. În ceea ce privește *obligațiile părții lezate*, după rezoluțiune această parte nu mai este obligată nici să efectueze nici să accepte prestațiile viitoare. De asemenea, partea lezată este îndreptățită să refuze efectuarea plăților care, la momentul rezoluțiunii, încă nu sunt datorate, de exemplu, în virtutea faptului că prestația cocontractantului a fost incompletă sau defectuoasă. Totodată, partea lezată rămâne responsabilă pentru executarea obligațiilor care au devenit scadente înaintea rezoluțiunii.

În afară de aceasta, se poate întâmpla ca partea lezată să fi comis ea însăși unele încălcări înaintea rezoluțiunii. În asemenea caz partea lezată, poate rezolvi contractul, rămânând însă responsabilă pentru prejudiciile cauzate prin încălcările pe care le-a comis ea însăși înainte de rezoluțiune.¹⁸

În cazul în care către momentul rezoluțiunii partea lezată a executat deja, ea poate fi îndreptățită să-și restituie prestațiile efectuate. De exemplu, cumpărătorul care a respins în mod justificat bunurile livrate pentru o încălcare a unei clauze esențiale (*condition*), în mod normal, este îndreptățit să ceară restituirea prețului plătit. În această ipoteză rezoluțiunea are efect retroactiv.¹⁹

¹⁶ În sensul subiectului în cauză, în *common law* se face deosebire între obligațiile primare și cele secundare: obligația primară este cea care ține de executarea prestației promise, iar cea secundară este cea care ține de plata daunelor-interese ce rezultă din neexecutarea obligației primare.

¹⁷ Treitel G.H. Remedies for breach of contract, a comparative account. New York: Oxford University Press, 1988, p. 383.

¹⁸ Whittaker S. Les sanctions de l'inexécution des contrats. Droit anglais: in Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant Bruxelles; Paris: LGDJ 2001, p. 992.

¹⁹ Treitel G.H. The Law of Contract. *Op. cit.*, p. 789.

¹³ Treitel G.H. The Law of Contract, Sweet & Maxwell/Stevens & Sons, London, 1999, p. 383.

¹⁴ Pédamon M. *Op. cit.*, p. 198.

¹⁵ *Ibidem*, p. 204.

În ceea ce privește *obligățiile părții în culpă*, efectul rezoluțiunii asupra obligațiilor primare ale acesteia este același ca și pentru partea lezată: partea în culpă este eliberată de executarea obligațiilor primare care nu au devenit scadente către momentul rezoluțiunii, însă ea rămâne obligată să execute prestațiile care erau deja scadente către acel moment.

O deosebire importantă între efectele rezoluțiunii asupra obligațiilor celor două părți constă în faptul că partea în culpă (dar nu și cea lezată) este ținută la obligația secundară de a plăti daune-interese, atât pentru încălcările comise până la rezoluțiune, cât și pentru pierderile suferite de partea lezată în rezultatul rezoluțiunii. Să presupunem că într-un contract de leasing locatarul nu achită ratele chiriei, ceea ce dă locatorului dreptul să rezoluționeze contractul. Dacă contractul este rezolvit, locatarul este ținut la obligația primară de a achita ratele care au devenit scadente până la rezoluțiune, însă el nu este obligat să plătească ratele viitoare. Totodată, locatarul este responsabil pentru prejudiciul cauzat prin neexecutare, daunele-interese putând include și compensația pentru pierderile suferite de locator din cauza încetării anticipate a contractului.²⁰

În această ordine de idei se pune problema de a stabili în ce măsură partea în culpă rămâne ținută de obligațiile care au devenit scadente până la rezoluțiune și cum aceste obligații sunt absorbite de obligația secundară de a plăti daune-interese. Această problemă devine acută în special în contractele de vânzare-cumpărare cu achitarea prețului în rate. Într-o speță engleză (*Dies v. British & International Mining etc. Corp, 1939*)²¹ cumpărătorul a plătit o parte importantă a prețului mărfurilor în avans, însă apoi nu a achitat restul prețului și în consecință vânzătorul a refuzat să livreze mărfurile. Cumpărătorul a fost recunoscut responsabil pentru cauzarea daunelor, dar a fost îndreptățit să-și recupereze suma plătită în avans în temeiul *total failure of consideration*. În această speță obligația vânzătorului de a plăti integral prețul a fost înlocuită cu obligația de a plăti daune-interese. Însă într-o altă speță (*Hyundai Heavy Industries Co. Ltd. v. Papadopoulos, 1980*), un contract pentru executarea lucrărilor de construire a unei nave

prevedea plata prețului în rate pe măsura executării lucrărilor. Camera Lorzilor a decis că beneficiarul putea fi urmărit pentru plata unei rate pe care trebuia s-o achite la 15 iulie, în pofida faptului că antreprenorul a rezolvit contractul la 6 septembrie. În această speță, în virtutea conceptului potrivit căruia rezoluțiunea nu are efect retroactiv, instanța a statuat că, obligația vânzătorului de a plăti suma devenită scadentă la 15 iulie, se menține și după rezoluțiunea contractului. Ultima decizie a fost criticată în doctrină pe motivul că instanța nu a ținut cont de faptul că, în mod normal, executarea obligației de plată este condiționată de executarea ulterioară a prestației cocontractantului.²²

Trebuie de menționat că în *common law* posibilitatea de restituire a prestațiilor în urma rezoluțiunii este destul de restrânsă. Astfel, în principiu, partea în culpă nu poate recupera pe cale de restituire nici proprietatea, nici banii transferați prin contract, deși orice profit conferit părții lezate va fi luat în considerație la calcularea daunelor-interese. Când privește partea lezată, dacă este vorba de cumpărător, regula generală este că acesta poate să ceară restituirea sumelor vărsate numai dacă nu a primit nimic din ceea ce prevedea tranzacția (*total failure of consideration*), deși această poziție este criticată ca fiind prea restrictivă.²³ Dacă în calitate de parte lezată apare vânzătorul, în cazul în care acesta a efectuat prestația sau o parte divizibilă a acesteia și nu a primit contravaloarea respectivă, unicul mijloc de care dispune el este acțiunea pentru plata prețului convenit; vânzătorul nu poate rezolvi contractul și cere restituirea mărfurilor. Există o excepție de la această regulă: este cazul în care proprietatea mărfii nu a fost transferată cumpărătorului, de exemplu în caz de rezervă a proprietății până la plata prețului.²⁴

Restituirea în *common law* este un remediu mai mult personal decât real; în principiu, orice titlu de proprietate și orice bun transferat rămâne în mâinile celui care le-a primit. S-a observat că în dreptul anglo-american, rezoluțiunea contractului de către vânzător din cauza încălcării comise de cumpărător creează numai obligația

²⁰ Ibidem, p. 790.

²¹ Whincup M. H. *Contract Law and Practice*. London: Kluwer Law International. Boston: The Hage, 1996, p. 292.

²² Atiyah P.S. *An introduction to the law of contract*, 4th ed. Oxford: Clarendon Press, 1989, p. 427.

²³ Whittaker S. *Op. cit.*, p. 993.

²⁴ Rouhette G., Lamberterie De I., Tallon D., Witz C. *Principes du Droit Européen du Contrat*. Société de Législation Comparée. Paris, 2003, p. 391.

personală a acestuia de a restitui: ea nu afectează drepturile terților sau ale creditorilor cumpărătorului.²⁵ Această abordare este asemănătoare cu cea din dreptul german, deosebindu-se de cea consacrată de dreptul francez (a se vedea supra).

Potrivit **Convenției de la Viena din 1980 asupra contractelor de vânzare intențională a mărfurilor** (în continuare - Convenția de la Viena), rezoluțiunea eliberează părțile de obligațiile lor; contractul este, deci, desființat cel puțin pentru viitor, ceea ce înseamnă că obligațiile, care s-au născut dar nu au fost încă executate, se sting (art. 81 alin. 1). Regula enunțată cunoaște unele excepții. O excepție se referă la obligația de a plăti daunele-interese datorate în virtutea încălcării care a servit temei pentru rezoluțiune, sau în virtutea oricăror încălcări anterioare comise de debitor. Altă excepție constă în aceea că rezoluțiunea lasă să subziste două categorii de stipulații contractuale (clauze „supraviețuitoare”). Prima categorie include clauzele referitoare la soluționarea litigiilor: clauza *electio iuris*, clauza de determinare a jurisdicției competente, clauza compromisorie etc. A doua categorie o formează cele care se referă la drepturile și obligațiile părților în caz de rezoluțiune: stipulațiile privind păstrarea mărfurilor, restituirile, interesele moratorii asupra sumelor de bani, penalitățile, etc.²⁶

Rezoluțiunea, însă, operează nu numai pentru viitor; de regulă, ea are un caracter retroactiv. Aceasta înseamnă că, în principiu, și cu excepția ipotezei în care vânzarea este cu executări succesive și unde, în consecință, operează rezilierea, rezoluțiunea afectează de asemenea rezultatele din trecut ale contractului; potrivit art. 81 alin. 2, „partea care a executat contractul total sau parțial poate cere celeilalte părți restituirea a tot ceea ce a fost livrat sau plătit în cadrul executării contractului”. Astfel, vânzătorul trebuie să restituie prețul pe care i l-a plătit cumpărătorul, iar acesta din urmă trebuie să întoarcă mărfurile care i-au fost livrate.

Se poate observa că, potrivit prevederilor enunțate, restituirile nu sunt o obligație ci o simplă facultate, lăsată la libera apreciere a părții care a executat integral sau parțial obligațiile sale.

Această soluție este justificată mai ales pentru ipoteza în care partea interesată de a renunța la restituirea este cea care a pronunțat rezoluțiunea. Într-adevăr, vânzătorul care a livrat produse perisabile, fără a primi prețul lor, ar fi, fără îndoială, interesat să renunțe la restituirea mărfurilor, deoarece acestea ar putea pierde orice valoare.²⁷

Dreptul la restituirea mărfurilor către vânzător, în corespundere cu art. 81 al. 2 al Convenției poate intra în conflict cu drepturile unor terți (de exemplu, alți creditori ai cumpărătorului) asupra mărfurilor în cauză. Aceste conflicte sunt deosebit de acute atunci când cumpărătorul devine insolubil, astfel încât vânzătorul este interesat mai mult în recuperarea mărfurilor decât în repararea în bani, care se învederează a fi problematică. Mai multe instanțe au încercat să regleze acest conflict. Într-o cauză (*Usinor Industeel v. Leeco Steel Products, Inc.*) o instanță din SUA (*Court of Appeals for the Northern District of Illinois*) a statuat că problema de a stabili cine, vânzătorul sau terțul creditor, are un drept prioritar asupra mărfurilor, în virtutea art. 4 al Convenției de la Viena,²⁸ nu cade sub incidența acesteia, și trebuie să fie soluționată în corespundere cu dreptul național aplicabil, care, în speță, dădea prioritate terțului creditor.²⁹ Prin urmare, operatorii comerțului internațional trebuie să țină cont de regulile *lex causae* în materia soluționării conflictelor între drepturile creditorului ce rezultă din contractul rezolvit și drepturile unor terți asupra bunurilor care au constituit obiectul contractului, reguli care (după cum s-a arătat mai sus în privința sistemelor francez, german și de *common law*) diferă substanțial în diferite sisteme de drept.

În sistemul **Principiilor Dreptului European al Contractului**³⁰ (în continuare – Principiile DEC) regula generală este că rezoluțiunea nu are efect retroactiv: „Rezoluțiunea contractului eliberează părțile de obligația lor de a efectua sau

²⁷ Ibidem, p. 393.

²⁸ Potrivit art. 4, Convenția „guvernează exclusiv formarea contractului de vânzare și drepturile și obligațiile la care un astfel de contract dă naștere între vânzător și cumpărător”. Din aceste prevederi ar rezulta că raporturile cu terții nu cad sub incidența Convenției.

²⁹ Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convenția de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/81.

³⁰ Principles of European Contract Law. [On-line]: <http://www.storme.be/PECL2en.html>. (Vizitat la: 25.03.2014).

²⁵ Treitel G.H., Remedies. *Op. cit.*, p. 383.

²⁶ Heuzé V., Ghestin J. La vente internationale des marchandises. Droit uniforme. Paris: LGDJ, 2000, p. 392.

a primi prestația în viitor; însă, sub rezerva articolelor 9:306 și 9:308, ea nu are efect asupra drepturilor și obligațiilor care au luat naștere la momentul în care ea a intervenit” (art. 9:305 alin. 1). Se precizează, de asemenea, că rezoluțiunea nu are efecte asupra stipulațiilor contractuale referitoare la reglementarea diferendelor, la fel ca și asupra oricăror alte clauze menite să producă efecte chiar și după rezoluțiune (art. 9:305 alin. 2).

Sunt prevăzute situații în care rezoluțiunea desființează, totuși, ceea ce s-a produs înainte ca ea să fi intervenit.

În primul rând, art. 9:306, intitulat „Reducerea valorii bunului”, prevede că, dacă pentru creditor valoarea bunului s-a diminuat substanțial în rezultatul neexecutării, el poate refuza să-l păstreze; în această situație creditorul este îndreptărit să restituie bunul și să recupereze prețul pe care l-a plătit.

În al doilea rând, art. 9:307, intitulat „Recuperarea sumelor bănești”, vizează ipoteza în care o parte a efectuat o plată în avans și nu a beneficiat de nici o prestație sau a refuzat-o în mod legitim; partea lezată este îndreptățită să ceară restituirea sumelor plătite.

În al treilea rând, potrivit art. 9:308 – „Recuperarea bunurilor”, în mod simetric, partea care a furnizat bunuri, care pot fi restituite și pentru care ea nu a primit plata sau o altă contraprestație, poate obține restituirea lor.

În sistemul **Principiilor UNIDROIT referitoare la contractele de comerț internațional**³¹ (în continuare – Principiile UNIDROIT), la fel ca și în Principiile DEC, este prevăzut că rezoluțiunea contractului eliberează ambele părți de obligațiile de a executa și de a primi prestații viitoare, precizându-se, totodată, că rezoluțiunea nu exclude dreptul de a cere daune-interese pentru neexecutare și nu afectează clauzele contractului referitoare la soluționarea litigiilor și nici o altă clauză a contractului destinată să producă efecte chiar și după rezoluțiune (art. 7.3.5).

Însă, spre deosebire de Principiile DEC, art. 7.3.6 al.1 al Principiilor UNIDROIT cuprinde o regulă generală privind restituirile reciproce ale prestațiilor efectuate de părți: „după rezoluțiunea contractului, fiecare parte poate cere restituirea a

ceea ce a furnizat, cu condiția ca această parte să restituie la rândul său ceea ce a primit”.

Aplicarea regulii enunțate este limitată: dacă executarea contractului s-a prelungit în timp și este divizibil, această restituire poate fi cerută doar pentru perioada de după rezoluțiunea contractului (art. 7.3.6 al. 2 al Principiilor UNIDROIT).

Regimul general al restituirilor. După cum a fost elucidat mai sus, în toate sistemele analizate, indiferent de faptul dacă acestea consacră sau nu principiul retroactivității rezoluțiunii, cel puțin în anumite situații, intervin restituirile reciproce. Regimul restituirilor depinde de natura prestațiilor care fac obiectul contractului rezolvit. În acest sens, pot fi deosebite trei categorii de prestații.

În primul rând, prestația ce urmează a fi restituită poate să se refere la bunuri fungibile, cum sunt banii. În această ipoteză nimic nu se opune întoarcerii la starea inițială – *restitutio in integrum*. Astfel, debitorul unei asemenea restituiri va fi ținut să întoarcă bunuri de aceeași natură, cantitate și calitate, sau să verse o sumă de bani identică cu cea care constituia prestația monetară inițială. Aici restituirea operează *in genere*³². Bunurile determinate prin caractere generice nu pier: *genera non pereunt*. Restituirea unei sume de bani, bun fungibil prin excelență, este întotdeauna o restituire în natură.

În al doilea rând, prestația ce urmează a fi restituită poate să se refere la un bun individual determinat (sau un bun fungibil individualizat). Aici principiul *restitutio in integrum* implică obligația achizitorului de a întoarce anume acel bun pe care l-a primit, ceea ce va permite contractantului să primească înapoi anume acel bun de care a fost deposedat. Este vorba de o restituire *in specie*.³³

Restituirea în natură este situată pe primul plan în toate sistemele juridice analizate, fiind considerată ca „model ideal al restituirilor”.³⁴ Atât timp cât restituirea în natură este posibilă, creditorul este în drept s-o ceară și poate refuza transformarea ei într-o restituire în valoare. Într-o

³² Malaurie M. Les restitutions en droit civil, thèse Paris II. Paris: Cujas, 1991, p. 83.

³³ Ibidem.

³⁴ Serinet Y.-M. L'effet rétroactif de la résolution pour inexécution en droit français. In: Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant Bruxelles. Paris: LGDJ 2001, p. 594.

³¹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [On-line]: <http://www.org/english/principles/contracts/main.htm>. (Vizitat la: 25.03.2014).

decizie a Curții de casație franceze s-a statuat: „atunci când rezoluțiunea unui contract sinalagmatic este pronunțată în termenii art. 1184 C. civ., obiectele primite de către una din părțile în executarea acestei convenții trebuie să fie restituite în natură; altceva este atunci când lucrurile nu mai sunt întregi”.³⁵

În sfârșit, atunci când apare un obstacol insurmontabil pentru restituirea în natură, repunerea în situația anterioară se va face în mod necesar în valoare. Natura imposibilității poate fi diferită; ea poate rezulta din obiectul prestației (un serviciu, folosința unui bun), din natura obligației (de a face sau de a nu face) sau din faptul că bunul care a constituit obiectul prestației a fost pierdut, deteriorat, consumat, transformat etc. Uneori, imposibilitatea este de natură juridică; este cazul în care bunul livrat prin contract a fost urmărit sau a fost înstrăinat unui terț și nu poate fi revendicat în virtutea prevederilor dreptului aplicabil.

Deoarece principalele dificultăți apar atunci când restituirea în natură nu este posibilă, ceea ce implică restituirea în valoare, anume această modalitate va fi examinată în cele ce urmează.

În *dreptul francez*, înainte vreme era susținută ideea precum că imposibilitatea de a restitui în natură atrage inadmisibilitatea pură și simplă a pretenției de rezoluțiune. Astfel, Curtea de casație a afirmat că impedimentul în care se află reclamantul, prin propria sa faptă, de a restitui bunul primit în executarea convenției creează temei pentru neadmiterea oricărei acțiuni în nulitatea (rezoluțiunea) contractului. Această teză era susținută și de unii doctrinari, precum eminentii civilști Planiol și Ripert, care afirmau că rezoluțiunea, comportând repunerea lucrurilor în starea lor anterioară, nu poate fi cerută de către cel care s-a pus în imposibilitatea de a restitui ceea ce a primit, de exemplu, înstrăinând bunul achiziționat.³⁶

În pofida unui succes îndelungat, teza privind refuzul dreptului la acțiune, atunci când restituirea în natură este impracticabilă, pare a fi astăzi abandonată definitiv deoarece jurisprudența franceză respinge această soluție extremă, care este refuzul dreptului la acțiune; numeroase decizii au recunoscut că atunci când

restituirea în natură este material impracticabilă, ea poate să se realizeze în valoare³⁷.

Restituirea în valoare poate interveni în mai multe situații.

În primul rând, atunci când este vorba de un bun, valoarea căruia trebuie compensată, deoarece, după rezoluțiunea contractului restituirea prestației în natură a devenit imposibilă, instanțele judecătorești decid că în locul prețului convenit, trebuie să fie vărsată valoarea reală sau efectivă a bunului.³⁸ Această valoare, în opinia lui M. Malaurie, este în principiu, obținută scăzând din prețul plătit taxele și cheltuielile de livrare, taxa pe valoarea adăugată și marja beneficiului vânzătorului. Însă este greu de evaluat în mod precis ceea ce, în componența prețului, corespunde marjei beneficiului vânzătorului.³⁹

În al doilea rând, atunci când contractul se referă la folosința unui bun care s-a prelungit în timp, magistrații aplică același raționament, vorbind despre o indemnizație de ocupare. Astfel, rezoluțiunea retroactivă a unei locațiuni face restituirea în natură imposibilă. Locatarul beneficiar al prestației va datora o indemnizație, reprezentând valoarea beneficiului folosinței bunului, înțelegându-se că această valoare nu trebuie neapărat să corespundă chiriei convenite, ci evaluării obiective a avantajului procurat prin ocupare.⁴⁰

În sfârșit, dacă este vorba de executarea unei obligații de a face, cum este prestarea de servicii care se desfășoară în timp, pentru beneficiar este imposibil prin definiție de a restitui prestația. În asemenea ipoteză, jurisprudența constantă a Camerei de casație decide că, atunci când reieșind din natura obligațiilor este imposibil pentru părți de a restitui reciproc ceea ce au primit, trebuie de ținut cont de valoarea prestațiilor fiecăreia din ele și de avantajul pe care cealaltă parte l-a obținut din prestația respectivă. Conform acestei formule s-a convenit de a fixa, la prima etapă, remunerația obiectivă serviciului prestat. Și aici remunerația este independentă de cea care rezulta din contractul rezolvit. La etapa a doua, din remunerația obiectivă a prestatorului de serviciu se deduce profitul pe care acesta deja l-a primit. Beneficiile realizate de creditorul

³⁵ Citat după: Serinet Y.-M. *Op. cit.*, p. 597.

³⁶ Planiol M., Ripert G. *Traité pratique de droit civil français*, Tome VI Obligations Première partie. Paris: LGDJ, 1952, p. 343.

³⁷ Aynès L., Malaurie Ph. *Op. cit.*, p. 302.

³⁸ Serinet Y.-M. *Op. cit.*, p. 616.

³⁹ Malaurie M. *Op. cit.*, p. 66.

⁴⁰ Serinet Y.-M. *Op. cit.*, p. 619.

restituirii în valoare către momentul rezoluțiunii fac parte din avantajele pe care acesta le-a primit din contract; ele trebuie să fie deduse din indemnizarea care i se cuvine.⁴¹

În *dreptul german*, §346 alin. 2 C. civ. tratează trei ipoteze în care obligația debitorului se traduce în restituirea în valoare.

Prima ipoteza se referă la situația în care restituirea prestațiilor sau a veniturilor este imposibilă „prin natură”. Această imposibilitate poate ține de obiectul contractului, care constă în prestarea serviciilor, sau de tipul veniturilor, care constau în folosința unui bun material. Imposibilitatea poate ține de asemenea de faptul că veniturile nu au fost percepute contrar regulilor unei bune gestiuni economice (de ex., chiria neperceptută); însă, în acest caz titularul dreptului de a rezolvi contractul fondat pe o dispoziție legală este responsabil numai pentru diligența pe care el o manifestă în propriile afaceri (§347 alin. 1).

A doua ipoteză vizează cazurile în care bunul primit a fost consumat, vândut, grevat cu sarcini sau transformat și, prin urmare, el nu poate fi restituit în starea inițială. Totuși, debitorul este eliberat de restituirea în valoare dacă defectul care a justificat rezoluțiunea contractului a fost depistat cu ocazia transformării bunului (§346 alin. 3-1); în acest caz debitorul trebuie să restituie îmbogățirea reziduală de care el a beneficiat.

În sfârșit, a treia ipoteză presupune că bunul primit „s-a deteriorat” sau „a pierit”. Prin deteriorare nu trebuie să se înțeleagă uzura cauzată de utilizarea normală a bunului, ci deprecierea cauzată de „pierderile de substanță” sau de „utilizarea excesivă”. Aici, debitorul este eliberat de restituirea în valoare în două cazuri: a) în măsura în care deteriorarea sau pierderea este imputabilă creditorului sau s-ar fi produs și la el; b) atunci când deteriorarea sau pierderea litigioasă a survenit la titularul dreptului de a rezolvi contractul fondat pe o dispoziție legală, cu toate că el a depus diligența pe care el o manifestă de obicei în propriile afaceri. Și în această ipoteză debitorul, eliberat de obligația sa, trebuie să restituie îmbogățirea reziduală⁴² de care el a beneficiat.

⁴¹ Ibidem, p. 619 și urm.

⁴² Temenul „rezidual” denotă faptul că debitorul este îndreptățit să deducă din valoarea restituirii cheltuielile

În *common law*, atunci când intervin restituirile în valoare pe motivul că restituirile în natură nu sunt posibile din cauza că partea lezată a beneficiat de servicii sau de folosința unui bun, abordările dreptului englez și ale celui american diferă.

În dreptul englez, partea lezată poate să-și restituie sumele plătite în avans numai în cazul lipsei totale a recompensei (*total failure of consideration*), adică atunci când nu a primit în schimb nimic din ceea ce a contractat (*Fibrosa Spolka Akcyjna v. Fairbairn, Lawson, Combe Barbour Ltd., 1943*).⁴³ Totuși, regula enunțată nu se aplică în mod strict, în special în cazul în care este ușor de separat partea prestației care a fost executată în modul corespunzător de întreaga prestație; de ex., atunci când a fost livrată o parte a mărfurilor care a fost plătită în avans. Însă, chiar și ținând cont de această moderare, regula vizată este criticată ca fiind prea rigidă. De aceea, tribunalele engleze au reținut că ea nu se aplică atunci când beneficiul obținut din prestație de partea lezată este calitativ diferit (*different in kind*) de acela pentru care ea a contractat.⁴⁴

În SUA regula engleză nu se aplică; nu este necesar ca lipsa recompensei să fie „totală”, deși ea trebuie să fie totuși suficient de serioasă pentru a justifica rezoluțiunea (*Restatement of the Law Contracts 2d, §373(1)*).⁴⁵ Partea lezată este îndreptățită să-și restituie sumele plătite, alocându-i cocontractantului o remunerație de o valoare rezonabilă pentru ceea ce a primit în rezultatul unei executări parțiale sau pentru beneficiul unei utilizări temporare.⁴⁶

În *Convenției de la Viena*, ca și în dreptul francez din trecut (a se vedea supra), *prima facie*, și-a găsit reflectare teza inadmisibilității rezoluțiunii atunci când restituirea în natură este imposibilă; art. 82 alin. 2 dispune: „Cumpărătorul pierde dreptul de a declara contractul rezolvit sau de a cere vânzătorului predarea mărfurilor de înlocuire dacă lui îi este imposibil să restituie mărfurile într-o stare sensibil identică celei în care

necesare pe care el le-a suportat pentru întreținerea și păstrarea bunului pe care l-a primit.

⁴³ Whincup M.H. *Contract Law and Practice, the English System and Continental Comparisons*. London: Kluwer Law International. Boston: The Hague, 1996, p. 271.

⁴⁴ Treitel G.H., *Remedies. Op. cit.*, p. 386.

⁴⁵ *Contract Law: Selected Source Materials, Selected and Edited By S.J. Burton*, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, p. 247.

⁴⁶ Treitel G.H., *Remedies. Op. cit.*, p. 386.

le-a primit”. În mai multe cauze, tribunalele au negat dreptul cumpărătorului de a rezolvi contractul în cazul în care nu este îndeplinită condiția impusă de prevederile citate. Astfel, într-o speță (*Rechtbank Rotterdam (Olanda), 21 noiembrie 1996, Unilex*) în care un cumpărător a încercat să declare rezolvit un contract de vânzare de flori, deoarece produsele livrate prezentau defecte de înfățișare și de culoare, tribunalul a statuat că interesatul a pierdut acest drept în virtutea art. 82 alin. 2, întrucât el a aruncat o parte din flori, iar altă parte a revândut-o.⁴⁷ Un alt cumpărător a pierdut același drept, deoarece după ce a descoperit că lespezile de marmură care i-au fost livrate erau lipite între ele și sparte, el le-a dezlipit și le-a prelucrat, ceea ce l-a pus în imposibilitatea de a le restitui într-o stare sensibil identică celei în care le-a primit (*Oberlandesgericht Düsseldorf (Germania), decizia nr. 82, 10 februarie 1994*).⁴⁸

Art. 82 alin. 2 al Convenției de la Viena prevede trei excepții de la regula vizată în art. 82 alin. 1, pe care le vom evoca în cele ce urmează.

Prevederile de la lit. b) al art. 82 alin. 2 protejează dreptul cumpărătorului lezat de a rezolvi contractul atunci când imposibilitatea de a restitui mărfurile într-o stare sensibil identică celei în care le-a primit, nu este datorată unui act sau unei omisiuni din partea sa. Dispoziția enunțată a fost invocată de un tribunal care a statuat că un cumpărător nu este responsabil de daunele pe care le-au suferit mărfurile care făceau cale înapoi la vânzător după ce cumpărătorul a rezolvit în mod legitim contractul; însuși vânzătorul a recunoscut că avaria s-a produs atunci când mărfurile se aflau în mâinile transportatorului și că ea nu era datorată vreunui act sau omisiuni din partea cumpărătorului (*Oberster Gerichtshof (Austria), 29 iunie 1999, Unilex*).⁴⁹

Chiar dacă cumpărătorul se află în incapacitatea de a restitui mărfurile într-o stare sensibil identică celei în care le-a primit, prevederile de la lit. b) al art. 82 al. 2 îi recunoaște dreptul de a declara contractul rezolvit dacă mărfurile au pierit sau sunt deteriorate, în totalitate sau în parte, ca urmare a examenului

prevăzut de art. 36.⁵⁰ Această dispoziție a fost invocată pentru a proteja dreptul de rezoluțiune al unui cumpărător care prelucrase un fir de oțel, înainte de a descoperi că acesta nu corespundea specificărilor contractului: tribunalul a considerat că defectul firului nu putea fi descoperit înaintea prelucrării lui (*Bundesgerichtshof (Germania) decizia nr.235, 25 iunie 1997*).⁵¹

Potrivit lit. c) art. 82 alin. 2, cumpărătorul păstrează dreptul de a declara contractul rezolvit, chiar dacă nu este în stare să restituie mărfurile într-o stare sensibil identică celei în care le-a primit, în cazul în care el, înainte de momentul în care a constatat sau ar fi trebuit să constate lipsa de conformitate, a vândut totul sau o parte din mărfuri în cadrul unei operațiuni comerciale normale sau a consumat ori a transformat mărfurile, integral sau parțial, în conformitate cu folosința lor normală. Astfel, într-o speță (*Landericht Ellwanger (Germania), 21 august 1995, Unilex*)⁵², cumpărătorului, care a revândut paprika în cadrul unei operații comerciale normale înainte de a descoperi că produsul conținea oxid de etilenă în proporții care depășeau limitele legale stabilite în țara sa, i s-a recunoscut dreptul de a rezolvi contractul în baza căruia el cumpăraseră paprika.

După cum se poate observa, excepțiile vizate reduc în mod substanțial sfera de aplicare a regulii privind inadmisibilitatea rezoluțiunii în cazul imposibilității restituirii bunurilor în natură în sistemul Convenției de la Viena.

În continuare, consecințele situației în care cumpărătorul este în imposibilitate să restituie mărfurile, integral ori parțial, sau să le restituie, integral ori parțial, într-o stare sensibil identică celei în care le-a primit, când, totuși, el a declarat contractul rezolvit, sunt descrise în art. 84 al. 2 al Convenției. Potrivit acestui text, în situația dată, cumpărătorul datorează vânzătorului echivalentul oricărui profit care l-a tras din mărfuri sau dintr-o parte din acestea, soluție influențată de teoria îmbogățirii fără justă cauză. Într-adevăr, ar fi inechitabil ca cumpărătorul să păstreze acest

⁴⁷ Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convenția de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/82.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Art. 36 dispune: „vânzătorul este răspunzător, în conformitate cu contractul și prezenta Convenție, de orice lipsă de conformitate care există în momentul transmiterii riscurilor către cumpărător, chiar dacă această lipsă nu apare decât ulterior”.

⁵¹ Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convenția de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/82.

⁵² Ibidem.

profit fără a plăti nimic în schimb. Trebuie de menționat că, în lipsa unor prevederi concrete privind mărirea profitului, această problemă trebuie să fie soluționată în corespundere cu normele dreptului național aplicabil în materia îmbogățirii fără justă cauză.⁵³

Și în *Principiile DEC* există prevederi (art. 9:309 – „Recuperarea unei prestații nesuscetibile de restituire”), care vizează situația în care una din părți obține un profit care nu poate fi restituit în natură – fie deoarece este rezultatul unei lucrări, fie că pentru că bunul transferat a fost consumat sau distrus – dar pentru care ea nu a plătit nimic și nu a oferit o altă contraprestație. Potrivit acestor prevederi, partea care a efectuat prestația poate obține o sumă rezonabilă ce corespunde valorii pe care a avut-o prestația pentru cocontractant.

În același context, art. 7.3.6 alin.1 al *Principiilor UNIDROIT* prevede că, dacă după rezoluțiunea contractului, „restituirea în natură nu este posibilă, sau nu este apropiată, atunci partea care a primit prestația trebuie, dacă este rezonabil, să restituie valoarea”. De exemplu, A, care încheiat un contract de executare de lucrări de terasament pe un teren ce aparține lui B, încetează lucrările după ce a executat o jumătate din ele. B, care pune capăt contractului, va trebui să plătească lui A o sumă rezonabilă pentru lucrările executate, evaluată în funcție de valoarea pe care acestea le prezintă pentru B. Mențiunea „restituirea în natură... nu este apropiată” se referă la situația în care creditorul a primit o parte din executare și dorește s-o păstreze. Precizarea precum că restituirea trebuie să fie executată în valoare „dacă este rezonabil”, are ca scop de a sublinia că această executare în natură este îndreptățită numai dacă, și în măsura în care, prestația primită a adus un beneficiu părții care cere restituirea.⁵⁴

Considerații concludive.

În toate sistemele juridice examinate rezoluțiunea contractului eliberează părțile de obligațiile de a executa sau de a primi prestația. Totuși, ar fi nejustificat de a considera contractul care a fost rezolvit ca fiind anulat, în sensul că nu

a existat niciodată. În primul rând, dacă contractul nu a existat niciodată, creditorul poate fi lipsit de posibilitatea de a cere despăgubiri pentru prejudiciul cauzat prin neexecutare. În al doilea rând, anularea contractului ar împiedica aplicarea clauzelor contractuale care organizează gestiunea eventualelor litigii, precum și a altor clauze „supraviețuitoare”, adică a acelor stipulații pe care părțile au înțeles să le aplice chiar și după rezoluțiunea contractului.

Toate sistemele analizate admit într-o măsură mai mare sau mai mică unele efecte retroactive ale rezoluțiunii, în sensul desființării unor rezultate ale contractului care deja s-au produs. În consecință, fiecare parte este ținută să restituie ceea ce a primit în rezultatul contractului, cu condiția ca cealaltă parte să procedeze la fel. Dacă o parte nu este în măsură să restituie prestația în natură, în starea sensibil identică celei în care a primit-o, regula generală este că această parte trebuie să restituie cocontractantului echivalentul în valoarea prestației în cauză, la care se adaugă profitul pe care l-a obținut din prestație. Atunci când prestația este restituită în valoare, suma în cauză este corectată, reieșind din valoarea care i-a fost adăugată (îmbunătățiri etc.) și valoarea diminuată (uzura etc.), precum și cheltuielile de întreținere și altele asemenea. Dacă o parte trebuie să întoarcă prețul prestației, suma în cauză se majorează cu dobânzile aferente.

Sistemele de *common law* fac excepție de la principiul restituirilor reciproce, regula fiind aceea că, dacă o parte a executat prestația sau o parte divizibilă a acesteia, unicul mijloc disponibil este acțiunea pentru plata prețului convenit (*action for an agreed sum*), dar nu și restituirea prestației efectuate. De aici rezultă că sistemele de *common law* îl dezavantajează pe creditor atunci când el este interesat nu să primească prețul, ci să-și restituie marfa. Această particularitate trebuie luată în considerație la alegerea dreptului aplicabil contractului.

Toate sistemele juridice admit în prezent că, atunci când un contract, care trebuie să fie executat în fracțiuni sau livrări succesive, este rezolvit după ce a fost parțial executat de ambele părți, rezoluțiunea are efect numai pentru viitor, fără ca să fie afectate prestațiile deja efectuate. De la regula generală se fac două excepții principale, când creditorul poate cere *restitutio in integrum* din motivul că prestațiile deja efectuate nu prezintă pentru el nici un interes: a) atunci când

⁵³ Венская конвенция о международной купле-продаже товаров. Комментарий. Москва: Юридическая Литература, 1994, с. 196.

⁵⁴ Comentariul oficial al art. 7.3.6, p. 2, *Principes relatifs aux contrats du commerce international*. Rome: Unidroit, 1994, p. 200.

valoarea bunurilor s-a redus substanțial în rezultatul neexecutării; b) atunci când prestațiile succesive sunt legate, alcătuind un tot întreg, astfel încât contractul este indivizibil.

În acest context propunem ca art. 747 C. civ. al Republicii Moldova să fie completat cu un nou alineat cu următorul cuprins: „Contractul cu executare succesivă poate fi rezolvit, dacă prestațiile deja efectuate nu prezintă nici un interes pentru creditor: a) atunci când valoarea bunurilor s-a redus substanțial în rezultatul neexecutării; b) atunci când prestațiile succesive sunt legate, alcătuind un tot întreg, astfel încât contractul este indivizibil”.

În virtutea faptului că în majoritatea sistemelor juridice analizate, în special în cele de tradiție civilistă și în instrumentele de drept uniform, creditorul obligației neexecutate are posibilitatea de a alege din arsenalul de mijloace oferite pe acel care îl consideră mai potrivit în speță, acesta trebuie să analizeze toate avantajele și dezavantajele înainte de a opta în favoarea rezoluțiunii contractului. La momentul luării deciziei respective trebuie luate în considerație specificul raporturilor contractuale, împrejurările în care acestea se derulează, și, nu în ultimul rând, efectele pe care le va produce rezoluțiunea. Astfel, după cum s-a remarcat, pe bună dreptate, referitor la contractul comercial de vânzare-cumpărare internațională, vânzătorul îndreptățit să rezoluționeze contractul trebuie să țină seama de faptul în posesia cui se află marfa. Dacă marfa a fost deja livrată cumpărătorului, iar acesta a transmis marfa unor terți (cumpărători de bună credință), posibilitatea restituirii mărfii livrate va depinde de normele dreptului național aplicabil.

Având în vedere faptul că după rezoluțiune vânzătorul pierde dreptul de a cere plata prețului, iar perspectivele de restituire pot fi problematice, pentru vânzător este convenabil să nu recurgă la rezoluțiunea contractului, ci să utilizeze alte remedii disponibile.⁵⁵ În orice caz, dacă mărfurile au fost deja expediate în țara cumpărătorului, desființarea contractului are ca efect, fie obligarea vânzătorului de a se debarasa de mărfurile sale, vânzându-le pe loc în condiții care sunt de cele mai dese ori foarte nefavorabile, fie să le aducă în

punctul inițial, ceea ce antrenează cheltuieli importante și noi riscuri de pierderi.⁵⁶

Din aceste considerente (alături de altele) sistemele juridice naționale și instrumentele de drept uniform tratează rezoluțiunea ca o sancțiune care se aplică în cazurile cele mai grave, în special, fiind condiționată de o neexecutare esențială a contractului. Acest fapt reprezintă o manifestare principiului *favor contractus* (favorizarea contractului); faptul că negocierea și derularea contractului comercial internațional comportă procese complexe și costisitoare, punând în joc interese importante, a impus elaborarea unui șir de măsuri având ca scop privilegierea existenței lui, menținerea raporturilor contractuale cu preferință față de desființarea lor.

Bibliografie:

1. Atiyah P.S. An introduction to the law of contract. 4th ed. Oxford: Clarendon Press, 1989. xxiii + 495 p.
2. Aynès L., Malaurie Ph. Cours de droit civil. Les obligations. 2 edition. Paris: Ed. Cujas, 1990. 760 p.
3. Carbonier J. Droit civil. 4/ Les obligations. Paris: Presse Universitaire de France, 2000. 760 p.
4. Contract Law: Selected Source Materials, Selected and Edited By S.J. Burton. West Publishing Co.: St. Paul, Minn., 1995. xiii + 312 p.
5. Ferrand F. Droit privé allemand. Paris: Dalloz, 1997. 846 p.
6. Gribincea L. Contractul comercial de vânzare-cumpărare internațională. Chișinău: Tipogr. „Reclama”, 2002.
7. Heuzé V., Ghestin J. La vente internationale des marchandises. Droit uniforme. Paris: LGDJ, 2000. 604 p.
8. Larroumet Ch. Droit civil. Les obligations. Le contrat. T.III. 5 édition. Paris: Ed. Economica, 2003. 608 p.
9. Malaurie M. Les restitutions en droit civil, thèse Paris II. Paris: Cujas, 1991. 308 p.
10. Pédamon M. Le contrat en droit allemand. 2 édition. Paris: LGDJ, 2004. 296 p.
11. Planiol M., Ripert G. Traité pratique de droit civil français. Tome VI Obligations Première partie. Paris: LGDJ, 1952.
12. Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convention de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/81.

⁵⁵ Gribincea L. Contractul comercial de vânzare-cumpărare internațională. Chișinău: Tipogr. „Reclama”, 2002, p. 173.

⁵⁶ Heuzé V., Ghestin J. *Op. cit.*, p. 375.

13. Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convention de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/82.

14. Principes relatifs aux contrats du commerce international. Rome: Unidroit, 1994. xx + 263 p.

15. Principles of European Contract Law. [On-line]: <http://www.storme.be/PECL2en.html> (Vizitat la: 25.03.2014).

16. Rouhette G., De Lamberterie I., Tallon D., Witz C. Principes du Droit Européen du Contrat. Paris: Société de Législation Comparé, 2003. 655 p.

17. Serinet Y.-M. L'effet rétroactif de la résolution pour inexécution en droit français. In: Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant, Bruxelles. Paris: LGDJ, 2001.

18. Treitel G.H. Remedies for breach of contract, a comparative account. New York: Oxford University Press, 1988. xiv + 422 p.

19. Treitel G.H. The Law of Contract. London: Sweet & Maxwell/Steevens & Sons, 1999. 956 p.

20. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [On-line]: <http://www.org/english/principles/contracts/main.htm> (Vizitat la: 25.03.2014).

21. Whincup M.H. Contract Law and Practice, the English System and Continental Comparisons. London: Kluwer Law International. Boston: The Hage, London, 1996. xxxii + 282 p.

22. Whittaker S. Les sanctions de l'inexécution des contrats. Droit anglais. In: Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant Bruxelles. Paris: LGDJ, 2001, p. 992.

23. Венская конвенция о международной купле-продаже товаров. Комментарий. Москва: Юридическая Литература, 1994, с. 145 – 156.

Bibliography:

1. Atiyah P.S. An introduction to the law of contract. 4th ed. Oxford: Clarendon Press, 1989. xxiii + 495 p.

2. Aynès L., Malaurie Ph. Cours de droit civil. Les obligations. 2 edition. Paris: Ed. Cujas, 1990. 760 p.

3. Carbonier J. Droit civil. 4/ Les obligations. Paris: Presse Universitaire de France, 2000. 760 p.

4. Contract Law: Selected Source Materials, Selected and Edited By S.J. Burton. West Publishing Co.: St. Paul, Minn., 1995. xiii + 312 p.

5. Ferrand F. Droit privé allemand. Paris: Dalloz, 1997. 846 p.

6. Gribincea L. Contractul comercial de vânzare-cumpărare internațională. Chișinău: Tipogr. „Reclama”, 2002.

7. Heuzé V., Ghestin J. La vente internationale des marchandises. Droit uniforme. Paris: LGDJ, 2000. 604 p.

8. Larroumet Ch. Droit civil. Les obligations. Le contrat. T.III. 5 édition. Paris: Ed. Economica, 2003. 608 p.

9. Malaurie M. Les restitutions en droit civil, thèse Paris II. Paris: Cujas, 1991. 308 p.

10. Pédamon M. Le contrat en droit allemand. 2 édition. Paris: LGDJ, 2004. 296 p.

11. Planiol M., Ripert G. Traité pratique de droit civil français. Tome VI Obligations Première partie. Paris: LGDJ, 1952.

12. Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convention de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/81.

13. Précis de jurisprudence de la CNUDCI concernant la Convention de la Viena, Nations Unies A/CN.9/SER.C/DIGEST/CISG/82.

14. Principes relatifs aux contrats du commerce international. Rome: Unidroit, 1994.

15. Principles of European Contract Law. [On-line]: <http://www.storme.be/PECL2en.html>. (Vizitat la: 25.03.2014).

16. Rouhette G., De Lamberterie I., Tallon D., Witz C. Principes du Droit Européen du Contrat. Paris: Société de Législation Comparé, 2003. 655 p.

17. Serinet Y.-M. L'effet rétroactif de la résolution pour inexécution en droit français. In: Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant, Bruxelles. Paris: LGDJ, 2001.

18. Treitel G.H. Remedies for breach of contract, a comparative account. New York: Oxford University Press, 1988. xiv + 422 p.

19. Treitel G.H. The Law of Contract. London: Sweet & Maxwell/Steevens & Sons, 1999. 956 p.

20. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. [On-line]: <http://www.org/english/principles/contracts/main.htm>. (Vizitat la: 25.03.2014).

21. Whincup M.H. Contract Law and Practice, the English System and Continental Comparisons. London: Kluwer Law International. Boston: The Hage, London, 1996. xxxii + 282 p.

22. Whittaker S. Les sanctions de l'inexécution des contrats. Droit anglais. In: Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney, Bruylant Bruxelles. Paris: LGDJ, 2001, p. 992.

23. Venskaja konvencija o mezhdunarodnoj kuple-prodazhe tovarov. Kommentarij. Moskva: Juridicheskaja Literatura, 1994, p. 145 – 156.

Copyright©Aurel BĂIEȘU, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Curtea Constituțională a Republicii Moldova.
Str. Alexandru Lăpușeanu 28, MD-2004,
Chișinău, Republica Moldova.
Tel.: +373 22 253 734
aurel.baiesu@constcourt.md.

	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 49-58. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT
PRIVATE INTERNATIONAL LAW
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО**

**МЯГКОЕ ПРАВО – ИСТОЧНИК РЕГУЛИРОВАНИЯ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ЧАСТНЫХ ДОГОВОРНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ**

**SOFT LAW – THE SOURCE OF REGULATION
OF PRIVATE CONTRACTUAL OBLIGATIONS**

**SOFT LAW – SURSĂ DE REGLEMENTARE A OBLIGAȚIUNILOR
CONTRACTUALE PRIVATE INTERNAȚIONALE**

ДИКОВСКАЯ Ирина* / DIKOVSKA Iryna / DIKOVSKA Iryna

ABSTRACT:

**SOFT LAW – THE SOURCE OF REGULATION
OF PRIVATE CONTRACTUAL OBLIGATIONS**

The article deals with the soft law as a source of regulation of private contractual obligations. It has been concluded that uniform customs, model contracts and clauses, guidelines for the conclusion of certain documents, recommendations of international organizations refer to the sources of soft law for regulation of contractual obligations. The main reason of the soft law significance is the complexity (sometimes impossibility) of regulation of private contractual relations by the rules of international treaties or national law.

It has been noticed that the sources of soft law can be applied to the regulation of international private contractual if contractual parties have agreed about their application. They also can be applied by international commercial arbitration for the filling of applicable law system gaps. Moreover they can serve as a model for harmonization of national contractual law. Some sources of soft law contains commentaries to their rules and comparative analysis of national law on certain issue.

It has been concluded that the sources of soft law don't need the authorization of the state for their application. Their emergence become possible owing to the practice of international commercial arbitrations, academic researches, particularly, in private international and comparative law.

The „creeping codification”, which leads to the permanent update of principles and rules of soft law, is of great importance to the development of the soft law sources applicable to international commercial relations .

Keywords: *soft law, Trans-Lex Principles, Principles of European Contract Law, Principles of European Law, creeping codification.*

JEL Classification: K 12, K 33

* **Iryna A. DIKOVSKA** – Doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra de drept civil a Universității Naționale de Kiev „Taras Șevcenko” (Kiev, Ucraina). / **Iryna A. DIKOVSKA** - PhD in Law, Assistant Professor of the Department of civil law of the Kiev National University „Taras Shevchenko” (Kiev, Ukraine). / **ДИКОВСКАЯ Ирина Андреевна** - Кандидат юридических наук, Доцент кафедры гражданского права Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Киев, Украина).

РЕЗУМАТ:

SOFT LAW – SURSĂ DE REGLEMENTARE A OBLIGAȚIUNILOR
CONTRACTUALE PRIVATE INTERNAȚIONALE

Articolul este dedicat problematicii Soft Law ca o sursă de gestionare a obligațiilor contractuale private internaționale. S-a ajuns la concluzia că sursele Soft Law în domeniul obligațiilor contractuale includ cutumele unificate, tratatele-modelul și clauzele contractuale, recomandările privind perfectarea anumitor documente, recomandările organizațiilor internaționale. Cauza principală a creșterii rolului surselor Soft Law este modalitatea complicată și uneori imposibilă de a reglementa relațiile contractuale private printr-un tratat internațional sau dreptul intern.

Se atrage atenția asupra faptului că sursele Soft Law pot fi aplicate la gestionarea relațiilor contractuale private, dacă părțile contractuale au convenit utilizarea lor, precum și arbitrajul comercial internațional pentru a umple golurile din sistemul juridic aplicabil. În plus, acestea pot servi ca model pentru armonizarea dreptului contractual național. Surse selectate Soft Law se pot găsi în Comentariile la normele și analiza juridico-comparată a dreptului național privind o anumită chestiune.

S-a ajuns la concluzia că sursele Soft Law nu au nevoie de un stat concret pentru sancționarea utilizării lor. Apariția lor se datorează practicii de arbitraj comercial internațional, relațiilor comerciale internaționale, cercetărilor științifice academice, în special, în domeniul de drept comparat.

O mare importanță pentru dezvoltarea surselor Soft Law în relațiile comerciale internaționale este „codificarea progresivă”, care conduce la actualizarea continuă a principiilor și normelor cuprinse în sursele Soft Law. Articolul analizează surse separate de Soft Law.

Cuvinte cheie: soft law, principiile Trans-Lex, principiile dreptului european contractual, principii ale dreptului European, codificarea progresivă.

JEL Classification: K 12, K 33

УДК: 341.9.019

РЕЗЮМЕ:

МЯГКОЕ ПРАВО – ИСТОЧНИК РЕГУЛИРОВАНИЯ
ЧАСТНЫХ ДОГОВОРНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ

Статья посвящена мягкому праву как источнику регулирования международных частных договорных обязательств. Сделан вывод о том, что к источникам мягкого права в сфере договорных обязательств относятся унифицированные обычаи, типовые договоры и договорные условия, руководства по составлению определенных документов, рекомендации международных организаций. Основной причиной возрастания роли источников мягкого права является сложность, а иногда и невозможность урегулировать частные договорные отношения с помощью норм международного договора или национального права.

Обращается внимание на то, что источники мягкого права, могут применяться к регулированию международных частных договорных отношений, если договорные стороны договорились об их применении, а также международным коммерческим арбитражем для восполнения пробелов применимой правовой системы. Кроме того, они могут служить моделью для гармонизации национального договорного права. Отдельные источники мягкого права содержат комментарии к содержащимся в них нормам и сравнительно-правовой анализ национального права по определенному вопросу.

Сделан вывод о том, что источники мягкого права не нуждаются в санкции определенного государства на их применение. Своим появлением они обязаны практике международных коммерческих отношений, международных коммерческих арбитражей, академическим исследованиям, в частности в области сравнительного права.

Большое значение для развития источников мягкого права в сфере международных коммерческих отношений имеет «прогрессирующая кодификация», приводящая к постоянному обновлению принципов и правил, содержащихся в источниках мягкого права. В статье проанализированы отдельные источники мягкого права.

Ключевые слова: мягкое право, принципы Trans-Lex, принципы Европейского договорного права, Принципы Европейского права, прогрессирующая кодификация.

JEL Classification: K 12, K 33

УДК: 341.9.019

Международные частные договорные отношения могут регулироваться с помощью унифицированных правовых норм. Существуют различные способы унификации: международная договорная унификация (в результате которой создаются международные договоры), унификация, путем использования норм типовых законов, разработанных международными организациями, при создании норм национального права, либо использование с той же целью норм права другого государства и другие.

Вместе с тем, в последнее время все чаще отмечается, что унификация, в результате которой создается международный договор, имеет ряд проблем. Так, Ю. Базедов к ним относит медлительность процесса ратификации, приводящей к тому, что лишь незначительное количество конвенций вступают в силу после ратификации большим числом государств; фрагментарный характер международных договоров, а следовательно, необходимость дополнительного обращения к национальному праву и выбору права; сложность применения международных договоров, связанную с возможностью делать оговорки к ним и некоторые другие.¹

В результате «международный договор как форма унификации перестал соответствовать современному уровню международных связей и не обеспечивает эффективного сближения правовых систем».²

В.И. Кисиль обращает внимание на низкую мобильность и нечувствительность унификации в форме международных договоров, к проблемам отдельной правовой системы.³

В связи с этим в доктрине справедливо отмечается возрастание роли т.н. мягкого права (soft law) как инструмента унификации права.⁴

Термин «мягкое право» определяется как правила поведения, содержащиеся в инструментах, не имеющих обязательной юридической силы, однако могущие иметь определенное (косвенное) правовое действие»,⁵ или как «унифицированные правила рекомендательного характера, которые будучи не обязательными для применения сторонами договора, дополняют регулирование частно-правовых отношений, осуществляемое международным договором».⁶

В свою очередь унифицированные нормы рекомендательного характера в международном частном праве определяются как «формально-определенные правила, призванные оказывать влияние на международные частно-правовые отношения, не подкрепленные официальной санкцией государства на их применение. Их действие определяется установившейся практикой отношений или ... принятием международного договора или национального правового акта на основании Принципов УНИДРУА, типового закона».⁷

К источникам мягкого права в сфере договорных обязательств относят унифицированные обычаи, типовые договоры и договорные условия, руководства по составлению определенных документов, рекомендации международных организаций.

В регулировании международной торговли, международных морских

¹ Базедов Ю. Возрождение процесса унификации права: европейское договорное право и его элементы. В: Государство и право. 2000, № 2, с. 65-76.

² Бахин С.В. Субправо: правовая природа и назначение. В: Известия вузов. Правоведение. 2002, № 2, с. 144.

³ Кисиль В.И. Особливості кодифікації міжнародного приватного права у країнах германської правової сім'ї. В: Міжнародне приватне право у Київському

університеті у 2-х. Т.2. К.: Київський університет, 2009, с. 132-172.

⁴ Аносов М.А. Тенденции развития торгового права Европейского Союза: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2011, с. 30.

⁵ Senden L. Soft Law in European Community Law. Portland: Hart Publishing, 2004, p. 3.

⁶ Матвеева Т.В. Роль международного договора в международном частном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2006, с. 10.

⁷ Там же.

перевозок, международных расчетов традиционную большую роль играли международные торговые обычаи. Примерами унифицированных торговых обычаев являются Унифицированные правила и обычаи для документных аккредитивов (последняя редакция 2007 года),⁸ Правила толкования международных коммерческих терминов (Инкотермс), последняя редакция которых опубликована в 2010 году⁹ и другие.

К источникам мягкого права относят также Принципы Trans-Lex,¹⁰ разработанные Центром транснационального права Университета Колонь, ФРГ (далее - CENTRAL), представляющие собой «уникальную интернет - кодификацию и исследовательскую платформу для транснационального права, нового *lex mercatoria*».¹¹ Принципы Trans-Lex являются примером негосударственных, вненациональных регуляторов отношений, развитию которых способствует уменьшение значения суверенного государства как законодателя, рост значения частной нормотворческой деятельности («частного управления»), а также глобализация коммерции.¹²

Толчком к созданию Принципов Trans-Lex стал опрос, проведенный CENTRAL в 1998-2000 годах. Он показал, что главным камнем преткновения по применению *lex mercatoria* (негосударственных норм, созданных деловым сообществом и применяемых для регулирования международных коммерческих частных отношений) является отсутствие знаний о его содержании.¹³

Принципы Trans-Lex призваны улучшить эту ситуацию. Сто тридцать пять принципов и правил этого документа дополняются

ссылками на решения международных коммерческих арбитражей, национальное право, международные конвенции, стандартные формы договоров, практику, обычаи, а также академические источники.

Принципы Trans-Lex могут быть использованы для: 1) определения применимого права, если стороны в качестве применимого выбрали «транснациональное торговое право», «общие принципы права», «*lex mercatoria*»; 2) определения применимого права арбитрами, если стороны не осуществили выбора права; 3) автономного толкования и восполнения пробелов в международных конвенциях и других унифицированных документах; 4) «международно приемлемого» толкования внутреннего права, применимого к международным спорам; 5) выяснения спорных значений ключевых юридических терминов транснациональной торговли, например, «форс - мажор», «затруднения», «FOB», «CIF» и т.д; 6) дополнения или исправления будущего Европейского Гражданского кодекса при его применении к международным коммерческим спорам; 7) предоставления юридических знаний о современном состоянии коммерческого права для развивающихся стран и стран с переходной экономикой; 8) предоставления информации о транснациональном праве, которые могут быть использованы другими науками (экономикой, социологией).¹⁴

Принципы Trans-Lex основаны на концепции «прогрессирующей кодификации» («*creeping codification*») транснационального права: систематизации неполного, открытого перечня принципов и правил *lex mercatoria*, который постоянно обновляется, и никогда не может быть завершен.¹⁵ Этот перечень получил одобрение в международной юридической практике.

Первый вариант перечня принципов и правил, образующих основу Принципов Trans-Lex, был опубликован в 1992 году на немецком языке. Он охватывал тридцать девять принципов и правил, дополняемых сравнительно - правовыми ссылками.

⁸ ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits. 2007 Revision. UCP 600. ICC Publication 645. 124 p.

⁹ Incoterms 2010. ICC Publication No. 715, 2010 Edition, 130 p.

¹⁰ Trans-Lex Principles. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/principles>. (Дата посещения: 27.12.2013).

¹¹ Trans-Lex Principles. Purpose and Concept. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/content.php?what=8>. (Дата посещения: 27.12.2013).

¹² Там же.

¹³ Там же.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Berger K.P. The Creeping Codification of the New Lex Mercatoria. The Hague: Kluwer Law International, 2010, p. 292.

Английская версия перечня была опубликована в 1993 году и вмещала сорок четыре принципа и правила. Третья редакция перечня, опубликованная в 1996 году на немецком языке, состояла из шестидесяти девяти принципов и правил. Обновленная версия третьей редакции была опубликована в 1999 году и состояла из семидесяти восьми принципов и правил нового *lex mercatoria*.

При этом, как отмечает К. Бергер, рост количества принципов и правил, а также их структурная неупорядоченность уменьшали их полезность, что противоречило цели кодификации нового *lex mercatoria*: сделать эту систему легкой и доступной для практиков и ученых всего мира.¹⁶

В 1999 году CENTRAL начала рассматривать использование новейших коммуникационных технологий для реализации концепции «прогрессирующей кодификации». Так возникла идея создать «платформу кодификации в Интернете». Чтобы подготовиться к этому проекту в конце 1999 года Исследовательская группа опубликовала Перечень принципов, правил и стандартов *lex mercatoria*, которые впервые были разделены на пятнадцать разделов.

В мае 2000 года CENTRAL, проведя глобальное исследование по вопросам использования транснационального торгового права в международной практике, объявил, что он опубликует комплексную онлайн-базу данных по транснациональному коммерческому праву в начале 2001 года. При этом исследовательская группа рассматривала Интернет как единую техническую среду, через которую должна быть осуществлена «прогрессирующая кодификация» нового *lex mercatoria*.

Аргументами этой позиции выступали: - уникальный характер глобальной сети, позволяющий избежать недостатков, присущих традиционным средствам кодификации; - отсутствие территориальной локализации Интернет, что соответствует транснациональному характеру *lex mercatoria*. Кроме того, Интернет создает возможность легкого и свободного доступа к *lex mercatoria* в глобальном масштабе, а также быстрого и

непрерывного обновления и динамичного развития Trans-Lex.¹⁷

База данных и интернет-платформа кодификации создавалась Х. Дуберштайном (Holger Dubberstein), юристом и экспертом в области IT и программирования баз данных. Результатом этой работы стала «База данных транснационального права» (Transnational Law Database) (Tldb) (www.tldb.de). В 2002 году эта база данных была переименована в «Справочник и библиографию по транснациональному праву» (Transnational Law Digest & Bibliography) (Tldb) (www.tldb.net).

Пользование этой базой данных в течение следующих лет выявило ряд проблем технического характера, поэтому в начале 2008 года было принято решение создать новую кодификационную платформу - Trans-Lex (www.trans-lex.org) – в которую были перенесены перечень принципов и правил, а также другие материалы, содержащиеся в предыдущей базе.

Эта кодификационная платформа содержит четыре раздела: - Trans-Lex принципы - перечень принципов и правил транснационального права, нового *lex mercatoria*; - Trans-Lex библиография; - Trans-Lex материалы (включают национальные законы, международные конвенции, модельные законы, своды и другие источники мягкого права); - Trans-Lex ссылки (ссылки, имеющие отношение к исследованиям в сфере транснационального и международного предпринимательского права). Trans-Lex ссылки служат основой для эволюции принципов и правил, из которых состоят Trans-Lex принципы.

Разработчики Принципов Trans-Lex подчеркивают, что использованный ими способ кодификации позволяет применять *lex mercatoria* в юридической практике, экономить время и средства, необходимые для сравнительно - правовых исследований. Кроме того, расположение сравнительных заметок преимущественно под текстом принципа или правила позволяет

¹⁶ Ibid., p. 272-273.

¹⁷ Ibid., p. 273.

пользователю составить собственное мнение об их «сравнительной убедительности».¹⁸

По состоянию на 23 декабря 2013 Принципы Trans-Lex состоят из 136 принципов и правил. Глава I «Общие положения» посвящена принципу добросовестности и честного ведения дел, стандарту разумности, торговым обычаям, презумпции профессиональной компетенции и равенства сторон. Здесь также закреплены принципы о том, что никто не может передать больше прав, чем имеет сам («nemo plus iuris transferre potest quam ipse habet»), а также, что специальный закон превагирует над общим («lex specialis derogat legi generali»).

Принципы Trans-Lex регулируют также отношения представительства (Глава II), зачета, уступки требований (Глава III). Глава IV «Договор» устанавливает два общих принципа: свободы договора (ст. IV.1.1.) и его незыблемости (ст. IV.1.2.), а также содержит положения, касающиеся заключения договора (в том числе с использованием стандартных форм договоров), его толкования, устанавливающие принцип неформальности, регулирующие договорные обязательства, недействительность договора и преддоговорную ответственность.

Глава V Принципов Trans-Lex состоит из двух разделов: «Общие принципы» и «Платежи из денежных долгов». Глава VI посвящена последствиям невыполнения договоров; Глава VII - возмещению убытков; Глава VIII - обстоятельствам, чрезмерно обременяющим исполнение обязательств; Глава IX - безосновательному обогащению и реституции; Глава X - корпорациям; Глава XI - экспроприации; Глава XII - доказательствам и способам доказывания; Глава XIII - международному коммерческому арбитражу; Глава XIV - международному частному праву.

Одной из особенностей Принципов Trans-Lex является то, что их состав постоянно дополняется новыми положениями. Как отмечает К. Бергер, процесс добавления принципа или правила начинается с конкретной правовой проблемы, которая

появляется в международных коммерческих отношениях и становится публично известной из-за передачи спора на рассмотрение международным арбитражем или национальным судом. Соответствующий правовой принцип или правило затем разрабатывается на основе функциональной сравнительной методологии. Этот процесс объясняет двойную природу перечня, охватывающего как общие принципы права так и правовые и (или) коммерческие убеждения международного сообщества коммерсантов.¹⁹

Вопрос о том, насколько общие принципы и правила, составляющие Принципы Trans-Lex, на самом деле соответствуют убеждениям сообщества коммерсантов проверяется на основании прецедентного права международных коммерческих арбитражей и документов, разработанных международными институтами, такими как Международная торговая палата.²⁰

Еще одним документом мягкого права являются Принципы Европейского договорного права (далее – PECL), начало разработки которых связывают с резолюциями Европейского парламента от 26 мая 1989²¹ и от 6 мая 1994 года²² и идеей создания системы общеевропейского договорного права.

Впервые идея создания Европейского свода договорного права была высказана еще в начале 60-х годов XX в. Ван Хекке. В середине 70-х годов О.Ландо высказал идею создания Европейского свода договорного права. В 1980 г. он возглавил неправительственную рабочую группу, именованную Комиссией по Европейскому договорному праву. Первый результат работы Комиссии был опубликован в 1995 году под названием «Принципы Европейского

¹⁹ Berger K.P. *Op. cit.*, p.284.

²⁰ Ibid., p. 285.

²¹ Resolution of 26 May 1989 on action to bring into line the private law of the Member States. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=152513:cs&lang=en&list=152513:cs.&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=>. (Дата посещения: 03.03.2014).

²² Resolution of 6 May 1994 on the harmonisation of certain sectors of the private law of the Member States. [On-line]: <http://www.jus.uio.no/lm/en/html/eu.principles.lando.commission/4.html>. (Дата посещения: 03.03.2014).

¹⁸ Trans-Lex Principles. Purpose and Concept. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/content.php?what=8>. (Дата посещения: 03.03.2014).

договорного права, часть I». Этот документ был посвящен исполнению и неисполнению договоров и способам защиты.²³ В дальнейшем текст созданных Принципов был пересмотрен и дополнен еще 5 разделами. Появилась вторая часть Принципов. Консолидированная версия (первая и вторая части Принципов) были опубликованы в 1999 году.²⁴ В 2003 году были выпущены дополнительные главы PECL, составившие часть III этого документа.²⁵

PECL регулируют общие положения договорного права. Сфера действия PECL, обязанности добросовестности и честного ведения дел, а также сотрудничества, значение терминов, использованных в этом документе, определяются Главой 1.

PECL регулируют заключение договора (Глава 2), полномочия агентов (прямое и косвенное представительство) (Глава 3), действительность договора (Глава 4), толкование договора (Глава 5), содержание и последствия договора (Глава 6), исполнение договора (Глава 7), неисполнение и общие способы защиты (Глава 8), специальные способы защиты в случае невыполнения (Глава 9), множественность сторон обязательства (Глава 10), уступку требований (Глава 11), вопросы замены сторон (Глава 12), зачет требований (Глава 13), вопросы исковой давности (Глава 14), последствия неправомерности (Глава 15), условные договорные обязательства (Глава 16), присоединение процентов к сумме задолженности (ст. 17:101).

Каждая статья PECL содержит комментарий, объясняющий причины ее создания, цель, действие, соотношение с другими правилами, а также толкует отдельные понятия, применяемые в статье. Каждая статья PECL содержит также примечания, представляющие собой сравнительно-правовой анализ по определенному вопросу, который является

предметом регулирования данной статьи. Сравнительно-правовой анализ основывается на нормах национального законодательства стран ЕС.

Вместе с тем, разработчики отмечают, что во время создания PECL они не ограничивались исследованием права только европейских стран. Были использованы также ЕТК США и Американский свод договорного права.²⁶

Согласно замыслу разработчиков, PECL должны были служить необходимой правовой основой для «мер, принимаемых или таких, которые будут использоваться в будущем органами ЕС. Они призваны помогать как органам Сообщества в разработке соответствующих инструментов, так и судам, арбитражам и юридическим консультантам в принятии мер Сообществ»²⁷. Планировалось также, что PECL смогут использоваться сторонами договора, имеющими место жительства или место ведения бизнеса в разных государствах-членах ЕС, и желающими, чтобы их договорные отношения регулировались нейтральным правом, которое представляет собой не национальное право определенного государства, а систему норм, выведенных на основании лучших решений тех или иных вопросов, предложенных различными юрисдикциями в пределах Европы, а иногда и вне их.

Разработчики видели в PECL один из источников нового *lex mercatoria*. Поэтому этот документ призван помочь арбитражу разрешить дело в тех случаях, когда стороны договорились, что их договор будет регулироваться *lex mercatoria*, «международно принятыми принципами» или употребили другое подобное выражение.

PECL рассматривались также как источник помощи для судей и арбитражей в случаях, если определенный вопрос не урегулирован или недостаточно урегулирован национальным правом или другой системой норм применимого права, поскольку они являются «общей сердцевинной» («*common core*») Европейских правовых систем. По этой

²³ Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Part I: Performance, Non-Performance and Remedies, Part 1. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995. 235 p.

²⁴ Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International 2000. 561 p.

²⁵ Lando O., Clive E., Prum A., Zimmerman R. Principles of European Contract Law, Part III. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 291 p.

²⁶ Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International 2000, p. xxvi.

²⁷ Ibid.

причине считалось, что регулирование, предложенное PECL, может служить моделью для гармонизации договорного права государств-членов ЕС.²⁸

Замыслы разработчиков относительно возможного применения PECL были зафиксированы в их ст. 1:101, согласно которой PECL предназначены быть общими нормами договорного права ЕС. Применяться они могут, если стороны: 1) договорились о включении их в свой договор или о том, что их договор регулируется PECL; 2) договорились о том, что их договор регулируется «общими принципами права», «*lex mercatoria*» или подобными правилами 3) не избрали определенную систему или нормы права для регулирования своего договора. Согласно ст. 1:101 (4) PECL они могут применяться для решения вопросов, которые не могут быть разрешены с помощью применимой системы.

К источникам мягкого права относят также Принципы Европейского права (далее – PEL), разработанные рабочей группой по Европейскому гражданскому кодексу, возглавляемой немецким профессором К. фон Баром. При разработке PEL усилия рабочей группы были в основном сосредоточены на разработке норм, регулирующих отдельные виды договоров, внедоговорные обязательства. PEL включают следующие книги: «Предоставление услуг», «Коммерческое агентирование, договоры франчайзинга и дистрибьюторские договоры», «Действия в чужом интересе без поручения», «Аренда товаров», «Личное обеспечение», «Принципы Европейского права купли-продажи», «Внедоговорная ответственность, возникающая из причинения вреда другому лицу», «Неосновательное обогащение», «Приобретение и прекращение права собственности на имущество», «Договоры поручения», «Доверительное право», «Вещное обеспечения движимого имущества», «Дарение».

Можно утверждать, что книги PEL является специальной частью PECL. Такой вывод следует из анализа статей отдельных книг PEL. Так, например, в соответствии со ст. 1:201 Принципов Европейского права купли-продажи (далее – PELS) они

применяются к любому договору, охватываемому сферой действия, если не установлено иное. Это подтверждается и высказыванием разработчиков PELS, которые, в частности, отмечают, что «в дополнение к общим положениям договорного права, содержащимся в PECL, Рабочая группа по Европейскому гражданскому кодексу разработала серию специальных норм, регулирующих наиболее часто используемые отдельные договоры. Определенные вопросы общего регулирования (применяемые не только к договорам купли-продажи), в частности действительность, заключение договора, регулируются PECL и не будут повторяться в Книге, посвященной купли-продажи. PECL также повлияли на выбор концепций и терминологии, используемых в этой книге»²⁹. PELS содержат правила, являющиеся более выгодными для потребителей, по сравнению с нормами PECL, поскольку последние более коммерчески ориентированные³⁰.

Кроме того, книги PEL рассматривались их разработчиками в качестве основы для соответствующих разделов Проекта Общих Подходов (DCFR).³¹

Помимо соотношения с PECL, PEL рассматривают вопрос о соотношении отдельных своих книг. Например, в соответствии со ст. 1:101 (5) Книги PEL «Договора поручения»: «Договоры, к которым применяются эти Принципы и Книга PEL «Договора о предоставлении услуг», рассматриваются как преимущественно регулирующие этими Принципами».³²

Каждая статья книг PEL содержит: - комментарий, объясняющий содержание статьи, иллюстрации (примеры, позволяющие объяснить определенное положение); -

²⁹ Principles of European Law on Sales (PELS). Study Group on a European Civil Code. Prepared by Professor Dr. Ewoud Hondius, Dr. Viola Heutger, Dr. Christoph Jeloschek, Dr. Hanna Sivesand, Aneta Wiewiorowska. Munich: Sellier european law publishers together with Study Group on a European Civil Code, 2008, p. 101, 102.

³⁰ Ibid., p. 102.

³¹ Ibid.

³² Principles of European Law. Study Group on a European Civil Code. Mandate Contracts (PEL MC). Prepared by Marco B.M. Loos, Odavia Bueno Díaz. Munich: Sellier european law publishers together with Study Group on a European Civil Code, 2012, p. 3.

²⁸ Ibid., p. xxiii- xxiv.

сравнительные заметки (включают общий сравнительно - правовой анализ национального права стран ЕС по определенному вопросу, являющемуся предметом регулирования данной статьи); - национальные заметки (подробно объясняют подход того или иного национального права к регулированию определенного вопроса).

Следовательно, источники мягкого права, могут применяться к регулированию международных частных договорных отношений, если договорные стороны договорились об их применении, а также международным коммерческим арбитражем для восполнения пробелов применимой правовой системы и в некоторых других случаях.

Источники мягкого права не нуждаются в санкции определенного государства на их применение. Своим появлением они обязаны практике международных коммерческих отношений, международных коммерческих арбитражей, академическим исследованиям, в частности в области сравнительного права.

Большое значение для развития источников мягкого права в сфере международных коммерческих отношений имеет «прогрессирующая кодификация», приводящая к постоянному обновлению принципов и правил, содержащихся в источниках мягкого права.

Библиография:

1. Аносов М.А. Тенденции развития торгового права Европейского Союза: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. М., 2011. 221 с.
2. Базедов Ю. Возрождение процесса унификации права: европейское договорное право и его элементы. В: Государство и право. 2000, № 2, с. 65-76.
3. Бахин С.В. Субправо: правовая природа и назначение. В: Известия вузов. Правоведение. 2002, № 2, с. 144-157.
4. Кисіль В.І. Особливості кодифікації міжнародного приватного права у країнах германської правової сім'ї. В: Міжнародне приватне право у Київському університеті у 2-х. Т.2. К.: Київський університет, 2009, с. 132-172.
5. Матвеева Т.В. Роль международного договора в международном частном праве:

автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2006, 26 с.

6. Berger K.P. The Creeping Codification of the New Lex Mercatoria. The Hague: Kluwer Law International, 2010. 422 p.
7. ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits. 2007 Revision. UCP 600. ICC Publication 645. 124p.
8. Incoterms 2010. ICC Publication No. 715, 2010 Edition. 130 p.
9. Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Part I: Performance, Non-Performance and Remedies, Part 1. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995. 235 p.
10. Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law , Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International 2000. 561 p.
11. Lando O., Clive E., Prum A., Zimmerman R. Principles of European Contract Law, Part III. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 291 p.
12. Principles of European Law on Sales (PELS). Study Group on a European Civil Code. Prepared by Professor Dr. Ewoud Hondius, Dr. Viola Heutger, Dr. Christoph Jeloschek, Dr. Hanna Sivesand, Aneta Wiewiorowska. Munich: Sellier european law publishers together with Study Group on a European Civil Code, 2008. 485 p.
13. Principles of European Law. Study Group on a European Civil Code. Mandate Contracts (PEL MC). Prepared by Marco B.M. Loos, Odavia Bueno Diaz. Munich: Sellier european law publishers together with Study Group on a European Civil Code, 2012. 549 p.
14. Resolution of 26 May 1989 on action to bring into line the private law of the Member States. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=152513:cs&lang=en&list=152513:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords>. (Дата посещения: 27.12.2013).
15. Resolution of 6 May 1994 on the harmonisation of certain sectors of the private law of the Member States. [On-line]: http://www.jus.uio.no/lm/en/html/eu.principles.lando.commission/_4.html. (Дата посещения: 27.12.2013).
16. Senden L. Soft Law in European Community Law. Portland: Hart Publishing, 2004. 533 p.
17. Trans-Lex Principles. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/principles>. (Дата посещения: 27.12.2013).
18. Trans-Lex Principles. Purpose and Concept. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/content.php?what=8>. (Дата посещения: 27.12.2013).

Bibliography:

1. Anosov M.A. Tendentsii razvitiya torgovogo prava Yevropeyskogo Soyuz: dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.03. M., 2011. 221 p.
2. Bazedov Yu. Vozrozhdeniye protsessa unifikatsii prava: yevropeyskoye dogovornoye pravo i yego elementy. V: Gosudarstvo i pravo. 2000, № 2, p. 65-76.
3. Bakhin S.V. Subpravo: pravovaya priroda i naznacheniiye. V: Izvestiya vuzov. Pravovedeniye. 2002, № 2, p. 144-157.
4. Kisil V.I. Osoblivosti kodifikatsii mizhnarodnogo privatnogo prava u kraïnakh germanskoï pravovoï sim'ï. V: Mizhnarodne privatne pravo u Kiïvskomu unifversiteti u 2-kh. T.2. K.: Kiïvskiy universitet. 2009, p. 132-172.
5. Matveyeva T.V. Rol mezhdunarodnogo dogovora v mezhdunarodnom chastnom prave: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk. M., 2006. 26 p.
6. Berger K.P. The Creeping Codification of the New Lex Mercatoria. The Hague: Kluwer Law International, 2010. 422 p.
7. ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits. 2007 Revision. UCP 600. ICC Publication 645. 124 p.
8. Incoterms 2010. ICC Publication No. 715, 2010 Edition. 130 p.
9. Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Part I: Performance, Non-Performance and Remedies, Part 1. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1995. 235 p.
10. Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law, Parts I and II. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 561 p.
11. Lando O., Clive E., Prum A., Zimmerman R. Principles of European Contract Law, Part III. The Hague: Kluwer Law International, 2003. 291 p.
12. Principles of European Law on Sales (PELS). Study Group on a European Civil Code. Prepared by Professor Dr. Ewoud Hondius, Dr. Viola Heutger, Dr. Christoph Jeloschek, Dr. Hanna Sivesand, Aneta Wiewiorowska. Munich: Sellier european law publishers together with Study Group on a European Civil Code, 2008. 485 p.
13. Principles of European Law. Study Group on a European Civil Code. Mandate Contracts (PEL MS). Prepared by Marco B.M. Loos, Odavia Bueno Díaz. Munich: Sellier european law publishers together with Study Group on a European Civil Code, 2012. 549 p.
14. Resolution of 26 May 1989 on action to bring into line the private law of the Member States. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=152513:cs&lang=en&list=152513:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords>. (Data poseshcheniya: 27.12.2013).
15. Resolution of 6 May 1994 on the harmonisation of certain sectors of the private law of the Member States. [On-line]: http://www.jus.uio.no/lm/en/html/eu.principles.land.o.commission/_4.html. (Data poseshcheniya: 27.12.2013).
16. Senden L. Soft Law in European Community Law. Portland, Hart Publishing, 2004. 533 p.
17. Trans-Lex Principles. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/principles>. (Data poseshcheniya: 27.12.2013).
18. Trans-Lex Principles. Purpose and Concept. [On-line]: <http://www.trans-lex.org/content.php?what=8>. (Data poseshcheniya: 27.12.2013).

Copyright©Iryna DIKOVSKA, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
 Украина, 01601, город Киев, ул. Владимирская, 60.
 Tel: (+380) 50 380 1615
 E-mail: irinadikovska@hotmail.com.

	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 59-72. ISSN 1857-1999 Submitted: 18.03. 2014 Accepted: 22.03. 2014 Published: 30.03. 2014.</p>
---	---

**RELAȚII INTERNAȚIONALE
INTERNATIONAL RELATIONS
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

**МНОГОПОЛЯРНЫЙ МИР И МЕСТО ЕВРОПЫ
В НОВОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ¹**

**A MULTIPOLAR WORLD AND THE PLACE OF EUROPE
IN THE NEW SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS**

**LUMEA MULTIPOLARĂ ȘI LOCUL EUROPEI
ÎN NOUL SISTEM DE RELAȚII INTERNAȚIONALE**

БУРИАН Александр* / BURIAN Alexander / BURIAN Alexandru

ABSTRACT:

**A MULTIPOLAR WORLD AND THE PLACE OF EUROPE
IN THE NEW SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Present article analyzes the situation in the world that has developed as a result of „the Ukrainian crisis” and „Crimean referendum” when Russia, as one of the actors of international relations, has ceased to fulfill the requirements of another actor, the United States, which until then was considered a „single superpower” that directs unipolar world.

Neither threat of „sanctions” nor attempts to interpret the actions of Russia as illegal or other security and diplomatic action that were taken by Washington and his allies could not affect the decision of the Russian Federation to recognize the Republic of Crimea, declared its independence from the Republic of Ukraine, and after that, based on the decision of the referendum organized by the authorities of the Republic, to carry out „union” with this „nouveau-state”, including the latest in its composition.

It should be noted that the existing mechanisms of multilateral diplomacy, such as the UN Security Council, the UN General Assembly, as well as the efforts of international organizations (EU, OSCE, and CIS) have been unsuccessful.

In this regard, it should be stressed that we observe the emergence of a new situation in the world, which can be described as the emergence of a new, multipolar system of international relations, since the other power centers of the modern world (primarily BRICS) were not willing to support the leader of a unipolar world, the U.S., that took a neutral position, or even took the Russian side.

The author suggests that for the European Union in regard with this, it has become necessary to decide whether it should follow the „Euro-Atlantic course” dictated from Washington, or to reorganize and take the

¹ Стаття была опубликована на сайте ИА REX 01.04.2014 г. [On-line]: <http://www.iarex.ru/articles/46648.html>.

* **БУРИАН Александр Дмитриевич** - Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), доктор юридических наук, профессор, директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, президент Молдавской Ассоциации международного права (Кишинев, Республика Молдова). / **BURIAN Alexandru** - Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Doctor habilitat în drept, profesor universitar, director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **BURIAN Alexander** - Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (Ret.), Doctor Habilitatus of Law (International Law), Full Professor, Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (Kishinev, The Republic of Moldova).

place of one of the world's centers of politics, as well as Russia, China, India, Latin America, and will build its relations with the United States on an equal and not a subordinate basis.

Keywords: Russia, Ukraine, the United States, EU, „the Crimean referendum”, an unipolar world, the bipolar world, a multipolar world.

JEL Classification: F51, F52, K33

РЕЗУМАТ:
LUMEA MULTIPOLARĂ ȘI LOCUL EUROPEI ÎN NOUL SISTEM
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE

În articol analizează situația creată în lume ca urmare a „crizei ucrainene” și „referendumului din Crimeea”, când unul din actorii relațiilor internaționale, Rusia, a încetat să îndeplinească cerințele altului actor, Statele Unite, care până la acest moment era considerată „superputere singuratică” – lider al sistemului de relații internaționale monopolar.

Nici amenințările cu „sanțiuni”, nici încercările de a interpreta acțiunile Rusiei ca ilegale, nici alte acțiuni „de forță” și diplomatice întreprinse de către Washington împreună cu aliații săi, nu au avut succes în tentativa de a influența Rusia privitor la decizia sa de a recunoaște independența Republicii Crimeea față de Ucraina, și apoi, în baza deciziei referendumului organizat de autoritățile acestei republicii, să efectueze un act de „unire” cu acest „nou apărut stat”, incluzând-ul în componența sa.

Nu au avut succes în cazul menționat nici mecanismele existente ale diplomației multilaterale (Consiliului de securitate al ONU, Adunarea Generală a ONU), precum și eforturile organizațiilor internaționale (UE, OSCE, CIS).

În acest sens, situația creată în lume poate fi caracterizată ca nașterea unui sistem nou, multipolar, al relațiilor internaționale, deoarece celelalte centre de putere a lumii moderne (în special grupul BRICS) a refuzat să sprijine liderul lumii monopolare, Statele Unite ale Americii, și au luat o poziție neutră, sau chiar s-au poziționat de partea Rusiei.

Autorul presupune că Uniunea Europeană, în acest sens, este necesar să se decidă, dacă va urma și pe viitor direcția „euroatlantică” a politicii sale, dirijată de la Washington, sau să se reorganizeze, și să ia locul unui nou centru al politicii mondiale, alături de Rusia, China, India, America Latină, și de a-și construi relațiile sale cu SUA pe principii de egalitate, și nu de subordonare.

Cuvinte cheie: Rusia, Ucraina, SUA, UE, „Referendumul din Crimeea”, lumea unipolară, lumea bipolară lumea multipolară.

JEL Classification: F51, F52, K33

CZU: 327.8, 327.33

РЕЗЮМЕ:
МНОГОПОЛЯРНЫЙ МИР И МЕСТО ЕВРОПЫ
В НОВОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье анализируется ситуация, сложившаяся в мире в результате «украинского кризиса» и «крымского референдума», когда один из акторов международных отношений, Россия, перестала выполнять требования другого актора, США, который до этого считался «одиночной сверхдержавой», руководящей однополярным миром.

Ни угрозы «санкциями», ни попытки интерпретировать действия России как противоправные, ни другие силовые и дипломатические акции, предпринимаемые Вашингтоном вместе со своими союзниками, не смогли повлиять на решение Российской Федерации признать, объявившую свою независимость от Украины, Республику Крым, а после этого, на основе решения референдума организованного властями этой Республики, осуществить «унию» с этим «новоявленным государством», включив последнего в свой состав.

Не увенчались успехом и существующие механизмы многосторонней дипломатии (Совбез ООН, ГА ООН), а также усилия международных организаций (ЕС, ОБСЕ, СНГ).

В этой связи, в мире возникла ситуация которую можно охарактеризовать как зарождение новой, многополярной системы международных отношений, поскольку остальные центры силы

современного мира (в первую очередь страны БРИКС) не пожелали поддержать лидера однополярного мира, США, а заняли нейтральную позицию, или даже выступили на стороне России.

Автор предполагает, что для Европейского союза, в связи с этим, настала необходимость определиться, следовать ли ему и в дальнейшем «евроатлантическому курсу», диктуемого из Вашингтона, или же реорганизоваться, и занять место одного из мировых центров политики, как и Россия, Китай, Индия, Латинская Америка, и строить свои отношения с США на равноправной, а не подчиненной основе.

Ключевые слова: Россия, Украина, США, ЕС, «крымский референдум», однополярный мир, биполярный мир, многополярный мир.

JEL Classification: F51, F52, K33

УДК: 327.8, 327.33

События вокруг «украинского кризиса» ещё разворачиваются, оставляя возможность реализации любому сценарию, каким бы невероятным он ни казался: от локализации конфликта, если новые киевские власти поумерят свой «революционный» пыл и направят свою энергию на сохранение территориальной целостности Украины, а не на бои с «ветряными мельницами» и с инакомыслящими, до эскалации конфликта, вплоть до превращения его в настоящую гражданскую войну и исчезновение Украины с карты мира, если, те же новые киевские власти, будут также упорно и бездумно вести свою политику «тернополитизации» всей территории Украины, не задумываясь над тем, что страна разделена на две части по своему мировоззрению и по своей геополитической ориентации.

Разумеется, любой «украинский сценарий» невозможен без участия в нём внешних игроков - России, США и ЕС, которые, каждый по-своему, преследуют свои цели на Украине (очень далекие от национальных интересов самой Украины).¹

Естественно, что они используют в своих интересах борьбу между местными олигархическими кланами, а также умело манипулируют пропагандистскими лозунгами «о территориальной целостности», «о праве наций на самоопределение», «о праве народа самому решать свою судьбу» и,

¹ См.: Буриан Александр. Олигархические разборки в Киеве и переформатирование геополитической карты мира. - Опубликовано на сайте «www.ava.md» 19.03.2014 / 17:46. Оригинал: [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/024032-oligarhicheskie-razborki-v-kieve-i-pereformatirovanie-geopoliticheskoi-karti-mira.html> (Дата посещения 22.03.2014 г.).

разумеется, «о защите демократии во всём мире» и «о защите прав своих граждан в сопредельных государствах».²

Как ни странно, на Украине даже и не задумываются о том, что их страну лишь используют, как «пушечное мясо» и «поле битвы», в деле борьбы за передел мира, и что в этой борьбе они сами окажутся, в первую очередь, проигравшими, а не какая-то Кремляндия.

Главная проблема, которая обсуждается сейчас на Украине – это не пути выхода из создавшегося положения, не методы и механизмы, которые надо бы использовать, чтобы предотвратить надвигающуюся беду: опасность гражданской войны и распада страны.

Главная проблема, которых всех будоражит, от премьер-министра до продавца сала на Бессарабском рынке Киева - это проблема «санкций» против «москалей» и надежда на то, что «Запад» (США и ЕС) накажет, наконец, ненавистную Московию и зарвавшегося Путина, вернув Крым многострадальной Украине.

Можно понять горе и состояние безысходности жителей Украины, потерявшие часть своей территории из-за неграмотности и некомпетентности своих руководителей. Можно понять их надежды и

² См.: Буриан Александр. Крымский референдум и переформатирование мировой системы международных отношений из однополярной в многополярную. - Опубликовано на сайте «www.ava.md» 10.03.2014 / 17:46. Оригинал: [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/024217-krimskii-referendum-i-pereformatirovanie-mirovoi-sistemi-mezhdunarodnih-otnoshenii-iz-odnopolyarnoi-v-mnogopolyarnuq.html> (Дата посещения 22.03.2014 г.).

их иллюзии, поскольку они лимитированы в правдивой информации о том, что произошло, и как произошло.

Но никак нельзя понять новые киевские власти, которые так же надеются на то, что Крым будет возвращён, а Кремль будет «просрамлён», поскольку, (почти по Остапу Бендеру) – «Запад нам поможет!».

Нет сомнения в том, что Запад попытается помочь. Более того, уже пытается, хотя и безуспешно, поскольку результаты этой помощи – ноль.

В связи с этим, необходимо осознать, что любой дальнейший возможный сценарий, который развернётся на Украине, будет осуществлён уже без участия Крыма, так как последний уже был включён в состав России, и любое посягательство на него будет считаться посягательством на безопасность ядерной державы мирового масштаба (как бы не величали её, хоть «региональной», хоть «районной»).

Вряд ли стоит объяснять, чем всё это может закончиться.

В Вашингтоне, между прочим, это прекрасно понимают. Вряд ли не понимают это в Берлине или в Пекине.

Может, кое-кто понимает это и в Брюсселе (скорее всего, в штаб-квартире НАТО, чем в штаб-квартире ЕС).

Жаль, только, что это понимание не передаётся и Киеву.

А также, заодно, и Бухаресту и Варшаве, поскольку именно там много поклонников «новой большой драки» в Европе, в надежде на то, что в результате этого станет возможным возродить «Большую Румынию» и «Большую Польшу».

За счёт Украины, естественно. Ну, может и Молдавии, попутно.

И вряд ли стоит втягиваться в споры о том, хорошо это, или плохо, так как есть и сторонники и противники произошедшего, которые «аргументируют» свой подход к данной проблеме не столько с точки зрения международного права, сколько с точки зрения своей ориентации – к Москве, или к Вашингтону.

Не говоря уж о различных *толкованиях* понятий «добро» и «зло», «морально» и «аморально», не говоря уж о нормах и принципах международного права, которые

интерпретируются исходя из своих геополитических интересов в каждом отдельном случае, а не из общепринятого подхода к проблематике толкования международного права.

При этом, я абсолютно не ручаюсь, что немцы отказались бы в аналогичной ситуации (позитивный результат референдума) от Восточной Пруссии (не только Калининград, кстати, а и Данциг и весь «польский коридор»), не говоря уж о линии Одер-Нейсе.

И не ручаюсь, что венгры отказались бы от Трансильвании в аналогичной ситуации. Да и японцы - от Курильских островов, мексиканцы – от Штата Техас, русские (Боже, опять эти русские!) – от Аляски.

Список можно продолжить до бесконечности, хотя, разумеется, это лишь предположение.

Но факт остаётся фактом: мир перестал быть *монополярным* и сделан первый шаг к его превращению в *многополярный*.

Любому переделу мировой системы международных отношений предшествовали войны, иногда длительные и кровавые, которые заканчивались подписанием соответствующих мирных договоров, об установлении нового мирового порядка.

Вспомним Вестфальскую систему международных отношений 1648 года, которая стала возможной лишь после окончания Тридцатилетней войны. Вспомним Венскую систему международных отношений (Система «Европейского концерта») 1815 года, которая стала возможной после окончания Наполеоновских войн. Вспомним Версальско-Вашингтонскую систему международных отношений 1919 года, которая появилась по окончании Первой мировой войны и, разумеется, Ялтинско-Потсдамскую систему международных отношений 1945 года, которая закрепила итоги Второй мировой войны.

Эти системы международных отношений, так или иначе, выполняли возложенные на них задачи, поскольку в их основу была заложена идея сотрудничества и взаимопонимания, а также разделения зон интересов и влияния между центрами силы того времени.

Вместе с тем, Ялтинско-Потсдамская система международных отношений сразу же

дала сбой, так как в ходе её «юридического оформления» (Парижские мирные договоры 1947 года) началась «холодная война» между двумя мировыми системами – капиталистической и социалистической, не дав, тем самым, возможность реализовать те принципы, которые были заложены в Уставе ООН (Система «Мирового концерта»), превратив существующую *многополярную* систему международных отношений в *биполярную*, с двумя центрами силы – в Вашингтоне и в Москве.

Началась холодная война между двумя системами, так как инициировать Третью мировую, сразу же после окончания Второй мировой, не было ни сил, ни средств.

Вместе с тем, *биполярная* система международных отношений, имея огромное количество минусов, имела и один несомненный плюс: баланс сил на международной арене, поскольку утвердившийся ракетно-ядерный паритет между двумя сверхдержавами не позволял ни одной стороне рассчитывать на победу в случае прямого столкновения между ними.

И если эта реальность первоначально осознавалась лишь гипотетически, то во время Карибского ракетного кризиса в октябре 1962 года, когда мир стоял на пороге термоядерной войны из-за геополитических и геостратегических «разборок» между двумя сверхдержавами, опасность прямого столкновения между ними была осознана и «де-факто».

Все знают, чем кончилась холодная война – распадом Советского Союза.

Все знают, кого объявили «победителем» в холодной войне – Соединенные Штаты Америки.

По большому счёту – незаслуженно, поскольку, если трезво оценить ситуацию, то СССР распался не из-за «козней» ЦРУ и АНБ, поскольку эти уважаемые организации даже не смогли прогнозировать этот распад, и не из-за непомерно низких цен на нефть и газ, как пытаются нас уверить, а из-за внутренних причин «Совдепии», главной из которой была неумелая попытка Горбачёва и его команды реформировать общество.

«Перестройку» они начали, но куда двигаться дальше, и главное – как, они и понятия не имели.

Опыт Китая, который на том этапе был в значительно худшем экономическом положении чем СССР, и который (примерно при такой же общественно-политической организации общества), имел намного меньше ресурсов и технологических возможностей, ясно показывает, что причины развала «советской сверхдержавы» кроются в неумении советской верхушки правильно оценить как внутренние, так и внешние риски которые влияли на процессы и механизмы обеспечения национальной безопасности страны.

Нельзя также не учитывать и роль личного фактора в процессе развала СССР, так как конфликт Ельцина с Горбачевым, возможно, был главным катализатором распада «Союза нерушимого».

Став в 1990 году президентом Российской Федерации, одной из 15 союзных республик, Ельцин, номинально, вышел из-под контроля президента СССР, однако он лишь на словах приобрёл власть, а на деле – никаких рычагов воздействия на экономику, вооружённые силы и другие структуры государственного аппарата на территории Республики, выбравшей его президентом, он не имел. Как не имел и никаких шансов сместить Горбачёва со своего поста, президента СССР, и занять его место.

Поэтому Ельцин и решился «забрать себе» Россию, так как весь СССР, было понятно, ему – не видать. Поэтому и появилось «Беловежское соглашение» - пародия на международный договор, и по форме, и по содержанию, не говоря уж о «подписантах» этого соглашения, а также лозунг «берите суверенитета – сколько хочется».

Вряд ли сам Ельцин додумался до этого, поскольку ему, для осуществления такой акции, явно не хватало ни извилин, ни образования, ни «трезвого состояния», но это не суть.

Главное, что «процесс пошёл».

Притом, почти по всем правилам «развода», если не считать, что ни договора, как такового, о «разводе» союзных республик не было подписано, и никакой договорённости о границах между ними не было достигнуто, хотя можно было бы предполагать, что, раньше или позже, вопросы о границах непременно возникнут.

Ссылались, при этом, лишь на «административное деление», существующее в СССР на период распада, которое проводилось, когда-то, по прихоти чиновников и партийных бонз, исходящие из их личных амбиций и собственных вкусов при осуществлении этого деления, а не из какого-либо логического подхода или исторического анализа.

Ну, и конечно, надеялись на то, что «потом договорятся».

Разумеется, практически сразу же начались «разборки». Как внутри ННГ (новых независимых государств), так и между ними. Появились «конфликтные зоны» и «зоны конфликтов», которые мало чем отличались от таких же зон в бывшей Югославии. Но, общими усилиями, некоторые из них удалось «заморозить» на какое-то время, хотя ситуация, в целом, на постсоветском пространстве, стала похожей на пороховую бочку на которой устроили «курилку».

В новом, *постбиполярном мире*, царил настоящий хаос, и никто не мог сообразить, что к чему, и что надо делать.

Зато США пожинали «лавры победы» над «идейным врагом» и размышляли, распустить ли НАТО, или нет, поскольку воевать практически было не с кем, но и распрощаться с такой «дубинкой» не хотелось.

Китай только-только задумывал свой «рывок в поднебесную высь» и участвовать в мировых делах никак не собирался, так как не хватало ни ресурсов, ни сил.

Лишь Европа, наивно поверив, что с распадом СССР мир вернулся к *многополярной системе*, заявила о стремлении создать новую, свободную Европу для всех европейцев, от Пиренеев до Урала, собралась в Маастрихте и образовала Европейский союз.

Оно и понятно.

СССР, а потом и Россия, вывели свои войска из Восточной Европы и все ожидали, что так поступят и США, так как «главный противник» перестал существовать. К тому же, Москва распустила «Варшавский

договор» и все ожидали, что и Вашингтон, как и обещал, также распустит НАТО.³

Таким образом, было логично, чтоб Европа, наконец, освободилась от опеки «старших братьев» и начала бы самой определить своё будущее.

Но не тут то было!

Вашингтону не понравился ход мыслей европейцев, как насчёт ЕС, так и насчёт роспуска НАТО. Статус «одионой сверхдержавы» им очень понравился, и допустить ещё кого-то, тем более европейцев, к «рулению» миром они не собирались.

Поэтому, пока то да сё, придумали программу «Партнёрство ради мира» (не «ради войны» же партнёрствовать!) в которую пригласили всех, даже Россию.

А заодно приступили к «забыванию гвоздей в гроб европейской интеграции», путём переманивания в НАТО восточноевропейских стран, обещая им «защиту», в случае чего, согласно положениям статьи 5 Договора НАТО от 24 апреля 1949 года.

Откуда знать и понять, что было написано в той самой, 5-й статье Договора НАТО, морякам, фермерам, поэтам, бухгалтерам, философам и политологам, возглавившие Польшу, Румынию, Чехию, Болгарию, Украину, Грузию и другие восточноевропейские государства на волне «оранжевых», «розовых», «тюльпанных» и других «народных революций»?

Тем более что практически все они – бывшие коммунисты или комсомольцы, ставшие вмиг «антикоммунистами», - поклялись «осчастливить» свои народы именно «с помощью» НАТО.

А в статье 5 Договора НАТО от 24 апреля 1949 года, между прочим, написано, что стороне подвергшейся нападению будет оказана помощь «путём немедленного осуществления такого индивидуального или совместного действия, **которое** (каждая сторона) **сочтёт необходимым**, включая применение вооружённой силы».

То есть, если США **сочтёт необходимым** применять вооружённые силы для защиты, к

³ См.: Буриан Александр. Федерализация Европейского союза и перспективы НАТО. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2013, nr. 1, c. 18-31.

примеру, Польши, Румынии, Эстонии и других членов НАТО, то *применят их*, а если *не сочтёт необходимым*, то *не примет* такие действия, а ограничатся дипломатическими демаршами.

Просто и доступно.

Ведь, совершенно ясно, что если на Польшу или Румынию нападёт Зимбабве или Гвинея-Бисау, то США вступятся.

5-я статья Договора НАТО обязывает!

А вот, если нападёт Россия, или Китай, вступятся ли США, рискуя превратится в «радиоактивную пыль» из-за бредовых желаний Ярослава Качинского и Траяна Бэеску возродить «Великую Польшу» и «Великую Румынию»?

Проблематично! Если не сказать, что, определёнno - **НЕТ!**

И это при условии, что на членов НАТО нападут.

А если сами члены НАТО нападут на кого-то? 5-я статья Договора НАТО, как ни странно, вообще об этом умалчивает.

А воинственности, между прочим, среди новых членов НАТО – хоть отбавляй! Одни заявления Бэеску о поглощении Молдавии сколько стоят.

И, при этом, он как раз и надеется на 5-ю статью Договора НАТО, хотя, видимо, до конца так и не одолел её премудрости и тонкости! В связи с чем, даже не представляет, чем может кончиться для Румынии новый «великий поход на Восток».

Вместе с тем, так и не прочитав до конца 5-ю статью Договора, все ринулись в очередь на вступление в НАТО, и лишь потом в ЕС.

В Брюсселе (штаб-квартире ЕС), вместе с тем, даже и не очень-то заметили подвох и явно антиевропейский курс Вашингтона, хотя и было видно невооружённым глазом, что в НАТО принимали не те страны, которые действительно этого бы заслужили, а те, которые по своему географическому расположению были ближе расположены к России, главному противнику США.

К тому же, принятие некоторых восточноевропейских стран сначала в НАТО, а потом и в ЕС, дало возможность Вашингтону спекулировать на том, что «якобы» вступившим в НАТО государствам – не просто открыта дорога, но даже «гарантирован путь» для вступления в ЕС.

Демагогия. Притом – самой чистой воды.

Хотя нельзя отрицать тот факт, что давление Вашингтона на Брюссель по поводу принятия тех или иных новоиспечённых членов НАТО в ЕС происходило постоянно. Президенту Франции Жаку Шираку даже пришлось поставить на место президента США Джорджа Буша за явное лоббирование по поводу принятия члена НАТО Турции в ЕС.

А Россия, в это время, несмотря на разруху и на неуправляемость (ну, какая управляемость при президенте-алкоголике?) представляла единственную угрозу планам Вашингтона стать действительно «единственной» и «одионой» сверхдержавой в мире.

Почему? Да потому, что России достался, «по наследству», ракетно-ядерный потенциал бывшего СССР, ни в чём не уступающему американскому, а даже превосходящий его по некоторым показателям.

И это притом, что ещё и Европа задумала «расшириться», аж до Урала, то есть, намереваясь включить в свой «европейский» боевой арсенал, и российский.

Это представляло, на самом деле, угрозу национальной безопасности США.

Поэтому политика «разделяй и властвуй» была утилизирована Вашингтоном с особой тщательностью, особенно относительно создания «буфера» между ЕС и Россией, чтобы никоим образом не допустить их сближения, мастерски используя при этом идеологическую обработку, как одних, так и других.

Как ни странно, это удалось.

Европа так и не заметила, что в своём «расширении» на Восток она лишь следует по пятам за НАТО, хотя это и противоречило её интересам и целям.

В России, благодаря коррупции, а также абсолютной некомпетентности её чиновников, так и не научились разделять «Запад» на Европу и США, ставя всех в «одну корзину», как в советские времена, хотя лишь третьеклассникам не было понятно различие интересов и намерений США и ЕС в новой геополитической ситуации.

Тем не менее, ЕС ввёл свою европейскую валюту, сильно обидев тем самым США, ввёл «Шенген», что означало единую таможенную

политику, а также объявил о намерении создать свою «идентичность по обороне и безопасности», что означало не что иное, как создание своих вооружённых сил, отличных от НАТО.

Это здорово напугало США, хотя московские «аналитики» так и не поняли о чём идёт речь, и продолжали бубнить о «кознях Запада» против России, продолжая ставить знак равенства между ЕС и НАТО (не все, конечно, но большинство, всё-таки).

Это дало возможность Вашингтону, используя своё доминирующее положение в средствах массовой информации, торпедировать процесс принятия Европейской конституции, а также создание единых европейских вооружённых сил.

Правда, для этого пришлось придумать «11 сентября 2001 года», начать «борьбу с терроризмом» во всём мире, наступив для этого на «афганские грабли», изобретать ОМУ в Ираке, а также инициировать «гуманитарные интервенции» в Сербии, Косово, Боснии и Герцеговине.

Как ни странно, сошло.

Европейцы забыли про необходимость создания и укрепления своего детища, ЕС, и ринулись «защитить демократию» в Афганистане, а потом в Ираке, в Югославии, и в других «горячих точках», даже не задумываясь о возможных последствиях.

Для самой Европы, разумеется.

Россия, продолжая видеть «Запад» единым, так и не научившись определить общность и раздельность интересов ЕС и США (которые очень существенны), даже и не попыталась разобраться в том, что происходит, хотя инстинктивно и противилась происходящему.

В итоге, Европейский союз остался при «разбитом корыте»: в сильно «расширенном составе», при, вроде бы, единой европейской валюте, к которой не допускают всех своих членов, при, вроде бы, едином таможенном пространстве, к которому также не допускают всех своих членов, без единой внешней политики, так как решения должны принимать «консенсусом», все 28 членов ЕС вместе, и без единой армии, так как часть членов ЕС является членами НАТО (где балом правит не ЕС, а США, и куда входят и страны-не члены ЕС, которые, вообще,

непонятно кому подчиняются и чьи интересы защищают), а часть членов ЕС – нейтральны.

И это, не считая того, что США и Канада – вообще никакого отношения к европейскому континенту не имеют, а некоторые члены ЕС (Польша, Румыния) проводят чисто антиевропейскую политику, ориентированную не на интересы ЕС, а на интересы Вашингтона.⁴

И вот, именно в такой момент и случился «украинский кризис».

Он мог бы случиться и в другой стране, не обязательно на Украине, поскольку беспокойных регионов при однополярном мире множество.

Взять ту же Молдавию, или Грузию, или любую постсоветскую республику. Не говоря и о других регионах мира, начиная с Сирии, Египта или Ливии на Ближнем Востоке, и кончая той же Венесуэлой, в Латинской Америке.

События в мире стали происходить с такими темпами и такими непредсказуемыми последствиями, что «одинокая сверхдержава» перестала управлять и контролировать все процессы.

Даже, как стали поговаривать, она «устала» от роли главного арбитра.

Ещё бы!

Ведь, даже сельские жандармы устают от постоянной возни из-за того, что надо всё время наводить порядок среди мирян: известно, что постоянно, кто-то крадёт курицы у соседей, кто-то у кого-то «шарит по карманам», кто-то кому-то по физиономии «звезданёт», кто-то с кем-то разводится и не так делит имущество...

Как не устать?

А «мировому жандарму» разве легче? Масштабы то, какие!

Разумеется, это стало видно и в Москве, и в Пекине, и в Париже, и в других столицах. И везде стали делать свои прогнозы и продвигать свои сценарии.

⁴ См.: Буриан Александр. «Противоракетный зонтик» и дилемма безопасности в Причерноморском регионе. Доклад на международной конференции «Стабильность в Причерноморском регионе: внешние и внутривнутрирегиональные угрозы и пути их преодоления» (Симферополь, 15-18 ноября 2012 года). [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/1596472.html#ixzz2DjGvkQlf> (Дата посещения 22.03.2014 г.).

А почему нет? Так всегда было, так есть сейчас, и так всегда будет.

С чего взяли, господа, что *однополярная система*, установившаяся сама по себе, будет вечной?

С чего взяли, что не найдутся другие державы, которые не побоятся поставить под сомнение «право» «одиночной сверхдержавы» трактовать мировые события по своему усмотрению?

Тем более, что «одинокая сверхдержава» не придумала какие-либо новые правила поведения, которым следовало бы придерживаться всем в новой системе международных отношений, а продолжала следовать старым правилам поведения, к тому же, часто сама их нарушая, по «праву сильного», право - которое было присуще и *многополярному* и *биполярному* миру.

Естественно, что нашлись такие державы.

Случись это где-нибудь в Азии – это мог бы быть Китай. Но это случилось в Европе, тем более, на постсоветском пространстве, и такой державой оказалась Россия.

Не будем оправдывать Россию за её действия в Крыму, на Украине и на всём постсоветском пространстве в целом. Здесь присутствуют как объективные, так и субъективные моменты, и лишь со временем удастся правильно оценить то, что произошло и что происходит.

Но давайте не будем оправдывать и действия США и НАТО в этом регионе. И, тем более, давайте не будем рассматривать события на постсоветском пространстве, оторванными от остальных процессов, которые происходят во всём мире на протяжении последних 25 лет.

Они взаимосвязаны и взаимозависимы.

Да и последствия будут глобальными, как бы ни старались нас локализовать сейчас лишь рассуждениями о «моральности-аморальности» и «правомерности-неправомерности» крымского референдума и последствиями «санкций» для России, избегая любыми способами дискуссии о проблематике дальнейшего мироустройства, о возможных перераспределениях центров силы и центров влияния в мировой политике, исходя из реальностей сегодняшнего дня, а не вчерашнего.

А реальность такова, что мир перестал быть *однополярным*.

Реальность такова, что «одинокая сверхдержава» оказалась не в состоянии диктовать и дальше свои условия, поскольку её перестали слушать.

А перестали слушать, поскольку «одинокая сверхдержава» тоже никого не слушает, а нагло пытается править миром, построенным на своих принципах - “Pax Americana”.

При этом, даже не стесняясь того, что кто-то может быть не согласен, или кому-то это не нравится. Ответ один: Fuck the UE, Fuck the Russia, Fuck the China, Fuck ... the World!

И вот, настал момент когда необходимо доказать свой статус «одинокой сверхдержавы». То есть, доказать, что, действительно, может Fuck – любого.

А доказать, мягко говоря, нечем.

Военной силы не хватает (даже вместе с НАТО), политическими механизмами не обладает, так как ничего не соорудила, а только использовала старые механизмы, доставшиеся от биполярной системы (СБ ООН, ГА ООН, ОБСЕ), экономических возможностей, как ни странно, тоже не ахти какие, несмотря на кажущуюся «долларовую монополию» и «нефтедолларовую политику».

Остались, правда, некоторые финансовые инструменты (Международный валютный фонд, Мировой банк, рейтинговые компании, фондовый рынок, система SWIFT), а также некоторые другие механизмы мировой финансовой системы, которые целиком контролируются Вашингтоном.

Но и тут «палка о двух концах», так как при слишком ретивом использовании этих инструментов, может, вообще, рухнуть вся «виртуальная финансовая империя США», которая базируется на «бумажном долларе», стоимость которого лишь цена бумаги на которой они печатаются, да типографские расходы.

Никакого золотовалютного покрытия «бумажный доллар» не имеет.

Несомненно, что рухнет и вся система «ценных бумаг казначейства США», так как «одиночная сверхдержава», оказывается, живёт в долг. И если этот долг «попросят» вернуть (а попросят, в этом нет никакого сомнения!), то... - Good Bye Америка!

Вот и приходится просить старушку-Европу, чтоб она поддержала «санкции», которые бы позволили «одиноким сверхдержаве» и дальше «рулить» миром.

Европе, между прочим, это не нравится.

И не только «санкции» не нравятся, но и весь «калалык» и «кордебалет», который образовался в самом центре Европы, и который может негативно повлиять на все усилия ЕС реформироваться и участвовать, наравне с другими, в мировых процессах в условиях зарождающегося многополярного мира.

Европа, как ни странно, оказалась в самой деликатной и далеко не простой ситуации в связи с «украинским кризисом».

Во-первых, потому что идея «расширения» захлебнулась и в ближайшем будущем принять Украину в свои ряды - никто не собирался.

Да, соглашение об ассоциации предполагает особые отношения с теми странами, которые подписывают такие договоры. Но не более.

Поэтому, стать на стороне Вашингтона, у которого на уме лишь стремление втянуть Украину в НАТО, отключить кран «Газпрома» да продать там свой сланцевый газ, Брюсселю не очень сподручно.

Но Брюсселю несподручно и оставлять Украину совсем без поддержки, так как часть украинцев (пять западных областей) на самом деле «не горят желанием» вступать в Таможенный союз, и если загнать туда их силой, то это может привести к затяжной партизанской войне, что абсолютно неприемлемо.

Возможно, именно поэтому Брюссель и настоял на подписании лишь политической части соглашения об ассоциации с Украиной, оставляя вопрос о подписании её экономической части «на потом», дипломатично дав понять Москве, что этот вопрос можно будет обсудить вместе, с тем, чтоб найти взаимоприемлемый вариант для дальнейшего существования Украины в качестве независимого и нейтрального государства.

Во-вторых, в связи с тем, что однополярный мир перестал существовать «де-факто», а Ваши развивающиеся страны, с

одной стороны, а Вашингтон с ЕС - с другой стороны.

Последнее голосование в ООН по проблеме крымского референдума подтвердило факт раскола стран мира по политическим признакам.

Счёт голосования не 100:11, как считают некоторые, а 100:93, и это наводит на серьёзные размышления.

Разумеется, Россия проиграла этот этап, да и никак не могла его выиграть. Вопрос слишком уж запутанный.

Но то, что и США проиграли эту битву – для многих было неожиданностью. Особенно, если учесть деликатность проблемы, которая ставилась на голосование. И особенно если учесть, что ни одна из стран БРИКС не голосовала за американский проект резолюции.

В-третьих, в условиях, когда в мире появилась группа БРИКС, которая недвусмысленно против идеи интеграции, лишь при проведении своей, европейской внешней политики, лишь при наличии своей, европейской армии, которая не зависела бы ни от Вашингтона, ни от Москвы, ни от Пекина, лишь при развитии своих экономических связей с остальным миром исходя из их выгоды и рентабельности, а не из политических догм.

В-четвёртых, Европе необходимо как можно быстрее определиться относительно И не только за нефть, но и за газ, а также и за другие товары. Китай, кстати, уже заключил такое соглашение с Германией.

Не исключено, что и Россия начнёт принимать плату за энергоносители в какой-либо другой валюте, кроме доллара, например в евро, что даст возможность европейским странам не пользоваться валютными рынками, что неминуемо приведёт к росту курса евро и снижению стоимости энергоносителей.

А если к этому подключатся и Иран, и Венесуэла, и Боливия и другие производители нефти и газа – это неминуемо приведёт к краху индекса деловой активности Dow Jones и к катастрофической гиперинфляции в США.

В случае если ЕС составит «тандем» с Вашингтоном, то этой же участи, раньше или позже, Европе не миновать.

Если же ЕС станет независимым актором новой многополярной системы международных отношений, то Европе от этого только выиграть.

В-пятых, Европе надо серьёзно подумать о новой системе европейской безопасности, поскольку ОБСЕ не была задумана ещё во времена *биполярного* мира, когда любой вопрос в мире решался лишь по согласованию двух сверхдержав, СССР и США. Именно поэтому и включили в Хельсинский процесс не только 33 европейские государства, с двух сторон «баррикад» холодной войны, а также и США и Канаду, поскольку на тот момент они являлись частью (компонентой) евроатлантической системы безопасности Европы.

Однако, после распада СССР, такая логика перестала оправдываться, так как Берлинская стена рухнула и Европа стала стремиться к единению, а не к дальнейшему противостоянию, и присутствие в ОБСЕ США и Канады начало мешать, а не способствовать установлению мира и взаимопониманию на европейском континенте.

Отчасти, от того, что эти страны не европейские, и не до конца понимают специфику межевропейских отношений, а отчасти от того, что их интересы далеко не всегда совпадают с европейскими интересами.

Это чётко прослеживается практически на протяжении всего «послесоветского периода» европейской истории и Европе необходимо определиться, как быть дальше, если действительно беспокоится о своей безопасности.

Одним вариантом могло бы быть исключение из состава ОБСЕ США и Канады, на основе того, что эти страны не являются европейскими и их присутствие не облегчает межевропейский диалог, а наоборот, усложняет его. При всей кажущейся безумности, эта формула не лишена логики.

Другим вариантом могло бы быть упразднение ОБСЕ, как отжившая себе организация, и передача её функций и полномочий Совету Европы, превратив, таким образом, эту организацию в

действительно общеевропейскую, так как сейчас она является лишь «правозащитной» и «местноадминистративной», сузив свою деятельность до минимума по сравнению с первоначальной идеей европейского единства.

Разумеется, в таком случае придётся переосмыслить роль ПАСЕ, Комитета министров и Генерального секретариата этой организации, но это больше техническая часть проблемы, чем политическая.

Тем более, что Европейский союз, при всём нашем уважении к этой организации, не представляет всю Европу, а только какую-то её часть, и говорить от имени всей Европы относительно европейской безопасности у неё явно нет полномочий.

Как бы то ни было, но вопрос обеспечения европейской безопасности – вопрос не праздный, и решать его надо как можно быстрее, исходя из интересов Европы, а не других акторов международных отношений.

Разумеется, главная проблема ЕС сегодня не Украина, а внутренняя, институциональная реорганизация, так как при теперешней формуле, когда любые решения принимаются консенсусом, 28 членами ЕС, в том числе и по таким важнейшим вопросам как внешняя и оборонная политика, то Евросоюзу – не выжить в новых условиях многополярного мира.

События на Украине как раз и подтвердили эту малоприятную перспективу, так как внятной позиции со стороны ЕС так никто и не услышал, хотя и нет сомнения в том, что в Берлине понимают ситуацию не хуже, чем в Вашингтоне.

Нет сомнения и в том, что непосредственное участие ЕС в решении указанного кризиса, возможно, дало бы другие параметры его решения, чем те, которые предлагают Вашингтон и Москва и, которые, изначально являются неприемлемыми, и для одних, и для других.

Преобразование ЕС в самостоятельного актора международных отношений предполагает не только институциональную реорганизацию Евросоюза, но и её качественное и количественное преобразование, так как не все страны-члены ЕС готовы отказаться от своего суверенитета

(в первую очередь от своей внешней политики и от своей армии).

Более того, некоторые страны-члены ЕС имеют на своей территории военные базы США (как НАТО-вские, так и вне блока НАТО), что может стать неприемлемым атрибутом для дальнейшего их пребывания в составе ЕС, которая будет иметь свою собственную армию, отличную от НАТО.

США, между прочим, давно беспокоится о будущем НАТО, предвидя, что его перспективы не так уж и реальны, несмотря на пропагандистскую шумиху и пиар-кампании, которые постоянно ведутся в пользу североатлантического блока.

В последнее время Вашингтон усилил свою активность по формированию новых военных альянсов, в том числе в Европе, так как доверие к военно-политическим структурам НАТО, где каждый член имеет право «вето», всё больше и больше теряется. Это связано и с тем, что за последние годы никак не удаётся принять совместные решения о применении вооружённой силы (случаи с Ираном, Сирией и др.), а так же, из-за опасности реструктуризации ЕС и появления там европейской армии, которая будет отличной от НАТО.

Нет сомнения в том, что если и появится европейская армия, то ЕС, скорее всего, заключит соглашение с НАТО, или с США (если НАТО перестанет функционировать) или с какими-либо другими альянсами под эгидой США, но это будет уже не прямое подчинение Вашингтону, что США абсолютно не нравится.

Тем более, что в зависимости от ситуации и от возможных угроз, ЕС сможет заключить соглашения и с другими странами и военными альянсами (Россией, Китаем и др.), что может не совпадать с интересами США, или даже противоречить им, хотя это и будет отражением именно европейских интересов.

Разумеется, действия России в Крыму насторожили европейские страны, особенно тех, которые граничат с Россией и, на территории которых есть «замороженные» конфликты (Молдавия, Грузия и др.), а также обеспокоило ЕС в целом.

Вместе с тем, как ни странно, это обрадовало Вашингтон, так как появился

новый мотив для реанимации уже умирающего НАТО.

Что примечательно, что громче других в поддержку НАТО выступают Польша и Румыния, с которыми у России вообще нет никаких территориальных споров, и где количество «русскоязычных» настолько ничтожное, что бояться того что Россия предпримет какие-либо действия против них – равна нулю.

А если исходить из того, что их «советы» другим странам (в первую очередь Молдавии и Украине), «как быть», и «как поступать» в «случае чего», направлены не на деэскалацию ситуации в регионе, а на её нагнетание, то антиевропейская направленность их внешней политики, а не только антироссийская, становится очевидной, поскольку в выступлениях политиков этих стран преобладают воинственные лозунги, отражающие не столько желание помочь Молдавии и Украине, и не столько призывам Брюсселя деэскалировать обстановку, а наоборот, вовлечению этих стран в пучину гражданских войн, во имя возрождения «Великой Румынии» и «Великой Польши».⁵

Приходится с сожалением констатировать, что и позиция России, направленная на срыв подписания соглашения об ассоциации Молдовы с ЕС, мотивируется якобы «военной направленностью» этого соглашения, которая для России «неприемлема».

С чего взяли в Москве, что соглашение об ассоциации с ЕС имеет «военную направленность»? Где прочитали об этом?

Более того, используется та же риторика, как и в случае с Крымом, о якобы «блокировании» Приднестровья и о якобы каких-то «военных приготовлениях» со стороны Молдавии, хотя этого в принципе невозможно, так как среди молдаван самый маленький процент самоубийц в мире, а воевать с Россией – это чистое самоубийство.

Вряд ли стоит ставить знак равенства между заявления отдельных политиков (как антироссийского, так и пророссийского

⁵ Burian Alexander. The Transnistrian Conflict – The Prospects of its Resolution. A view from Kishinev. – In: *Post-Soviet Conflicts Revisited*. Hans-Georg Heinrich (ed.). – Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012. – 253 P. (P. 9-39).

направления) с официальной позицией властей Молдовы, которые не заинтересованы в эскалации кризисной ситуации в Регионе.

Кроме того, учитывая тот факт, что молдавское общество разделено надвое как по своим мировоззренческим взглядам, так и по своей геополитической ориентации, и к ЕС, и к России, а также исходя из её нейтрального статуса, единственным правильным выходом на данном этапе – это сотрудничество как с ЕС, так и с Россией, добиваясь путём дипломатических переговоров с Москвой и с Брюсселем права подписывать соглашения об ассоциации с ЕС и соглашения об ассоциации с Евразийским союзом.

Разумеется, необходимо найти компромиссный вариант для мирного решения приднестровского конфликта.

Сейчас, на фоне событий на Украине, возможно лучше видится вариант разумной федерализации Молдовы (но, не по плану Козака): автономное Приднестровье и автономная Гагаузия, при общей валюте, общей внешней политике, общих границах и общих воинских контингентов, при сохранении статуса нейтралитета, внеблоковой внешней политики (то есть, ни в коем случае в НАТО, но ни в коем случае в ОДКБ!) а также сохранения тенденций ассоциации Молдовы как с ЕС, так и с Евразийским союзом.⁶

На наш взгляд, это – залог сохранения молдавской государственности.

Возможно, было бы неплохо закрепить нейтральный статус Молдовы через Совбез ООН, хотя, при тех разногласиях, которые существуют сегодня между Россией и США, этот механизм вряд ли скоро станет дееспособным.

В принципе, если анализировать сегодняшние отношения России и США, то создаётся впечатление, что эти две мировые державы сцепились не на жизнь, а на смерть, и готовы нанести друг другу не только экономические «санкции» и «антисанкции»,

причинив при этом непоправимый ущерб друг-другу.

Они, не пренебрегают, при этом, и «ударами ниже пояса», с целью подрыва имиджа и «снижения рейтинга» противника.

Так, президент Обама позволил себе назвать Россию «региональной державой», вызвав этим недовольство Кремля и страшную радость в Киеве, а может, ещё где-то.

Вряд ли это повышает имидж самих США, которые считают себя СВЕРХМИРОВОЙ ДЕРЖАВОЙ, хотя никак не могут справиться с «региональной» Россией.

Иллюзии иллюзиями, относительно своей сверхдержавности и чей-то региональности, или наоборот, но что будет, если, к примеру, сегодня, 1 апреля, не уточняя, что это «первоапрельская шутка», Россия вдруг объявит: «В ответ на санкции США против бабушек и дедушек, владельцев кардов Visa и MasterCard и не «одинокая сверхдержава», если минимум до 2017 года США не имеют НИКАКИХ ТЕХНИЧЕСКИХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ своими космическими средствами доставить на МКС астронавтов и возвращать их оттуда?»

Как быть с имиджем «одиноким сверхдержавы», которая даже своих астронавтов не может вернуть с МКС, не говоря о том, что и послать туда их не может? А как же тогда «звёздные войны», которыми они пугали весь мир? А как же «технологический прорыв», а как же «кремниевая долина» и бесчисленные нобелевские премии?

Неужели придётся просить помощь у «региональной» державы? Ведь, на самом деле, больше некому обращаться. Или США оставят своих астронавтов без питания и памперсов на орбите, аж до 2017 года, но выдержат горделивую позу?

Смех смехом, и вряд ли это будет осуществлено, поскольку было бы дуростью, но «вдарить» по слишком уж завышенному само-имиджу «одиноким сверхдержавы», может и стоит, хотя-бы «первоапрельской шуткой», так как мир устал от холодной войны и от бессмысленного противостояния.

Пора бы приступить и к чисто дипломатическим методам ведения

⁶ См.: Буриан Александр. Молдавия между Востоком и Западом в контексте современных геополитических трансформаций. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2013, nr. 3, с. 44-50.

межгосударственных отношений, не прибегая к унижениям и ухищрениям.

Не говоря уж о том, что есть огромное количество не только «космических», но и земных дел, по которым необходимо сотрудничать, сотрудничать и ещё раз сотрудничать.

Литература:

1. Буриан Александр. Олигархические разборки в Киеве и переформатирование геополитической карты мира. - Опубликовано на сайте «www.ava.md» 19.03.2014 / 17:46. Оригинал: [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/024032-oligarhicheskie-razborki-v-kieve-i-pereformatirovanie-geopoliticheskoi-karti-mira.html> (Дата посещения 22.03.2014 г.).

2. Буриан Александр. Крымский референдум и переформатирование мировой системы международных отношений из однополярной в многополярную. - Опубликовано на сайте «www.ava.md» 10.03.2014 / 17:46. Оригинал: [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/024217-krimskii-referendum-i-pereformatirovanie-mirovoi-sistemi-mezhdunarodnih-otnoshenii-iz-odnopolyarnoi-v-mnogopolyarnuq.html> (Дата посещения 22.03.2014 г.).

3. Буриан Александр. Федерализация Европейского союза и перспективы НАТО. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2013, nr. 1, с. 18-31.

4. Буриан Александр. Молдавия между Востоком и Западом в контексте современных геополитических трансформаций. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2013, nr. 3, с. 44-50.

5. Буриан Александр. «Противоракетный зонтик» и дилемма безопасности в Причерноморском регионе. Доклад на международной конференции «Стабильность в Причерноморском регионе: внешние и внутрирегиональные угрозы и пути их преодоления» (Симферополь, 15-18 ноября 2012 года). [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/1596472.html#ixzz2DjGvkQlf> (Дата посещения 22.03.2014 г.).

6. Burian Alexander. The Transnistrian Conflict – The Prospects of its Resolution. A view from Kishinev. – In: *Post-Soviet Conflicts Revisited*. Hans-Georg Heinrich (ed.). – Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012. – 253 P. (P. 9-39).

Bibliography:

1. Burian Aleksandr. Oligarhicheskie razborki v Kieve i pereformatirovanie geopoliticheskoy karty mira. [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/024032-oligarhicheskie-razborki-v-kieve-i-pereformatirovanie-geopoliticheskoi-karti-mira.html> (Visited 22.03.2014).

2. Burian Aleksandr. Krymskij referendum i pereformatirovanie mirovoj sistemy mezhdunarodnyh otnoshenij iz odnopolyarnoj v mnogopolyarnuju. [On-line]: <http://ava.md/analytics-commentary/024217-krimskii-referendum-i-pereformatirovanie-mirovoi-sistemi-mezhdunarodnih-otnoshenii-iz-odnopolyarnoi-v-mnogopolyarnuq.html> (Visited 22.03.2014).

3. Burian Aleksandr. Federalizacija Evropejskogo sojuza i perspektivy NATO. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2013, nr. 1, P. 18-31.

4. Burian Aleksandr. Moldaviya mezhdu Vostokom i Zapadom v kontekste sovremennyh geopoliticheskikh transformacij. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2013, nr. 3, P. 44-50.

5. Burian Aleksandr. «Protivoraketnyj zontik» i dilemma bezopasnosti v Prichernomorskom regione. Doklad na mezhdunarodnoj konferencii «Stabil'nost' v Prichernomorskom regione: vneshnie i vnutriregional'nye ugrozy i puti ih preodolenija» (Simferopol', 15-18 nojabrja 2012 goda). [On-line]: <http://www.regnum.ru/news/1596472.html#ixzz2DjGvkQlf> (Visited 22.03.2014).

6. Burian Alexander. The Transnistrian Conflict – The Prospects of its Resolution. A view from Kishinev. – In: *Post-Soviet Conflicts Revisited*. Hans-Georg Heinrich (ed.). – Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012. – 253 P. (P. 9-39).

Copyright©Alexandru BURIAN, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2069, Chișinău, Republica Moldova,
Str. Gh. Yablocichin, 2/1, of. 703.

Institutul de Cercetări Strategice al
Universității de Studii Europene din Moldova

E-mail: alexandrururian@mail.ru.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 73-80. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**TRIBUNA DOCTORANDULUI
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**AFIRMAREA ȘI DEZVOLTAREA INSTITUȚIILOR
SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI (1991-2013)**

**THE AFFIRMATION AND DEVELOPMENT OF MOLDOVAN
CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS (1991 – 2013)**

**УСТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ МОЛДАВСКИХ ИНСТИТУТОВ
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (1991 – 2013)**

BUDURINA-GOREACII Carolina* /
BUDURINA-GOREACII Carolina / БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина

ABSTRACT:

**AFFIRMATION AND DEVELOPMENT OF MOLDOVAN
CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS (1991-2013)**

The ongoing transformations both in Eastern European countries and in the Republic of Moldova involve the formation of the rule of law and civil society institutions. This is a process of learning the social system modernization with democratic orientation. Successful construction of this process depends largely on researching the phenomenon of „civil society”, which was less tackled by social scientists in the former socialist countries.

The historical experience shows that no civil society model is able to function by itself without the realization of human potential, intellect and mobilization. If it is really desired to shift towards a social model the state apparatus and its structures should involve citizens' efforts to make local decisions.

Lately the issue of civil society institutions in former socialist countries became actively discussed and scientists tried to analyze emergence, historical periods and the relation of civil society with state.

In this article we propose to analyze the process of affirmation and development of civil society in Moldova, and the legal framework that stands on the basis of democratic transformations.

Keywords: *civil society organizations, local community, legal framework, transformation, democratization, raising awareness.*

JEL Classification: F51, F52, K33

РЕЗЮМЕ:

**УСТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ МОЛДАВСКИХ ИНСТИТУТОВ
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (1991 – 2013)**

Текущие преобразования в странах Восточной Европы и Республики Молдова предусматривают

* **BUDURINA-GOREACII Carolina** – Doctorandă, Universitatea de Stat Din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **BUDURINA-GOREACII Carolina** – PhD student, Moldova State University (Kishinev, The Republic of Moldova). / **БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина** – Аспирантка, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

формирование правового государства и гражданского общества. Это сложный и операционный процесс функционирования социальной системы с демократической ориентацией. Успешное протекание этого процесса во многом зависит от тщательного исследования феномена «гражданское общество», который так и не был исследован социологами из бывших социалистических стран.

Исторический опыт показывает, что ни одна модель гражданского общества не способна функционировать сама по себе без участия потенциального интеллекта и мобилизации человека. Если действительно есть стремление перейти к социальной модели, тогда государственные и общественные структуры должны сосредоточить все свои усилия на привлечении граждан в процесс принятия решений на местном уровне.

В последнее время проблема гражданского общества очень актуальна и часто дискутируется в нашем обществе. Рассматриваются разные взгляды на возникновение гражданского общества, на историю его возникновения и его отношения с государством.

В этой статье мы предлагаем проанализировать процесс формирования и развития гражданского общества в Республике Молдова, его правовую базу, лежащую в основе демократических преобразований.

Ключевые слова: организации гражданского общества, местное сообщество, нормативно-правовая база, трансформация, демократизация, повышение осведомленности.

JEL Classification: F51, F52, K33

УДК: 327.33

REZUMAT:

AFIRMAREA ȘI DEZVOLTAREA INSTITUȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE MOLDOVENEȘTI (1991-2013)

Transformările actuale din țările Europei de Est și din Republica Moldova presupun formarea statului de drept și a societății civile. Acesta e un proces unitar și complex de funcționare a unei orînduiri sociale cu orientare democratică. Construirea cu succes a acestui proces depinde în mare măsură de cercetarea amănunțită a fenomenului de „societate civilă”, care din cauze cunoscute era lăsat sub tăcere de către cercetătorii sociali din fostele țări socialiste.

Experiența istorică arată că nici un model al societății civile este nu este în măsură să funcționeze de la sine fără implicarea potențialului uman, intelectului și mobilizării. Dacă într-adevăr se dorește să se transfere către un model social atunci instituțiile de stat și structurile ar trebui să implice și eforturile cetățenilor în procesul de luare a deciziilor locale .

În ultimul timp problema societății civile revine în actualitate și e discutată activ în societatea noastră. Se expun diferite puncte de vedere asupra apariției societății civice, perioadelor sale istorice și raportului ei cu statul.

În acest articol ne propunem să analizăm procesul de afirmare și dezvoltare a societății civile din Republica Moldova , precum și cadrul legal al acesteia care stă la baza transformărilor democratice.

Cuvinte-cheie: organizații ale societății civile, comunitate locală, cadru legal, transformare, democratizare, sensibilizare.

JEL Classification: F51, F52, K33

CZU: 327.33

Societatea civilă nu poate fi construită într-o perioadă scurtă de timp. Acest proces are nevoie de timp, în special pornind de la nivele inferioare. Societatea civilă este o sferă de demonstrație a voinței cetățenilor, asociații și organizații ale comunității, prioritate avînd valoarea individului, în special interesele și necesitățile personale. Acest fapt contribuie la formarea culturii politice

a populației și educației lor în spiritul public, caracterizat prin conștiința politică avansată, patriotism și dragoste de patrie.

Apariția interesului față de problema constituirii societății civile este condiționat, mai întîi de toate, de schimbările politice, economice și sociale ce au avut loc în Republica Moldova.

După părerea cercetătorului C. Marin în timp

ce în țările occidentale are loc redescoperirea societății civile, în cele est-europene, inclusiv, în Republica Moldova se impune abia descoperirea societății civile. Deosebirea semnalată este decisivă, marcând, modalitățile particulare de conștiințizare și de valorizare a societății civile. Diferența în cauză este determinată de trecutul totalitar, dar și de itinerarul parcurs de țările est europene¹. Societatea civilă prin vocația sa de a promova supremația cetățeanului se înscrie printre valorile democrației spre care tinde societatea moldovenească.²

O condiție primordială a constituirii societății civile este dezvoltarea multilaterală a personalității, care este elementul de bază a societății civile. Numai o astfel de personalitate posedă o conștiință liberă, sentimentul propriei demnități, încrederea în sine. Demnitatea se manifestă în aceea că cetățenii se respectă reciproc chiar în situația când ei au diferite opinii privind conținutul problemelor comune, iar conflictele ce apar se aplanează tolerant față de oponent. Omul numai atunci se formează ca cetățean activ, când este înzestrat cu idealuri morale înalte, viziuni progresiste, independența individualității, respectând drepturile și libertățile altor cetățeni. Realizarea unei așa stare este posibilă în cazul schimbărilor psihologice și mentalității, statusului lor social-economic. Aceasta poate fi realizat când este respectată valoarea supremă a dezvoltării personalității – libertatea. Anume într-un mediu liber omul își realizează interesele și își dezvoltă capacitățile.³

Edificarea unei societăți civile noi, democratice în Moldova este caracterizată de o serie de particularități și probleme specifice, care necesită să fie clar indicate și explicate.

Mai jos vom face referință asupra câtorva aspecte privind dezvoltarea instituțiilor societății civile moldovenești de la obținerea independenței țării.

În acest sens, *perioada 1989-1992* a dezvoltării societății civile în Republica Moldova este caracterizată de necesitatea de a se dezvolta cu adevărat o societate democrată care s-a dovedit a fi eclipsată și întârzie. Un alt motiv ar fi

constituit că principiile generale declarate erau lipsite încă de consistență deplină și neacceptate din partea majorității populației active (cu atât mai mult a unei convenții sociale). La aceste principii generale putem referi următoarele:

- Edificarea societății pe principiile organizării democratice și pluralismului social;
- Asigurarea unei existențe decente (venituri, învățământ, cultură, sănătate, etc.);
- Desăvârșirea drepturilor cetățenești și asigurarea plenară a posibilităților de realizare a potențialului individual.

Astfel existau neclarități evidente în tendințele de dezvoltare economică și socială, lipsa vizibilă a unei dominante sociale și o direcționare a transformărilor, o tactică amorfă și haotică în condițiile neexistenței unei strategii naționale, confuzia schimbărilor pozitive în opinia publică. Tergiversarea procesului de lichidare sau de modificare a reglementărilor sociale rigide și dirijarea unilaterală a economiei au condus la predominarea particularităților negative în perioada de tranziție, acestea eclipsându-le pe cel pozitive, fenomen care a condiționat în bună parte prezența unei doze de scepticism vizavi de ideea edificării unei societăți civile noi.

Procesele:

- Tranziția de la modelul dezvoltării neconcurenționale la cel concurențial;
- Reîmpărțirea radicală a proprietății;
- Restructurarea arhitecturii socială;

Toate sunt însoțite de o polarizare rapidă a societății, de deformarea spațiilor sociale și a interacțiunii sociale și de o mentalitate inhibată. Aceste procese s-au desfășurat pe fundalul lipsei imunității și a rezistenței sociale a celei mai mari părți a populației; al scăderii gradului de solicitare a capacităților profesionale; distrugerii legăturilor economice și a valorilor culturale; subminării conduitei legale.

La nivel de stat a fost recunoscut „un nivel scăzut de dezvoltare” a țării, „destrămarea potențialului tehnico-științific”, „scăderea bruscă a nivelului de viață și a sănătății populației”, „pericolul unor instabilități neașteptate și conflicte sociale”, precum și necesitatea de a se „întreprinde acțiuni urgente de formare a ideologiei de stat, strategiei politice și economice”. Criza politică și economică de lungă durată a condus la plasarea Republicii Moldova în rândul celor cinci țări din lume cu un ritm rapid de scădere a bunăstării populației și cu o

¹ Marin C. Societatea civilă: între mit politic și pledorie socială. Chișinău: Ed. Epigraf, 2002, p. 78.

² Гражданское общество, правовое государство и право. В: Вопросы философии. 2002, № 1, с. 50.

³ Гражданское общество: проблемы самоопределения и развития. / Отв. ред. Б.Коваль. Москва: Соверо-принт, 2001, с. 46.

modalitate minimală de folosire a potențialului său, astfel ea deplasându-se de pe locul 33 în anul 1991 pe locul 110 în anul 1997 după indicele de dezvoltare umană, care include indicii de bunăstare, cultură, învățământ și sănătate a populației (conform datelor ONU).

Necesitatea de a găsi și de a aplica mecanismele de deblocare a stării sociale de impact și de trecere la procesul de dezvoltare în toată plinătatea cuvântului solicită mobilizarea și consolidarea tuturor resurselor intelectuale ale Moldovei, implicarea tuturor forțelor sociale și lichidarea barierelor care împiedică conlucrarea eficientă între diferite structuri sociale, grupuri, organizații guvernamentale și neguvernamentale.

Menționăm că încercări semnificative de a instituționaliza eforturile reprezentanților comunității în implicarea lor în viața socială s-a materializat prin semnarea de către Decretul Sovietului Suprem al RSSM „cu privire la ordinea de înregistrare a organizațiilor obștești a cetățenilor RSSM” în luna august 1989. În mai 1990, modificările legate de lichidarea de jure a rolului (PCUS) CPM au fost introduse în Constituția RSSM. În iulie 1990 a fost adoptat Decretul cu privire la puterea de stat prin care formarea organizațiilor de partid era interzisă de instituțiile de afaceri și de stat. În septembrie 1991 a fost adoptată Legea „cu privire la partidele politice și alte organizații politice” care urmau să reglementeze activitățile instituțiilor politice.

Astfel, încet, dar sigur concepția societății civile a fost introdusă în viața de zi cu zi în Republica Moldova. Au fost fondate diferite organizații neguvernamentale care, treptat, au început să joace un rol tot mai important în țară, nu doar în ceea ce privește acordarea ajutorului umanitar, dar, de asemenea, și în exercitarea unei influențe asupra vieții și culturii în Republica Moldova. Nu putem afirma că în Republica Moldova societatea civilă joacă același rol ca și în țările occidentale, însă guvernul acordă tot mai multă atenție acestui proces, care ulterior va contribui la colaborarea dintre instituții și dezvoltarea comună a acesteia.

Perioada 1992-1996 a fost urmată de mai multe provocări, dar și schimbări semnificative la nivel social, economic și politic cu impact semnificativ în procesul de dezvoltare a instituțiilor societății civile.

Una dintre problemele fundamentale la acel moment îl constituia lipsa canalelor eficiente prin

care să se realizeze aspirațiile oamenilor și nici instituții eficiente, capabile să ofere oamenilor nivelul de bază. Legăturile dintre partidele politice și populație erau slabe, astfel încât acestea nu erau în stare să acționeze în calitate de canale pentru aspirațiile populare. Acest lucru a creat un spațiu pentru ambele asociații și ONG-uri să joace acest rol.⁴

Credem că anume în această perioadă au fost stabiliți primii piloni de transformare socială la nivel național. Limitarea treptată a finanțărilor din resursele externe, sporirea exigenței donatorilor, schimbarea permanentă a situației social-politice au determinat organizațiile neguvernamentale să mediteze asupra misiunii și rolului lor în societate.⁵ Astfel adoptarea Legii cu privire la Asociațiile Obștești⁶ pe 17.05.1996 (modificată în 2007 și, respectiv 2010) prevedea dezvoltarea mecanismelor de monitorizare și de consolidare a propriilor canale de elaborare a politicilor publice. Acestea urmau să fie independente de orice partid politic, dar și să mențină o bună comunicare cu membrii săi și acele partide politice care împărțeau obiective și valori comune. Asociațiile și ONG-urile create trebuiau să susțină punerea în aplicare a bunei guvernări la nivel național. În acest context, rolul asociațiilor și ONG-urilor a fost de a monitoriza politicile publice și a proceselor de luare a deciziilor, prin dialog cu guvernul însuși.

Schimbările manifestate prin creșterea activismului civic al cetățenilor privind aspirațiile la valorile democratice, a consolidării societății și promovării drepturilor omului au luat amploare. E cunoscut faptul că o societate, care tinde a se considera modernă trebuie să fie structurată prin trei componente: componenta politică (instituțiile fundamentale ale statului); componenta economică; componenta societății civile, care legitimează sau amendează celelalte două componente. Dacă primele două componente existau și au existat în societatea noastră, inclusiv - în perioada totalitaristă, a treia începuse deja să

⁴ Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova. Chișinău: Editura ARC, 1998, p. 14-15.

⁵ Neicovcen Serghei. Societatea civilă în dezvoltare. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 61-62.

⁶ Legea Republicii Moldova cu privire la Asociațiile Obștești nr. 837 din 17.05.1996. În: Monitorul Oficial nr. 153-156 BIS din 02.10.2007.

se profileze.

Totuși la acea perioadă, menționăm că societatea civilă se confrunta cu un șir de obstacole:

- nu reprezintă un potențial imens de monitorizare a politicilor publice ale guvernanților în diferite domenii;
- nu avea calitatea de partener al autorităților, în care parteneriatul să contribuie la promovarea politicilor publice coerente și ajustate reciproc;
- nu reprezintă garanție sigură a continuității promovării politicilor publice în interesul cetățenilor, indiferent de culoarea politică a forțelor care se succed la guvernare.

Toate acestea fiind spuse, conchidem că rolul societății civile era încă prea puțin semnificativ la influențarea deciziilor politice, economice și/sau de interes public, deoarece perioada de tranziție prin care trecea țara noastră a fost însoțită de inerția sau subdezvoltarea acesteia.

Dintotdeauna dezvoltarea societății civile a presupus existența unor anumite condiții și a unui teren favorabil - libertate, solidaritate și transparență. Dar, în mod obligatoriu, această formulă trebuie să fie complementată de responsabilitate, care, pe de o parte securizează de riscul deplasării spre anarhie, iar de alta-asigură veritabila democratizare a societății. Dezvoltarea acestui lanț de valori a continuat și în perioada imediat următoare a tranziției țării spre democratizare continuă, prin consolidarea instituțiilor societății civile *din 1997-2001*.

În această perioadă Republica Moldova a cunoscut salutarele progrese care s-au realizat prin creșterea continuă a numărului de organizații neguvernamentale profesioniste, dar și prin adoptarea legislației relevante (Legea cu privire la fundații (1999)⁷, Codul civil (2002)⁸, prin perfecționarea continuă a acesteia. Societatea civilă nu trebuie să apară ca monopolul unei elite repliate asupra ei înșiși. Iar fortificarea societății civile este vitală pentru a evita închiderea puterii în sine și pentru a nu permite detașarea guvernării de realitățile socio-economice prezente la nivel de societate.

Începând cu 2002-2012, subiectul cooperării

între instituțiile publice și societatea civilă este unul în vogă. Legislativul, nelimitându-se doar la discuții pe marginea necesității, a fost prima instituție de stat, care, încă la începutul activității sale, a și inițiat procesul de interacțiune cu societatea civilă, care s-a soldat cu adoptarea, în noiembrie 2005, a conceptului cu privire la Cooperarea dintre Parlament și societate civilă. Esența conceptului constă în acordarea posibilității de implicare directă a ONG-urilor în efortul de perfecționare a cadrului legislativ prin înaintarea contribuțiilor, principalul beneficiar al cărora să fie interesul public. În acest sens, s-a convenit în comun asupra unui mecanism menit să înlesnească dialogul continuu și eficient. Iată care sunt elementele acestuia:

- plasarea proiectelor de acte legislative pe pagina oficială a Parlamentului;
- organizarea de întruniri ad-hoc pentru consultări, desfășurarea audierilor publice; și
- formarea consiliilor de experți pe lângă comisiile permanente.

Bineînțeles, această listă nu este una exhaustivă, concepția fiind permisivă și în sensul identificării altor forme, modalități de cooperare.

Procesul cooperării cu legislativul, comunitatea de afaceri, mediul academic, sectorul asociativ au dat dovadă de capacități impresionante, conferind calitate, transparență și credibilitate procesului decizional. Adicional, această experiență este benefică și în sensul cultivării responsabilității și culturii politice atât în rândurile societății civile, precum și în rândul deputaților.

Devine tot mai evident că dezvoltarea și consolidarea sectorului asociativ, precum și diversificarea mecanismelor de participare și afirmare a cetățenilor în cadrul acestuia este în concordanță directă și cu capacitatea organizațiilor neguvernamentale de a dialoga eficient și a oferi expertiză instituțiilor publice, dar și dorința comună de a edifica un stat de drept veritabil. În acest sens, considerăm că dezvoltarea unui nou cadru juridic, financiar și instituțional, oferind suport societății civile în dezvoltarea sa, este o obligație și o sarcină a instituțiilor publice vizate.

Societatea civilă reprezintă expresia intereselor și necesităților obiective ale societății, prin aceasta conferindu-se un plus de legitimitate și credibilitate instituțiilor statului. De aici, convingerea noastră că potențialul masiv trebuie

⁷Legea Republicii Moldova cu privire la Fundații, Nr.581-XIV din 30.07.99. În: Monitorul Oficial nr. 118-119 din 28.10.1999.

⁸Codul Civil al Republicii Moldova, publicat: 22.06.2002. În: Monitorul Oficial nr. 82-86, art nr: 661.

să fie încorporat eficient și organic în procesele decizionale care au loc în stat, precum și în eforturile de promovare a bunei imagini a Republicii Moldova.⁹

Sectorul asociativ, sau cel de-al treilea sector al societății, în prezent prinde tot mai mult teren în viața publică din țara noastră. Societatea civilă este formată din cetățeni, asociați sub diferite forme, prevăzute de legislația în vigoare și care participă la viața publică, promovează interesele populației, influențează politica statului, apără drepturile civile, sociale și culturale. Actorii principali ai sectorului asociativ: organizațiile, mișcările, instituțiile obștești și fundațiile activează cu succes în cele mai diverse domenii: educație, învățământ, cercetare, mass-media, dezvoltare economică și comunitară, ecologie, cultură, sănătate, filantropie, sport, prestarea de servicii sociale, apărarea drepturilor omului și a minorităților etnice, etc.

Motivele care stau la baza creării organizațiilor și instituțiilor care reprezintă societatea civilă sunt destul de variate. Cercetările realizate de către Centrul Contact atestă că circa 28% dintre organizațiile neguvernamentale motivează crearea acestora prin dorința membrilor ONG-urilor de a se implica în viața comunității, 27% - prin necesitatea de a-și realiza interesele cetățenești sau profesionale, 15% - prin comunitate de percepere a problemelor comunității, 11% - prin posibilitatea obținerii unor finanțări pentru activitate, 3% - prin posibilitatea de a obține anumite venituri suplimentare, și numai 1% - prin șansa finanțării de moment.

Totodată, organizațiile neguvernamentale sunt un partener sigur de dialog în raport cu instituțiile statului și mediul economic, de afaceri, pe care le legitimează și le amendează.

Pe lângă problemele de ordin intern cu care se confruntă instituțiile societății civile (capacitățile derizorii ale ONG-urilor și/sau confruntările de interese dintre acestea), există o serie de dificultăți privind colaborarea acestora cu instituțiile de stat. Un aport considerabil la deteriorarea dialogului dintre aceste două sectoare l-a avut statul, care, în pofida angajamentelor asumate față de Uniunea Europeană (prin punctul 10 al Planului de Acțiuni

Republica Moldova - Uniunea Europeană, semnat la 22 februarie 2005), continuă se mizeze procesul de colaborare cu reprezentanții societății civile (în acest sens a fost aprobată chiar și Concepția de colaborare dintre Parlament și Societatea Civilă). Această concluzie își găsește confirmare și în noile modificări la Legea cu privire la Asociațiile Obștești (operate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2007), care nu ia în considerare o serie de îngrijorări exprimate de reprezentanții societății civile. Printre obiecțiile ONG-urilor se numără restricțiile privind înregistrarea organizațiilor care încalcă bunele moravuri; interdicțiile referitoare la derularea activităților nemateriale de către asociațiile obștești; solicitarea obligatorie a informațiilor detaliate cu privire la persoana fondatorilor dar și un atentat la securitatea și integritatea lor, însemnând o încălcare flagrantă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.¹⁰

O altă problemă cu care se confruntă societatea civilă în Republica Moldova o constituie viabilitatea financiară a activității organizațiilor societății civile. Credem că soluționarea eficientă a acestei probleme ar putea fi obținută prin conjugarea eforturilor comune pentru: definirea unor fonduri publice destinate susținerii inițiativelor civile, precum și elaborarea unor proceduri transparente care să reglementeze gestionarea, accesul și utilizarea acestor fonduri; dezvoltarea unei filiere a politicii fiscale orientate spre suportul inițiativelor civice și al activităților filantropice în vederea sporirii interesului mediului de afaceri pentru susținerea activităților non-profit.

Totuși, merită să menționăm în acest context și eforturile constructive ale reprezentanților societății civile de a consolida un dialog constructiv cu actorii statului prin diverse mecanisme și politici publice aplicate la nivel local.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie Consiliul Național de Participare, constituit în anul 2008 pe lângă Comitetul Interministerial pentru Planificare Strategică, condus de prim-ministru, care cooptează reprezentanții organizațiilor societății civile, ai patronatului, sindicatelor, rețelelor, alianțelor, coalițiilor,

⁹Lupu M. Sectorul asociativ – un bastion al libertăților individuale. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 27-32.

¹⁰Cenușă Denis Quo Vadis, societatea civilă din Republica Moldova. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 47-51.

uniunilor, organizațiilor umbrelă și reprezentanților organizațiilor internaționale finanțatoare. Acest Consiliu formulează propuneri pe marginea inițiativelor și documentelor strategice naționale și le prezintă Comitetului interministerial pentru planificare strategică. Suplimentar, formulează propuneri cu privire la crearea cadrului instituțional de consultare la nivelul autorităților publice centrale. Crearea Consiliului sub auspiciile primului ministru oferă acestuia un rol important, astfel încât reprezentanții societății civile și ai sectorului privat sunt în contact direct cu factorii de decizie la nivel politic, facilitându-se comunicarea pe ambele direcții. Consiliul reprezintă un canal eficient, dar nu și unic, de comunicare a Guvernului cu organizațiile societății civile și comunitatea de afaceri și asigură colectarea și transmiterea contribuțiilor către Executiv.¹¹

Anul trecut Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Strategia de Dezvoltare a Societății Civile (2012-2015),¹² iar aceasta presupune o deschidere nu doar către sectorul asociativ, dar și către fiecare cetățean, oferă o comunicare mai diversificată cu acesta și conferă coerență în promovarea politicilor publice. Noua Strategie continuă eforturile demarate în cadrul Strategiei precedente a dezvoltării a societății civile 2009-2011, adoptate prin Hotărârea Parlamentului nr. 267 din 11.12.2008. Această Strategie a fost elaborată pentru a crea un cadru comun pentru toate eforturile de dezvoltare a societății civile în Republica Moldova prin acțiuni realiste și concrete, capabile să contribuie progresiv la dezvoltarea democratică a Republicii Moldova, să stimuleze coeziunea socială și să dezvolte capitalul social.

Potrivit documentului „actualmente în Republica Moldova sunt înregistrate peste 8200 de organizații ale societății civile (OSC). Majoritatea OSC înregistrate (aprox. 65%) sunt localizate în mun. Chișinău. Conform estimărilor, în regiunea Transnistreană a Republicii Moldova sunt înregistrate peste 1000 de OSC, care contribuie, într-o anumită măsură, atât la

reprezentarea intereselor cetățenilor din regiune, cât și la stabilirea de contacte între cele două maluri ale Nistrului. Republica Moldova are aproximativ 1,9 de OSC raportat la 1000 de locuitori, ceea ce reprezintă un anumit progres comparativ cu Ucraina (1,2) și Federația Rusă (1,6). Însă acest număr este excesiv de mic în comparație cu alte țări din regiune, inclusiv România (2,9).”

Din cele menționate mai sus observăm procesul dificil și anevoios de afirmare și dezvoltare a instituțiilor societății civile moldovenești. Acest fapt s-a datorat contextului intern și extern al țării la diverse perioade de timp, în care efectele asupra consolidării societății civile s-au lăsat simțite asupra nivelului de trai al cetățenilor, dar și al conștientizării acestora privind importanța de a se implica la nivel local.

Totuși, trebuie să apreciem faptul că în cei peste 20 de ani de independență statală, au fost determinate și anumite progrese atât la nivel legislativ, cât și în partea practică.

Credem însă că anume instituțiile societății civile ar trebui să se implice și în continuare în abordarea unui amplu spectru de aspecte, precum și la soluționarea unei game largi de probleme, cum ar fi guvernarea unei țări, promovarea relațiilor internaționale, dezvoltarea economică sau protejarea mediului înconjurător. În acest scop, este necesar ca sectorul asociativ să fie constituit din cât mai multe organizații specializate în domenii care privesc organizarea și administrarea societății umane în ansamblu. Statul joacă un rol important în dezvoltarea societății civile. Societatea civilă este, în multe privințe, o provocare pentru stat, ea cenzurează decizia statală. De multe ori între stat și societate există relații tensionate.

Instituțiile societății civile au dreptul și datoria de a influența deciziile politice, economice sau de interes public. Reacțiile societății civile față de politicile administrative sau economice care vin în contradicție cu interesele sale sunt variate: manifestații, campanii de presă, mesaje de protest, etc. cum astfel de acțiuni sunt dificil de organizat și au adesea impact pe termen scurt, este necesară apariția unor structuri paralele cu cele ale statului: organizații neguvernamentale, asociații profesionale, sindicate, patronate, etc., care să monitorizeze activitatea instituțiilor statului și modul de soluționare a revendicărilor, și care să mențină o presiune constantă asupra

¹¹ Chivriga V. Efectul de bază – consolidarea raportului dintre medii. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 43-46.

¹² Lege Republicii Moldova cu privire la Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012-2015 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei, nr. 205, din 28.09.2012, Publicat: 04.01.2013. În: Monitorul Oficial Nr. 1-5, nr: 4.

factorilor de decizie. Acestea trebuie să colaboreze cu structurile implicate în administrarea societății, pentru a găsi soluțiile potrivite și a ameliora continuu calitatea vieții.

Bibliografie:

1. Cenușă Denis. Quo Vadis, societatea civilă din Republica Moldova. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 47-51.

2. Chivriga V. Efectul de bază – consolidarea raportului dintre medii. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 43-46.

3. Codul Civil al Republicii Moldova, publicat: 22.06.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 82-86, art nr: 661.

4. Lege Republicii Moldova cu privire la Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei, nr. 205, din 28.09.2012, Publicat: 04.01.2013. În: Monitorul Oficial Nr. 1-5, Nr: 4.

5. Legea Republicii Moldova cu privire la Asociațiile Obștești nr.837 din 17.05.1996. În: Monitorul Oficial nr. 153-156BIS din 02.10.2007.

6. Legea Republicii Moldova cu privire la Fundații, Nr.581-XIV din 30.07.99. În: Monitorul Oficial nr.118-119 din 28.10.1999.

7. Lupu M. Sectorul asociativ – un bastion al libertăților individuale. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 27-32.

8. Marin C. Societatea civilă: între mit politic și pledorie socială. Chișinău: Ed. Epigraf, 2002. 182 p.

9. Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova. Chișinău: Editura ARC, 1998. 125 p.

10. Гражданское общество, правовое государство и право. В: Вопросы философии, 2002, № 1, с. 3 - 51.

11. Гражданское общество: проблемы самоопределения и развития. / Отв. ред. Б.Коваль. Москва: Соверо-принт, 2001. 146 с.

Bibliography:

1. Cenușă Denis. Quo Vadis, societatea civilă

din Republica Moldova. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 47-51.

2. Chivriga V. Efectul de bază – consolidarea raportului dintre medii. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 43-46.

3. Codul Civil al Republicii Moldova, publicat: 22.06.2002. În: Monitorul Oficial Nr. 82-86, art nr: 661.

4. Lege Republicii Moldova cu privire la Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012–2015 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei, nr. 205, din 28.09.2012, Publicat: 04.01.2013. În: Monitorul Oficial Nr. 1-5, Nr: 4.

5. Legea Republicii Moldova cu privire la Asociațiile Obștești nr.837 din 17.05.1996. În: Monitorul Oficial nr. 153-156BIS din 02.10.2007.

6. Legea Republicii Moldova cu privire la Fundații, Nr.581-XIV din 30.07.99. În: Monitorul Oficial nr.118-119 din 28.10.1999.

7. Lupu M. Sectorul asociativ – un bastion al libertăților individuale. În: (Revistă) Societatea civilă anesteziată de propria indolență. 2008, nr. 11, p. 27-32.

8. Marin C. Societatea civilă: între mit politic și pledorie socială. Chișinău: Ed. Epigraf, 2002. 182 p.

9. Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. În: Cartea Albă a primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova. Chișinău: Editura ARC, 1998. 125 p.

10. Гражданское общество, правовое государство и право. В: Вопросы философии, 2002, # 1, с. 3 - 51.

11. Гражданское общество: проблемы самоопределения и развития. / Отв. ред. Б.Коваль. Москва: Соверо-принт, 2001. 146 с.

Copyright©Carolina BUDURINA-GOREACII, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Str. Alexei Mateevici, 60.
Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: carolina.gor@hotmail.ru.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 81-93.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 10. 2013 | Accepted: 15.11. 2013 | Published: 30.03. 2014

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**CLAUZELE LIMITATIVE ȘI EXONERATOARE DE RĂSPUNDERE ÎN SISTEMUL
CONVENȚIILOR CU PRIVIRE LA RĂSPUNDEREA CONTRACTUALĂ**

**LIMITING LIABILITY AND EXEMPTION CLAUSES IN THE SYSTEM
OF CONTRACTUAL LIABILITY CONVENTIONS**

**ОГРАНИЧИВАЮЩИЕ И ИСКЛЮЧАЮЩИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ УСЛОВИЯ
В СИСТЕМЕ СОГЛАШЕНИЙ ПО ДОГОВОРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

CARAUȘ Cristina* / CARAUS Cristina / КАРАУШ Кристина

ABSTRACT:

**LIMITING LIABILITY AND EXEMPTION CLAUSES IN THE SYSTEM
OF CONTRACTUAL LIABILITY CONVENTIONS**

The worldwide economic crisis of recent years has increased the need to ensure compliance with contractual commitments by the international trade activity subjects of.

Among the mechanisms that can ensure the smooth running of contractual relations a special place is occupied the conclusion of of conventions on liability for non-performance or improper performance of the contract.

In the context of conflicting interests that animate international trade relations it is obvious the tendency of each contracting party to minimize its own responsibility while extending the liability of the other party. Thanks to the principle of contractual freedom the international trade practice has a wide variety of conventions on liability which content varies according to the economic strength and negotiating capacity of the respective parties.

While legislators from different countries actively intervene in this matter, judges in all jurisdictions of law are invested with the ability to invalidate such clauses under mandatory provisions of their national laws.

The article analyzes the specific features and conditions of validity and presents an actual and complex vision of conventions having as object the conditions and effects of liability in the international commercial contract, presented as limiting liability and exemption clauses, in various legal systems and instruments of uniform law.

Keywords: *limiting liability clauses, exemption clauses, contractual liability, non-performance of the contract, loss, comparative private law, uniform private law.*

JEL Classification: K33, K12, F53

* **CARAUȘ Cristina** - Magistru în drept, Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova; Avocat, Cabinetul Avocatului „Carauș Cristina” (Chișinău, Republica Moldova). / **CARAUS Cristina** - Master of Law, PhD student, The Moldova State University; Lawyer, Lawyer's Office „Carauș Cristina” (Kishinev, The Republic of Moldova). / **КАРАУШ Кристина** - Магистр права, аспирантка, Молдавский государственный университет; Адвокат, Адвокатская контора «Караш Кристина» (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

ОГРАНИЧИВАЮЩИЕ И ИСКЛЮЧАЮЩИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ УСЛОВИЯ
В СИСТЕМЕ СОГЛАШЕНИЙ ПО ДОГОВОРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

В контексте глобального экономического кризиса последних лет, усилилась необходимость обеспечения соблюдения договорных обязательств субъектами международной торговли.

Среди механизмов, которые могут обеспечить успешное проведение договорных отношений, особое место занимает вопрос заключения соглашений об ответственности за неисполнение или ненадлежащее исполнение договора.

Учитывая конфликт интересов, оживляющий международно-торговые отношения, становится очевидной тенденция каждой договаривающейся стороны минимизировать свою ответственность, расширяя в то же время ответственность другой стороны. Благодаря принципу свободы договора, практика международной торговли имеет широкий спектр конвенций, касающихся ответственности, содержание которых варьируется в зависимости от экономической власти и переговорного процесса соответствующих сторон.

В то время как законодатели разных стран активно вмешиваются в данный вопрос, судьбы всех судебных инстанций наделены полномочиями - отменить такие положения, согласно обязательным положениям их национальных законодательств.

Статья анализирует особенности и условия действительности и представляет актуальный и всесторонний взгляд на конвенции, касающиеся условий и эффектов ответственности в международном коммерческом договоре, представленных в виде ограничивающих и исключаящих ответственность условий, в различных национальных правовых системах и единообразных правовых документах.

Ключевые слова: *ограничивающие ответственность условия, исключаящие ответственность условия, договорная ответственность, неисполнение договора, убыток, сравнительное частное право, единое частное право.*

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

REZUMAT:

CLAUZELE LIMITATIVE ȘI EXONERATOARE DE RĂSPUNDERE ÎN SISTEMUL
CONVENȚIILOR CU PRIVIRE LA RĂSPUNDEREA CONTRACTUALĂ

În contextul crizei economice mondiale din ultimii ani, a crescut necesitatea asigurării respectării angajamentelor contractuale de către subiecții activității de comerț internațional.

Printre mecanismele ce pot asigura o bună desfășurare a raporturilor contractuale un loc aparte îl ocupă încheierea unor convenții privind răspunderea pentru neexecutarea sau executarea neconformă a contractului.

Având în vedere interesele contradictorii care animează raporturile de comerț internațional, este evidentă tendința fiecăreia dintre părțile contractului de a-și minimiza propria răspundere, extinzând în același timp răspunderea celeilalte părți. Grație principiului libertății contractuale practica comerțului internațional dispune de o varietate largă de convenții privind răspunderea conținutul cărora variază în funcție de puterea economică și capacitatea de negociere a respectivelor părți.

În timp ce legislatorii din diferite țări intervin activ în această materie, judecătorii în toate jurisdicțiile de drept sunt investiți cu aptitudinea de a invalida asemenea clauze, în temeiul dispozițiilor imperative ale legilor lor naționale.

Articolul analizează trăsăturile specifice și condițiile de validitate și expune o viziune actuală și complexă asupra convențiilor care au ca obiect condițiile și efectele răspunderii în contractul comercial internațional prezentate sub forma clauzelor limitative și exoneratoare de răspundere, în diferite sisteme de drept naționale și în instrumentele de drept uniform.

Cuvinte-cheie: *clauze limitative, clauze exoneratoare, răspundere contractuală, neexecutarea contractului, prejudiciu, drept privat comparat, drept privat uniform.*

JEL Classification: K33, K12, F53

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42

Actualitatea dezvoltării considerabile a relațiilor comerciale internaționale reprezintă o realitate care a influențat în mod direct activitatea și tehnica propriu-zisă de încheiere și derulare a contractelor comerciale externe în calitatea lor de prim-instrumente juridice de înfăptuire a circulației bunurilor, valorilor și cunoștințelor pe plan internațional. În contextul valurilor de criză economică resimțite pe plan mondial în ultimii ani, a crescut necesitatea asigurării respectării angajamentelor contractuale de către subiecții activității de export/import desfășurată într-o lume pe cale de globalizare. Astfel s-a impus certitudinea că valoarea practică și eficiența contractului de comerț internațional au la bază mecanismele care asigură executarea acestuia, or anume realizarea prevederilor contractuale constituie obiectivul principal al oricărui contract.

Printre pârgurile de asigurare a bunei desfășurări a raporturilor contractuale un loc aparte îl ocupă încheierea unor convenții privind răspunderea pentru neexecutarea sau executarea neconformă a contractului. Această opțiune prezintă pentru participanții circuitului comercial internațional, la etapa actuală mai mult ca oricând, avantaje ce nu pot fi neglijate, având în vedere atât zona de risc ce definește specificul operațiunilor comerciale internaționale, cât și prevederile legislațiilor străine ce reprezintă un domeniu practic incognito pentru participanții la aceste operațiuni.

Din moment ce obligațiile contractuale sunt supuse voinței părților, tot acestea din urmă sunt cele abilitate să prevadă în contract consecințele unei executări defectuoase sau neconforme a acestuia. Deoarece normele privind răspunderea contractuală sunt, de regulă, supletive, părțile pot deroga de la ele prin clauze contractuale în sensul limitării sau, dimpotrivă, a agravării răspunderii, cu excepția anumitor situații limită.¹ Altfel spus, părțile dispun de facultatea de a deroga de la regimul juridic instituit prin lege, stabilind întocmai clauzele contractuale cu privire la condițiile și întinderea răspunderii lor.

De cele mai dese ori părțile contractului comercial internațional apelează de comun acord la instrumentul legal sub forma convențiilor cu privire la răspunderea contractuală cu intenția de

a evita prevederile legale normal aplicabile în lipsa unor prevederi contractuale speciale în acest sens. Temeiurile utilizării acestui „remediu” juridic constau în faptul că normele eludate reprezintă un domeniu necunoscut pentru una dintre părți, în special în cazul în care *lex contractus* este o lege străină și/sau acestea contravin intereselor uneia sau ambelor părți, fiind astfel ineficiente pentru realizarea manifestării de voință a părților exprimată odată cu încheierea contractului.

În timp ce angajarea răspunderii contractuale în raporturile de comerț internațional este subordonată existenței cumulative a patru condiții generale (fapta ilicită, prejudiciul, culpa debitorului, raportul de cauzalitate)², intervenția convențiilor cu privire la răspunderea contractuală are la bază acordul de voință al părților, ce urmează să stabilească obiectul acestor clauze care, la rândul său, poate privi atât condițiile și efectele răspunderii, cât și suma despăgubirilor datorate de debitor.

În contextul intereselor contradictorii care animează raporturile de comerț internațional, este evidentă tendința fiecăreia dintre părțile contractului de a-și minimiza propria răspundere, extinzând în același timp răspunderea celeilalte părți. Grație principiului libertății contractuale practica comerțului internațional dispune de o varietate largă de convenții privind răspunderea pentru neexecutarea contractului al căror conținut depinde în mare măsură de rezultatul negocierilor dintre părți.

Totuși regulile de ordine publică națională și internațională își pun amprenta fermă în procesul încheierii contractului comercial internațional, astfel că libertatea încheierii convențiilor respective nu este absolută. Regulile enunțate, fiind menite să protejeze interesul general sau cel particular, poartă caracter imperativ, punând părțile în imposibilitatea de a deroga de la ele, cum este, bunăoară, principiul bunei-credințe în raporturile contractuale, conform căruia părțile nu pot fi exonerate de răspundere în caz de dol (viclenie), ceea ce servește apărării interesului general. În prezența interesului de a proteja partea vulnerabilă a contractului, vom întâlni limitări ale convențiilor privind răspunderea pentru

¹ Sitaru Dragoș-Alexandru. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea Generală. București: Editura Lumina Lex, 2004, p. 780.

² Costin Mircea N., Deleanu Sergiu. Dreptul comerțului internațional. Vol. II. București: Editura Lumina Lex, 1995, p. 242.

neexecutarea contractului în cazul, de exemplu, al contractelor de adeziune.

Convențiile privind răspunderea pentru neexecutarea contractului sunt admise și reglementate în manieră vastă de sistemele juridice naționale și de instrumentele de drept uniform³, fiind deosebit de eficiente și utilizate pe larg în practica comerțului internațional, în pofida limitărilor sus-enunțate și unor obiecții relative echității acestora.

În studiul științific de față încercăm să analizăm în esență și să expunem o viziune complexă și actuală asupra convențiilor care au ca obiect condițiile și efectele răspunderii în contractul comercial internațional prezentate sub forma clauzelor limitative și exoneratoare de răspundere.

Dacă ar fi să evidențiem finalitatea convențiilor cu privire la răspunderea contractuală ar trebui să specificăm faptul că acestea prescriu, modifică sau confirmă regulile dreptului aplicabil contractului în materia răspunderii părților pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a contractului.

După cum evidențiază practica comerțului internațional și doctrina în domeniu⁴, în cea mai mare parte a cazurilor, clauzele privind răspunderea inserate de participanții la operațiunile comerciale internaționale în contractele ce însoțesc și dau naștere acestor operațiuni au drept scop limitarea sau exonerarea de răspundere.

Așadar, uneori clauzele privind răspunderea au menirea să elibereze total de răspundere debitorul pentru neexecutarea sau executarea neconformă a obligațiilor sale contractuale. De cele mai dese ori totuși exonerarea de răspundere prin clauzele respective este numai parțială.

O distincție între clauzele ce exonerează de răspundere și cele care stabilesc anumite limite ale acesteia există, însă aceasta este de multe ori una relativă, în special atunci când vorbim de o limită redusă ce poate fi ușor asimilată exonerării de răspundere.

Agravând sau micșorând întinderea răspunderii debitorului prin convențiile pe care le

încheie între ele cu privire la răspunderea în contractul comercial internațional, părțile trebuie să cunoască că pentru eficiența lor juridică, numitele clauze trebuie să facă obiectul unor convenții încheiate înainte de data producerii prejudiciului.

După cum se expune și doctrina în acest caz⁵, de regulă, clauzele limitative sau exoneratoare de răspundere, fiind inserate în contract, se încheie înainte de producerea prejudiciului pentru creditor. În cazul în care părțile încheie o convenție de limitare a răspunderii debitorului ulterior producerii prejudiciului, aceasta poate îmbrăca o altă haină juridică, fiind, de exemplu, o remitere de datorie din partea creditorului.

Clauzele exoneratoare (*exemption, exclusion or exculpatory clause – engl., clause exonératoire – fr.*) au drept scop excluderea totală a răspunderii debitorului, privându-l în acest mod pe creditor de dreptul de a cere repararea prejudiciului în cazul neexecutării obligației de către debitor⁶.

Clauzele exoneratoare se întâlnesc în practică într-un număr mai restrâns decât cele limitative, fiind supuse frecvent criticilor, cu precădere de ordin moral și ideologic. Admiterea unei stipulații contractuale conform căreia debitorul nu va purta răspundere pentru neexecutarea obligațiilor sale poate fi asimilată cu permisiunea indirectă acordată primului de a nu-și executa obligațiile și, astfel, de a nu se simți legat prin contract. Într-o asemenea lumină, astfel de clauze par ar submina importanța principiului *pacta sunt servanda*. Din aceste rațiuni, jurisprudența a ezitat un timp îndelungat să recunoască validitatea acestor clauze. Totuși, sub influența unor opinii distincte, aceasta treptat s-a pronunțat în sensul acceptării lor, iar drept argument de bază în favoarea admiterii acestor clauze a servit principiul libertății contractuale conform căruia voința părților este suverană, fără a se extinde peste limitele prevederilor imperative ale legii. Într-adevăr, forța obligatorie a contractului se realizează stipulațiilor liber consimțite de părțile contractului, iar creditorul care a acceptat clauza de neresponsabilitate a debitorului a acționat în virtutea voinței sale neviciate⁷.

³ Rouhette G, I. de Lamberterie, Tallon D., Witz C. Principes du Droit Européen du Contrat. Paris: Société de Législation Comparé, 2003, p. 348 – 354.

⁴ Căpățină O., B. Ștefănescu. Tratat de drept al comerțului internațional. Vol. II. București: Editura Academiei, 1985, p. 63-65.

⁵ Dragoș-Alexandru Sitaru. *Op. cit.*, p. 780.

⁶ Ph. Le Tourneau, L. Cadet. Droit de la responsabilité et des contrats. Paris: Dalloz Action, 2003, p. 1126 și urm.

⁷ Detalii despre evoluția jurisprudenței franceze, a se vedea: Larroumet Ch. Droit civil. Les obligations. Le

Un exemplu de clauză exoneratoare este următorul: „*Nici o penalitate nu va putea fi aplicată în caz de întârziere a livrării, nici chiar atunci când debitorul va fi pus în întârziere*”.

Într-un alt exemplu un participant la operațiunile de comerț internațional se exonerează anticipat de răspunderea ce poate rezulta din necunoașterea unei legislații străine: „*Orice răspundere a furnizorului în legătură cu nerespectarea legislației străine este exclusă.*”

Clauzele limitative (*clause limitative* – fr., *clause limiting liability* - engl.) nu exclud în ansamblu răspunderea debitorului, ci doar restrâng condițiile sau efectele acesteia⁸. Practica comercială internațională a stabilit tehnici distincte de formulare a acestor clauze. Astfel, clauzele limitative de răspundere pot fi grupate la rândul lor în două categorii, în conformitate cu criteriul obiectului supus limitării, după cum urmează: 1) condițiile răspunderii și 2) efectele răspunderii.

1) *Condițiile răspunderii* pot fi restrânse apelând la mecanisme variate. Așadar, conform principiului libertății contractuale, altfel spus raportată voinței părților, răspunderea poate fi redusă în raport cu cea prescrisă de dreptul comun. Un exemplu este cel în care profesioniștii limitează nivelul obligațiilor lor, bazându-se pe prescripțiile uzanțelor ramurii comerciale sau pe uzanțele profesiei:

„*Agentul comercial va depune diligența necesară în vederea prestării serviciilor care fac obiectul contractului în corespundere cu cerințele obișnuite pentru genul serviciilor la care s-a angajat.*”

„*Compania „A” va executa prestațiile sale în conformitate cu uzanțele în vigoare în ramura transportului maritim internațional.*”

Profesionistul care face referință la uzanțele ramurii comerciale se asigură astfel că nu i se va cere ceva ce depășește metodele obișnuite de lucru. Este necesar de menționat că astfel de stipulații contractuale constituie clauze limitative de răspundere numai în cazul în care uzanțele în cauză conțin cerințe mai tolerante în raport cu dreptul comun. Însă, deseori, uzanțele comerciale, impun dimpotrivă profesionistului

cerințe mai stricte decât cele prevăzute de dreptul comun.

De asemenea, constituie clauză limitativă de răspundere stipulația prin care o obligație de rezultat se transformă într-o simplă obligație de mijloace. De exemplu, un transportator se obligă doar să depună toată diligența pentru a aduce marfa la destinație; un inginer-consultant se obligă să depună toate eforturile pentru executarea prestațiilor, atunci când, în mod normal, el ar trebui să asigure un anumit rezultat.

În sistemele juridice în care se face distincție între obligațiile de mijloace și cele de rezultat limitarea răspunderii debitorului se poate face și prin deplasarea sarcinii probei. Astfel, într-o obligație de rezultat răspunderea debitorului survine din simplul fapt al neexecutării obligației sale, fără ca creditorul să fie ținut să dovedească culpa debitorului. Acesta din urmă trebuie să dovedească cauza străină pentru a se exonera de răspundere. Prin urmare, în cazul în care o obligație de rezultat nu este executată, sarcina probei incumbă debitorului și nu creditorului. Într-o atare ipoteză, clauza de limitare a răspunderii poate deplasa sarcina probei, în sensul că creditorul unei obligații de rezultat este ținut să dovedească neexecutarea culpabilă din partea debitorului, cum ar fi în mod obișnuit cazul unei obligații de mijloace.

Este cunoscut faptul că răspunderea are limite temporale. Însăși instituția prescripției extinctive constituie o limitare legală a răspunderii; în afara termenului stabilit prin lege creditorul nu mai poate cere în fața instanței răspunderea debitorului. Termenele legale pot fi reduse prin înțelegerea părților, în măsura în care legea nu se opune acestui lucru; debitorul în așa mod poate limita răspunderea sa în raport cu prevederile dreptului comun.

2) Limitarea răspunderii poate avea loc și pe calea *restrîngerii efectelor* ei. În această ipoteză problema care se pune este de a cunoaște până unde se întinde răspunderea pe care debitorul urmează să o poarte în eventualitatea neexecutării sau executării defectuoase a obligațiilor asumate prin contract.

Un procedeu des utilizat este cel privind stabilirea unei sume-limite, a unui plafon peste care debitorul nu va mai purta răspundere. Această limită poate reprezenta o valoare absolută, de exemplu: „*răspunderea totală a Companiei „A” pentru neexecutarea obligațiilor*

contrat. T. III, 5 édition. Paris: Ed. Economica, 2003, p. 700 – 702.

⁸ Fontaine M., Ly De F. Droit des contrats internationaux. Bruxelles: Bruylant. Paris: Forum Européen de la Communication, 2003, p. 387 și urm.

sale nu va depăși suma de ... Euro". Deseori plafoanele se referă la însăși prețul contractului, cum ar fi de exemplu situația unui contract de prestări servicii în care răspunderea companiei prestatoare poate fi limitată la suma onorariilor plătite acesteia conform contractului.

Un procedeu distinct este cel al excluderii unor categorii de prejudicii. Fiindcă neexecutarea obligațiilor contractuale poate cauza deopotrivă prejudicii directe și indirecte,⁹ în scopul evitării incertitudinilor ce pot fi generate de diferitele sisteme juridice contractanții apelează la clauze limitative care le permit să evite repararea eventualelor prejudicii indirecte.

Uneori aceste clauze fac referire abstractă la prejudiciile indirecte, ca în exemplul următor: *„Răspunderea părților nu va acoperi prejudiciile speciale, nemateriale, incidente sau indirecte”*. În alte cazuri, pentru a evita dificultățile de interpretare, contractanții încearcă se enumere, cu titlu indicativ, acele categorii de prejudicii indirecte care nu vor fi acoperite de răspundere. În special, părțile se referă de obicei la pierderea beneficiilor (venitul ratat), costul livrării de substituie, prejudiciile cauzate altor bunuri decât produselor livrate și recursurile terților.

O altă problemă tipică care se pune în legătură cu răspunderea contractuală este cea care ține de repararea prejudiciilor imprevizibile.¹⁰ Deși în multe sisteme juridice naționale și instrumente de drept uniform repararea prejudiciului imprevizibil este exclusă prin normele dreptului pozitiv, pentru a evita eventualele incertitudini, contractanții preferă să stipuleze expres acest lucru în contract: *„În cazul în care una dintre părți este ținută la plata daunelor-interese, acestea nu vor depăși mărimea prejudiciilor pe care partea vinovată putea să le prevadă la momentul încheierii contractului.”*

Clauzele limitative și exoneratoare de răspundere se prezintă în comerțul internațional sub forme variate, printre care menționăm următoarele:

1) Clauze prin care răspunderea este limitată în timp – cum sunt cele prin care părțile prevăd decăderea creditorului din dreptul de a formula reclamații privind cantitatea sau calitatea mărfii sau serviciului după expirarea unei perioade de

timp convenite pentru livrările cantitative de marfă sau pentru prestările calitative a serviciilor.

2) Clauze prin care se limitează sfera daunelor pentru care se răspunde – conform cărora părțile sunt libere să stabilească în contract regula în baza căreia se va purta răspundere doar pentru daunele directe și previzibile la data încheierii contractului. Aceste clauze comportă o importanță deosebită în special atunci când lex causae în speță este un sistem de drept care admite o răspundere agravată, cum ar fi spre exemplu și pentru prejudiciile indirecte sau imprevizibile la data semnării acordului de comerț internațional.

Dacă răspunderea agravată nu este cazul, spre exemplu, al dreptului român, pe de altă parte Codul comercial uniform al SUA în art. 2-719 paragraful 3 prevede că părțile răspund și pentru daunele-interese indirecte, dar ele pot să limiteze sau să excludă răspunderea pentru aceste daune, cu excepția cazului în care această limitare sau excludere este abuzivă (unconscionable).¹¹

3) Clauze prin care se plafonează răspunderea la un quantum determinat – inserând astfel de clauze în contract, părțile tind să limiteze mărimea despăgubirilor ce incumbă debitorului în cazul neexecutării obligației contractuale până la un nivel maxim stabilit de comun acord. În acest caz creditorul obligației neexecutate sau executate necorespunzător urmează totuși să probeze daunele suferite până la nivelul stabilit. Dacă creditorul ar fi absolvit de obligația de a-și dovedi prejudiciul, acordul părților ar îmbrăca forma unei clauze penale,¹² așa cum vom vedea în cele ce urmează.

Plafonarea valorică a răspunderii este prevăzută și în unele convenții internaționale, cu precădere în materia transporturilor internaționale de mărfuri, cum ar fi de exemplu prevederea privind despăgubirea în caz de pierdere de la art. 40 al Regulilor uniforme privind contractul de transport internațional feroviar al mărfurilor (C.I.M.).

4) Clauze prin care se reduce nivelul răspunderii, de exemplu prin transformarea unei obligații de rezultat într-o obligație de mijloc (diligentă). O asemenea clauză este uzuală în contractele internaționale de antrepriză și construcții-montaj, atunci când se prevede în favoarea antreprenorului că acesta este ținut să

⁹ Băieșu A. Caracterile prejudiciului cauzat prin neexecutarea contractului de comerț internațional. În: Studia Universitatis. 2007, nr. 6, p. 15-20.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Sitaru Dragoș-Alexandru. *Op. cit.*, p. 781.

¹² Ibidem.

respecte, în executarea prestației, regulile profesionale și uzanțele de specialitate.¹³

La fel, acest tip de clauze pot fi întâlnite în legătură cu obligația unei părți de a obține licențele sau alte autorizații de export-import, atunci când legea aplicabilă consideră această obligație ca fiind una de rezultat. Situația în practică este de cele mai dese ori însă diferită și anume obligația de obținere a licențelor și/sau autorizațiilor considerată a fi una de mijloace, devine una de rezultat prin voința părților, purtând astfel un caracter de agravare a răspunderii.

5) Clauze prin care se suprimă solidaritatea pasivă – fiindcă clauza de solidaritate a codebitorilor este uzuală sau altfel spus constituie regula în comerț, inclusiv în cel internațional, prin clauzele sus-menționate părțile intenționează să o modifice, conform propriilor interese comerciale.

6) Clauze prin care se atenuază condițiile forței majore – conform cărora părțile au facultatea de a renunța, spre exemplu, la condiția insurmontabilității cazului de forță majoră, situația în care clauza dată ar prelua din caracteristicile clauzei de impreviziune (*hardship*).

Clauzele exoneratoare și limitative de răspundere se întâlnesc în contractele de comerț internațional deopotrivă cu alte clauze contractuale privind răspunderea, în raport cu care dețin uneori caracteristici comune, păstrându-și totuși neschimbat specificul în unele aspecte.

Clauzele limitative și exoneratoare de răspundere vs. Clauzele penale – Nu putem nega unele similitudini existente între clauzele examinate și clauzele penale. Ultimele stipulează plata unor sume de bani în cazul neexecutării sau executării necorespunzătoare a obligațiilor contractuale și stabilesc suma fixă (sau procentuală din suma datorată) a daunelor-interese ce urmează a fi încasată de creditor în caz de neexecutare sau executare defectuoasă a prevederilor contractuale. Dacă clauzele penale sunt de cele mai dese ori inserate în conținutul acordului contractual în beneficiul creditorului, scutindu-l de necesitatea de a proba existența și/sau întinderea prejudiciului suferit, atunci clauzele limitative și/sau exoneratoare avantajează în majoritatea cazurilor pe debitor.

¹³ Mazilu d. Dreptul comerțului internațional. Partea specială. București: Editura Lumina Lex, 2000, p. 130.

Ele nu stabilesc suma reparației, ci, de regulă, un plafon maximal, iar suma finală a indemnizației urmează a fi stabilită sub limitele acestuia.

Criteriile sus-menționate de distincție între cele două categorii de clauze rămân a fi totuși destul de variabile. Astfel, clauza penală poate fi cu același succes introdusă la capitolul convențiilor privind răspunderea din contract și în interesul debitorului, fiind recunoscut în mod general că printre funcțiile clauzei penale se poate contura și cea privind limitarea răspunderii debitorului, deoarece prin clauzele penale debitorul dispune de posibilitatea de a limita în mod forțat suma prejudiciului datorat creditorului pentru neexecutarea sau executarea neconformă a obligațiilor asumate prin contract.¹⁴

Într-o opinie distinctă,¹⁵ clauzele limitative de răspundere se disting de clauzele penale mai ales prin faptul că, în cazul lor, creditorul nu este dispensat de obligația de a dovedi existența și cuantumul prejudiciului suferit, așa cum se întâmplă la clauza penală. În cazul ultimei, creditorul are obligația de a demonstra că debitorul nu și-a îndeplinit prestația ori și-a îndeplinit-o defectuos sau cu întârziere.¹⁶

Clauzele limitative și exoneratoare de răspundere vs. Clauzele de forță majoră – Doctrina susține de asemenea faptul că în anumite situații clauzele limitative și exoneratoare sunt limitrofe celor de forță majoră. Acestea din urmă stabilesc exonerarea debitorului de răspundere atunci când executarea obligațiilor este imposibilă din cauza survenirii unor împrejurări ce nu îi sunt imputabile și care se caracterizează prin anumite trăsături cum sunt irezistibilitatea, imprevizibilitatea, insurmontabilitatea etc.

Distincția între clauzele de forță majoră și cele exoneratoare și limitative pare a fi indubitabilă, întrucât acestea din urmă prevăd consecințele unei neexecutări imputabile debitorului, pe când clauzele de forță majoră reglementează consecințele unei neexecutări neimputabile. Unii doctrinari¹⁷ se pronunță chiar în favoarea unei deosebiri esențiale între cele două categorii de clauze, după cum urmează: din moment ce

¹⁴ Meersch Van Der M., Philippe D. Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney. Bruxelles: Bruylant. Paris: LGDJ, 2001, p. 768.

¹⁵ Sitaru Dragoș-Alexandru. *Op. cit.*, p. 780.

¹⁶ Mazilu D. *Op. cit.*, p. 132.

¹⁷ Sitaru Dragoș-Alexandru. *Op. cit.*, p. 780.

clauzele limitative și exoneratoare au ca efect degrevarea (totală sau parțială) a debitorului de răspundere în condițiile în care acesta este vinovat de neexecutarea obligației sale, iar clauzele de forță majoră exonerează pe debitor de răspundere numai dacă acesta nu este în culpă - nu putem vorbi de apropierea după caracteristici și scop a acestora.

Totuși, uneori această deosebire se dovedește a fi relativă, așa precum este cazul sistemelor juridice de *common law* în care răspunderea fără culpă este consacrată ca principiu.¹⁸ În această ipoteză observăm faptul că rolul de clauză exoneratoare îi este atribuit anume clauzei de forță majoră, fiindcă anume aceasta din urmă îl scutește pe debitor de răspunderea care ar fi trebuit să intervină în mod normal.

Se ajunge însă la un acord în sensul că cele două categorii de clauze se aseamănă prin faptul că și clauza penală are de regulă, o funcție limitativă de răspundere, fiindcă prin aceasta se stabilește un nivel maxim al despăgubirilor.

Reiterăm totuși că această funcție nu duce la asimilarea clauzei penale cu o veritabilă convenție limitativă de răspundere din cauză că în cazul clauzei penale creditorul este lipsit de obligația de a dovedi existența și quantumul prejudiciului suferit, ceea ce nu se întâmplă în situația convenției limitative de răspundere. Unica similitudine acceptată de majoritatea autorilor constă în faptul că, în ambele cazuri, dezdăunarea nu poate depăși valoarea maximă convenită de părți, dacă în cazul clauzei penale părțile nu au stabilit astfel.

Principiile UNIDROIT sesizează funcția limitativă de răspundere a clauzei penale în comentariul la art. 7.1.6, care reglementează clauzele limitative de răspundere. Potrivit comentariului invocat, clauzele de penalități care îi permit unei părți să se retragă dintr-un contract după plata unei indemnizații trebuie diferențiate de clauzele exoneratoare de răspundere. În practică, totuși, pot exista clauze de penalități care sunt în realitate concepute de către părți pentru a acționa ca și clauze limitative de răspundere deghizate.¹⁹

Considerăm că în cazul completării clauzei penale cu despăgubirile pentru prejudiciile

neacoperite prin penalități, clauza penală nu poate avea o funcție limitativă de răspundere, în asemenea situație răspunderea debitorului fiind extinsă conform principiului reparării integrale a prejudiciului efectiv.

Cu toate că diferitele sisteme juridice naționale și instrumentele de drept uniform recunosc, în principiu, validitatea clauzelor examinate, acestea nu pot să-și producă efectele într-un mod absolut și necondiționat. În cazuri extreme aceste clauze ar putea permite debitorului să se angajeze să execute obligațiile și în același timp să-l elibereze de orice sancțiuni în caz de neexecutare. Pe de altă parte, se poate întâmpla ca partenerul contractual să nu fi consimțit real aceste clauze, să nu fi înțeles sensul acestora sau consecințele aplicării lor. De aceea sistemele juridice naționale, fie prin lege, fie în baza jurisprudenței, au instituit mecanisme de control asupra clauzelor examinate. Altfel spus, în virtutea principiului libertății contractuale, clauzele exoneratorii și limitative de răspundere sunt *a priori* valabile, însă validitatea lor este afectată de numeroase restricții.

Este important de remarcat că în dreptul comparat regimul validității clauzelor exoneratoare și limitative de răspundere este departe de a fi armonizat. De aceea participanții la raporturile comerciale internaționale, înainte de a insera asemenea clauze în contractele lor, trebuie să se informeze asupra principiilor dreptului aplicabil contractului în cauză, care vor governa statutul acestor clauze.

O atenție aparte urmează a fi acordată celor mai răspândite restricții care afectează validitatea clauzelor exoneratorii și limitative de răspundere în diferite sisteme legislative și în instrumentele de drept uniform, precum și problemelor de drept internațional privat care apar în legătură cu redactarea și aplicarea acestor clauze.

În majoritatea sistemelor juridice naționale s-au cristalizat anumite condiții de validitate și eficiență a clauzelor examinate în funcție de așa criterii ca: a) obligația eludată, b) gravitatea culpei, c) natura prejudiciului și d) calitatea părților.

a) În ceea ce privește *obligația eludată*, clauza nu poate să se refere la obligația esențială sau fundamentală a contractului, deoarece în acest caz contractul va fi lipsit de substanța sa: vânzătorul nu se poate exonera de obligația de a furniza bunul vândut, locatorul – bunul închiriat,

¹⁸ Băieșu A. Neexecutarea contractului în dreptul anglo-american. În: Revista națională de drept. 2007, nr. 3, p. 25-32.

¹⁹ Sitaru Dragoș-Alexandru. *Op. cit.*, p. 756.

antreprenorul – de a executa lucrarea la care s-a angajat etc. Obligația poate fi esențială prin natura sa, altfel spus să obțină acest caracter în virtutea locului determinant pe care o ocupă în contract, sau prin voința părților, chiar dacă în mod obiectiv această obligație ar fi calificată ca una accesorie.

În rezultatul unei decizii dezbătute pe larg în literatura de specialitate franceză („Chronopost” din 22.10.1996), Curtea de Casație a Franței a statuat că este reputată nescrisă clauza ce limita răspunderea societății de transport Chronopost pentru întârzierea livrării unui colet. Clauza litigioasă ce reducea practic la zero indemnizarea acordată de transportator în caz de întârziere a livrării, submina însăși cauza angajamentului clientului și așteptările lui legitime. Drept rezultat, s-a impus concluzia că întinderea reparației datorate în caz de neexecutare sau executare neconformă a unei *obligații contractuale esențiale* nu poate fi limitată prin convenția părților și trebuie în mod necesar să corespundă indemnizării totale pentru prejudiciul cauzat²⁰.

Din cele relatate desprindem concluzia că obiect al clauzelor exoneratoare și limitative de răspundere pot fi numai obligațiile accesorii sau secundare (garanții, termene, sarcina reparației bunurilor etc.).²¹ De altfel, nu este întotdeauna ușor de a face o distincție fermă între obligațiile esențiale și cele accesorii, cum este de exemplu cazul contractului de locațiune disputat adesea în jurisprudența franceză în care se pune problema stabilirii faptului dacă obligația de a efectua reparația curentă a bunului este una accesorie sau face parte din obligația esențială.²²

În *common law* al Angliei o perioadă de timp îndelungată jurisprudența a considerat că o clauză exoneratoare sau limitativă de răspundere este ineficientă în caz de *fundamental breach of the contract* (încălcare fundamentală a contractului):

²⁰ Delebecque Ph., Mazeaud D. Les clauses de responsabilité: clauses de non responsabilité, clauses limitatives de réparation, clauses pénales, in Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney. Bruxelles: Bruylant. Paris: LGDJ, 2001, p. 378 – 380.

²¹ Aynès L. Droit français. Dans: Les clauses limitatives ou exonératoires de responsabilité en Europe. Paris: LGDJ, 1991, p. 10.

²² Aynès L., Malaurie Ph. Cours de droit civil. Les obligations. 2 edition. Paris: Editure Cujas, 1990, p. 468 - 469.

clauza nu putea produce efecte dacă ea acoperea o neexecutare care atenta la „rădăcina contractului” (*go to the root of the contract*).²³

Însă în 1977 Legea privind clauzele contractuale abuzive (Unfair Contracts Terms Act, în continuare – U.C.T.A.) a introdus alte criterii: clauzele exoneratorii și limitative de răspundere pot fi nevalabile *per se* (datorită unor caractere intrinseci) sau valabile în măsura în care sunt rezonabile. Trebuie de menționat că regulile instituite de U.C.T.A. nu se limitează doar la clauzele contractuale abuzive care nu au fost negociate individual. Astfel, U.C.T.A. invalidează unele genuri de clauze reieșind din natura lor (de exemplu, limitările de răspundere pentru deces sau prejudiciu corporal cauzat prin neglijență în exercițiul activității comerciale) și declară alte categorii de clauze ca fiind valabile cu condiția ca acestea să fie rezonabile (de exemplu, limitările răspunderii vânzătorului dacă mărfurile nu sunt de calitate corespunzătoare), indiferent de faptul dacă clauzele evocate au fost sau nu negociate între părți. În domeniile ce nu sunt acoperite de legea în cauză, Camera Lorzilor a instituit o regulă de interpretare, potrivit căreia o clauză exoneratoare nu se aplică, în mod normal, atunci când există o neexecutare a unei clauze esențiale, o neexecutare esențială sau chiar și o neexecutare serioasă.²⁴

b) În ceea ce privește *gravitatea culpei*,²⁵ în multe sisteme legislative eficiența clauzelor exoneratoare și limitative de răspundere este paralizată în prezența culpei dolosive (dolului), căreia îi este deseori asimilată culpa gravă. Într-adevăr, a admite eficiența clauzei exoneratoare sau limitative de răspundere în prezența dolului debitorului ar însemna ca acesta să fie autorizat să nu execute deliberat angajamentul pe care și l-a asumat. Cât privește culpa gravă, scopul acestei restricții este de a sancționa comportamentul neintenționat, dar care denotă o deosebită neglijență a debitorului. În dreptul francez, această soluție este deja tradițională, fiind afirmată în calitate de principiu în numeroase hotărâri judecătorești.²⁶ În dreptul german,

²³ Băieșu A. Neexecutarea contractului în dreptul anglo-american. În: Revista națională de drept. 2007, nr. 3, p. 25-32.

²⁴ Rouhette G... [et al.]. *Op. cit.*, p. 352.

²⁵ Băieșu A. Culpa – condiție a răspunderii contractuale: aspecte de drept comparat. În: Revista de studii și cercetări juridice. 2007, nr. 1-2, p. 92-101.

²⁶ Larroumet Ch. *Op. cit.*, p. 703-705.

potrivit §276 Cod civil german, răspunderea debitorului poate fi exclusă, prin stipulație contractuală, în caz de neglijență, însă nu poate fi exclusă în caz de dol.

c) În ceea ce privește *natura prejudiciului*, se consideră de ordine publică obligațiile de securitate în privința integrității corporale; corpul uman nu poate fi obiect al contractelor. În *common law* această soluție este consacrată în U.C.T.A. În dreptul francez, principiul referitor la obligația de securitate este formulat chiar mai larg, fără a se limita doar la prejudiciile corporale: potrivit art. 1386-15 Cod civil francez „clauzele care urmăresc să înlăture sau să limiteze răspunderea pentru faptul produselor defectuoase sunt interzise și sunt repute nescrise.” În dreptul european, Directiva din 05.04.1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii declară nule clauzele ce exclud sau limitează răspunderea profesionistului în cazul morții consumatorului sau prejudiciul corporal cauzat acestuia.

d) În ceea ce privește *calitatea părților*, regimul clauzelor examinate depinde de faptul dacă părțile contractului sunt profesioniști sau neprofesioniști, comercianți sau necomercianți. În multe sisteme juridice, legea sau jurisprudența declară nule clauzele exoneratoare sau limitative de răspundere inserate în contractele încheiate între consumatori și profesioniști. În acest context, vom menționa, două directive europene importante, care au impus statelor membre o abordare unificată în privința acestui gen de clauze.

Directiva din 05.04.1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii califică drept abuzive clauzele care nu au fost obiectul unor negocieri individuale, care „contrar cerințelor buneii credințe”, creează „în detrimentul consumatorului un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților ce rezultă din contract” (art. 3.1). Statele membre trebuie să prevadă că asemenea clauze nu leagă consumatorii (art. 6). O anexă la directivă conține o listă indicativă a clauzelor care pot fi declarate abuzive, printre care se numără și unele tipuri de clauze limitative și exoneratoare de răspundere.

Directiva din 25.05.1999 privind unele aspecte ale vânzării și ale garanțiilor bunurilor de consum prevede că „clauzele contractuale sau acordurile încheiate cu vânzătorul, înainte ca defectul de conformitate să fie adus în atenția consumatorului

și care înlătură sau limitează direct sau indirect drepturile ce rezultă din prezenta directivă (în special garanția conformității) nu îl leagă pe consumator”.

Jurisprudența franceză, în cadrul aplicării clauzelor limitative de răspundere în dreptul comerțului internațional, face uneori referire la Principiile UNIDROIT. Astfel într-o hotărâre din 24 ianuarie 1996, Curtea enunță: „O clauză de limitare a răspunderii inserată în condițiile generale ale vânzătorului într-o grafie puțin lizibilă, nici cunoscută, nici acceptată de cumpărător nu îi este opozabilă, cu atât mai mult că este de principiu în dreptul comerțului internațional, principiu confirmat de Principiile UNIDROIT referitoare la contractele de comerț internațional, că în caz de contradicție contractul prevalează asupra clauzelor-tip și că o clauză trebuie să se interpreteze contra celui care a inspirat-o”.²⁷

Numeroase dispoziții privind controlul asupra clauzelor exoneratoare și limitative de răspundere, în funcție de calitatea părților, sunt cuprinse în reglementările naționale în materia diferitelor contracte speciale: vânzare-cumpărare, transporturi, construcții etc.

În materie de vânzări vom cita, în special, Codul Comercial Uniform (Uniform Commercial Code) al SUA; §2-316 prevede posibilitatea excluderii sau limitării garanțiilor bunului vândut dar numai în măsura în care acest lucru este rezonabil. § 2-719 stipulează dreptul părților de a modifica sau limita remediile prevăzute de prezenta lege, în special mărimea daunelor-întereze în caz de neexecutare a contractului. Însă în cazul în care clauza, care modifică sau limitează remediile prevăzute de lege, este nerezonabilă, aceasta va fi nulă.

În Franța, în virtutea unei jurisprudențe clasice, validitatea clauzelor referitoare la garanția viciilor ascunse și răspunderea pentru neconformitate în contractul de vânzare-cumpărare, depinde de calitatea vânzătorului. Dacă vânzătorul este neprofesionist, el nu va putea invoca clauza care exclude sau limitează garanția sa, numai atunci când cumpărătorul va demonstra rea credință din partea vânzătorului, adică cunoașterea viciului la momentul încheierii contractului. Dacă vânzătorul este profesionist, reaua lui credință se prezumă și nici o clauză care exclude sau limitează garanția viciilor ascunse nu

²⁷Meersch Van Der M., Philippe D. *Op. cit.*, p.768.

va fi eficientă. În plus, în cazul în care cumpărătorul este consumator, acesta din urmă este protejat contra unei asemenea clauze abuzive prin art. R.132-1 al Codului consumului, care interzice clauzele care au ca obiect sau ca efect de a suprima sau a reduce dreptul la reparație a neprofesionistului sau a consumatorului în caz de neîndeplinire de către profesionist a obligațiilor sale.

Situația este diferită atunci când ambele părți sunt profesioniști de aceeași specialitate; în această ipoteză asemenea clauze sunt eficiente. În afară de aceasta, dacă clauza limitează răspunderea nu pentru viciile ascunse ci pentru neconformitatea mărfii, asemenea clauză este eficientă, indiferent de faptul dacă cumpărătorul este sau nu profesionist.²⁸

Dreptul transporturilor, în majoritatea cazurilor, nu susține clauzele privind răspunderea. Principiul nulității acestor clauze se regăsește în multe dintre convențiile internaționale în materie: art. 41 al Convenției relativă la contractul de transport internațional al mărfurilor pe șosele (C.M.R.), Geneva, 19.05.1956; art. 23 al Convenției pentru unificarea anumitor reguli privind transportul aerian internațional, Montreal, 28.05.1999; art. 3 al. 8 al Convenției internaționale pentru unificarea anumitor reguli în materie de conosament, Bruxelles, 25.08.1924; art. 32 al Convenției privind transportul feroviar internațional de călători și art. 45 al Convenției privind transportul feroviar internațional de mărfuri, Berna, 09.05.1980. Aceste convenții, stabilind un regim imperativ atât pentru conținutul obligațiilor, cât și pentru răspundere, au încercat să găsească soluții de compromis între interesele părților, de la care, de regulă, nu se poate deroga prin contract. Iată un exemplu în acest sens: „*orice clauză ce tinde să-l exonereze pe transportator de răspunderea sa sau să stabilească o limită inferioară celei stabilite în prezenta Convenție este nulă și cu efect nul, însă nulitatea clauzei nu antrenează nulitatea contractului care rămâne supus dispozițiilor prezentei Convenții*” (art. 26 al Convenției de la Montreal).

În ceea ce privește abordările consacrate în *instrumentele de drept uniform*, vom releva că, pe când Convenția de la Viena din 1980 asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri

nu conține careva prevederi exprese relative clauzelor examinate, Principiile UNIDROIT și Principiile DEC cuprind articole special consacrate acestor clauze.

Principiile UNIDROIT tratează validitatea clauzelor exoneratoare și limitative de răspundere după cum urmează: „Clauza care limitează sau exclude responsabilitatea unei părți pentru neexecutare sau care permite părții să realizeze o executare substanțial diferită, decât ceea ce anticipa, în mod rezonabil, cealaltă parte, nu poate fi invocată dacă aceasta ar constitui o evidentă inechitate, având în vedere scopul contractului” (art. 7.1.6).

Principiile UNIDROIT au statuat în calitate de criteriu al nevalabilității clauzelor date noțiunea de „inechitate evidentă”. În comentariile Principiilor UNIDROIT se precizează că clauza poate fi inechitabilă prin sine, atunci când aplicarea ei ar duce la un dezechilibru evident între prestațiile părților. De asemenea, este posibil ca debitorul să nu beneficieze de clauză, chiar dacă ea nu este inechitabilă prin sine, cum ar fi cazul unei neexecutări care rezultă din comportamentul său evident neglijent.²⁹

Principiile DEC pe de altă parte fac uz de criteriul „bunei credințe”, stipulând că: „mijloacele acordate în caz de neexecutare pot fi excluse sau limitate, numai dacă invocarea excluderii sau limitării nu ar fi contrară exigențelor bunei credințe” (art. 8.109). Criteriul stabilit în art. 8.109 este asemănător cu cel din art. 4.110 – „Clauze abuzive care nu au fost obiectul unei negocieri individuale”, însă între aceste două articole există deosebiri substanțiale.

Așadar, art. 4.110 se aplică tuturor categoriilor de clauze care pot fi abuzive, cu condiția că ele nu au fost obiectul unei negocieri individuale și folosește criteriul care constă în a stabili dacă în împrejurările în care contractul a fost încheiat, clauza creează un dezechilibru între drepturile și obligațiile părților în detrimentul părții afectate, contrar exigențelor bunei credințe. Art. 8.109 are o aplicare mai restrânsă, în sensul că se referă doar la clauzele ce exclud sau limitează răspunderea. Pe de altă parte, acest articol poate fi aplicat chiar și unei clauze care a fost obiectul unei negocieri individuale. Astfel, poate fi contrar bunei credințe de a invoca o clauză negociată individual, dacă partea, în favoarea căreia aceasta

²⁸ Delebecque Ph., Mazeaud D. *Op. cit.*, p. 372, 384.

²⁹ *Principes relatifs aux contrats du commerce international*. Rome: Unidroit, 1994, p. 173.

a fost introdusă, a fost de acord să facă numai unele cedări superficiale, iar cealaltă parte nu a avut altă alegere decât s-o accepte.³⁰

Validitatea convențiilor limitative și exoneratoare de răspundere în contractul comercial internațional este supusă într-o măsură considerabilă soluțiilor variate propuse de sistemele de drept naționale, în pofida eforturilor întreprinse de unificare a dreptului comerțului internațional. Acest fapt se prezintă drept un temei în plus pentru ca participanții la raporturile comerciale internaționale să se aprofundeze în studiul principiilor care guvernează dreptul aplicabil contractelor la care tind să adere în procesul desfășurării diverselor operațiuni de comerț internațional.

Nu putem ignora totuși faptul că ideea comună ce animează în fond multitudinea reglementărilor naționale și internaționale în materia controlului asupra convențiilor limitative și exoneratoare de răspundere constă în protejarea părții slabe a contractului. Din cauză că acest gen de clauze sunt impuse preponderent de partea avantajată a contractului și că aplicarea lor amenință în fond echilibrul contractual, oportunitatea admiterii clauzelor vizate în contractele de adeziune urmează a fi apreciată în cele mai mici detalii.

În context se impune totuși mențiunea că eventuala inechitate din contractele de adeziune nu este rezultatul direct al inserării în aceste contracte a clauzelor examinate, ci poate fi consecința unor clauze distincte care pot dezavantaja partea vulnerabilă a contractului comercial internațional, acest aspect ținând de politica generală din materia contractelor de adeziune.

Iată motivul pentru care Curtea de Casație a Franței a subliniat în repetate rânduri că din moment ce nicio dispoziție legală nu interzice în mod general inserarea clauzelor limitative sau exoneratoare de răspundere în contractele de adeziune³¹, acestea, în sine, sunt perfect valabile.

Interesul de bază exprimat de legislația și jurisprudența în domeniu este cel de a garanta în mod durabil echitatea și caracterul rezonabil al clauzelor exoneratoare și limitative de răspundere, validitatea lor fiind supusă transparenței, sub forma cunoașterii și acceptării

lor de către creditorul victimă a neexecutării.³² O astfel de clauză comportă eficiența scontată numai în condițiile realizării unui veritabil acord între părți, numai atunci când creditorul a acceptat-o în deplină luciditate și cunoștință de cauză, ceea ce presupune că el a fost informat în modul cuvenit despre existența și consecințele aplicării ei. Această tendință se observă în diferitele legislații naționale, în special în cele europene, care se află în proces continuu de armonizare și unificare.

Bibliografie:

1. Aynès L. Droit français, in Les clauses limitatives ou exonératoires de responsabilité en Europe. Paris: LGDJ, 1991, p. 10.
2. Aynès L., Malaurie Ph. Cours de droit civil. Les obligations. 2 édition. Paris: Editure Cujas, 1990. 760 p.
3. Băieșu A. Caracterele prejudiciului cauzat prin neexecutarea contractului de comerț internațional. În: Studia Universitatis. 2007, nr. 6, p. 15-20.
4. Băieșu A. Culpa – condiție a răspunderii contractuale: aspecte de drept comparat. În: Revista de studii și cercetări juridice. 2007, nr. 1-2, p. 92-101.
5. Băieșu A. Neexecutarea contractului în dreptul anglo-american. În: Revista națională de drept. 2007, nr. 3, p. 25-32.
6. Căpățînă O., Ștefănescu B. Tratat de drept al comerțului internațional. Vol. II. București: Editura Academiei, 1985. 312 p.
7. Delebecque Ph., Mazeaud D. Les clauses de responsabilité: clauses de non responsabilité, clauses limitatives de réparation, clauses pénales, in Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la direction de M. Fontaine et G. Viney. Bruxelles: Bruylant. Paris: LGDJ, 2001, p. 378 – 380.
8. Fontaine M., Ly De F. Droit des contrats internationaux. Bruxelles: Bruylant. Paris: Forum Européen de la Communication, 2003. 715 p.
9. Larroumet Ch. Droit civil. Les obligations. Le contrat. T. III, 5 édition. Paris: Ed. Economica, 2003, p.700 – 702.
10. M. Van Der Meersch, Philippe D. Les sanctions de l'inexécution des obligations contractuelles. Etudes de droit comparé, sous la

³⁰ Rouhette G... [et al.]. *Op. cit.*, p. 350-351.

³¹ Larroumet Ch. *Op. cit.*, p. 701.

³² Viney G. Rapport de synthèse. In: Les clauses limitatives ou exonératoires de responsabilité en Europe. Paris: LGDJ, 1991, p. 344-346.

direction de M. Fontaine et G. Viney. Bruxelles: Bruylant. Paris: LGDJ, 2001, p. 768.

11. Mazilu D. Dreptul comerțului internațional. Partea specială. București: Editura Lumina Lex, 2000. 656 p.

12. Mircea N. Costin, Deleanu Sergiu. Dreptul comerțului internațional. Vol. II. București: Editura Lumina Lex, 1995. 270 p.

13. Principes relatifs aux contrats du commerce international. Rome: Unidroit, 1994. 263 p.

14. Rouhette G., I. de Lamberterie, Tallon D., Witz C. Principes du Droit Européen du Contrat. Paris: Société de Législation Comparée, 2003. 655 p.

15. Sitaru Dragoș-Alexandru. Dreptul comerțului internațional. Tratat. Partea Generală. București: Editura Lumina Lex, 2004. 887 p.

16. Tourneau Le Ph., Cadiet L. Droit de la responsabilité et des contrats. Paris: Dalloz Action, 2003. 1236 p.

17. Viney G. Rapport de synthèse. In: Les clauses limitatives ou exonératoires de responsabilité en Europe. Paris: LGDJ, 1991, p. 344-346.

Copyright© Cristina CARAUS, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea de Stat din Moldova.

Cabinetul Avocatului „Caraus Cristina”,
bd. Dacia, 16/2, mun. Chișinău, MD-2043.

Tel: (+373) 22 767940 / (+373) 69875999

E-mail: cristinacarus88@gmail.com;
cristinacarus@yahoo.com.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 94-108.

ISSN 1857-1999

Submitted: 17. 11. 2013 | Accepted: 15.12. 2013 | Published: 15.03. 2014

**TRIBUNA TINERILOR CERCETĂTORI
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**REGLEMENTĂRI NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE PRIVIND INTERZICEREA
DISCRIMINĂRII FEMEILOR ÎN CADRUL RAPORTURILOR JURIDICE DE MUNCĂ**

**NATIONAL AND INTERNATIONAL REGULATIONS ON PROHIBITION
OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN WITHIN THE EMPLOYMENT
RELATIONSHIPS**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ, ЗАПРЕЩАЮЩИЕ
ДИСКРИМИНАЦИЮ ЖЕНЩИН В СФЕРЕ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ**

MACOVEI Tatiana* / MACOVEI Tatiana / МАКОВЕЙ Татьяна

ABSTRACT:

**NATIONAL AND INTERNATIONAL REGULATIONS ON PROHIBITION OF DISCRIMINATION
AGAINST WOMEN WITHIN THE EMPLOYMENT RELATIONSHIPS**

Ensuring equality of women and men in the field of employment relationships by prohibiting discrimination, by ensuring equal pay for women and men, by ensuring equal conditions of access to employment, by creating favorable working conditions for women, as well as the implementation of functional policies aimed to ensure the balance between professional life and family are important objectives of the majority of countries of the world, as well as of relevant international organizations.

Women have been always discriminated and still continue to be discriminated in the labour market, for this reason most countries have adopted the proper legislation aimed to ensure equal opportunities for men and women to exercise their right to work without any discrimination based on sex.

The present scientific article outlines the main provisions of the international and national regulations on ensuring the equality between men and women in the labour market. It also analyses the discriminatory actions of the employer against women in recruitment, during the employment relationships, as well as on termination of the employment relationships.

It is welcomed the application of differential treatment and affirmative actions for women, as they result from the special care of the state towards women.

The aforementioned determines the actuality of the research.

Key words: *women, equal rights, direct discrimination, indirect discrimination, labour market.*

JEL Classification: K33, K41, F55

* **MACOVEI Tatiana** – Magistru în drept, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **MACOVEI Tatiana** – Master of law, lecturee, Law Faculty, The State University of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **МАКОВЕЙ Татьяна** – Магистр права, преподаватель, факультет права, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

НАЦИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ, ЗАПРЕЩАЮЩИЕ ДИСКРИМИНАЦИЮ ЖЕНЩИН В СФЕРЕ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Обеспечение равенства женщин и мужчин в условиях труда путём запрета дискриминаций, обеспечением равной оплаты труда женщин и мужчин, обеспечением равных условий доступа к занятости, созданием благоприятных условий труда для женщин, и осуществлением эффективной политики совмещения работы и семейной жизни являются важными целями для большинства стран и международных организаций в области труда.

Женщины всегда были дискриминированы на рынке труда и продолжают подвергаться этому и в настоящее время, по этой причине большинство стран приняло законодательство по обеспечению равных возможностей для мужчин и женщин, в виду реализации права на труд без какой-либо дискриминации по признаку пола.

В этой научной статье рассматриваются основные положения международных а также национальных правовых актов, касающихся обеспечения равенства женщин и мужчин на рынке труда. Анализируется проблема дискриминации по половому признаку, допущенная работодателем в отношении женщин при приёме на работу, в ходе трудовых отношений, а также при прекращении трудовых отношений.

Мы приветствуем применение дифференцированного обращения и позитивное отношение к женщинам, поскольку это вытекает из особого внимания государства в отношении статуса женщин.

Сказанное выше, определяет своевременность исследования.

Ключевые слова: женщины, равноправие, прямая дискриминация, косвенная дискриминация, рынок труда.

JEL Classification: K33, K41, F55

УДК: 341.64, 341.1, 341.645.5

REZUMAT:

REGLEMENTĂRI NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE PRIVIND INTERZICEREA DISCRIMINĂRII FEMEILOR ÎN CADRUL RAPORTURILOR JURIDICE DE MUNCĂ

Asigurarea egalității femeilor cu bărbații în domeniul relațiilor de muncă, prin interzicerea discriminării, prin asigurarea unei remunerații egale a femeilor cu bărbații, asigurarea condițiilor egale de acces în câmpul muncii, crearea condițiilor favorabile de muncă pentru femei, precum și implementarea de politici funcționale de asigurare a îmbinării vieții profesionale cu cea de familie reprezintă obiective importante în majoritatea statelor lumii, precum și a organizațiilor internaționale de profil.

Din toate timpurile femeile au fost și sunt în continuare discriminate pe piața forței de muncă, din aceste motive majoritatea statelor lumii au adoptat legislația necesară asigurării posibilităților egale pentru femei și bărbați de ași exercita dreptul la muncă în afara oricărei discriminări bazată pe criteriul de sex.

În prezentul articol științific sunt elucidate principalele prevederi ale actelor normative internaționale, cât și a celor naționale privind asigurarea egalității femeilor cu bărbații pe piața forței de muncă. Sunt analizate acțiunile discriminatorii după criteriul de sex efectuate de angajator în privința femeilor atât la angajare, pe parcursul desfășurării relațiilor de muncă, precum și la încetarea raporturilor juridice de muncă.

Sunt binevenite aplicarea tratamentelor diferențiate și acțiunilor afirmative în privința femeilor, deoarece ele rezultă din grija deosebită a statutului față de femei.

Cele expuse mai sus determină actualitatea temei de cercetare.

Cuvinte cheie: femei, egalitate de drepturi, discriminare directă, discriminare indirectă, piața muncii.

JEL Classification: K33, K41, F55

CZU: 341.64, 341.1, 341.645.5

Definiția discriminării.

Dreptul la muncă se consideră unul din drepturile fundamentale și inalienabile ale omului, deoarece pentru majoritatea persoanelor

munca – este unica sau principala sursă de venit

și existență. Art. 43 din Constituția¹ Republicii Moldova stipulează că „orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”.

Realizarea dreptului la muncă a femeilor și a bărbaților trebuie să se facă în afara oricărei discriminări, asigurându-se deplina egalitate în drepturi a tuturor persoanelor în fața legii, iar statul trebuie să asigure mecanismul juridic necesar pentru protecția persoanelor împotriva oricărei discriminări. Femeile și bărbații trebuie să aibă posibilitatea exercitării nestingherite a capacității juridice de muncă în condițiile unui egalitarism total.

La nivel internațional documentul care marchează debutul unei noi etape în domeniul egalității gender este Declarația universală a drepturilor omului,² care în art. 7 prevede: „toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nici-o deosebire, dreptul la o egală protecție a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare”.

Art. 26 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice³ statuează: „toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nici-o discriminare, dreptul la o egală protecție a legii”.

Carta Națiunilor Unite,⁴ în articolele 1, 55 și 75, prevede de trei ori obligativitatea respectării drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului fără nici-o distincție de rasă, sex, limbă sau religie.

E.V. Seagrovet susține că „Carta ONU, fiind unul dintre documentele centrale ale dreptului internațional, care acționează la nivel universal, creează baza pentru elaborarea unor prevederi

clare și cuprinzătoare care fixează principiul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, principiul nondiscriminării pe motiv de sex, principiul egalității gender (ultimul reprezentând baza elaborării tuturor normelor din cadrul instituției respective)”.⁵

La general prin „discriminare” (din latină *discriminatio*) se înțelege tratamentul inegal, defavorizat al indivizilor, al categoriilor de indivizi sau al grupurilor umane, pe bază de diverse criterii, cum ar fi apartenența etnică, rasială, religioasă etc.⁶

Autorii, Nicolai Romandaș și Eduard Boișteanu,⁷ definesc discriminarea ca fiind „tratamentul diferențiat aplicat unei persoane în virtutea apartenenței, reale sau presupuse, a acesteia la un anumit grup social”.

Convenția nr. 111 a Organizației Internaționale a Muncii privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei,⁸ în art. 1 prevede că prin termenul discriminare se înțelege:

a) orice diferențiere, excludere sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, sex, religie, convingeri politice, ascendență, națională sau origine socială, care are ca efect să suprimă sau să știrbească egalitatea de posibilități sau de tratament în materie de ocupare a forței de muncă și de exercitare a profesiei;

b) orice altă diferențiere, excludere sau preferință având ca efect suprimarea sau știrbirea egalității de posibilități sau de tratament în materie de ocupare a forței de muncă și exercitare a profesiei, care ar putea fi specificată de către statul membru interesat după consultarea organizațiilor reprezentative ale celor care angajează și a organizațiilor lucrătorilor, dacă acestea există, precum și a altor organisme competente.

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

² Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 27.07.1990, publicată în ediția oficială Tratatate Internaționale. 1998, Vol. I, p. 9.

³ Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966, ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, publicată în: Tratatate internaționale. Chișinău, 1998, Vol. I, p. 30.

⁴ Carta Națiunilor Unite din 26.06.1945, adoptată la San Francisco, în vigoare pentru Republica Moldova din 20.03.1992, publicată în: Tratatate internaționale. 2001, Vol. XXVI, p. 5-54.

⁵ Сягровец Е.В. Формирование института международной защиты прав женщин. В: Проблемы управления. 2007, №2 (23), с. 145.

⁶ Dicționar Explicativ Ilustrat al Limbii Române. Chișinău: ARC, 2007. 2280 p.

⁷ Romandaș Nicolai, Boișteanu Eduard. Dreptul muncii, manual. Chișinău: Reclama SA, 2007, p. 43.

⁸ Convenția privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei nr. 111 din 25 iunie 1958, Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 593-XIII din 26 septembrie 1995. Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Vol. XX. Chișinău, 1999, p. 53.

În Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁹ interzicerea discriminării este prevăzută în termeni largi în art. 14. Art. 1 al Protocolului nr. 12 la Convenție este intitulat „Interzicerea generală a discriminării”, iar la pct.1 se prevede: exercitarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie să fie asigurată fără nici o discriminare bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau oricare altă situație.

În ceea ce ne privește noi definim „discriminarea” drept acțiunea nejustificată prin care unele persoane sunt tratate diferit comparativ cu alte persoane, în virtutea apartenenței sale reale sau presupuse la un grup social, prin lipsirea acestora de anumite drepturi legitime, având la bază diferite criterii de discriminare cum sunt: sexul, vârstă, averea, rasa, culoare, religia, apartenența politică sau sindicală, dezabilitate sau orice alt criteriu similar, care are ca scop sau efect distrugerea sau compromiterea recunoașterii, folosirii sau exercitării în condiții de egalitate a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei.

Noțiunile enunțate mai sus definesc discriminarea la general aplicabilă în orice domeniu. Criteriile în baza cărora poate avea loc discriminarea au caracter diferit, iar pentru studiul de față prezintă interes discriminarea după criteriul de sex în domeniul relațiilor de muncă.

Convenția ONU asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei¹⁰ (în continuare – CEDAW) definește *discriminarea după criteriul de sex* ca fiind „orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și a libertăților

fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau în orice alt domeniu”.

Art. 6, 7 și 10 ale Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale consacră egalitatea în cadrul relațiilor de muncă și anume cu privire la încadrarea în muncă, remunerarea egală a femeilor și a bărbaților pentru aceeași muncă, dar prevede și aplicarea tratamentelor diferențiate pentru salariatele gravide.

La nivelul Uniunii Europene au fost adoptate mai multe acte cu referință la discriminare.

O directivă primară a Uniunii Europene care viza în mod direct principiul egalității de tratament între femei și bărbați în domeniul raporturilor juridice de muncă era Directiva 76/207/CEE¹¹ privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la locurile de muncă, la formare și la promovare profesională, precum și la condiții de muncă. Directiva 76/207/CEE a adus o contribuție importantă în legislația comunității europene privind egalitatea între femei și bărbați, a fost clarificat conceptual de discriminare prin definirea explicită a formelor de discriminare (discriminare directă și indirectă, hărțuire, hărțuire sexuală și acțiunile care instigă la discriminare).

O altă directivă a Uniunii Europene este Directiva nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și în muncă¹² care prevede că discriminarea include:

(a) hărțuirea și hărțuirea sexuală, precum și orice tratament mai puțin favorabil cauzat de respingerea unor astfel de comportamente de

⁹ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55/502 din 21.08.1997.

¹⁰ Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată la 18 decembrie 1979, în vigoare din 3 septembrie 1981, aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 87-XIII din 28.04.1994, publicată în: ediția oficială Tratatate internaționale. 1998, Vol. I, p. 114.

¹¹ Directiva Consiliului 76/207/CEE din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă, publicată în: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 039, 14/02/1976, p. 0040-0042. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu>. (Vizitat la: 13.09.2013).

¹² Directiva nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și în muncă, publicată în: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 204/23 din 26.07.2006, p. 262-275; 05/vol. 8. [On-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:01:EN:HTML>. (Vizitat la: 05.03.2013).

către persoana respectivă sau de supunerea sa la acestea;

(b) îndemnul de a practica față de persoane discriminarea pe criteriul sexului;

(c) orice tratament mai puțin favorabil aplicat unei femei și determinat de sarcină sau de concediul de maternitate.

Un moment demn de luat în considerație este faptul că potrivit Directivei nr. 2006/54/CE principiul egalității de tratament între bărbați și femei nu poate fi redus numai la discriminarea pe criteriul apartenenței la un sex sau la altul ... acest principiu se aplică în egală măsură discriminărilor care își au originea în schimbarea sexului unei persoane. Deci potrivit articolului dat nu se admite discriminarea după criteriul de sex și în cazul în care persoana și-a schimbat sexul, aceasta întemeindu-se pe faptul că fiecare persoană este stăpân pe propriul corp și pe propriul destin. Respectiv, din punct de vedere juridic, se va lua în considerație sexul persoanei indiferent de faptul dacă aceasta și-a schimbat sau nu sexul.

La nivel național interzicerea discriminării în sfera raporturilor de muncă este prevăzută de mai multe acte normative.

Codul muncii¹³ (CM – în continuare) al Republicii Moldova (RM – în continuare) interzice discriminarea prin art. 8, în care se prevede: în cadrul raporturilor de muncă acționează principiul egalității în drepturi a tuturor salariaților. Orice discriminare, directă sau indirectă, a salariatului pe criterii de **sex**, vârstă, rasă, culoare a pielii, etnie, religie, opțiune politică, origine socială, domiciliu, handicap, infectare cu HIV/SIDA, apartenență sau activitate sindicală, precum și pe alte criterii nelegate de calitățile sale profesionale este interzisă.

Art. 10 al CM face referire la drepturile și obligațiile angajatorului, iar cele referitoare la asigurarea egalității între femei și bărbați în cadrul raporturilor juridice de muncă sunt:

a) lit. f¹) să asigure egalitatea de șanse și de tratament tuturor persoanelor la angajare potrivit profesiei, la orientare și formare profesională, la promovare în serviciu, fără nici un fel de discriminare;

b) lit. f²) să aplice aceleași criterii de evaluare a calității muncii, de sancționare și de concediere;

c) lit.f⁴) să asigure condiții egale, pentru femei și bărbați, de îmbinare a obligațiilor de serviciu cu cele familiale;

d) lit. g) să asigure o plată egală pentru o muncă de valoare egală.

Legea RM cu privire la asigurarea egalității¹⁴ definește discriminarea drept orice deosebire, excludere, restricție ori preferință în drepturi și libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, precum și susținerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, stipulate de prezenta lege sau pe criterii presupuse.

Legea tratează diferite aspecte ale discriminării din diverse domenii ale vieții sociale, iar art. 7 se referă la interzicerea discriminării în sfera muncii. Astfel, alin. (2) al art. 7 prevede o serie de acțiuni ale angajatorului calificate drept discriminatorii:

a) plasarea anunțurilor de angajare cu indicarea condițiilor și criteriilor care exclud sau favorizează anumite persoane;

b) refuzul neîntemeiat de angajare a persoanei;

c) refuzul neîntemeiat de admitere a unor persoane la cursurile de calificare profesională;

d) remunerarea inegală pentru același tip și/sau volum de muncă;

e) distribuirea diferențiată și neîntemeiată a sarcinilor de lucru, fapt ce rezultă din acordarea unui statut mai puțin favorabil unor persoane;

f) hărțuirea;

g) orice altă acțiune care contravine prevederilor legale.

O altă obligație impusă în sarcina angajatorului prin legea asigurării egalității este de a amplasa în locuri accesibile pentru toți salariații prevederile legale care garantează respectarea egalității de șanse și de tratament la locul de muncă (art. 7 alin. (4)).

Legea RM cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați¹⁵ definește *discriminare după criteriul de sex* drept orice deosebire, excepție, limitare ori preferință având drept scop ori consecință limitarea sau

¹⁴ Legea RM nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.103/355 din 29.05.2012.

¹⁵ Legea nr. 5-XVI cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați din 09.02.2006, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50/200 din 24.03.2006.

¹³ Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 154-XV din 28.03.2003, publicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162/648 din 29.07.2003.

intimidarea recunoașterii, exercitării și implementării pe bază de egalitate între femei și bărbați a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pe lângă prevederile ce țin de egalitatea sexelor în diferite domenii ale vieții sociale, legea conține și prevederi concrete în sfera raporturilor juridice de muncă. Art. 10 alin. (3) al legii prevede obligațiile angajatorului în sfera asigurării egalității între femei și bărbați în sfera raporturilor juridice de muncă și anume:

a) să asigure egalitatea de șanse și de tratament tuturor persoanelor la angajare potrivit profesiei, la perfecționare profesională, la promovare în serviciu, fără discriminare după criteriul de sex;

b) să aplice aceleași criterii de evaluare a calității muncii, de sancționare și de concediere;

c) să asigure remunerare egală pentru munci de valoare egală;

d) să întreprindă măsuri de prevenire a hărțuirii sexuale a femeilor și bărbaților la locul de muncă, precum și a persecutării pentru depunere în organul competent a plângerilor împotriva discriminării;

e) să asigure condiții egale pentru femei și bărbați de îmbinare a obligațiilor de serviciu cu cele familiale;

f) să introducă în regulamentul de organizare și funcționare a unității dispoziții pentru interzicerea discriminărilor după criteriul de sex.

Novator în cuprinsul legii date este faptul că sunt prevăzute acțiuni concrete ale angajatorului care au caracter discriminatoriu după criteriul de sex. Evident că angajatorii pot efectua diferite acțiuni discriminatorii ale femeilor, unele cu caracter direct, altele cu caracter indirect, iar în lege sunt indicate opt acțiuni ale angajatorului considerate discriminatorii în sfera raporturilor juridice de muncă și anume (art. 11 alin.(1)):

a) plasarea anunțurilor de angajare cu cerințe și criterii ce presupun priorități pentru unul dintre sexe, cu excepția cazurilor specificate la art.5 alin. (6) lit. c) al legii date (sunt în discuție anunțurile speciale de angajare a persoanelor de un anumit sex la locurile de muncă în care, datorită naturii sau condițiilor particulare de prestare a muncii prevăzute de lege, particularitățile de sex sunt determinante);

b) refuzul neîntemeiat de angajare a persoanelor de un anumit sex;

c) stabilirea pentru angajați, în funcție de sex, a unui program de lucru mai favorabil, cu excepția cazurilor stipulate de legislație;

d) refuzul neîntemeiat de a admite, în cadrul programului de perfecționare profesională, o persoană pe motiv de sex, modificarea ori rezilierea contractului de muncă sau angajarea pe același motiv;

e) aplicarea după criteriul de sex a unor condiții diferite de remunerare pentru munci de valoare egală;

f) distribuirea diferențiată, după criteriul de sex, a sarcinilor de muncă având ca urmare atribuirea unui statut mai puțin favorabil;

g) crearea de impedimente ori condiții adverse persoanei care a depus în organul competent plângere împotriva discriminării după criteriul de sex;

h) solicitarea neîntemeiată a informației despre starea civilă a candidaților.

Deși este salutabil faptul că în lege sunt indicate acțiunile discriminatorii după criteriul de sex, regretabil este faptul că legea indică doar câteva acțiuni discriminatorii ale angajatorului, abordând o manieră exhaustivă de indicare a acțiunilor discriminatorii ale angajatorului. Ar fi fost mai bine dacă legiuitorul lăsa o listă deschisă pentru acțiunile angajatorului cu caracter discriminatoriu, putându-se astfel indica și alte cazuri discriminatorii. Din expunerea dată a art. 11 alin. (1) al Legii nr. 5/2006 rămân în afara ariei de aplicare o serie de alte acțiuni discriminatorii ale angajatorului cum sunt: acordarea unui tratament mai puțin favorabil salariatelor gravide sau a celor cu copii mici, stabilirea salariilor diferite între angajații full-time și cei part-time în condițiile în care majoritatea salariaților cu timp de muncă parțial sunt femei, stabilirea condițiilor de acces la anumite posturi prin impunerea unui stagiu neîntrerupt de muncă, acesta din urmă afectează în special femeile tinere și cele aflate la vârsta reproductivă etc.

Nu excludem faptul că dacă o femeie va dovedi că a fost discriminată în baza altor cazuri decât cele stabilite la art. 11 alin. (1) al Legii nr. 5/2006, aceste pretenții vor fi admise, doar că în aceste cazuri se creează bariere în apărarea drepturilor femeilor discriminate și va trebuie să se recurgă la argumentarea discriminării în baza altor legi, inclusiv a art. 8 al Codului muncii.

În opinia noastră *discriminarea după criteriul de sex în domeniul relațiilor de muncă* reprezintă acele diferențieri, excluderi sau preferințe operate în privința unor salariați raportat la criteriul de gen – bărbat sau femeie. Cu titlu de exemplu enunțăm următoarele situații: refuzul de a angaja o femeie gravidă, acordarea unui salariu mai mic femeilor decât bărbaților pentru prestarea aceleiași munci etc.

Tipurile de discriminare.

Discriminarea poate fi de mai multe tipuri: discriminare individuală și discriminare colectivă, discriminare pe verticală și discriminare pe orizontală, discriminare directă și indirectă etc.

În cele ce urmează noi vom pune accent pe discriminarea directă și indirectă a femeilor în cadrul raporturilor juridice de muncă, acestea fiind cele mai relevante tipuri de discriminări care ridică probleme în practică.

Discriminarea directă

Discriminarea directă a femeilor în cadrul raporturilor juridice de muncă este, cu regret, un fenomen destul de des întâlnit. Definierea discriminării directe o găsim atât în literatura de specialitate, cât și în diverse acte normative. În continuare propunem spre atenție definierea discriminării directe la general și a celei după criteriul de sex în particular.

Discriminarea directă după criteriul de sex, potrivit legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, este orice acțiune care, în situații similare, discriminează o persoană în comparație cu o altă persoană de alt sex, inclusiv din cauza sarcinii, maternității sau paternității.

Directiva nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și în muncă definește discriminarea directă după criteriul de sex drept: situația în care o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil din cauza sexului în comparație cu o altă persoană care este, a fost sau ar fi într-o situație comparabilă.

Noi definim discriminarea directă după criteriul de sex în domeniul relațiilor de muncă drept aplicarea intenționată a unui tratament mai puțin favorabil în privința unei persoane sau a unui grup de persoane de același sex, aflate în raporturi juridice de muncă, cu scopul limitării

folosirii drepturilor și libertăților în condiții de egalitate juridică cu celălalt sex.

Exemple de discriminare directă a femeilor în câmpul muncii pot servi:

- un proprietar de magazin refuză să angajeze femei în calitate de șofer în condițiile în care femeile date au o calificare corespunzătoare;
- refuzul de angajare a unei femei pe motiv de graviditate;
- două persoane (bărbat și femeie) care ocupă același post și au aceiași pregătire profesională primesc salarii diferite;
- un angajator menționează că numai bărbații pot solicita locul de muncă scos la concurs, deși activitatea respectivă ar putea fi efectuată în aceleași condiții și de femei;
- ordinele emise de angajator cu privire la formarea profesională continuă doar a salariaților-bărbați nu și a salariatelor-femei;
- avansarea pe linie profesională doar a bărbaților nu și a femeilor, mai cu seama a femeilor gravide etc.

Discriminarea directă după criteriul de sex intervine atunci când o persoană de un anumit sex (femeie/bărbat) este tratată mai puțin favorabil decât o altă persoană de celălalt sex. Pentru a se proba o asemenea discriminare este necesară identificarea unei situații comparabile, respectiv, trebuie să se găsească o persoană a cărei situație poate fi comparată cu situația celei care susține că este victimă a discriminării. Spre exemplu, o plângere a unei femei care afirmă că primește un salariu „mai mic” nu poate fi catalogată drept o plângere pe motive de discriminare decât dacă se poate demonstra că salariul este mai mic decât cel al unui bărbat care îndeplinește aceeași muncă sau o muncă de valoare egală la același angajator.

Deci, obligatoriu, pentru a dovedi discriminarea este necesar un „*termen de comparație*”, adică o persoană aflată în circumstanțe foarte similare, iar principala diferență dintre cele două persoane supuse comparării este „*criteriul protejat*”, care în cazul nostru este criteriul de „*sex*”.

În fiecare caz pentru a se dovedi un caz de discriminare directă salariața-femeie trebuie să arate că a fost supusă unui tratament diferențiat, fiind astfel obligată să indice un comparator sau o situație analogică. Asigurarea unei situații analogice, deseori însă, poate constitui o problemă în administrarea cazului, deoarece reclamantele nu aduc probe veridice sau altfel

spus situația analogică nu este aplicabilă cazului. Cu privire la aspectul dat invocăm următoarea hotărâre a Curții Europene de Justiție (CEJ– în continuare) în cazul *Debra Allonby vs Accrington & Colegiul Rossendale și alții (Regatul Unit)*¹⁶: cauza vizează o plângere a unei femei, doamna Allonby, care lucrase la un colegiu în calitate de lector în baza unui contract de muncă pe perioadă determinată, iar după expirarea duratei acestuia contractul de muncă nu a fost prelungit. Aceasta a început să lucreze ulterior la o societate care asigură lectori pentru instituțiile de învățământ (un fel de contract similar muncii prin agent de muncă temporară), iar această societate a trimis-o pe reclamantă să lucreze la fostul colegiu al acesteia. La colegiu doamna Allonby îndeplinea aceleași muncă, însă salariul pe care îl primea era mai mic decât pe cel care îl primea când era plătită direct de către colegiu. Reclamanta a acționat în judecată colegiul pentru discriminare salarială după motivul de sex, indicând că bărbații care erau plătiți de colegiu aveau un salariu mai mare. CEJ, examinând cauza, a stabilit că lectorii de sex masculin nu se aflau într-o situație comparabilă cu doamna Allonby, deoarece colegiul nu era răspunzător pentru stabilirea nivelului remunerației nici pentru lectorii de sex masculin pe care îi angaja în mod direct, nici pentru reclamantă, care era angajată de o societate externă. Prin urmare, aceștia nu se aflau într-o situație suficient de similară.

Însă există situații când o astfel de comparație este irelevantă sau neadecvată, cum ar fi încercarea de a compara femeile însărcinate cu bărbații.¹⁷ În contextul dreptului Uniunii Europene, ilustrate prin jurisprudența CEJ, s-a statuat principiul potrivit căruia nu este necesar să se găsească un „termen de comparație”, în situația în care prejudiciul suferit de o salariată se datorează faptului că este gravidă. Situația dată este reflectată de cauza Elisabeth Johanna Pacifica Dekker vs Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV Centrum) Plus.¹⁸

¹⁶ Cauza Debra Allonby vs Accrington & Colegiul Rossendale și alții, cauza C-256/01 [2004] RJ I-873 din 13.01. 04. [On-line]: <http://curia.europa.eu/juis/liste.jsf>. (Vizitat la: 08.03.13).

¹⁷ New South Wales Law Reform Commission. In: Review of the Anti-Discrimination Act, 1977 (NSW), Discussion Paper 30, 1993, p. 64.

¹⁸ Cauza Elisabeth Johanna Pacifica Dekker vs Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV Centrum) Plus, cauza nr. 177/88 sin 08.11.1990. [On-line]: [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994J0013:EN:HTML)

Speța dată vizează o plângere a doamnei Dekker, care a candidat la postul de educator la un centru de formare pentru tinerii adulți. La 15.06.1981 ea a informat comisia de recrutare că este însărcinată în trei luni de zile, iar prin scrisoarea din 10.07.1981 ea a fost informată că nu va fi angajată. Motivul refuzului de angajare a fost faptul că potrivit legilor aplicabile, angajatorul ar fi fost obligat să-i plătească indemnizații pentru concediul de maternitate, însă aceste indemnizații nu îi vor fi returnate angajatorului de către fondul social pe motiv că incapacitatea de muncă a survenit înainte de 6 luni de muncă. Curtea a decis că angajatorul a încălcat principiul egalității de tratament enunțat la art. 2 alin. (1) și art. 3 alin. (1) din Directiva 76/207 privind punerea în practică a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ce privește accesul la locuri de muncă accesul la locuri de muncă, la formarea și la promovarea profesionale și condițiile de muncă, când a refuzat să încheie un contract de muncă cu o candidată gravidă, pe care el o considerase aptă să exercite activitatea în cauză, în condițiile în care refuzul de angajare a fost o urmare a posibilelor consecințe, păgubitoare pentru angajator, ale angajării unei femei însărcinate. Refuzul angajatorului întemeiat pe regulile impuse de autoritățile publice în ceea ce privește indemnizațiile în caz de incapacitate de muncă nu pot servi în calitate de refuz întemeiat de a angaja o femeie gravidă. În același context CEJ a mai enunțat că nu are relevanță juridică că la postul respectiv nu a candidat vre-un bărbat de sex masculin, deoarece oricum suntem în prezența unei discriminări pe motiv de sex.

Într-o altă hotărâre a CEJ și anume *P.S. și Consiliul comitatului Cornwall*,¹⁹ reclamanta se afla în cursul unui proces medical de schimbare a sexului din bărbat în femeie, atunci când a fost concediată de către angajatorul său. CEJ a stabilit că respectiva concediere a constituit un tratament nefavorabil. Privitor la termenul de comparație relevant, CEJ a afirmat că „în cazul în care o persoană este concediată pe motivul că acesta sau aceasta intenționează să se supună sau s-a supus unui proces de schimbare de sex, acesta sau

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61988CJ0177:EN:PDF>. (Vizitat la: 08.03.2013).

¹⁹ Cauza P./S. și Consiliul comitatului Cornwall, cauza C-13/94 [1996] RJ I-2143, din 30.04.96. [On-line] <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994J0013:EN:HTML>. (Vizitat la: 14.08.2013).

aceasta este tratată în mod nefavorabil prin comparație cu persoanele având sexul căruia acesta sau aceasta era considerată ca aparținând înainte de a se supune schimbării de sex”. În ceea ce privește motivele, deși nu s-a putut demonstra că reclamanta a fost tratată diferit deoarece era bărbat sau femeie, s-a putut demonstra că tratamentul diferențiat s-a bazat pe criteriul sexului acesteia.

În concluzie susținem că discriminarea directă nu trebuie admisă și toți subiecții de drept sunt obligați să nu o aplice personal, precum și să-i împiedice pe alții de a discrimina, deoarece într-o societate democratică principiul egalității persoanelor în fața legii constituie un fundament juridic important, fără de care nu se poate obține progresul social.

Discriminarea indirectă

Discriminarea poate rezulta nu numai din aplicarea unui tratament diferit unor persoane aflate în situații similare (discriminare directă), ci și din aplicarea aceluiași tratament unor persoane aflate în situații diferite (discriminare indirectă). În cazul discriminării indirecte accent se pune nu pe tratamentul diferențial, ci pe efectele acestui tratament.

Potrivit unor autori discriminarea directă tinde să se focalizeze pe dezavantajul pe care îl suferă o persoană în mod individual, iar noțiunea de discriminare indirectă se concentrează mai mult asupra unui grup dezavantajat. Totuși, aceasta nu înseamnă că discriminarea directă are loc numai față de persoane fizice, iar discriminarea indirectă – numai față de colectivități.

Potrivit art. 2 al Directivei nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și în muncă discriminare indirectă este situația în care o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră ar dezavantaja în special persoanele de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex, în afară de cazul în care această dispoziție, acest criteriu sau această practică este justificată în mod obiectiv de un scop legitim, iar mijloacele pentru a atinge acest scop sunt corespunzătoare și necesare.

Potrivit Directivei 97/80/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei în

cazurile de discriminare pe motive de sex²⁰ discriminarea indirectă implică tratamentul care, aparent, este neutru sau corect, însă care are efectul de a dezavantaja un grup particular.

Discriminarea indirectă intervine atunci când o dispoziție, un criteriu, o practică, aparent neutră, dezavantajează o proporție semnificativă mai ridicată de persoane de un anumit sex, cu excepția cazului în care acea dispoziție, criteriu sau practică este adecvată și necesară și poate fi justificată de factori obiectivi care nu au legătură cu sexul.

Legea RM cu privire la asigurarea egalității definește discriminarea indirectă drept orice prevedere, acțiune, criteriu sau practică aparent neutră care are drept efect dezavantajarea unei persoane față de o altă persoană în baza criteriilor stipulate de prezenta lege, în afară de cazul în care acea prevedere, acțiune, criteriu sau practică se justifică în mod obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluiași scop sunt proporționale, adecvate și necesare.

Iar Legea RM cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați definește discriminare indirectă după criteriul de sex drept orice acțiune, regulă, criteriu sau practică identică pentru femei și bărbați, dar cu efect ori rezultat inegal pentru unul dintre sexe, cu excepția acțiunilor afirmative.

Noi definim discriminarea indirectă după criteriul de sex în domeniul relațiilor de muncă drept orice prevedere, criteriu sau practică aparent neutră care dezavantajează o persoană sau un grup de persoane de același sex în raport cu celălalt sex, în afara cazului în care aceste prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a acestui scop sunt adecvate și necesare.

În baza definițiilor enunțate mai sus distingem următoarele elemente ale discriminării indirecte după criteriul de sex în domeniul relațiilor de muncă:

a) *O regulă, un criteriu sau o practică neutră.* Acest criteriu indică asupra faptului că norma juridică aplicabilă raportului juridic de muncă la prima vedere pare absolut neutră din punct de vedere gender, indicând asupra faptului că ea se aplică în egală măsură atât femeilor, cât

²⁰ Directiva Consiliului 97/80/CE din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei în cazurile de discriminare pe bază de sex. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu>. (Vizitat la: 12.09.2013).

și bărbaților. Însă ceea ce face diferența sunt efectele pe care le produce aplicarea normei juridice în practică, acestea purtând un caracter discriminatoriu. În cauza *Schönheit*,²¹ CEJ a stabilit discriminarea indirectă a salariaților atunci când li s-a stabilit pensia pentru limită de vârstă. Astfel la prima vedere părea totul legal și nediscriminatoriu în faptul că femeile aveau pensii mai mici, considerându-se că diferențele de pensii se datorau timpului petrecut la locul de muncă. Însă ulterior s-a stabilit că aproximativ 88 la sută dintre lucrătorii cu jumătate de normă erau femei, iar pentru salariații angajați cu jumătate de normă la calculul pensiilor s-a luat în calcul o altă formulă de calcul decât cea utilizată pentru salariații angajați cu timp de muncă complet, ceea ce a dus la stabilirea unor pensii mai mici pentru salariații angajați cu timp de muncă parțial, iar această situație a fost calificată drept discriminare indirectă.

b) *Regula, criteriul sau practica afectează un grup definit (femeile) de un „criteriu protejat”(sexul) într-o manieră pronunțat nefavorabilă.* Deci prin acțiunea de discriminare femeile, în calitatea lor de grup protejat, sunt plasate într-o poziție dezavantajoasă. Aceasta este și caracteristica prin care discriminarea indirectă diferă de discriminarea directă, respectiv prin faptul că deplasează accentul de pe tratamentul diferențiat pentru a analiza efectele diferențiate.

De obicei, pentru a se dovedi efectele discriminării indirecte se recurge la statistici, care trebuie, clar, să indice asupra faptului că grupul protejat (femeile) în procent relativ mare este afectat în mod disproporționat prin comparație cu cei aflați într-o situație similară (bărbații). Cu referire la grupurile protejate fie ele femei, fie ele bărbați CEJ, de obicei, folosește următoarele sintagme: „pentru a fi prezumate discriminatorii măsura trebuie să afecteze un număr mult mai mare de femei decât de bărbați” sau „un procent semnificativ mai mic de bărbați decât de femei”.²²

²¹ Cauza Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main și Silvia Becker/Land Hessen, cauze conexate C-4/02 și C-5/02 [2003] RJ I-12575 din 23.10.03. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002J0004:RO:NOT>. (Vizitat la: 12.09.2013).

²² Cauza Nimz c. Freie und Hansestadt gamburg, cauza C 184/89 (1991) RJ I-2591, din 27.06.1991. [On-line]: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!pro

c) *Efectele discriminatorii se analizează în comparație cu alte grupuri aflate în situații comparabile.* Obligatoriu pentru invocarea discriminării indirecte, ca și în cazul discriminării directe, este necesar să se găsească un termen de comparație pentru a stabili dacă efectul regulii, al criteriului sau al practicii respective este semnificativ mai nefavorabil decât cele resimțite de alte persoane aflate într-o situație similară. În acest caz persoanele aflate în situații similare vor fi femeile-salariați în raport cu bărbații-salariați.

Discriminarea indirectă a femeilor la locul de muncă în raport cu bărbații este mai subtilă și mai greu de identificat, deoarece acțiunile discriminatorii ale angajatorului se ascund sub paravanul aparenței de neutralitate. Pentru a stabili dacă acțiunea angajatorului poartă un caracter discriminatoriu indirect trebuie să se răspundă la o simplă întrebare: ar putea o femeie care nu îndeplinește condiția impusă de angajator să presteze munca în cauză la același nivel cu bărbatul și să aibă aceleași performanțe? Dacă răspunsul este afirmativ, atunci acțiunea angajatorului are un caracter discriminatoriu indirect.

Exemple de discriminare indirectă pot servi:

a) între salariul angajaților full-time și al celor part-time există o diferență substanțială care nu are la bază duratele diferite ale timpului de muncă, ci criteriul sexului în condițiile în care angajații part-time sunt exclusiv sau predominant femei;

b) un bărbat și o femeie sunt plătiți în mod diferit, deoarece au fost angajați în poziții diferite, deși aveau aceeași pregătire profesională;

c) o reglementare tarifară prevede, fără a face referire la timpul de muncă parțial, neacordarea unor bonusuri la salariu pentru salariații cu timp de muncă parțial, în condițiile în care majoritatea salariaților angajați cu timp de muncă parțial sunt femei;

d) impunerea condiției pentru a accede la un post de muncă a unui termen special de vechime în muncă neîntrerupt, spre exemplu 5 sau 7 ani, se discriminează în acest caz femeile tinere aflate la vârsta reproductivă comparativ cu bărbații;

e) refuzul angajării unei femei pe motiv de lipsă a livretului militar în condițiile în care pentru munca respectivă prezența livretului militar cu este obligatorie etc.

http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!pro!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61989J0184. (Vizitat la: 13.09.2013).

Trebuie să menționăm că aplicarea normelor diferite în privința femeilor nu constituie în toate cazurile de discriminare, fiind în discuție tratamentele diferențiate și acțiunile afirmative aplicate în privința femeilor.

Scopul țintă al acțiunilor afirmative este de a crește proporția femeilor în acele domenii ale pieții muncii unde femeile sunt subreprezentate numeric²³. Acțiunile afirmative sunt permise de lege, astfel art. 9 alin. (2) al Legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați prevede: angajatorul va efectua angajarea prin metode care să asigure accesul egal al femeilor și al bărbaților la muncă, inclusiv prin acțiuni afirmative.

Acțiunile afirmative în privința femeilor în sfera muncii au un caracter temporar și vor fi menținute până în momentul în care va fi asigurată incluziunea socială a femeilor în acele domenii în care ele nu sunt reprezentate sau sunt reprezentate doar în mod incidental.

Însă tratamentele diferențiate se referă la aplicarea normelor speciale privind protecția femeilor, cu deosebire referitor la sarcină și lăuzie. Se referă la tratamentele diferențiate garanțiile juridice care interzic atragerea femeilor la anumite munci, cum sunt cele cu condiții de muncă grele și vătămătoare (spre exemplu: fabricarea tutunului și mahorcii, alcătuirea partide-vagoane de tutun, aromatizarea și ambalarea manuală a tutunului etc.).

Codul muncii garantează pentru femeile gravide și mamele care alăptează crearea unor condiții de muncă mai favorabile, excluzând influența factorilor de producție nocivi. Normele de CM cu referire la aspectul dat le găsim în art. 250 intitulat „Transferul la o muncă mai ușoară al femeilor gravide și al femeilor care au copii în vârstă de până la 3 ani” și anume:

(1) Femeilor gravide și femeilor care alăptează li se acordă, prin transfer sau permutare, în conformitate cu certificatul medical, o muncă mai ușoară, care exclude influența factorilor de producție nefavorabili, menținându-li-se salariul mediu de la locul de muncă precedent.

(2) Până la soluționarea problemei ce ține de acordarea unei munci mai ușoare care ar exclude influența factorilor de producție nefavorabili, femeile gravide vor fi scutite de îndeplinirea

obligațiilor de muncă, menținându-li-se salariul mediu pentru toate zilele pe care nu le-au lucrat din această cauză.

(3) Femeile care au copii în vârstă de până la 3 ani, în cazul când nu au posibilitate să-și îndeplinească obligațiile de muncă la locul lor de muncă, sunt transferate, în modul prevăzut de prezentul cod, la un alt loc de muncă, menținându-li-se salariul mediu de la locul de muncă precedent până când copilul împlinește vârsta de 3 ani.

Aplicarea tratamentelor diferențiate enunțate mai sus în privința salariatelor gravide sau a celor care au copii mici se justifică prin grija deosebită a statului față de viitorul acestei națiuni, prin susținerea natalității, precum și necesitățile sporite ale copiilor de vârstă fragedă de a fi îngrijiți de mamele lor.²⁴

Deosebirea dintre tratamentele diferențiate și acțiunile afirmative constau în faptul că primele au ca scop protejarea anumitor persoane față de care statul are o grijă deosebită, reieșind din anumite caracteristici cum sunt: protecția salariatelor gravide pe perioada gravidității și pe o anumită perioadă după naștere, interzicerea atragerii la munca suplimentară, fără acordul lor, a salariatelor care au copii în vârstă de până la 6 ani, interzicerea generală a anumitor munci la care nu sunt admise femeile, toate aceste tratamente diferențiate au ca scop protecția sănătății salariatelor femei. Pe când acțiunile afirmative au ca scop întreprinderea de măsuri specifice în favoarea salariatelor pentru reprezentarea lor în domenii unde ele sunt subreprezentate, astfel prin adoptarea acestor măsuri pot fi înlăturate dezavantajele existente, precum și prevenirea dezavantajelor iminente.

Dreptul la muncă cuprinde și posibilitatea, egală pentru toți, de a fi promovați în munca lor la o categorie superioară adecvată, cu luarea în considerare a duratei serviciului îndeplinit și a aptitudinilor fiecăruia. Femeilor le este mai greu să țină pasul cu bărbații în ascensiunea profesională și aceasta în mare parte pe motiv că femeile se confruntă cu o serie de stereotipuri pe piața forței de muncă. Maternitatea, grija față de copii și gospodărie constituie caracteristici care le fac pe femei să fie mai vulnerabile în fața angajatorului, în comparație cu bărbații, atunci

²³ Macovei Tatiana. Acțiunile afirmative aplicate în privința femeilor angajate în raporturi juridice de muncă. În: Revista Națională de Drept. 2012, nr. 11, p. 71-76.

²⁴ Macovei Tatiana. Aplicarea tratamentului diferențiat în privința femeilor în domeniul raporturilor juridice de muncă. În: Revista Națională de Drept. 2013, nr. 1, p. 64-68.

când doresc să opteze pentru un post de conducere.

Atunci când angajatorii organizează diferite sesiuni de formare continuă la locul de muncă criteriile de participare la astfel de programe trebuie să fie neutre din punct de vedere gender. Însă deseori angajatorii, neoficial, impun condiția „fără obligații familiale” pentru a fi acceptat într-un program de formare continuă sau avansare pe linie profesională, ceea ce exclude angajatele femei, care au o familie.

„Plafonul de sticlă” (the glass ceiling) este o expresie care a apărut în anul 1984 și care desemnează o barieră în calea promovării femeilor dincolo de middle-management. Acest concept denumește o serie de bariere invizibile, care îngreunează sau chiar fac imposibilă avansarea femeilor la posturile de conducere de nivel superior.

Femeile mai sunt discriminate pe piața forței de muncă și atunci când sunt remunerate. Discriminarea după criteriul de sex în ceea ce privește remunerarea constă în plata diferită acordată bărbaților și femeilor pentru o muncă egală sau pentru o muncă de valoare egală. Republica Moldova a adoptat cadrul normativ necesar pentru combaterea discriminării în domeniul salarizării. Codul muncii al Republicii Moldova în art. 128 prevede: „la stabilirea și achitarea salariului nu se admite nici o discriminare după criteriul de sex”, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, care prevede în art. 10, alin.(3) lit. c) că pentru asigurarea egalității între femei și bărbați angajatorul este obligat să asigure remunerare egală pentru munci de valoare egală etc.

Într-un studiu realizat de Academia de Studii Economice din Moldova și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței din 2007 intitulat „Situția femeilor pe piața forței de muncă”²⁵ se enunță că deși, unul din principiile de bază ale salarizării este salariu egal pentru muncă egală, femeile participante la sondaj recunosc că au fost, pe durata activității lor, discriminate din punct de vedere al remunerării muncii, acordându-le un salariu mai mic comparativ cu cel al bărbaților, pentru aceleași activități și efort depus. Această părere o împărtășesc circa 86% din respondente

și doar 14,2% au susținut că nu au sesizat acest fenomen pe durata activității lor.

Evitarea diferenței de remunerare dintre femei și bărbați face ca economia per ansamblu să fie mai profitabilă, deoarece competențele și talentele profesionale ale femeilor sunt necesare pentru dezvoltarea economică și socială a statului.²⁶

O ultimă idee pe care vrem să o reținem este că discriminarea femeilor este interzisă și atunci când încetează raporturile juridice de muncă, fiind interzisă concedierea pe motive de graviditate sau de existență a copiilor în vârstă de până la 6 ani.

În concluzie afirmăm că din păcate fenomenul discriminării femeilor pe piața muncii din Republica Moldova este unul răspândit, de aceea statul trebuie să-și asume angajamentul de a transpune în viață toate normele care interzic discriminarea femeilor pe piața muncii. Sunt binevenite tratamentele diferențiate aplicate salariatelor, iar acțiunile afirmative urmează a fi aplicate până se va asigura integrarea femeilor în toate domeniile pieții muncii unde ele sunt subreprezentate numeric.

Bibliografie:

1. Convenția privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei nr.111 din 25 iunie 1958, Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.593-XIII din 26 septembrie 1995, Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Vol. IX. Chișinău, 1999, p. 53.
2. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55/502 din 21.08.1997.
3. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată la 18 decembrie 1979, în vigoare din 3 septembrie 1981, aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.87-XIII din 28.04.1994, publicată în: ediția oficială Tratatate internaționale. Vol. I, 1998, p. 114.

²⁵ „Situția femeilor pe piața forței de muncă” (studiu) realizat de Academia de Studii Economice din Moldova și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de muncă Chișinău, 2007, p. 69-70.

²⁶ Macovei Tatiana. Cauzele remunerării diferite a femeilor și a bărbaților pe piața muncii din Republica Moldova. În: Revista Națională de Drept. 2013, nr. 5, p. 56-60.

4. Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 154-XV din 28.03.2003, publicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162/648 din 29.07.2003.
5. Cauza Debra Allonby vs Accrington & Colegiul Rossendale și alții, cauza C-256/01 [2004] RJ I-873 din 13.01. 04. [On-line]: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf>. (Vizitat la: 08.03.13).
6. Cauza Elisabeth Johanna Pacifica Dekker vs Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV Centrum) Plus, cauza nr. 177/88 sin 08.11.1990. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61988CJ0177:EN:PDF>. (Vizitat la: 08.03.2013).
7. Cauza P/S. și Consiliul comitatului Cornwall, cauza C-13/94 [1996] RJ I-2143, din 30.04.96. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994J0013:EN:HTML>. (Vizitat la: 14.08.2013).
8. Cauza Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main și Silvia Becker/Land Hessen, cauze conexe C-4/02 și C-5/02 [2003] RJ I-12575 din 23.10.03. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002J0004:RO:NOT>. (Vizitat la: 12.09.2013).
9. Cauza Nimz c. Freie und Hansestadt hamburg, cauza C 184/89 (1991) RJ I-2591, din 27.06.1991. [On-line]: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi:celex_plus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61989J0184. (Vizitat la: 13.09.2013).
10. Dicționar Explicativ Ilustrat al Limbii Române. Chișinău: ARC, 2007. 2280 p.
11. Legea nr. 5-XVI cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați din 09.02.2006, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50/200 din 24.03.2006. New South Wales Law Reform Commission. Review of the Anti-Discrimination Act, 1977 (NSW), Discussion Paper 30, 1993, p. 64.
12. Romandaș Nicolai, Boișteanu Eduard. Dreptul muncii, manual. Chișinău: Reclama SA, 2007. xxv + p. 43.
13. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966, ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, publicată în: Tratatе internaționale, 1998, Vol. I. Chișinău, 1998, p. 30.
14. Сягровец Е.В. Формирование института международной защиты прав женщин. В: Проблемы управления. 2007, №2 (23), с. 145.
15. Macovei Tatiana. Acțiunile afirmative aplicate în privința femeilor angajate în raporturi juridice de muncă. În: Revista Națională de Drept. 2012, nr. 11, p. 71-76.
16. Macovei Tatiana. Aplicarea tratamentului diferențiat în privința femeilor în domeniul raporturilor juridice de muncă. În: Revista Națională de Drept. 2013, nr. 1, p. 64-68.
17. „Situația femeilor pe piața forței de muncă” (studiu) realizat de Academia de Studii Economice din Moldova și Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de muncă Chișinău 2007, p. 69-70.
18. Macovei Tatiana. Cauzele remunerării diferite a femeilor și a bărbaților pe piața muncii din Republica Moldova. În: Revista Națională de Drept. 2013, nr. 5, p. 56-60.
19. Carta Națiunilor Unite din 26.06.1945, adoptată la San Francisco, în vigoare pentru Republica Moldova din 20.03.1992, publicată în: Tratatе internaționale, 2001, Vol. 26, p. 5-54.
20. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12. 1948, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 27.07.1990, publicată în ediția oficială Tratatе Internaționale, 1998. Vol. I, p. 9.
21. Directiva Consiliului 76/207/CEE din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă, publicată în: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 039, 14/02/1976, p. 0040-0042. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu>. (Vizitat la: 13.09.2013).
22. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
23. Directiva Consiliului 97/80/CE din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei în cazurile de discriminare pe bază de sex. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu>. (Vizitat la: 12.09.2013).
24. Directiva nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și în muncă, publicată în: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 204/23 din 26.07.2006, p. 262-275; 05/vol. 8. [On-line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:01:EN:HTML>. (Vizitat la: 05.03.2013).
25. Legea RM nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.103/355 din 29.05.2012.

Bibliography:

1. Constitutia Republicii Moldova din 29.07.1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

2. Carta Natiunilor Unite din 26.06.1945, adoptata la San Francisco, in vigoare pentru Republica Moldova din 20.03.1992, publicata in *Tratate internationale*, 2001, Vol. 26, p. 5-54.

3. Conventia privind discriminarea in domeniul ocuparii fortei de munca si exercitarii profesiei nr.111 din 25 iunie 1958, Ratificat prin Hotararea Parlamentului Republicii Moldova nr.593-XIII din 26 septembrie 1995, *Tratate internationale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998), Vol. 10, Chisinau, 1999, p.53.

4. Conventia pentru apararea drepturilor omului si a libertatilor fundamentale din 04.11.1950, ratificata de Republica Moldova prin Hotararea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997, publicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55/502 din 21.08.1997.

5. Conventia asupra eliminarii tuturor formelor de discriminare fata de femei, adoptata la 18 decembrie 1979, in vigoare din 3 septembrie 1981, aderat prin Hotararea Parlamentului Republicii Moldova nr.87-XIII din 28.04.1994, publicata in editia oficiala *Tratate internationale*, vol. 1, 1998, p.114.

6. Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 154-XV din 28.03.2003, publicat in Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162/648 din 29.07.2003.

7. Cauza Debra Allonby vs Accrington & Colegiul Rossendale si altii, cauza C-256/01 [2004] RJ I-873 din 13.01. 04. - [on line]: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf> (vizitat la: 08.03.13).

8. Cauza Elisabeth Johanna Pacifica Dekker vs Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV Centrum) Plus, cauza nr. 177/88 sin 08.11.1990. - [on line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61988CJ0177:EN:PDF> (vizitat la: 08.03.2013).

9. Cauza P./S. si Consiliul comitatului Cornwall, cauza C-13/94 [1996] RJ I-2143, din 30.04.96. - [on line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61994J0013:EN:HTML> (vizitat la 14.08.13).

10. Cauza Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main si Silvia Becker/Land Hessen, cauze conexe C-4/02 și C-5/02 [2003] RJ I-12575 din 23.10.03. - [on line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002J0004:RO:NOT> (vizitat la: 12.09.13).

11. Cauza Nimz c. Freie und Hansestadt gamburg, cauza C 184/89 (1991) RJ I-2591, din 27.06.1991 - [on line]: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61989J0184 (vizitat la: 13.09.13).

12. Declaratia Universala a Drepturilor Omului din 10.12. 1948, ratificata prin Hotararea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 27.07.1990, publicata in editia oficiala *Tratate Internationale*, 1998, vol.I, p. 9.

13. Dictionar Explicativ Ilustrat al Limbii Romane. Chisinau: ARC, 2007, 2280 p.

14. Directiva Consiliului 76/207/CEE din 9 februarie 1976 privind punerea in aplicare a principiului egalitatii de tratament intre barbati si femei in ceea ce privește accesul la incadrarea in munca, la formarea si la promovarea profesionala, precum si conditiile de munca, publicata in *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* L 039, 14/02/1976, p. 0040-0042. - [on line] <http://eur-lex.europa.eu> (vizitat la: 13.09.13).

15. Directiva nr. 2006/54/CE din 5 iulie 2006 privind punerea in aplicare a principiului egalitatii de sanse si a egalitatii de tratament intre barbati si femei in materie de incadrare in munca, publicata in *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* L 204/23 din 26.07.2006, p. 262-275; 05/vol. 8. - [on line]: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:01:EN:HTML> (vizitat la: 05.03.2013).

16. Directiva Consiliului 97/80/CE din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei in cazurile de discriminare pe baza de sex. - [on line]: <http://eur-lex.europa.eu> (vizitat la: 12.09.13).

17. Legea RM nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalitatii, publicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.103/355 din 29.05.2012.

18. Legea nr. 5-XVI cu privire la asigurarea egalitatii de sanse intre femei si barbati din 09.02.2006, publicata in Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50/200 din 24.03.2006. *New South Wales Law Reform Commission. Review of the Anti-Discrimination Act, 1977 (NSW), Discussion Paper 30, 1993, p.64.*

19. Nicolai Romandas, Eduard Boisteanu, *Dreptul muncii*, manual, Chisinau, Reclama SA, 2007, xxv + p. 43.

20. Pactul International cu privire la drepturile civile si politice din 16.12.1966, ratificat de Republica Moldova prin Hotararea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990, publicata in *Tratate internationale*, 1998, Vol. 1, Chisinau, 1998, p.30.

21. Sja Grovec, E.V., Formirovanie instituta mezhdunarodnoj zashhity prav zhenshhin //Problemy upravlenija #2 (23), 2007, s. 145.

22. Tatiana Macovei, Actiunile afirmative aplicate in privinta femeilor angajate in raporturi juridice de munca. În: Revista Nationala de Drept, nr. 11, 2012, p. 71-76.

23. Tatiana Macovei, Aplicarea tratamentului diferentiat in privinta femeilor in domeniul raporturilor juridice de munca. In: Revista Nationala de Drept, nr. 1, 2013, p. 64-68.

24. „Situatia femeilor pe piata fortei de munca” (studiu) realizat de Academia de Studii Economice din Moldova si Agentia Nationala pentru Ocuparea Fortei de munca, Chisinau 2007, p. 69-70.

25. Tatiana Macovei, Cauzele remunerarii diferite a femeilor si a barbatilor pe piata muncii din Republica Moldova. In: Revista Nationala de Drept, nr. 5, 2013, p. 56-60.

Copyright© Tatiana MACOVEI, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Str. Alexei Mateevici, 60.

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: macovei.tanea@gmail.com.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 109-115. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 10. 2013 Accepted: 15.12. 2013 Published: 15.03. 2014</p>
---	---

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**LEGITIMAREA PRIORITARĂ A DREPTULUI INTERNAȚIONAL
ÎN LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ**

**PRIORITY LEGITIMATION OF INTERNATIONAL LAW
IN THE NATIONAL LEGISLATION**

**ПРИОРИТЕТ УЗАКОНИВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ**

MEREUȚĂ Roman* / MEREUTA Roman / МЕРЕУЦЭ Роман

ABSTRACAT:

**PRIORITY LEGITIMATION OF INTERNATIONAL LAW
IN THE NATIONAL LEGISLATION**

The relation between national legislation and international law is stipulated in the Constitution. The unanimously approved norms of the international law become an obligatory part of the internal law. The main part of the constitutions in many European states, comprise norms that have been correlated with national legislations and international law. The CIS card also specifies the priority of international law inside the internal legal system. The Constitution of the Republic of Moldova (art. 8) prioritize the international standards, but like in the Republic of Belarus (art. 8), Georgia (art6), Kazakhstan (art. 4), Ukraine (art. 9), Estonia (art. 3) does not allow conclusion and execution of international treaties that come in contradiction with fundamental constitutional norms. The differences in the constitutions of the states and the major documents of the states and the major documents of the international community determine the international cooperation. The desire for „legal uniforms” of each state with humanity, expose to danger the state identity. At present, we can talk only about a particular universality in the integration process.

Key words: constitution, international regulations, international treaties, international cooperation, international standards, European integration, legal system.

JEL Classification: K33, K10, Z18

РЕЗЮМЕ:

**ПРИОРИТЕТ УЗАКОНИВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ**

Взаимоотношение между национальным и международным правом предусмотрено Конституцией. Общепризнанные нормы международного права являются составной частью

***MEREUȚĂ Roman** - Doctorand la Institutul de cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova). / **MEREUTA Roman** - PhD student, The Institute of Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **МЕРЕУЦЭ Роман** - Аспирант, Институт юридических и политических исследований АН Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

обязательного закона. В большинстве конституций многих европейских стран действуют правила, связанные с национальным и международным правом. Устав СНГ предусматривает приоритет международного права в рамках национальной правовой системы. Конституционное право (ст. 8) отдает приоритет международным стандартам, это такие страны, как: Республика Беларусь (ст. 8), Грузия (ст. 6), Казахстан (ст. 4), Украина (ст. 9), а также Эстония (ст. 3). Законодательство этих стран не допускает заключения и вступления в силу международных договоров, противоречащих фундаментальным конституционным нормам права. Различия в конституциях разных стран и основных документах государств, а также документов международного сообщества определяет международное сотрудничество. Стремление к «правовой форме» каждого государства в отношении человечества угрожает национальной идентичности государства. В настоящее время мы можем говорить только об относительной универсальности процесса интеграции.

Ключевые слова: конституция, международные правила, международные договоры, международное сотрудничество, международные стандарты, европейская интеграция, правовая система.

JEL Classification: K33, K10, Z18

УДК: 341.1.01, 341.217:341.244.3

REZUMAT: LEGITIMAREA PRIORITARĂ A DREPTULUI INTERNAȚIONAL ÎN LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ

Raportul dintre legislația națională și dreptul internațional este stipulat în Constituție. Normele unanim recunoscute ale dreptului internațional devin parte obligatorie a dreptului intern. Majoritatea Constituțiilor multor state europene sunt cuprinse de norme corelate cu legislațiile naționale și dreptul internațional. Si Carta CSI stipulează prioritatea dreptului internațional în sistemul juridic intern. Constituția Republicii Moldova (art. 8) oferă prioritate standardelor internaționale, la fel ca și Republica Belarus (art. 8), Georgia (art. 6), Kazahstan (art. 4), Ucraina (art. 9), Estonia (art. 3) nu permit încheierea și intrarea în vigoare a tratatelor internaționale care contravin normelor constituționale fundamentale. Diferențele în Constituțiile țărilor și documentele de bază a comunității internaționale determină cooperarea internațională. Această dorință de „uniforme juridice” a fiecărui stat cu umanitatea pune în pericol identitatea statelor. Actualmente putem vorbi numai despre o anumită universalitate în procesul integrării.

Cuvinte-cheie: constituție, norme internaționale, tratate internaționale, cooperare internațională, standarde internaționale, integrare europeană, sistem juridic.

JEL Classification: K33, K10, Z18

CZU: 341.1.01, 341.217:341.244.3

Problema de înțelegere a principiilor și normelor de drept internațional este direct legată de definirea scopului lor funcțional, desemnează locul în matrice de instrumente, admisibilitatea și aplicabilitatea directă a acestora. Fără îndoială, interesul este consolidarea constituțională a dispozițiilor legale referitoare la raportul dintre legislația națională cu dreptul internațional. Aceste standarde, într-un fel sau altul afectează relațiile cuprinse în Constituțiile din majoritatea statelor europene.¹

Fraza „normele general recunoscute ale dreptului internațional”, se găsește chiar în Constituția de la Weimar, în Germania, 1919. Acest lucru este stipulat în art. 4: „... normele unanim recunoscute ale dreptului internațional sunt o parte obligatorie a legii germane imperiale”. În viitor, această metodă a fost aplicată și de către alte state.²

aspecte teoretico-practice. În: Revista Națională de drept. 2006, nr. 3, p. 21 – 29.

² Маклаков В.В. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Соединенные Штаты Америки, Япония, Бразилия: учебное пособие. 7-е изд., перераб. и доп. М.: ООО Волтерс Клувер, 2010. 656 с.

¹ Osmochescu N. Aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică internațională a Republicii Moldova,

Deoarece sistemul național juridic este foarte similar cu țările romano-germanice determinate de necesitatea de a învăța din experiența de dezvoltare constituțională, acest lucru contribuie la orientarea acesteia în mediul juridic al Uniunii Europene. Constituțiile celor mai multe state europene sunt cuprinse de norme corelate ale legislației naționale cu dreptul internațional. Astfel, paragraful 2 al art. 10 din Constituția spaniolă (1978), prevede normele referitoare la drepturile și obligațiile fundamentale, în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, tratatele și acordurile internaționale cu privire la aceste aspecte, ratificate de Spania. În Constituția acestei țări, există un capitol „Cu privire la tratatele internaționale”, care stipulează, că pentru încheierea tratatelor internaționale referitoare la libertățile și drepturile omului, tratatele și acordurile, modificarea lor sau anularea, solicitarea măsurilor legislative pentru a le pune în aplicare, este necesar acordul prealabil al Parlamentului spaniol (art. 94) de a încheia un tratat internațional care ar prevedea revizuirea prealabilă a Constituției (art. 95), sau care contravin Constituției, nu pot fi, tratatele internaționale încheiate în conformitate cu cerințele pentru a deveni publicate (art. 96). Cu toate acestea, Constituția spaniolă nu conține dispoziții privind prioritatea tratatelor internaționale asupra legislației interne.

Dreptul italian, și Constituția sa reflectă foarte rar posibilitatea de a reglementa în dreptul intern standardele de drept internațional. „Justiția italiană este de acord cu normele general recunoscute ale dreptului internațional” (art. 1 din Constituția Uniunii Europene). Utilizarea unui act juridic de non-specific termeni de „acord” provoacă multe întrebări. Deci, întrebarea dacă poate fi „acordul: în conformitate cu principiile dreptului internațional, legiuitorul a admis în Constituție, dar fără al afirma.”³

Irlanda recunoaște principiile general recunoscute ale dreptului internațional, ca propriul său cod de conduită în relațiile sale cu alte state (punctul 3 din art. 29 din Constituție). Cu toate acestea, nici un acord internațional nu trebuie să încalce dreptul intern al statului, cu excepția cazului în care prevede altfel de către Parlament (punctul 6 al art. 29).

Normele general recunoscute ale dreptului internațional sunt o parte integrantă din dreptul federal a Republicii Federale Germania (art. 25 din Legea fundamentală a Germaniei din 23 mai 1949). Aceste norme au prioritate față de legile naționale și de a crea drepturi și obligații în mod direct la persoane, care trăiesc în Germania. În cazul în care apare un diferend cu privire la o întrebare concretă, ce vizează o parte integrantă a legii federale care generează în mod direct temperament și responsabilități pentru individ, instanța trebuie să obțină o soluție (Curtea Constituțională Federală (partea 2 din art. 100)).

Legea Constituțională Federală a Republicii Austria spune universal normele recunoscute ale dreptului internațional, care acționează ca o parte integrantă a legislației federale (art. 9 din Legea modificată în 1981). Dar, referindu-se la normele universal recunoscute și de drept în Germania și Austria recunosc principiile stabilite. Acest lucru se datorează percepției de normă într-un sens mai larg.

În unele cazuri, legiuitorul folosește o formă declarativă de prezentare. Deoarece Constituția Greciei (1975) spune: „Grecia, ca urmare a normelor general acceptate ale dreptului internațional, urmărește să consolideze pacea, dreptatea, și de a dezvolta relații prietenești între națiuni și state (punctul 2 din art. 2). Dar, urmează un statut mai special: normele acceptate ale dreptului internațional și a acordurilor internaționale prin ratificarea lor și a intrarea în vigoare, în conformitate cu termenii stabiliți de fiecare dintre ele este o parte integrantă a dreptului intern elen și au întâietate față de orice dispoziție contrară legii.

Potrivit art. 55 din Constituția Republicii Franceze (1958) tratatele sau acordurile ratificate sau aprobate, din momentul în care sunt publicate, prin depășirea puterii legilor interne, sub rezerva aplicării contractului de către cealaltă parte. Nici norma juridică internațională nu este aplicabilă în cazul în care este contrară Constituției.⁴

Constituția portugheză (1976) nu conține prevederi legate de avantajele dreptului internațional față de cel intern, în același timp, în art. 8 prevede următoarele: „Normele de principii generale ale dreptului cutumiar sau internațional sunt o parte integrantă a dreptului național”.

³ Ibidem., p. 7.

⁴ Маклаков В.В. Idem.

Legea fundamentală prevede ca tratatele internaționale ratificate sau aprobate în mod corespunzător intră în vigoare după publicarea sa oficială, precum și punerea lor în aplicare este obligatorie pentru statul portughez, norme care provin de la organele competente ale organizațiilor internaționale, care includ Portugalia, acționează în mod direct în dreptul intern, astfel cum este stabilit în tratatele constitutive respective. „După cum reiese din textul care se referă la mecanismul de acțiune în cadrul sistemului intern de drept internațional, dar nu există nici o certitudine în diferențierea acestor standarde⁵. Utilizarea termenului de „norme generale recunoscute și principii” sunt mai preferate, deoarece acestea oferă un regim mai cuprinzător.^{6 7}

Mai concis este exprimat de legea japoneză „acordurile încheiate de către Japonia și normele stabilite în dreptul internațional (art. 98 din Constituția din Japonia), - să fie respectată cu fidelitate”. În acest caz, stabilirea obligatorii cuprinse în principalele instrumente internaționale mecanic duplicate. Cu toate acestea, merită discutată poziția Guvernului Japoniei privind problema relației dintre Constituția și dreptul internațional. Potrivit lui, unele contracte sunt supuse Constituției, așa cum altele au înainte de aceasta, o prioritate. Aici se includ abordările bilaterale politice și economice, contracte care conțin „normele acceptate ale dreptului internațional și tratatele”, care se referă la „chestiuni de importanță vitală pentru viitorul statului, cum ar fi un act de predare și de pace”.

Carta CSI este unul dintre puținele documente care conțin principii de drept internațional, și, chiar dacă acestea sunt enumerate în articol, este determinată direcția de realizare a obiectivelor în relația dintre cele două, vă puteți imagina în continuare importanța acestora pentru sistemele naționale. În ceea ce privește prioritatea dreptului internațional în sistemul juridic intern, nu toate țările CSI au fost dispuse să admită acest fapt. Indicativ în acest sens este Constituția Ucrainei. Proiectul de Constituție conținea o dispoziție similară la art. 15 și în Constituția Rusiei. O parte

din sistemul juridic al țării recunoscut ca principiu universal și normele dreptului internațional și tratatele internaționale. Cu toate acestea, Parlamentul nu a fost de acord să recunoască aceste principii și normele de statut și au fost limitate la ratificarea tratatului.⁸

Constituția Republicii Azerbaidjan prevede în art. 11, că țara construiește relațiile sale cu alte țări, pe baza dreptului internațional și cu principiile general recunoscute, inclusiv următoarele: egalitatea suverană a statelor, non-utilizarea forței sau amenințarea cu forța, integrității teritoriale și inviolabilitatea frontierelor, soluționarea litigiilor prin mijloace exclusiv pașnice, neamestecului în treburile interne ale statelor, respectul pentru libertățile și drepturile omului, egalitatea popoarelor și dreptul acestora la autodeterminare și de cooperare a statelor, îndeplinirea conștiințioasă a obligațiilor internaționale.⁹

Legislatorii multor state, promovează o tendință generală reflectată în dreptul național cu dreptul internațional, să ia ordinea constituțională ce prevede orientarea cu principiile și normele de aplicare internațională în diferite sectoare ale societății. În acest context se subliniază angajamentul față de valorile universale. Astfel, Constituția Republicii Kîrgîzstan (v. 16) se referă la principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional numai în legătură cu furnizarea de drepturi fundamentale ale omului și a libertăților lui. Constituția din Uzbekistan a declarat, că politica externă se bazează pe principiile și normele dreptului internațional, cel mai important dintre acestea sunt enumerate în (art. 17). Constituția Republicii Moldova (para 2 art. 8) dă prioritate la standarde internaționale numai în cazuri de neconformitate a legămintelor naționale putere de lege și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului.¹⁰

Toate statele CSI și Baltice stabilesc supremația constituțiilor lor nu permit nici un conflict de legi, regulamente, acorduri internaționale și pentru a asigura publicarea obligatorie a contractelor de utilizare a acestora. Dar, în același timp, nu toate statele recunosc

⁵ Тункин Г.И. Теория международного права Под общей ред. проф. Л.Н. Шестакова. М.: Зерцало, 2000, с. 42.

⁶ Osmochescu N. *Op. cit.*, p. 27.

⁷ Корецкий В.М. «Общие принципы права» в международном праве. Киев АН УССР 1957, с. 45.

⁸ Лукашук И. И. Нормы международного права в правовой системе России (Учебно-практическое пособие). М.: Спарк, 1997, с. 9.

⁹ Маклаков В.В. *Op. cit.*

¹⁰ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994 (rectificată).

avantajul tratatelor internaționale și cu normele ce depășesc legislațiile naționale. Această dispoziție nu este prevăzută în Constituție de Lituania, Estonia, Tadjikistan, Uzbekistan și Ucraina.

În aceste state, ale căror Constituții prevăd, că dispoziția, aceasta este formulată într-un mod care subliniază prioritatea Constituției țării și necesitatea de a ratifica tratatele internaționale. Numai după ce tratatele sunt ratificate ele pot deveni parte a sistemului juridic național. Caracteristic sunt și prevederile dispozițiilor art. 6 din Constituția Republicii Armenia: „Tratatele în numele Republicii Armenia se aplică numai după ratificarea lor. Tratatele internaționale ratificate devin un sistem juridic integral. În cazul în care, apar norme net diferențiate decât cele prevăzute de lege, ele nu au forța juridică. Contrar Constituției, tratate internaționale pot fi ratificate după efectuarea modificărilor necesare în Constituție”. Ar trebui să fie recunoscut faptul, că parlamentarii trebuie să ia în considerație modul de dezvoltare a Constituției, în conformitate cu dezvoltarea progresivă a comunității mondiale. Pe de altă parte, această abordare încalcă principiul de stabilitate a Constituției.

Legislatori din mai multe țări din CSI nu permit încheierea și intrarea în vigoare a tratatelor internaționale, care contravin normelor constituționale fundamentale - Republica Belarus (art. 8), Georgia (art. 6), Kazahstan (art. 4), Republica Moldova (art. 8), Ucraina (art. 9) și Estonia (art. 123).

Chiar și o analiză relativ superficială a unui număr de Constituții, poate remarca faptul că problemei de convergență a normelor juridice internaționale și interne, se acordă puțină atenție, inclusiv și normelor acceptate ale dreptului internațional și tratatelor internaționale, care devin parte a dreptului intern după ratificarea lor.

Putem menționa că noțiunea de „principii generale ale dreptului internațional”, răspândită în Constituții a eșuat, dar, în același timp, în Constituțiile statelor acest principiu este definit ca principiu de cooperare internațională. Acest lucru se datorează în mare parte diferențelor în adoptarea Constituției și formularea principiilor de bază ale dreptului internațional în documentele de bază ale comunității internaționale. Cu toate acestea, în legislația actuală a mai multor țări, în diferite forme se afectează unele dintre ele. O abordare comună la această întrebare nu există.

Desigur, dorința de a crea o serie de uniforme juridice în fiecare stat, este sortită eșecului apare pericolul ca, dreptul intern pierde identitatea. Putem obține doar o anumită universalitate în procesul de integrare.

Percepția legislației naționale, a dreptului internațional, se bazează pe realizarea intereselor naționale. Conceptul de interese naționale a Republicii Moldova sunt prezentate de cele două acte juridice: Conceptul Național a Republicii Moldova și Concepția politicii externe a Republicii Moldova.

Ideea principală a politicii externe, este concepută de „primatul intereselor naționale ale țării”. Interesele sunt specificate după cum urmează: de securitate a țării, protecția drepturilor și libertăților omului, condițiile externe favorabile pentru reforme democratice și de mobilizare financiară și administrativă pentru crearea unei economii de piață eficientă, oferind un loc și un rol țării.

Trebuie să remarcăm importanța acordată dreptului internațional, ca bază a politicii externe și de mijloace necesare pentru a proteja interesele naționale. Politica externă a R.M. „se bazează strict pe baza dreptului internațional. Este destul de natural, că astfel de activități să nu fie posibile fără o orientare adecvată a dreptului intern. Merită o atenție, necesitatea creării „comunitarii globale de legi”. Conceptual, punerea în aplicare a ideilor de interes intern și extern ale statului vor găsi o bază reală în principiile universale recunoscute și a normele dreptului internațional.

Este logic să se presupună, că prioritatea va fi în dezvoltarea legislației privind protecția absolută a drepturilor și a libertăților omului. Realizarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului este o reflecție și întruchipare a statului de drept, a pluralismului și a democrației.

Toate detaliile modului de utilizare a drepturilor individuale sunt stabilite la nivel național. Prin urmare, cerința centrală a Convenției Europene a statului de drept în conformitate cu legislația națională este o consecință a întrepătrunderii și interdependenței dintre dreptul național și internațional. Dar pe deplin ordinea juridică națională depinde de perfecțiunea legislației, de atitudinea corespunzătoare a întregului sistem juridic. Este important nu numai pentru a consolida baza de interacțiune constituțională de drept național cu

comunitatea internațională, dar, de asemenea, să fie stabilit un mecanism eficient pentru punerea legislației în aplicare.

Odată ce Comunitatea internațională, acordă o mare importanță respectării principiilor de bază ale dreptului internațional pentru fiecare stat, sarcina principală revine normelor interne. Mecanismul internațional nu prezintă decât un rol auxiliar „curățat” unele defecte permite statele. Grijă pentru respectarea legislației naționale și conformitatea acesteia - este atât o preocupare pentru aprobarea statului de drept și a drepturilor omului, grija pentru punerea în aplicare a angajamentelor asumate în cadrul Convenției Europene. Neglijarea legislației naționale cu privire la interesele individuale implică o încălcare a prevederilor relevante ale Convenției. În ultimii ani, aceste dispoziții ale Constituției, în variante diferite replicate în multe legi și regulamente sunt anunțate pentru respectarea strictă și punerea în aplicare a tuturor subiectelor juridice.

Acest fapt este evaluat pozitiv și fără echivoc și marchează deschidere a sistemului al statului de drept civilizată, ce trebuie să devină un membru responsabil al comunității internaționale.

Prevederea în Constituția Republicii Moldova ca dreptul internațional este o parte din sistemul juridic din Republica Moldova are implicații importante legale. Una dintre ele este faptul că agențiile de aplicare a legii, în limitele competenței lor, aplică normele de drept internațional în soluționarea cazurilor speciale și în cazurile stabilite de lege.

Statul, politica lui națională se bazează pe principiile Constituției și normelor generale recunoscute ale dreptului internațional. Legislația Republicii Moldova în domeniul dreptului internațional vine să aplice acest concept în realitate.

Punere în aplicare a activităților legislative pentru a îmbunătăți reglementările nu este nevoie de a dubla în legislația națională a normelor de drept internațional, recunoscând diferențele drepturi și libertăți este consacrată în instrumente internaționale, în special în cazul în care, în orice formă este exprimat consimțământul lor de stat în recunoaștere.

În știința juridică modernă, problema relației dintre legislația internațională și națională are un loc special. Teoria de drept nu a acordat suficientă atenție acestei probleme. Mult timp

înțelegerea științifică a fost bazată pe principiul de interdependență a celor două sisteme. Procesele de integrare, care au loc în comunitatea internațională, a dus la formarea unor abordări conceptuale diferite la problema corelației dintre dreptul intern și internațional.

Faptul de recunoaștere a egalității lor reciproce și principiul aceleiași valabilității legale se resimt în normele de drept intern și internațional.

Este inadmisibil în lumea contemporană impunerea factorului de putere, definit de multe ori primatul relației dintre legislația națională și internațională. Este inadmisibilă aplicarea forței militare și „dictarea de termeni” a interacțiunii dintre țări.

Posibilitatea de orientare a legislației naționale privind sistemul juridic internațional devine real atunci, când se analizează relația lor bazată pe doctrina dualistă. Acest concept permite de a acorda o atenție independentă de dezvoltare de sisteme, pe de o parte, iar pe de altă - de a găsi în ele ceva comun. Este destul de evident, în acest sens, rolul principiilor general acceptate ale dreptului internațional. Valabilitatea universală a acestui fapt este bazată pe predeterminarea de manifestare a principiilor dreptului internațional în dreptul intern.

În general, principiile optime de interacțiune a acestor sisteme nu este doar o condiție necesară pentru eficacitatea sistemului juridic internațional, dar, de asemenea, un indice de politețe al dreptului național. În prezent, un set de principii de bază s-au dezvoltat în mod semnificativ și asigură punerea în aplicare a acestora. Destul de natural, accentul se pune pe stabilirea unui mecanism eficient pentru introducerea principiilor și normelor de drept internațional în sistemul juridic din Republica Moldova, ajustarea acestora și îndepărtarea lor de orice ambiguitate. În acest sens, se pare irațional de a formula definiția de reglementare a principiilor și dispozițiilor de drept internațional în legislația națională. Se cere afirmația la art. 111 din Constituția Republicii Moldova și a legii organice ce stabilește statutul special al Găgăuziei. Analizând sensul art. 15 din Constituția Rusiei determinăm juridic denaturarea realității: în timp ce dispozițiile constituționale au un efect direct asupra întregului teritoriu al Rusiei, precum și principiile și normele de drept internațional, precum și tratatele internaționale și normele trebuie să fie concretizate în sistemul

juridic. În consecință, în viitorul apropiat, să reconsidere această dispoziție sau de a crea act interpretativ de a elimina ambiguitatea existentă.

Dispozițiile Constituției consacră prioritatea principiilor general recunoscute și normele dreptului internațional, precum și a tratatelor internaționale ale Republicii Moldova de a impune legislației naționale o mai mare responsabilitate. În consecință, procedura de pregătire și contractare, impune un control mai mare. În cazul apariției unor conflicte soluția poate fi găsită pentru a oferi o oportunitate, de Curtea Constituțională, care interpretează prevederile Constituției. Un rol îl poate avea și Ministerul Justiției.

Cu scopul de a îmbunătăți reglementarea relațiilor pe baza a unor acorduri internaționale, este recomandabil de a publica rapoartele oficiale ale Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, de la intrarea în vigoare a unor tratate în modul prevăzut de Legea cu privire la tratatele internaționale ale Republicii Moldova.

Nivelul actual de dezvoltare a științei juridice ridică necesitatea de a ajusta teoria generală a dreptului, bazat pe dovezile științifice, cu dreptul internațional și intern.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994 (rectificată).

2. Osmochescu N. Aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică internațională a Republicii Moldova, aspecte teoretico-practice. În: Revista Națională de drept. 2006, nr. 3, p. 21 – 29.

3. Маклаков В.В. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Соединенные Штаты Америки, Япония, Бразилия: учебное пособие. 7-е изд., перераб. и доп. М.: ООО Волтерс Клувер, 2010. 656 с.

4. Корецкий В.М. «Общие принципы права» в международном праве. Киев: АН УССР, 1957. 213 с.

5. Лукашук И. И. Нормы международного права в правовой системе России (Учебно-практическое пособие). М.: Спарк 1997. 93 с.

6. Тункин Г.И. Теория международного права Под общей ред. проф. Л.Н. Шестакова. М.: Зерцало, 2000. 116 с.

Bibliography:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994 (rectificată).

2. Osmochescu N. Aplicarea dreptului internațional în ordinea juridică internațională a Republicii Moldova, aspecte teoretico-practice. În: Revista Națională de drept. 2006, nr. 3, p. 21 – 29.

3. Maklakov V.V. Konstitucii zarubezhnyh gosudarstv: Velikobritaniya, Franciya, Germaniya, Italiya, Soedinennye Shtaty Ameriki, Japoniya, Braziliya: uchebnoe posobie. 7-e izd., pererab. i dop. M.: OOO Volters Kluver, 2010. 656 s.

4. Koreckij V.M. «Obshhie principy prava» v mezhdunarodnom prave. Kiev: AN USSR, 1957. 213 s.

5. Lukashuk I. I. Normy mezhdunarodnogo prava v pravovoj sisteme Rossii (Uchebno-prakticheskoe posobie). M.: Spark 1997. 93 s.

6. Tunkin G.I. Teoriya mezhdunarodnogo prava Pod obshhej red. prof. L.N. Shestakova. M.: Zercalo, 2000. 116 s.

Copyright© Roman MEREUȚĂ, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Bd. Ștefan cel Mare, 1, Chișinău, Republica Moldova, MD 2009.

E-mail: romanmereuta@gmail.com.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 116-133.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**EVALUAREA TESTULUI DE PROPORȚIONALITATE PRIVIND DREPTURILE
ȘI LIBERTĂȚILE CALIFICATE ÎN SPEȚELE CURȚII EUROPENE
A DREPTURILOR OMULUI CONTRA MOLDOVEI**

**EVALUATION OF THE PROPORTIONALITY TEST WITH REGARD TO
QUALIFIED RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CASES OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS AGAINST MOLDOVA**

**ОЦЕНКА ТЕСТА ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ УСЛОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД
В ДЕЛАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА
ПРОТИВ МОЛДОВЫ**

MORĂRESCU Adrian* / MORARESCU Adrian / МОРЭРЕСКУ Адриан

ABSTRACT:

**EVALUATION OF THE PROPORTIONALITY TEST WITH REGARD TO
QUALIFIED RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CASES OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS AGAINST MOLDOVA**

Especially with relation to qualified rights and freedoms guaranteed by art. 8, 9, 10 and 11 of the European Convention on Human Rights, these being object of certain settled restrictions, the High Strasbourg Court developed particular case law, in which the principle of proportionality has found its vivid application. Though the adopted solutions referring to the restricted rights and freedoms in cases versus the Republic of Moldova are not looked as absolutely different from the general context of legal considerations of the European Court of Human Rights, undoubtedly they do have specific features which reflects the lacks and legal insufficiencies met at the national level.

In the present scientific work the author tried to configure the main distinct features of the proportionality test applied by European authorities in the cases versus Moldova, where right for respect of private and family life, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, are at stake.

The correct regulation of legal lacks established in such cases, taking into account the relevant European standards developed by the Strasbourg Court, will lead our state to the practical respect for human dignity and effective protection of fundamental rights and freedoms.

Key words: *European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, case law, interference, proportionality test, qualified rights and freedoms, authorized restrictions.*

JEL Classification: K33, K37, F22

* **MORĂRESCU Adrian** – Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept (Chișinău, Republica Moldova). / **MORARESCU Adrian** – Ph.D. postgraduate, Moldova State University, Law Faculty (Kishinev, The Republic of Moldova). / **МОРЭРЕСКУ Адриан** – Аспирант, Молдавский государственный университет, Факультет права (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

ОЦЕНКА ТЕСТА ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ УСЛОВНЫХ ПРАВ И СВОБОД
В ДЕЛАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА
ПРОТИВ МОЛДОВЫ

В особенности по отношению к условным правам и свободам, подлежащим законному ограничению, гарантированным ст. ст. 8, 9, 10 и 11 Европейской Конвенции по Правам Человека, Страсбургский Суд развил особенную судебную практику, в которой принцип пропорциональности нашел свое лучшее применение. Несмотря на то, что принятые решения окончательного характера в делах против Республики Молдова не могут быть рассмотрены в абсолютном разделении от юридических заключений общего характера Европейского Суда по Правам Человека, без сомнения они отражают существующие на национальном уровне недостатки и пробелы в законодательной практике.

В настоящей научной статье, автор предпринял попытку обозначить основные характерные черты применения европейскими органами теста пропорциональности в делах против Молдовы, в которых на кону были право на уважение частной и семейной жизни, свобода мысли, совести и религии, свобода выражения мнения, свобода собраний и объединений.

Правильное регулирование юридических пробелов, установленных в подобных делах, принимая во внимание основные стандарты, развитые Международным Страсбургским Судом, приведут наше государство к практическому уважению человеческого достоинства и эффективной защите гарантированных прав и свобод.

Ключевые слова: *Европейский Суд по правам человека, Европейская конвенция по правам человека, судебная практика, вмешательство, тест пропорциональности, условные права и свободы, разрешенные ограничения.*

JEL Classification: K33, K37, F22

УДК: 341.433, 325.1

REZUMAT:

EVALUAREA TESTULUI DE PROPORȚIONALITATE PRIVIND DREPTURILE
ȘI LIBERTĂȚILE CALIFICATE ÎN SPEȚELE CURȚII EUROPENE
A DREPTURILOR OMULUI CONTRA MOLDOVEI

În special, în ceea ce privește drepturile și libertățile condiționat supuse restricțiilor legale, garantate de art. 8, 9, 10 și 11 din Convenția Europeană a drepturilor omului, Curtea de la Strasbourg a dezvoltat jurisprudență, în special principiul proporționalității, găsind o aplicare mai bună. În ciuda faptului că deciziile de natură finală în cazurile împotriva Republicii Moldova nu poate fi considerată în separarea absolută de opinii juridice a Curții Europene a drepturilor omului, fără îndoială acestea reflectă neajunsuri și lacune existente, la nivel național, în practica juridică.

În acest articol științific, autorul a încercat să sublinieze principalele caracteristici ale aplicării testului proporționalității de către organismele europene în cazurile împotriva Moldovei, în care mizele au dreptul la respectarea vieții private și de familie, libertatea de gândire, conștiință și religie, libertatea de exprimare, libertatea de asociere.

Gestionarea adecvată a lacunelor juridice în astfel de cazuri, luând în considerare standardele de bază dezvoltate de Curtea Internațională de la Strasbourg, va conduce statul nostru să practice respectul pentru demnitatea umană și protecția garantată a drepturilor și libertăților.

Cuvinte-cheie: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, jurisprudență, ingerință, testul de proporționalitate, drepturi și libertăți calificate, restricții expres autorizate.*

JEL Classification: K33, K37, F22

CZU: 341.433, 325.1

Anume drepturile și libertățile calificate garantate în virtutea Convenției Europene a Drepturilor Omului (în continuare Convenția EDO) formează acea platformă fundamentală în care își găsește expresie multilaterală principiul proporționalității, accentuând diversele nuanțe ale raționamentului dezvoltat de magistrații internaționali în vederea determinării soluției celei mai adecvate pentru speța examinată.

Principiul proporționalității constituie un mecanism individual prin care este operabilă în mod practic protecția a însăși substanței drepturilor și libertăților calificate, aplicabilitatea acestuia prin prisma interpretărilor noțiunilor convenționale autonome constituie o veritabilă strategie dezvoltată de forul de la Strasbourg în activitatea sa de înfăptuire a justiției în spațiul european.

Din perioada anilor '70 înapoi principiul proporționalității și-a căpătat o aplicabilitate largă pe întreg terenul al Convenției Europene,¹ fiind analizat de către Curte în cadrul stabilirii protecției concurente între interese general și particular. Principiul proporționalității este unul de natură complexă, susceptibil a fi evaluat în mod separat de fiecare dată când în fața instanței se reclamă încălcarea unui drept calificat de către un subiect individual.

În accepțiunea generală, anume în cadrul stabilirii protecției acordate dreptului la viață privată și de familie (art. 8), libertății de gândire, de conștiință și de religie (art. 9), libertății de exprimare (art. 10), libertății de întrunire și de asociere (art. 11), principiul proporționalității își afirmă relevanța, scopul testului de proporționalitate constând în determinarea conformității ingerinței în dreptul garantat al individului cu standardele particulare degajate în virtutea Convenției europene.

Utilizarea testului de proporționalitate în contextul clauzelor restrictive expres prevăzute în textul articolelor garantând drepturile calificate, condiționează atât stabilirea nivelului necesar de protecție în cazul când se conchide asupra încălcării dreptului garantat, cât și servește ca fundament juridic pentru reconsiderarea principiilor și mecanismelor naționale în virtutea cărora se înfăptuiește protecția la nivel intern.

Remarcăm în particular faptul că dacă primul paragraf al articolelor care consacră drepturi

calificate este susceptibil a fi interpretat în mod larg, astfel încât să acopere cele mai multe situații frecvente în plan practic, paragraful al doilea incluzând clauze de restricționare, este supus întotdeauna unei interpretări în sens îngust de către magistrații internaționali, astfel găsindu-și expresie supremația valorilor fundamentale ale libertății umane, individul ocupând o poziție favorizată în raport cu autoritățile statale pârâte.

În general, la evaluarea pretenției încălcări a unui drept calificat, instanța de jurisdicție europeană își fundamentează logica magistrală pe patru piloni principali, și anume oferă răspunsuri la următoarele întrebări:

- dacă a existat o ingerință în dreptul convențional protejat,
- dacă ingerința respectivă este prevăzută de lege,
- dacă ea are un scop legitim,
- dacă ingerința este necesară într-o societate democratică, adică dacă ea răspunde unei necesități sociale imperioase și este proporțională scopului legitim urmărit.

Jurisprudența degajată de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CEDO) în cauzele contra Moldovei conceptual nu se distinge de cea din cadrul precedentului judiciar general format pe terenul Convenției, însă în mod habitual prezintă particularități distincte care denotă problemele și lacunele juridice interne propuse spre soluționare magistratului național, ultimul de cele mai dese ori nefiind în stare să formuleze o concluzie juridică racordată standardelor convenționale.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie (art. 8 Convenția EDO)

Dreptul la viața privată și de familie, spre deosebire de dreptul la libertate și siguranță și dreptul la un proces echitabil, nu a constituit obiectul unor sesizări multiple adresate forului european îndreptate împotriva guvernului moldav, până în 2013 fiind pronunțate doar 14 hotărâri prin care s-a constatat încălcarea de către Republica Moldova a art. 8².

În general, unele chestiuni juridice frecvent reclamate în fața CEDO de către cetățenii statelor occidentale, precum egalitatea soților, raporturile familiale ale persoanelor de același sex sau ale persoanelor transgender, statutul căsătoriilor

¹ Christoffersen J. Fair balance: a study of proportionality, subsidiarity and primarity in the European Convention on Human Rights. The Hague: Brill, 2009, p. 68.

² Raportul anual pentru anul 2012 al Curții Europene a Drepturilor Omului. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2012_ENG.pdf. (Vizitat la: 12.09.2013).

tradiționale și/sau rituale etc. în contextul protecției vieții de familie etc., niciodată nu au fost abordate de către Curte cu privire la statul nostru, fapt care ne sugerează că ansamblul problemelor juridice cu care se confruntă justițiabilii autohtoni în domeniul protecției vieții private și de familie, sunt de altă natură.

Într-adevăr, practica demonstrează că cele mai multe hotărâri prin care forul internațional a statuat asupra încălcării art. 8, se referă la cenzurarea corespondenței deținuților, îngrădirea întrevederilor deținuților cu avocații și rudele, percheziția nelegitimă la domiciliu și birou etc., existând însă și spețe particulare care prezintă un interes deosebit date fiind circumstanțele specifice ale lor, precum referitoare la dreptul persoanelor care suferă de maladii cronice la un tratament gratuit asigurat, interdicția efectuării de intervenții chirurgicale fără consimțământul pacientei, dreptul individului de a-și alege identitatea etnică, substanța cărora va fi analizată în continuare.

Una din spețele referitoare la **cenzurarea corespondenței și îngrădirea dreptului la întrevederi a deținuților** este *Ostrovar c. Moldovei*,³ în care reclamantul aflat în stare de arest a pretins că administrația închisorii a interceptat corespondența sa cu mama și că el nu a putut avea întrevederi cu soția și fiica. Curtea a constatat că a avut loc ingerința din partea unei autorități publice în exercitarea dreptului reclamantului la respectarea corespondenței sale. Analizând capătul de cerere privind cenzurarea corespondenței între reclamant și mama dânsului, Curtea a conchis că în pofida satisfacerii cerinței de accesibilitate a textului normativ în virtutea căruia cenzurarea a fost efectuată (art. 18 din Legea cu privire la arestarea preventivă nr. 1126 din 27 iulie 1997 actualmente abrogată), nu este întrunită cerința cu privire la previzibilitate, în textul normativ pertinent nefiind făcută nici o distincție între diferitele categorii de persoane cu care deținuții ar putea corespoda, clar stabilite principiile care să reglementeze acordarea sau refuzul de a acorda autorizația de corespondență, precum și prescrișă posibilitatea contestării refuzului de a elibera autorizația. Astfel, analiza

conformității ingerinței în dreptul individului la corespondență în sensul art. 8 al Convenției europene s-a finalizat la etapa determinării legalității ingerinței, Curtea ajungând la concluzia că nesatisfacerea exigenței previzibilității textului normativ a condiționat recunoașterea ingerinței ca nefiind prevăzută de lege.

Cu privire la cel de-al doilea capăt de cerere privind îngrădirea întrevederilor cu soția și fiica reclamantului, este relevant faptul că în observațiile sale Guvernul nu a negat respectivele acuzații, însă a subliniat că soția reclamantului, în mod formal scris, niciodată nu a solicitat acordarea întrevederilor. Deși Curtea europeană și pe respectivul capăt de cerere a dezvoltat concluzii finale pe marginea nesatisfacerii criteriului previzibilității textului normativ, nefiind prescrise cu o claritate rezonabilă scopul și modalitatea de exercitare a discreției conferite autorităților publice cu privire la restricționarea întrevederilor deținuților cu membrii familiilor sale și/sau persoanele terțe, ea în mod special a abordat unele aspecte aferente proporționalității restricțiilor aplicabile persoanelor deținute. Astfel, Curtea a notat că orice detenție legală prin natura sa impune limite acceptabile și conforme sensului Convenției europene asupra vieții private și de familie a persoanelor private de libertate, fiind chiar necesare unele măsuri speciale de control asupra contactelor deținuților cu lumea exterioară, însă dreptul personalizat al deținutului la viața de familie implică ca administrația închisorii să-l sprijine în menținerea contactelor cu familia sa.

În lumina celor enunțate, evidențiem faptul că în speța analizată forul european a subliniat legalitatea și chiar necesitatea aplicării de restricții asupra drepturilor deținuților de a corespoda și a avea întrevederi în sensul art. 8, gradul de proporționalitate al interdicțiilor astfel aplicate urmând a fi evaluat în mod separat cu referire la fiecare caz personalizat, însă *in abstracto* rezonabilitatea operării practice a restricțiilor nu poate fi contestată.

În speța *Ciorap c. Moldovei*⁴ reclamantul s-a plâns în temeiul art. 8 al Convenției de cenzurarea corespondenței sale și restricționarea gravă a dreptului la întrevedere. Cu privire la

³ Speța *Ostrovar c. Moldovei*, hotărâre din 13 septembrie 2005, definitivă din 15 februarie 2006. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/OSTROV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/OSTROV%20(ro).pdf). (Vizitat la: 12.09.2013).

⁴ Speța *Ciorap c. Moldovei*, hotărârea din 19 iunie 2007, definitivă din 19 septembrie 2007. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CIORAP%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CIORAP%20(ro).pdf). (Vizitat la: 19.09.2013).

cenzurarea corespondenței, CEDO a statuat că în cazul existenței de probe clare la dosar care certifică faptul deschiderii de către administrația închisorii a cel puțin unei părți din scrisorile adresate reclamantului, este evidentă cenzurarea corespondenței lui. Similar speței precitate *Ostrovar*, Curtea a considerat că eșecul de a satisface criteriul consacării legale a ingerinței implică și constatarea încălcării dreptului acestuia garantat de art. 8, nefiind necesară analiza continuă a necesității ingerinței.

Cât despre pretinsa încălcare a dreptului la întrevvedere în sensul art. 8 din Convenția europeană, Curtea în mod distinct s-a referit la analiza necesității ingerinței de restricționare în raport cu principiile și standardele unei societăți democratice. Astfel, magistrații europeni au arătat că continuul refuz pe parcursul perioadei de un an (2003) de a autoriza reclamantului întrevederi cu vizitatorii în absența oricăror probe în acest sens, în situația când ulterior în anul 2004 întrevederile respective au fost permise, precum și condițiile inadecvate (existența barierelor fizice în cabinetele de sticlă destinate discuției cu vizitatorii) de desfășurare a întrevederilor ulterior autorizate, condiționează concluzia eșecului autorităților naționale de a asigura justul echilibru între scopurile invocate de protecție a siguranței publice și prevenirii săvârșirii infracțiunilor și drepturile reclamantului-deținut recunoscute în virtutea art. 8.

Este de menționat că la cazul spețelor în care se reclamă dreptul persoanelor deținute pe terenul art. 8 din Convenție, de regulă se constată în prim plan o încălcare de substanță sau procedură pe marginea art. 3 (interdicția torturii) și/sau a art. 5 (dreptul la libertate și siguranță).

În speța *Mancevschi c. Moldovei*⁵ a fost ridicată chestiunea privind **percheziționarea nelegitimă**, reclamantul-avocat de profesie a pretins că percheziționarea de către organele de urmărire penală a biroului și domiciliului său, constituie o ingerință disproporțională în drepturile sale garantate de art. 8 al Convenției. În special, reclamantul a invocat lipsa detaliilor suficiente în încheierile instanței judecătorești de autorizare a perchezițiilor, nefiind identificat obiectul căutat, termenul pentru efectuarea

perchezițiilor și persoana desemnată în acest sens contrar prevederilor legale exprese privind indicarea unor astfel de detalii. De asemenea, reclamantul s-a plâns că procedura de efectuare a percheziției a fost una ilegală, ofițerii de urmărire penală deschizând safeul său și toate dosarele din birou, fapt care a subminat privilegiul avocatului de a păstra confidențialitatea informației primite de la clienți. Curtea a notat că autorizarea percheziției eliberată de către judecătorul de instrucție, care a reprodus aproape în întregime ordonanța ofițerului de urmărire penală, a fost formulată în termeni extrem de generali și vagi, fără să fie date motive convingătoare și detaliate pentru autorizarea acestei măsuri speciale, precum și fără să fie prevăzute măsuri de precauție privind materialele ocrotite de secretul profesional.

În asemenea circumstanțe, și în special având în vedere formularea în termeni generali a autorizărilor pentru efectuarea perchezițiilor și lipsei vreunei măsuri speciale de protecție a confidențialității relațiilor avocat-client, Curtea europeană a conchis că autoritățile naționale nu au demonstrat existența motivelor relevante și suficiente pentru autorizarea perchezițiilor, constatând în unanimitate o încălcare a art. 8 al Convenției.

Subliniem că în această speță CEDO a decis că anume lipsa unei necesități sociale imperioase de a efectua perchezițiile la domiciliul și biroului avocatului, necesități care urmează a fi demonstrată în bază de argumente temeinice și fiabile, a condiționat încălcarea principiului proporționalității ingerinței în dreptul reclamantului la respectarea domiciliului, ingerința autorităților naționale fiind arbitrară.

Referitor la spețe absolut particulare pe marginea protecției vieții private și de familie, pretinse încălcări fiind reclamate în fața CEDO împotriva guvernului moldav, se numără cauza *Pentiacova și alții c. Moldovei*⁶ privind **dreptul persoanelor care suferă de maladii cronice la un tratament gratuit asigurat**, în care 49 de reclamanți bolnavi de insuficiență renală s-au plâns de omisiunea statului de a-i asigura cu toate medicamentele necesare pentru efectuarea procedurilor de hemodializă din contul

⁵ Speța *Mancevschi c. Moldovei*, hotărârea din 07 octombrie 2008, definitivă din 07 ianuarie 2009. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANCEVSCHI%20\(RO\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANCEVSCHI%20(RO).pdf). (Vizitat la: 19.09.2013).

⁶ Speța *Pentiacova și alții c. Moldovei*, decizia cu privire la admisibilitate din 04 ianuarie 2005. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67997>. (Vizitat la: 19.09.2013).

mijloacelor financiare din buget, precum și de finanțarea insuficientă de către autorități a secției de hemodializă la Spitalul clinic republican.

Deși reclamanții au invocat în fața forului european mai multe încălcări ale prevederilor Convenției europene (art. 2, 3, 6, 8, 13, 14, art. 1 Protocol 1), pe marginea art. 8 ei s-au plâns că datorită finanțării proaste din partea statului a tratamentului insuficienței renale, fiind obligați a cheltui majoritatea mijloacelor financiare proprii familiilor lor, li se afectează în mod cert viața de familie, multe cupluri separându-se. Curtea a reiterat că deși obiectul art. 8 este în esență protejarea indivizilor de orice imixtiune arbitrară din partea autorităților, acesta nu numai că obligă statul să se abțină de la o astfel de imixtiune, dar cuprinde și obligații pozitive inerente pentru asigurarea respectului efectiv al vieții private și familiale. În pofida faptului că Convenția nu garantează *per se* dreptul la asistență medicală gratuită, există precedente când art. 8 a fost aplicat plângerilor cu privire la finanțarea de către stat în vederea facilitării mobilității și calității vieții reclamanților cu dezabilități, prin urmare, la cazul din speță, art. 8 este aplicabil pretențiilor privind insuficiența finanțării din partea statului a tratamentului maladiei renale.

În mod particular, Curtea a conchis că tratamentul medical și facilitățile asigurate reclamanților, precum și faptul că situația reclamanților s-a îmbunătățit considerabil după implementarea reformei sistemului de asistență medicală din 2004, atestă că statul respondent în circumstanțele specifice ale prezentului litigiu și-a îndeplinit corespunzător obligațiile sale pozitive în conformitate cu art. 8 al Convenției și efectiv a asigurat echilibrul just între interesele reclamanților și cele ale comunității în întregime, nefiind constatată o încălcare.

În circumstanțele relevate, subliniem în mod separat că CEDO a constatat satisfacerea de către guvernul pârât a criteriului proporționalității între necesitatea imperioasă de a asigura un tratament corespunzător persoanelor bolnave, și mijloacele specifice antrenate în acest scop, măsurile concrete adoptate de către autoritățile naționale fiind suficiente în vederea îndeplinirii corespunzătoare a obligațiilor pozitive pe terenul Convenției europene și asigurării standardului minim necesar garantat subiecților vulnerabili.

Această speță denotă caractere de unicitate nu doar grație circumstanțelor absolut specifice și calificării juridice oferite de către CEDO chestiunilor ridicate în fața ei, dar și datorită faptului că în pofida protecției în mod pregnant a vieții private și de familie, Curtea europeană a conchis asupra satisfacerii de către autoritățile naționale a exigențelor instituite de regula convențională a proporționalității.

În speța recentă *G.B. și R.B. c. Moldovei*⁷ CEDO s-a referit la ***dreptul la integritatea fizică și psihică a unei persoane*** prin prisma analizei interdicției de a efectua intervenții chirurgicale fără consimțământul pacientului. Astfel, în speță reclamanții-soți au pretins încălcarea art.8 al Convenției, invocând că în urma unei operații cezariene reclamantei i-au fost înlăturate ovarele și trompele uterine fără a obține permisiunea acesteia și în lipsa unei necesități de sănătate, în urma investigației efectuate comisia medicală specializată ajungând la concluzia că o asemenea intervenție nu a fost necesară. Pacienta în rezultat a suferit o menopauză precoce fără posibilitatea de a mai avea copii, primind nu doar o traumă psihologică, dar și fiind nevoită să urmeze tratament hormonal continuu. Deși la cazul speței instanțele naționale au stabilit neglijența medicală, constatând deci încălcarea dreptului reclamantei garantat de art. 8, a fost în mod separat analizată problematica despăgubirilor acordate pacientei, acestea fiind departe de a fi juste și comparabile cu natura ingerinței.

Curtea a reiterat că conceptul de „viață privată” este un termen larg și se referă, *inter alia*, la integritatea fizică și psihică a unei persoane. Astfel, administrarea tratamentului medical contrar dorințelor unui pacient constituie o ingerință în drepturile acestuia în temeiul art. 8 din Convenție. Forul european a notat că în pofida faptului recunoașterii încălcării dreptului reclamantei la integritate fizică și psihică la nivel național, compensațiile acordate acesteia cu titlu de daune materiale de 75 Euro și daune morale de 607 Euro în mod evident sunt disproporționale cu natura prejudiciului cauzat sănătății ei, în rezultat dânsa nu doar suferind de o încălcare a dreptului său garantat la integritatea fizică și psihică, dar și fiind supusă unei despăgubiri insuficiente sub

⁷ Speță *G.B. și R.B. c. Moldovei*, hotărârea din 18 decembrie 2012, definitivă din 18 martie 2013. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115395>. (Vizitat la: 19.09.2013).

nivelul minim recunoscut de CEDO pe marginea cauzelor similare.

În lumina celor enunțate, Curtea a decis că reclamanta nu a pierdut statutul de victimă în lumina art. 8 al Convenției, constatând încălcarea dreptului acesteia la viață privată și de familie și stabilind satisfacția echitabilă pentru prejudiciul moral în suma de 12 000 Euro, acest quantum fiind în opinia magistraților europeni unul proporțional consecințelor la care este supusă reclamanta în rezultatul unei ingerințe arbitrare din partea autorităților.

Într-o altă cauză pe marginea dreptului consacrat la viață privată și de familie, speța *Bordeianu c. Moldovei*⁸, Curtea s-a referit la **dreptul părintelui de a se reuni cu copilul său**, astfel reclamanta a pretins că omisiunea autorităților moldovenești de a lua prompt măsurile necesare pentru reunirea cu fiica sa, în conformitate cu decizia definitivă pronunțată în favoarea ei, a dus la încălcarea dreptului la respectarea vieții de familie. În fapt, în urma divorțului între reclamantă și soțul ei, ei având doi copii minori, în prima instanță custodia asupra fiului i-a fost recunoscută reclamantei, fostului soț revenindu-i custodia asupra fiicei. În urma exercitării căii ordinare de atac, instanța ierarhic superioară a decis asupra stabilirii custodiei ambilor copii în favoarea mamei, decizia respectivă devenind irevocabilă, însă neexecută din cauza eschivării fostului soț de la predarea fiicei.

În definitivarea raționamentului final pe marginea circumstanțelor cauzei, Curtea a subliniat că dreptul de a fi împreună pentru un părinte și copilul său reprezintă un element fundamental al vieții de familie, chiar dacă relația dintre părinți s-a rupt, deci măsurile la nivel național care împiedică această reuniune între mamă și fiică reprezintă în mod cert o ingerință în dreptul ocrotit de art. 8. Curtea a decis că guvernul respondent nu a luat măsuri prompte, suficiente și adecvate pentru a preveni consecințele unei despărțiri prea îndelungate a reclamantei de fiica sa și pentru a facilita executarea deciziei judecătorești definitive. Suplimentar, CEDO a notat că neexecutarea deciziei judecătorești pronunțate în favoarea

reclamantei se datorează în primul rând toleranței *de facto* a autorităților responsabile de executare și a instanțelor de judecată rezistenței constante opuse de tatăl, și absenței unor măsuri menite să stabilească contacte eficiente și regulate între mamă și copil, la intervale rezonabile de timp. Deși autoritățile naționale trebuiau să adopte decizii rezonabile, care se așteptau a fi luate de către acestea, ele nu și-au îndeplinit în mod corespunzător obligațiunile pozitive impuse pe terenul Convenției contrar prevederilor acesteia. Astfel, Curtea a constatat încălcarea dreptului reclamantei la viață de familie, conchizând că ingerința autorităților naționale a fost una disproporțională la cazul speței.

Dacă ne referim în continuare la evaluarea testului de proporționalitate în cauze specifice împotriva Moldovei pe marginea art.8 din Convenție cu soluționarea cărora instanța europeană a contenciosului drepturilor omului a fost sesizată, nominalizăm speța *Ciubotaru c. Moldovei*⁹, în care a fost analizat **dreptul individului de a-și alege identitatea etnică**. În fapt, reclamantul a pretins încălcarea art. 8 prin refuzul autorităților naționale de a înregistra în actele de stare civilă apartenența sa etnică ca fiind român din motivul neindicării în actele părinților a etniei respective. Curtea europeană a notat că în virtutea jurisprudenței recente degajate, identitatea etnică a individului aparține domeniului vieții private protejate pe terenul Convenției, astfel pretențiile reclamantului sunt susceptibile de a fi examinate în fond. În mod particular, Curtea a subliniat caracterul extrem de sensibil al chestiunilor ridicate de prezența speței și a notat că nu contestă dreptul guvernului de a solicita unele dovezi obiective asupra pretense etniei, fiind acceptabilă abilitatea autorităților de a respinge o cerere de înregistrare oficială a apartenenței la un grup etnic specific atunci când această solicitare este de natură exclusiv subiectivă și neprobată. Însă în prezenta speță chintesența raționamentului magistral s-a referit la faptul că în sarcina reclamantului autoritățile naționale au pus obligațiuni excesive de a demonstra precum că cel puțin unul din părinții săi a fost de etnie română și oficial înregistrat astfel, ceea ce reprezintă o sarcină de probațiune

⁸ Speța *Bordeianu c. Moldovei*, hotărârea din 11 ianuarie 2011, definitivă din 11 aprilie 2011. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102702>. (Vizitat la: 19.09.2013).

⁹ Speța *Ciubotaru c. Moldovei*, hotărârea din 27 aprilie 2010, definitivă din 27 iulie 2010. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98445>. (Vizitat la: 19.09.2013).

disproporționată în raport cu realitățile istorice din Republica Moldova. Curtea a arătat că crearea de bariere neînfruntabile pentru oricine care dorește să-și înregistreze o etnie diferită de cea înregistrată asupra părinților săi de către autoritățile sovietice, nu satisface exigența proporționalității, și, în consecință, este ilegală și inacceptabilă în sensul Convenției europene.

Într-o altă speță care ridică chestiuni particulare pe marginea art. 8, și anume în cauza recentă *B. c. Moldovei*,¹⁰ Curtea a analizat **dreptului individului la integritatea fizică și morală**. În speță reclamantii – mama și doi copii, au pretins încălcarea dreptului la viață privată și de familie din motiv că au fost supuși la bătăi și umilințe din partea fostului soț, și, respectiv, tatălui, care domiciliu împreună cu ei în același apartament repartizat conform bonului de repartiție soției reclamante, autoritățile naționale refuzând să autorizeze evacuarea temporară a fostului soț din imobil, astfel reclamantii fiind impuși să ducă o viață privată incompatibilă standardelor convenționale.

Ca și principiu general, Curtea a reiterat că obligațiunile pozitive ale unui stat în virtutea Convenției se pot referi și la adoptarea de măsuri în domeniul relațiilor private între indivizi, mai ales în situația copiilor și altor persoane vulnerabile. De asemenea, forul a subliniat că dreptul la integritate fizică și morală în mod cert face parte din sfera de protecție a vieții private a individului conform art. 8. Cu privire la circumstanțele specifice ale speței, Curtea a notat neîndeplinirea de către autoritățile naționale a obligațiilor sale pozitive, nefiind găsit un raport just de proporționalitate între drepturile reclamantilor la integritate fizică și morală și dreptul fostului soț și tatălui acestora la spațiul locativ, prin refuzul evacuării dânsului din apartamentul în folosință comună, reclamantii au fost supuși unui continuu risc de violență sau plecare de acasă.

În lumina jurisprudenței analizate supra pe marginea art. 8, urmează să conchidem că instanța europeană a contenciosului drepturilor omului întotdeauna foarte atent analizează ingerințele în dreptul individului la viață privată și de familie, în fiecare caz supus examinării

determinând dacă măsurile naționale contestate au respectat un just echilibru între interesele în prezență, anume pe de o parte drepturile reclamantului garantate de dispozițiile convenționale și, pe de altă parte, interesele generale ale societății.¹¹

Libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9 Convenția EDO)

Dacă analizăm specificul jurisprudenței Curții europene degajate pe marginea art. 9, subliniem că particularitățile drepturilor inserate în textul acestui articol în comparație cu alte drepturi și libertăți calificate, se referă la faptul că el protejează o parte din prerogative nesuscetibile limitărilor, astfel doar libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile este supusă restricționării, în timp ce libertatea de gândire, de conștiință și de religie, inclusiv și dreptul de a le schimba, rămân de principiu intangibile.

Aceste trei noțiuni care formează obiectul protecției garantate de art. 9 – libertatea de gândire, de conștiință și de religie, sunt strâns legate între ele. Protecția libertății gândirii vizează interdicția oricărui tip de îndoctrinare, de impunere a unei ideologii, acțiune specifică regimurilor totalitare,¹² recunoașterea libertății conștiinței implică obligația statului de a nu exercita nici un fel de constrângere la nivelul forului interior al persoanei, și libertatea religiei constituie un element esențial care contribuie la formarea identității credincioșilor și a concepției lor despre viață și lume.

Deși majoritatea cauzelor cu care a fost sesizată instanța contenciosului european al drepturilor omului pe marginea art. 9 al Convenției privesc libertatea religioasă, unii doctrinari opinând că aceasta deoarece implicațiile ei încă nu sunt bine definite¹³, practica CEDO în spețele contra Moldovei este foarte săracă, până la 01 ianuarie 2013 existând doar patru hotărâri de condamnare pronunțate¹⁴, și anume *Mitropolia Basarabiei și alții*; *Biserica Adevărat Ortodoxă*; *Mașaevev*; *Fusu Arcadie și alții*.

¹¹ Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2010, p. 727.

¹² Selejan-Guțan B. Protecția europeană a drepturilor omului. București: ALL Beck, 2004, p. 165.

¹³ Micu D. Garantarea drepturilor omului. București: ALL Beck, 1999, p. 97.

¹⁴ Raportul anual pentru anul 2012 al Curții Europene a Drepturilor Omului, *precitat*.

¹⁰ Speța *B. c. Moldovei*, hotărârea din 16 iulie 2013. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122372>. (Vizitat la: 19.09.2013).

În speța *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*¹⁵ Curtea europeană a pronunțat prima hotărâre de condamnare a statului nostru pe marginea art. 9, în mod special referindu-se la **oficializarea unui cult religios**. Reclamanții – Mitropolia Basarabiei și adepții acesteia, au pretins în fața forului european că refuzul autorităților naționale de a recunoaște Mitropolia Basarabiei din motiv că doar cultele recunoscute de Guvern pot fi practicate pe teritoriul țării, constituie o încălcare a art. 9 în sensul Convenției europene.

În mod special, reclamanții s-au plâns că libertatea lor de a-și manifesta colectiv religia este împiedicată de interdicția de a se reuni în scop religios, precum și de absența unei protecții juridice a patrimoniului bisericii reclamante, menționând că refuzul de a recunoaște cultul nu a avut nici un temei acceptabil într-o societate democratică, nici o activitate ilegală sau contrară ordinii publice neputând fi reproșată bisericii reclamante sau membrilor săi.

În analiza pretenției ingerințe în dreptul reclamanților de a-și manifesta convingerile, Curtea a reiterat în prim plan un șir de principii de bază precum menținerea unui pluralism religios, coexistența pașnică a religiilor într-o societate democratică, principiul activității neutre și imparțiale a autorităților naționale în domeniul cultelor unui stat, excluderea posibilității statului de a aprecia legitimitatea credințelor religioase și a modalității de exprimare a acestora, protecția vieții asociative a comunităților religioase.

În mod special, la aplicarea principiilor generale enunțate cazului din speță, Curtea a estimat temeinicia argumentelor invocate de către guvernul moldav pentru a justifica ingerința, precum apărarea legalității și a principiilor constituționale, atentarea la integritatea teritorială, apărarea păcii sociale și a înțelegerii între credincioși.

La evaluarea proporționalității ingerinței scopurilor urmărite, Curtea a subliniat imposibilitatea bisericii reclamante de a-și desfășura orice activitate nefiind înregistrat cultul, în special preoții neputând oficia slujbe, membrii

religioși nefiind autorizați de a se reuni pentru a-și practica religia, iar lipsită de personalitate juridică, biserica nu poate beneficia de protecția juridică a patrimoniului său.

Cu referire la pretinsa toleranță față de biserica reclamantă și enoriașii săi din partea Guvernului, Curtea nu a considerat că o asemenea toleranță nu poate să substituie recunoașterea, deoarece doar recunoașterea conferă drepturi persoanelor interesate. În concluzie, forul european a decis că refuzul autorităților naționale de a recunoaște biserica reclamantă are astfel de consecințe asupra libertății de religie a reclamanților, care nu pot fi considerate proporționale scopului legitim urmărit și necesare într-o societate democratică, constatând în unanimitate încălcarea art. 9 al Convenției europene.

Cauza *Biserica Adevărat Ortodoxă c. Moldovei*¹⁶ de asemenea se referă la oficializarea cultului religios, reclamanții contestând refuzul guvernului de a le înregistra cultul în pofida existenței unei hotărâri judecătorești definitive și irevocabile în acest sens. Curtea europeană a subliniat că, în pofida adoptării hotărârilor judecătorești în favoarea reclamanților, neînregistrarea bisericii de către autorități și, astfel, neînregistrarea ei cu personalitate juridică, au împiedicat-o pe aceasta și pe enoriașii săi să exercite mai multe funcții esențiale. În esență, refuzul autorităților de a se conforma hotărârii judecătorești irevocabile și de a înregistra biserica a condus la o situație care, pentru reclamanți, nu diferă de o respingere de către instanțele judecătorești a pretențiilor lor, fapt inadmisibil într-o societate democratică edificată pe principiile legalității și justiției.

Notăm că în speța respectiva problematica proporționalității ingerinței în dreptul indivizilor la libertatea de religie nu a fost discutată din simplu motiv că s-a constatat ilegalitatea refuzului guvernului, forul european neconsiderând oportun să analizeze necesitatea și proporționalitatea ingerinței în situația în care ea nu a fost consacrată de lege.

Același raționament a fost formulat de către CEDO și în cauza relativ recentă *Fusu Arcadie și*

¹⁵ Speța *Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei*, hotărârea din 13 decembrie 2001, definitivă din 27 martie 2002. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MITROPOLIA%20BASARABIEI%20SI%20ALTI%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MITROPOLIA%20BASARABIEI%20SI%20ALTI%20(ro).pdf). (Vizitat la: 19.09.2013).

¹⁶ Speța *Biserica Adevărat Ortodoxă c. Moldovei*, hotărârea din 27 februarie 2007, definitivă din 27 mai 2007. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79606>. (Vizitat la: 18.09.2013).

alții c. *Moldovei*¹⁷, unde a fost analizată conformitatea refuzul autorităților naționale de a elibera un act necesar înregistrării comunității religioase în pofida faptului existenței unei hotărâri judecătorești interne favorabile reclamanților, cu standardele degajate pe terenul Convenției europene, fiind constată încălcarea art. 9 pe motivul neconsacrării legale a ingerinței autorităților.

În speța *Cârmuirea spirituală a musulmanilor din Republica Moldova c. Moldovei*¹⁸ Curtea de asemenea s-a referit la problematica oficializării unui cult, în mod special analizând exigența proporționalității ingerinței în dreptul reclamanților la religie, ea a subliniat că reclamanții solicitând înregistrarea cultului singuri au omis să prezinte guvernului toate actele necesare, aceasta condiționând refuzul în înregistrare, exigența de prezentare a actului care să conțină principiile fundamentale ale religiei nefiind una prea împovărătoare și disproporțională în conformitate cu art. 9 al Convenției.

Doar cauza *Mașaeve c. Moldovei*¹⁹ prezintă caractere de unicitate în rândul spețelor contra Moldovei pe marginea libertății de gândire, de conștiință și de religie, instanța contenciosului european a drepturilor omului de o manieră particulară aici s-a referit la ***dreptul individului de a-și manifesta religia***. În fapt, reclamantul, musulman de credință, a fost sancționat conform codului cu privire la contravențiile administrative (actualmente abrogat) pe faptul că împreună cu un grup de alți credincioși-musulmani se ruga în incinta unui local privat, și anume într-un imobil arendat de către organizația neguvernamentală al cărei lider era, fiind găsit vinovat de instanțele naționale în comiterea contravenției de practicare a religiei nerecunoscute de către stat și sancționat cu amendă.

¹⁷ Speța *Fusu Arcadie și alții c. Moldovei*, hotărârea din 12 iulie 2012, definitivă din 17 octombrie 2012. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112200>. (Vizitat la:18.09.2013).

¹⁸ Speța *Cârmuirea Spirituală a musulmanilor din Republica Moldova c. Moldovei*, decizia cu privire la admisibilitate. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69667>. (Vizitat la:18.09.2013).

¹⁹ Speța *Mașaeve c. Moldovei*, hotărârea din 12 mai 2009, definitivă din 12 august 2009. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MASAEV%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MASAEV%20(ro).pdf). (Vizitat la:18.09.2013).

În evaluarea caracterelor ingerinței autorităților naționale în dreptul garantat al reclamantului, Curtea a subliniat că permite statelor-părți la Convenție o anumită marjă de apreciere pentru a decide dacă este necesară o ingerință și în ce măsură, dar care să fie în concordanță cu supravegherea europeană atât a legislației pertinente, cât și a deciziilor de aplicare acesteia, sarcina Curții fiind de stabili dacă măsurile luate la nivel național sunt proporționale și justificate în principiu.

În stabilirea soluției finale pe marginea speței respective, forul european a notat faptul că orice persoană care manifestă o religie nerecunoscută potrivit legii despre cult, este în mod automat pasibilă de a fi pedepsită, sancționarea membrilor individuali ai unui cult religios neînregistrat pentru rugăciuni sau alte manifestări a credințelor religioase nefiind compatibilă sensului convențional, admiterea contrariului echivalând cu excluderea credințelor religioase minoritare neînregistrate oficial de stat și cu recunoașterea faptului că un stat poate dicta ce trebuie să creadă o persoană. În lumina acestor concluzii, Curtea a decis în unanimitate asupra încălcării de către statul respondent a obligațiilor sale pe terenul Convenției europene, ingerința operată în dreptul reclamantului de a-și manifesta cultul religios fiind una disproporțională și necorespunzătoare unei nevoi sociale imperioase.

Concluzionând asupra specificului jurisprudenței forului european pe marginea libertății de gândire, de conștiință și de religie, subliniem că în afara faptului că este destul de săracă cum am menționat supra, ea și abordează probleme destul de simple, precum oficializarea cultelor și dreptul individului de a-și manifesta religia în mod privat, neexistând spețe care să se refere la alte aspecte deseori puse în fața Curții spre soluționare ca prozelitismul și sancționarea acestuia, refuzul de a îndeplini serviciul militar din motive de conștiință și religie, dreptul deținuților de a practica cultul religios, dreptul de a-și exprima religia prin simboluri și vestimentație în instituțiile publice etc.

Libertatea de exprimare (art. 10 Convenția EDO)

Libertatea de exprimare reprezintă una din libertățile fundamentale ale ființei umane, inalienabilă acesteia într-o societate democratică. Ea se deosebește de marea

majoritate a altor drepturi prin aspectul său eminent social. Datorită acestui caracter specific, ea a avut parte de un tratament special: din partea doctrinei – atunci când Decanul Favoreau a calificat-o drept „superlibertate”, dar și din partea politicianilor – când revoluționarii francezi din 1789 au făcut din ea unul din drepturile cele mai de preț ale omului sau, mai recent, când țările occidentale au impus țărilor din Est introducerea ei în Actul final al Conferinței de la Helsinki.²⁰

Libertatea de exprimare include în sine mai multe categorii, și anume: libertatea de expresie, libertatea de opinie, libertatea de comunicare, regimul special al audiovizualului, precum și restricțiile impuse acestor libertăți.

Trebuie să menționăm că spre deosebire de alte drepturi și libertăți consacrate convențional, libertatea de exprimare și-a găsit o abordare particulară în jurisprudența organelor de la Strasbourg în cauzele contra Moldovei, existând chiar precedente unice analizate de către Înalțul for în fața căruia au fost ridicate chestiuni absolut distincte de interpretare a noțiunilor incorporate în Convenția europeană.

Până la 01 ianuarie 2013, CEDO a pronunțat 17 hotărâri prin care a constatat încălcarea art. 10 din Convenție de către statul nostru²¹, majoritatea dintre acestea vizând estimarea limitelor protecției recunoscute jurnaliștilor și mass – mediei.

Astfel, problematica *defăimării* a fost deseori analizată cu referire la Republica Moldova. În speța *Savițchi c. Moldovei*²², reclamanta, jurnalistă de profesie, a invocat încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare prin constatarea de către instanțele naționale a vinovăției ei în defăimarea reputației unui ofițer al poliției rutiere, publicând un articol de ziar despre atitudinea neconformă a ofițerului față de un automobilist în soluționarea problemelor vizând un accident rutier. Instanțele moldovenești au obligat reclamanta la plata daunei morale și publicarea dezmințirii informației contestate.

Înalta Curte a constatat încălcarea dreptului reclamantei la libertatea de exprimare, în prezentarea motivării reiterând o serie de aspecte specifice susceptibile evaluării în cadrul analizei raportului de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele antrenate, precum poziția specială a presei într-o societate democratică, îndatoririle presei și etica jurnalistică, diferențierea faptelor și a judecăților de valoare, plasarea informației difuzate defăimătoare într-un context larg.

În speța *Țara și Poiată c. Moldovei*²³ Curtea s-a pronunțat asupra dreptului la libertatea de exprimare a reclamanților – unui ziar și a jurnalistului activând în cadrul acestuia, care s-au plâns că dreptul garantat de art. 10 al Convenției le-a fost încălcat, ei fiind găsiți vinovați de instanțele naționale în procedura civilă de defăimare a liderului fracțiunii parlamentare majoritare din acea perioadă și obligați la plata prejudiciului moral, precum și la publicarea unei dezmințiri.

Curtea de la Strasbourg a constatat încălcarea dreptului reclamanților la libertatea de exprimare în privința majorității declarațiilor contestate. În motivarea hotărârii, ea s-a referit la rolul proeminent al presei într-un stat democrat, reiterând importanța acesteia și sarcinile ei în dezbateră considerentelor de interes public. De asemenea, a fost subliniată diferențierea între faptele și judecățile de valoare, precum și specificată nedelimitarea acestor două categorii în cadrul procedurii jurisdicționale interne. A fost accentuată din partea Curții precauția reclamanților în mențiunea citării declarațiilor unor terțe persoane în articolele publicate.

De o manieră de specialitate, Înalta Curte a indicat cinci motive care au condus la adoptarea raționamentului final de constatare a disproporționalității ingerinței autorităților naționale în dreptul de exprimare a jurnalistului, și anume: limbajul folosit de reclamanți, rangul de politician foarte înalt al persoanei, reputației căreia i-a fost adusă atingere, statutul reclamanților de ziar și, respectiv, jurnalist, relatarea chestiunilor de interes public în articolele contestate, nedelimitarea faptelor și

²⁰ Velu J., Ergec R. La Convention européenne des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990, p. 746.

²¹ Raportul anual pentru anul 2012 al Curții Europene a Drepturilor Omului, *precitat*.

²² Speța *Savițchi c. Moldovei*, hotărârea din 11 octombrie 2005, definitivă din 11 ianuarie 2006. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/SAVITC_HI_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

²³ Speța *Țara și Poiată c. Moldovei*, hotărârea din 16 octombrie 2007, definitivă din 16 ianuarie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/TARA_S_I_POIATA_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

judecăților de valoare de către instanțele naționale.

În speța *Flux și Samson c. Moldovei*,²⁴ reclamantii, fiind un ziar și o persoană ce a furnizat informații acestuia, s-au plâns de încălcarea dreptului lor la libertatea de exprimare prin sancționarea publicației în procedura civilă pentru defăimare a fostului ministru de construcții G.C. vizat de un articol, care denunța problemele de vecinătate între reclamanta Samson și respectivul fost ministru. Înalta Curte a constatat încălcarea art. 10 al Convenției, prezentând o serie de motive, estimarea cărora a condus la adoptarea unui asemenea raționament, acestea fiind: erorile și omisiunile instanțelor de judecată naționale; substratul factologic al publicației; prezentarea generală a articolului; latura subiectivă a faptei reclamantilor; specificul informației contestate; subiectul, al cărui drept la reputație a fost prejudiciat; publicarea din inițiativă proprie a unei scuze subiectului vizat în articol.

De o manieră specială forul european a evidențiat faptul disproporționalității ingerinței în dreptul jurnalistului la libertatea de exprimare, aceasta necorespunzând unei nevoi sociale imperioase și scopului legitim urmărit de către autorități, având consecințe excesive pentru însăși substanța dreptului protejat de Convenția EDO.

În șirul cauzelor pe marginea defăimării distinct se poziționează speța *Petrenco c. Moldovei*,²⁵ în care deși pretențiile înaintate au fost formulate în baza art. 8 de către reclamantul defăimat, considerăm oportun analiza acesteia anume în contextul libertății de exprimare deoarece ea ridică chestiuni particulare pe marginea art. 10.

Astfel, reclamantul – președintele Asociației Istoricilor din Moldova – s-a plâns de încălcarea dreptului său la reputație garantat de art. 8 al Convenției, fiind publicat un articol de ziar care informa cititorii în expresii severe despre insuficiența capacităților profesionale ale dânsului și perpetuarea carierei sale grație colaborării în studenție cu agențiile de securitate

(KGB) ale fostei URSS, instanțele naționale neconsiderând că drepturile și interesele legitime ale reclamantului au fost încălcate prin publicația respectivă.

Înalta Curte a fost pusă în situația să se pronunțe asupra echilibrului just într-o societate democratică între interesul general ocrotit de art. 10 și interesul special din sfera art. 8. La evaluarea speței, Curtea în special a urmat să decidă asupra naturii declarațiilor vizând colaborarea cu KGB, dacă acestea constituie fapte sau judecăți de valoare, respectiv faptele fiind susceptibile fundamentării probatorii. Acuzațiile de colaborare cu KGB au fost estimate ca constituind declarații de fapt clare, respectiv necesitând fundamentare în bază de suport factologic, articolul însă având în vizor prezentarea distorsionată a realității în afara oricărui material probatoriu din partea autorului.

Curtea a decis că diseminarea informației precum reclamantul a colaborat cu serviciile de securitate sovietice în afara oricărei baze factologice, a depășit limitele unei critici acceptabile în contextul dezbaterilor de interes general, ingerința în dreptul reclamantului la respectarea reputației sale nefiind deci proporțională cu scopul urmărit de a informa cât mai pe larg publicul interesat, și excesivă în raport cu marja de discreție recunoscută statutului pe terenul Convenției.

Cu referire la alte aspecte particulare abordate de către CEDO în materia dreptului material convențional privind Republica Moldova, identificăm problematica **discursului care amenință ordinea publică și securitatea națională**. Speța de referință pentru statul nostru în acest domeniu este *Kommersant Moldovy c. Moldovei*,²⁶ unde Înalta Curte a estimat dacă motivele ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de exprimare, și anume cele de protecție a securității și ordinii publice, sunt relevante și suficiente în sensul Convenției.

Astfel, reclamantul – întreprinderea și, concomitent, ziarul „Kommersant Moldovy”, a publicat o serie de articole cu referire la regiunea transnistreană de natură critică pentru autoritățile naționale moldovenești. În procedura jurisdicțională internă reclamantul a fost învinuit

²⁴ Speța Flux și Samson c. Moldovei, hotărârea din 23 octombrie 2007, definitivă din 23 ianuarie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/FLUX_S_I_SAMSON_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

²⁵ Speța Petrenco c. Moldovei, hotărârea din 30 martie 2010, definitivă din 30 octombrie 2010. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PETRENCO_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

²⁶ Speța Kommersant Moldovy c. Moldovei, hotărârea din 09 ianuarie 2007, definitivă din 09 aprilie 2007. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/KOMMERSANT_MOLDOVY_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

de periclitarea securității naționale, integrității teritoriale, siguranței și ordinii publice a Republicii Moldova prin: acordarea sprijinului deschis regimului neconstituțional de la Tiraspol; promovarea ideilor separatiste; descrierea eronată a esenței acțiunilor autorităților moldovenești și instituțiilor internaționale.

Reclamantul a fost găsit vinovat de periclitarea integrității teritoriale, securității naționale și siguranței publice, precum și de crearea pericolului pentru dezordini și săvârșire de crime, fiindu-i impusă sancțiunea încetării activității.

Înalta Curte de la Strasbourg a considerat că pretențiile reclamantului în temeiul art. 10 ridică chestiuni de drept, care sunt de o astfel de complexitate, încât determinarea lor depinde de examinarea fondului și, respectiv, a recurs la această examinare.

Curtea a enunțat un șir de principii cu caracter de generalitate care urmează a fi estimate în adoptarea unei soluții finale, *inter alia*, referindu-se la sarcinile presei de a comunica informații și idei de interes public; esențialitatea libertății de exprimare într-o societate democratică; necesitatea evaluării atente a restricțiilor și sancțiunilor impuse din partea statului dacă acestea pot descuraja participarea presei la dezbaterea chestiunilor de interes public legitim; gradul protejat în sens convențional de provocare și exagerare a libertății de exprimare a jurnaliștilor; îndatoririle și responsabilitățile mass – mediei în relatarea informației, buna – credința și respectarea eticii jurnalistice.

Aplicând principiile generale enunțate circumstanțelor din speță, Curtea a susținut că instanțele naționale nu au prezentat motive relevante și suficiente pentru a justifica ingerința, neindicând în mod clar care elemente *in concreto* din articolele reclamantului au fost problematice, precum și nu au dezvoltat modalitatea în care ele au periclitat securitatea națională; în general orice discuție privind necesitatea ingerinței a fost evitată în cadrul procedurilor interne. Într-un final, CEDO a constatat încălcarea art. 10 din Convenție, ingerința autorităților naționale în dreptul garantat al reclamantului fiind vădit disproporțională la cazul speței, în mod special sancțiunea aplicată acestuia de încetare a activității fiind una prea drastică într-o societate democratică.

O altă tematică specifică abordată de către CEDO în cauzele contra statului nostru privește *regimul de cenzură al mijloacelor media*, în speța *Manole și alții c. Moldovei*,²⁷ Curtea analizând ingerința autorităților naționale în dreptul reclamantilor-angajați sau ex-angajați ai companiei Teleradio Moldova (TVM) garantat de art. 10. În special, reclamantii au pretins că instituirea unor proceduri disciplinare și concedieri pentru participarea la greve împotriva cenzurii aplicate asupra diseminării informațiilor de către companie și a influenței politice necuvenite din partea instituțiilor statale, a îngrădit în mod inacceptabil dreptul lor la libertatea de exprimare.

Înalta Curte în formularea raționamentului propriu a statuat în prim plan asupra principiilor generale de pluralism în mass-media audiovizuală, adaptându-le apoi situației nemijlocite ale speței, enunțând următoarele principii: fundamentarea democrației pe pluralism de idei; caracterul esențial al libertății de exprimare; rolul important al mediei audiovizuale (în particular a televiziunii și radioului) în răspândirea informației, precum și accesibilitatea sporită a acestor mijloace de informare; subminarea rolului fundamental al libertății de exprimare prin exercitarea de presiuni asupra radiodifuzorilor din partea unor grupuri politice sau economice puternice; rolul fundamental al statului în garantarea pluralismului de idei; necesitatea diseminării unor informații imparțiale și echidistante care vizează expresia a unui spectru larg de considerațiuni și opinii mai ales cu referire la radiodifuzori dominanți într-o regiune; independența radiodifuzorilor publici de amestec politic sau economic, precum și independența editorială și autonomia instituțională.

Curtea a constatat că politica managementului superior al TVM de a evita subiecte sensibile jenante sau dăunătoare imaginii Guvernului, prohibiția de a utiliza un anumit limbaj în cadrul emisiilor, precum și tendențiozitatea de a raporta despre activitățile instituțiilor puterii în emisia noutăților și altor programe, opoziția dispunând de posibilități insuficiente în acces la televiziune

²⁷ Speța *Manole și alții c. Moldovei*, hotărâre din 17 septembrie 2009, definitivă din 17 decembrie 2009. [Online]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94075>. (Vizitat la: 18.09.2013).

să-și exprime punctele de vedere, au constituit o ingerință de continuitate în dreptul reclamantilor garantat de art. 10 al Convenției.

Într-un final, CEDO a conchis că cenzurarea audiovizualului a fost contrară sensului art. 10 și spiritului democrației în ansamblu, ingerința autorităților naționale fiind vădit disproporțională în raport cu însăși substanța dreptului garantat la libertatea de exprimare.

Printre chestiuni specifice abordate de către CEDO cu privire la statul nostru, se numără și tematica *criticii magistraților de către juriști de carieră*, analizată în speța *Amihalachioaie c. Moldovei*,²⁸ unde reclamantul, fiind persoană cunoscută – avocat și președinte al Baroului Avocaților din RM, s-a plâns de încălcarea dreptului său la libertatea de exprimare prin amendare pentru critica expusă într-un interviu la adresa Curții Constituționale, precum și magistraților acestui for în expresii dubioase și chiar severe.

Înalta Curte a constatat încălcarea art. 10 cu șase voturi la unu, considerând că reclamantul nu a depășit limitele unei critici acceptabile, fiind conturate parametri specifici în jurul cărora a fost dezvoltat raționamentul final, precum: previzibilitatea rezonabilă a normei legale; estimarea gradului de precizie al textului contestat; statutul particular al avocaților de intermediari între instanțe de jurisdicție și justițiabili; dreptul la libertatea de exprimare a avocaților, inclusiv și dreptul la critică privind funcționarea justiției, însă în anumite limite; adoptarea unui echilibru just între interesele aplicate, precum dreptul publicului de a fi informat, imperatiile unei bune administrări a justiției, demnitatea profesiei de avocat; controlul european al marjei de apreciere a statului privitoare la legi și la actele de aplicare a legilor; analiza *in lato sensu* a speței, incluzând aprecierea conținutului mesajului contestat și contextul de exprimare al acestuia.

Curtea a conchis că autoritățile naționale nu au prezentat motive relevante și suficiente în vederea justificării ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de opinie, astfel ingerința operată nefiind necesară într-o societate democratică și disproporțională în raport cu scopul garantării

²⁸ Speța *Amihalachioaie c. Moldovei*, hotărârea din 20 aprilie 2004, definitivă din 20 iunie 2004. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/AMIHALACHIOAIE_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

autorității puterii judecătorești și mijloacele de sancționare utilizate în acest sens.

În fapt, anume severitatea sancțiunii impuse reclamantului a prezentat piatra de temelie a soluției finale date de CEDO, gradul de severitate al sancțiunii aplicate – amenda de 360 lei, deși în esență a constituit o sumă modestă, a prezentat un maxim al pedepsei prevăzute de lege pentru fapta comisă de către reclamant.

Finalizând tematica cauzelor specifice pe marginea libertății de exprimare privind statul nostru, evidențiem speța *Guja c. Moldovei*,²⁹ care denotă caractere de unicitate, fiind prima speță în care forul european a analizat *denunțarea informațiilor de serviciu (whistle-blowing)*.

În esență, conceptul de *whistle-blowing* presupune dezvăluirea publicului larg a informațiilor confidențiale și/sau secrete de către salariați sau angajați ai diverselor instituții publice și private, în practica CEDO acest concept fiind relativ nou, iar speța *Guja* constituind în substanță un reviriment jurisprudențial.³⁰

În fapt, șeful serviciului de presă al Procuraturii Generale a Moldovei a fost sancționat prin eliberarea din serviciu pentru publicarea scrisorilor prin care vicepreședintele Parlamentului s-a implicat personal în activitatea procuraturii pe marginea procedurilor penale pendinte îndreptate împotriva colaboratorilor de poliție bănuți de abuz de serviciu. În fața CEDO reclamantul a pretins încălcarea art. 10 de către RM prin concedierea sa din motivul valorificării dreptului garantat de a comunica informații și idei, mai ales în situația când informația dezvăluită a privit chestiuni de un interes public sporit și a demonstrat implicarea legislativului în activitățile anchetei penale.

În stabilirea soluției pe marginea pretensei încălcări, forul european a definitivat un șir de criterii de bază cu referire la domeniul denunțării informațiilor de serviciu, care urmează a fi evaluate în cumul pentru a determina dacă dezvăluirea informațiilor de serviciu sau confidențiale se va bucura de protecție în sens

²⁹ Speța *Guja c. Moldovei*, hotărârea din 12 februarie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/GUJA_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

³⁰ Sârcu D., Nica A. Specificul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în spețele de *whistle-blowing*. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale. 2011, nr. 2, p. 17.

convențional, și anume: interesul public în informația dezvăluită, posibilitatea denunțatorului de a utiliza mijloace alternative pentru dezvăluire, autenticitatea informației comunicate, detrimentul adus angajatorului în rezultatul denunțării, buna-credință a denunțatorului, severitatea sancțiunii impuse acestuia în urma dezvăluirii informației de serviciu.

CEDO a constatat încălcarea dreptului reclamantului la libertatea de exprimare, ingerința autorităților naționale nefiind necesară într-o societate democratică și disproporțională ținând cont de interesele concurente ale speței.

În concluzie pe marginea jurisprudenței degajate de către CEDO contra statului nostru privind art. 10, remarcăm că de cele mai dese ori aceasta vizează estimarea limitelor protecției jurnaliștilor și a mass-mediei găsiți vinovați în cadrul procedurii jurisdicționale interne de defăimare a persoanelor din arena politică și/sau publică.

Libertatea de întrunire și de asociere (art. 11 Convenția EDO)

Libertatea de întrunire constituie alături de cea de asociere și sindicală una din libertățile colective recunoscute și garantate oricărui subiect individual de drept. În esență, libertățile de întrunire și de asociere prezintă o continuitate naturală și logică a libertăților de gândire și de conștiință, precum și a celei de manifestare a convingerilor proprii unei persoane, ea demonstrează legături evidente cu libertatea de exprimare în aspectele active și pasive ale acesteia.³¹

Dacă libertatea de întrunire presupune dreptul indivizilor de a se reuni pentru a participa la o activitate comună, atunci libertatea de asociere vizează prerogativa fiecăruia de a forma alături de alte persoane o anumită grupare, precum și dreptul de a se afilia unei grupări deja existente.

În esență, jurisprudența contra Moldovei degajată de către forul european pe marginea acestor două libertăți calificate pe deplin se încadrează în limitele precedentului judiciar general creat de Curte pe terenul Convenției europene, având și anumite caractere specifice racordate cadrului social intern.

Remarcăm că până la 01 ianuarie 2013 CEDO a adoptat 13 hotărâri în care a constatat încălcarea

de către Republica Moldova a drepturilor consfințite de art. 11 al Convenției.³²

În speța de referință pentru statul nostru în acest domeniu – *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei*³³, Curtea europeană s-a referit la **suspendarea activității unui partid politic**, partidul reclamant pretinzând încălcarea dreptului său consfințit de art. 11 prin sancțiunile impuse pentru organizarea adunărilor și protestelor neautorizate.

În analiza ingerinței reclamate, Curtea în mod special a notat că la momentul evenimentelor, PPCD era un partid parlamentar de opoziție minoritar, care deținea aproximativ zece procente din locurile din Parlament, și a organizat adunări de protest împotriva politii promovate de guvern, fiindu-i impusă sancțiunea suspendării activității, situație juridică care implică motive foarte convingătoare din partea guvernului respondent de a justifica ingerința.

CEDO a subliniat că doar încălcările foarte grave, precum cele care pun în pericol pluralismul politic sau principiile democratice fundamentale ar putea justifica suspendarea activităților unui partid politic, iar în circumstanțele când adunările PPCD au fost totalmente pașnice, nu au existat instigări la răsturnarea violentă a Guvernului sau orice alte acțiuni care ar submina principiile pluralismului și ale democrației, nu poate fi în mod rezonabil susținut faptul că măsura aplicată a fost proporțională cu scopul urmărit și a reprezentat o necesitate socială imperioasă. Mai mult ca atât, măsura de sancționare aplicată a avut un efect de descurajare asupra activității partidului, fiind adoptată înainte de alegerile locale în țară.

În lumina celor enunțate, Curtea a decis că ingerința în dreptul partidului reclamant la libertatea de întrunire și de asociere a fost vădit disproporțională scopului urmărit și lipsită de necesitate într-o societate democratică.

Într-o altă speță la plângerea aceluiași reclamant – *Partidul Popular Creștin Democrat*

³² Raportul anual pentru anul 2012 al Curții Europene a Drepturilor Omului, *precitat*.

³³ Speța *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei*, hotărârea din 14 februarie 2006, definitivă din 14 mai 2006. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PARTIDUL_POPULAR_CRESTIN_DEMOCRAT_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

³¹ Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p. 984.

c. *Moldovei (no.2)*,³⁴ CEDO a analizat problematica **împiedicării protestelor pașnice colective** prin refuzul autorităților de a autoriza desfășurarea întrunirilor pe marginea unor tematici sensibile la nivel național.

Evaluând ingerința autorităților în dreptul partidului garantat de art. 11, Curtea a reiterat pluralismul de idei caracteristic unei societăți democratice, rolul esențial al partidelor politice în funcționarea democrației, dezbateră liberă în mod public a chestiunilor de interes general.

Racordând principiile generale enunțate circumstanțelor din speță, CEDO a conchis asupra încălcării dreptului partidului reclamant la libertatea de întrunire, ingerința operată de către autoritățile publice nefiind corespunzătoare unei necesități sociale imperioase și fiind disproporțională în raport cu scopul urmărit de protecție a ordinii publice și mijloacele utilizate în atingerea scopului respectiv.

Aceleași raționamente au fost dezvoltate de CEDO în speța *Roșca, Secăreanu și alții c. Moldovei*,³⁵ în care reclamantii au pretins că sancționarea lor pentru organizarea și/sau participarea la adunările PPCD a constituit o încălcare a dreptului la libertatea de întrunire garantat convențional. În definitivarea soluției finale, Curtea a reiterat că în cauza *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei* menționată supra, partidul reclamant a fost sancționat pentru organizarea acestor demonstrații, prin urmare, acuzațiile aduse reclamantilor care au participat la întrunirile respective nu pot fi dissociate de cele aduse PPCD. În circumstanțele în care reclamantii erau membri și susținători ai PPCD care au organizat și au participat la adunările pașnice ale acestuia, Curtea a ajuns la concluzia că ingerința autorităților în libertatea de întrunire pașnică nu a fost proporțională cu scopul urmărit și nu a corespuns unei nevoi sociale imperioase, fiind deci arbitrară.

Într-o altă speță contra statului nostru, și anume *Brega c. Moldovei*,³⁶ CEDO a analizat tematica **protestelor pașnice individuale**, estimând dacă ingerința autorităților naționale prin reținerea reclamantului care protesta de unul singur în fața clădirii guvernului având camera de luat vederi și filmând colaboratorii forțelor de ordine, a fost conformă standardelor degajate în virtutea Convenției europene.

Deși guvernul a pledat pentru lipsa ingerinței în dreptul reclamantului la libertatea de întrunire, deoarece el nu a fost reținut pentru că a protestat, ci doar pentru refuzul său de a se conforma cerințelor ofițerilor de poliție, Curtea a ajuns la o concluzie contrară, determinând netemeinicia și disproporționalitatea ingerinței aplicate în dreptul individului garantat de art. 11.

În speța *Hyde Park și alții c. Moldovei*,³⁷ reclamantii-membri ai organizației neguvernamentale, s-au plâns de încălcarea dreptului la întruniri pașnice prin refuzul autorităților de a autoriza organizarea de proteste în fața Ambasadei României în RM pentru a-și exprima dezacordul cu politica autorităților române față de studenții moldoveni.

În analiza proporționalității ingerinței în dreptul reclamantilor la libertatea de întrunire, Curtea a reiterat rolul Convenției europene în promovarea și menținerea valorilor democrației, caracteristicile toleranței, pluralismului de idei și liberalismului într-o societate democratică.

La cazul speței, Curtea a conchis că motivele netemeinicii protestului invocate de către autoritățile interne în justificarea refuzului, nu sunt relevante și suficiente într-o societate democratică, ingerința necorespunzând unei nevoi sociale imperioase și fiind disproporțională scopului urmărit.

În speța recentă *Genderdoc-M c. Moldovei*,³⁸ organizația reclamantă (a cărei activitate de bază este protecția și asistarea comunității LGBT) s-a

³⁴ Speța *Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei (no. 2)*, hotărârea din 02 februarie 2010, definitivă din 02 mai 2010. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PPCD_No_2.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

³⁵ Speța *Roșca, Secăreanu și alții c. Moldovei*, hotărârea din 27 martie 2008, definitivă din 27 iunie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/ROSCA_SECAREANU_SI_ALTII_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

³⁶ Speța *Brega c. Moldovei*, hotărârea din 20 aprilie 2010, definitivă din 20 iulie 2010. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/BREGA_RO.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

³⁷ Speța *Hyde Park și alții c. Moldovei*, hotărârea din 31 martie 2009, definitivă din 30 iunie 2009. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91936>. (Vizitat la: 18.09.2013).

³⁸ Speța *Genderdoc-M c. Moldovei*, hotărârea din 12 iunie 2012, definitivă din 12 septembrie 2012. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111394>. (Vizitat la: 18.09.2013).

plâns de încălcarea dreptului garantat de art. 11 și art. 14 (interzicerea discriminării) al Convenției prin refuzul autorităților de a autoriza protestele pașnice în vederea promovării adoptării legii de protecție a minorităților sexuale contra discriminării la nivel intern.

Este de menționat că Guvernul în ultimele observații adresate Curții a recunoscut încălcarea art. 11 a Convenției, însă a negat încălcarea art. 11 combinat cu art. 14. CEDO a notat că diferența de tratament este discriminatorie dacă nu își găsește fundamentare obiectivă și rezonabilă, precum și dacă nu urmărește un scop legitim și nu satisface exigența de proporționalitate între scopul urmărit și mijloacele antrenate în acest sens, la caz anume specificul activității promovate de către organizația reclamantă, precum și intențiile sale de a organiza proteste în susținerea minorităților sexuale, a stat la baza ingerinței în dreptul ei la libertatea de întrunire, ingerința fiind disproporțională într-o societate democratică.

În general, cu referire la specificul jurisprudenței CEDO pe marginea art. 11 al Convenției EDO în spețele contra Moldovei, urmează să evidențiem faptul că din cele 13 de hotărâri de condamnare a statului nostru, 5 hotărâri au fost pronunțate pe cauzele inițiate la plângerile organizației Hyde-Park.

În concluzie pe marginea analizei jurisprudenței CEDO în spețele contra Moldovei privind drepturile și libertățile calificate, urmează să conchidem că în pofida încadrării depline a acesteia în jurisprudența generală dezvoltată de magistrații europeni pe art. 8, 9, 10 și 11, cauzele contra statului nostru denotă unele nuanțe distincte și ridică în fața Curții chestiuni specifice, esența cărora demonstrează tipologia problemelor cu care se ciocnește Moldova în asigurarea eficientă și practică a respectului drepturilor omului în spațiul național.

Bibliografie:

1. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2010. 1887 p.
2. Christoffersen J. Fair balance: a study of proportionality, subsidiarity and primarity in the European Convention on Human Rights. The Hague: Brill, 2009. p. 668.
3. Micu D. Garantarea drepturilor omului. București: ALL Beck, 1999. 224 p.

4. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1200 p.

5. Raportul anual pentru anul 2012 al Curții Europene a Drepturilor Omului. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Annual_report_2012_ENG.pdf. (Vizitat la: 12.09.2013).

6. Sârcu D., Nica A. Specificul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în spețele de whistle-blowing. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale. 2011, nr. 2, p. 15-22.

7. Selejan-Guțan B. Protecția europeană a drepturilor omului. București: ALL Beck, 2004. 294 P.

8. Speța Amihalachioaie c. Moldovei, hotărârea din 20 aprilie 2004, definitivă din 20 iunie 2004. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/AMIHALACHIOAIE_ro.pdf. (Vizitat la 18.09.2013).

9. Speța B. c. Moldovei, hotărârea din 16 iulie 2013. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122372>. (Vizitat la: 19.09.2013).

10. Speța Biserica Adevărat Ortodoxă c. Moldovei, hotărârea din 27 februarie 2007, definitivă din 27 mai 2007. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79606>. (Vizitat la 18.09.2013).

11. Speța Bordeianu c. Moldovei, hotărârea din 11 ianuarie 2011, definitivă din 11 aprilie 2011. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102702>. (Vizitat la: 19.09.2013).

12. Speța Brega c. Moldovei, hotărârea din 20 aprilie 2010, definitivă din 20 iulie 2010. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/BR_EGA_RO.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

13. Speța Cârmuirea Spirituală a musulmanilor din Republica Moldova c. Moldovei, decizia cu privire la admisibilitate. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69667>. (Vizitat la: 18.09.2013).

14. Speța Ciorap c. Moldovei, hotărârea din 19 iunie 2007, definitivă din 19 septembrie 2007. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CIORAP%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/CIORAP%20(ro).pdf). (Vizitat la: 19.09.2013).

15. Speța Ciubotaru c. Moldovei, hotărârea din 27 aprilie 2010, definitivă din 27 iulie 2010. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98445>. (Vizitat la: 19.09.2013).

16. Speța Flux și Samson c. Moldovei, hotărârea din 23 octombrie 2007, definitivă din 23 ianuarie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/FLUX_SI_SAMSON_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

17. Speța Fusu Arcadie și alții c. Moldovei, hotărârea din 12 iulie 2012, definitivă din 17 octombrie 2012. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112200>. (Vizitat la: 18.09.2013).

18. Speța G.B. și R.B. c. Moldovei, hotărârea din 18 decembrie 2012, definitivă din 18 martie 2013. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115395>. (Vizitat la: 19.09.2013).

19. Speța Genderdoc-M c. Moldovei, hotărârea din 12 iunie 2012, definitivă din 12 septembrie 2012. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111394>. (Vizitat la: 18.09.2013).

20. Speța Guja c. Moldovei, hotărârea din 12 februarie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/GUJA_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

21. Speța Hyde Park și alții c. Moldovei, hotărârea din 31 martie 2009, definitivă din 30 iunie 2009. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91936>. (Vizitat la: 18.09.2013).

22. Speța Kommersant Moldovy c. Moldovei, hotărârea din 09 ianuarie 2007, definitivă din 09 aprilie 2007. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/KO MMERSANT MOLDOVY_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

23. Speța Mancevschi c. Moldovei, hotărârea din 07 octombrie 2008, definitivă din 07 ianuarie 2009. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANCEVSCHI%20\(RO\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANCEVSCHI%20(RO).pdf). (Vizitat la: 19.09.2013).

24. Speța Manole și alții c. Moldovei, hotărâre din 17 septembrie 2009, definitivă din 17 decembrie 2009. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94075>. (Vizitat la: 18.09.2013).

25. Speța Mașaev c. Moldovei, hotărârea din 12 mai 2009, definitivă din 12 august 2009. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANSAEV%20\(RO\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MANSAEV%20(RO).pdf). (Vizitat la: 18.09.2013).

26. Speța Mitropolia Basarabiei și alții c. Moldovei, hotărârea din 13 decembrie 2001, definitivă din 27 martie 2002. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MITROPOLIA%20BASARABIEI%20SI%20ALTII%20\(RO\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/MITROPOLIA%20BASARABIEI%20SI%20ALTII%20(RO).pdf). (Vizitat la: 19.09.2013).

27. Speța Ostrovar c. Moldovei, hotărâre din 13 septembrie 2005, definitivă din 15 februarie 2006. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/OSTROVAR%20\(RO\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/OSTROVAR%20(RO).pdf). (Vizitat la: 12.09.2013).

28. Speța Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei (no. 2), hotărârea din 02 februarie 2010,

definitivă din 02 mai 2010. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PPCD_No_2.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

29. Speța Partidul Popular Creștin Democrat c. Moldovei, hotărârea din 14 februarie 2006, definitivă din 14 mai 2006. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PARTIDUL_POPULAR_CRESTIN_DEMOCRAT_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

30. Speța Pentiacova și alții c. Moldovei, decizia cu privire la admisibilitate din 04 ianuarie 2005. [On-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67997>. (Vizitat la: 19.09.2013).

31. Speța Petrenco c. Moldovei, hotărârea din 30 martie 2010, definitive din 30 octombrie 2010. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/PETRENCO_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

32. Speța Roșca, Secăreanu și alții c. Moldovei, hotărârea din 27 martie 2008, definitivă din 27 iunie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/ROSCA_SECAREANU_SI_ALTII_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

33. Speța Savițchi c. Moldovei, hotărârea din 11 octombrie 2005, definitivă din 11 ianuarie 2006. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/SAVITCHI_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

34. Speța Țara și Poiată c. Moldovei, hotărârea din 16 octombrie 2007, definitivă din 16 ianuarie 2008. [On-line]: http://justice.gov.md/public/files/cedo/judgements/TARA_SI_POIATA_ro.pdf. (Vizitat la: 18.09.2013).

35. Velu J., Ergec R. La Convention européenne des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990. 1185 p.

Copyright© Adrian MORĂRESCU, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Str. A. Mateevici, 60

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: amoraescu@yahoo.com.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 134-144. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

**THE LAW APPLICABLE TO SANCTIONS REGARDING
MATRIMONIAL AGREEMENT**

**LEGEA APLICABILĂ SANȚIUNILOR
CONVENȚIEI MATRIMONIALE**

**ПРАВО, ПРИМЕНИМОЕ К САНКЦИЯМ,
ПРИМЕНИМЫМ К БРАЧНОМУ КОНТРАКТУ**

ANIȚEI Nadia - Cerasela* / ANITEI Nadia – Cerasela / АНИЦЕЙ Надия - Черасела

ABSTRACT:

**THE LAW APPLICABLE TO SANCTIONS REGARDING
MATRIMONIAL AGREEMENT**

The matrimonial agreement has the advantage that it manages the money and time of future spouses, making the divorce an easy formality, the aspects of this issue being stipulated therein and the wealth of both spouses shall be distributed as the couple want. When a spouse is involved in a family business, he/she will want to keep the same criteria – „blood”. If one of the spouses accumulates substantial debts before marriage, the other party will want to protect his/her wealth from the creditors of the debtor spouse.

The term of matrimonial agreement has been defined differently by authors. Thus, the matrimonial agreement is defined as „the agreement by which future spouses govern their matrimonial regime, the condition of their present and future property in the pecuniary relationships arising from marriage” or a „conditional contract, solemnly and irrevocably, in which future spouses organize their civil capacity and shall determine, in respect of goods, the consequences of marital association” or „as the legal document by which parties regulate the essential property relations, which will take place between them during marriage”.

According to a last opinion, to which we agree, the matrimonial agreement is the conventional act by means of which future spouses, making use of the freedom conferred by the legislature, establish their own matrimonial regime or change, during marriage, the matrimonial regime under which they were married. In comparative law, matrimonial convention is defined as that contract, by which spouses adopt a particular matrimonial regime, different from the legal regime, but which is provided by the national applicable to monetary relations.

Although they seem synonymous notions, the doctrine makes a distinction between the marriage contract and the matrimonial agreement because the marriage contract may contain, in addition to the matrimonial agreement which deals with the matrimonial regime adopted by spouses, other regulations, such as the

* ANIȚEI Nadia - Cerasela - Doctor în drept, Conferențiar universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (Galați, România). / ANITEI Nadia - Cerasela - Ph.D in Law, Associate Professor, Faculty of Legal, Political and Social Sciences, University of „Dunarea de Jos” of Galati (Galati, Romania). / АНИЦЕЙ Надия-Черасела – Доктор права, доцент, факультет правовых, политических и социальных наук, Галацкий Университет «Дунэря де Жос» (Галаць, Румыния).

recognition of a child, the responsibilities of spouses while taking care of children from previous marriages and of those who are to be born, donations made by parents of spouses.

The general feature of the matrimonial agreement is that of being concluded between future spouses in order to take effect on the date of marriage and, in principle, for the entire duration of marriage, without excluding the possibility of modifying the original matrimonial regime, whether it is a legal or conventional regime.

Keywords: law applicable for the conclusion of the matrimonial agreement; property relations between spouses, matrimonial property regime, legal matrimonial regime; separation of property regime, conventional community regime.

JEL Classification: K33, K29, Z18

РЕЗУМАТ:
**LEGEA APLICABILĂ SANȚIUNILOR
CONVENȚIEI MATRIMONIALE**

Acordul matrimonial are avantajul de a gestiona relațiile soților în viitor, prefăcând divorțul într-o formalitate simplă, aspectele legate de această problemă fiind prevăzute în acord, și bogăția acumulată de ambii soți este distribuită conform dorinței fiecăruia din ei. Atunci când un soț este implicat într-o afacere de familie, el va dori să păstreze aceleași criterii – „sânge”. În cazul în care unul dintre soți își acumulează datoriile importante înainte de căsătorie, cealaltă parte va dori garanții pentru a-și proteja averea și de creditorii și de debitorii soțului.

Noțiunea convenție matrimonială a fost definită de autori în mod diferit. Astfel, convenția matrimonială este definită ca fiind „convenția prin care viitorii soți reglementează regimul lor matrimonial, condiția bunurilor lor prezente și viitoare, în raporturile pecuniare ce izvorăsc din căsătorie” sau ca fiind „un contract condițional, solemn și irevocabil, prin care viitorii soți organizează capacitatea lor civilă și determină, în privința bunurilor, consecințele asociațiunii conjugale”, ori „ca fiind actul juridic prin care părțile își reglementează raporturile patrimoniale esențiale, care se vor desfășura între ei în cursul căsătoriei”.

Într-o ultimă opinie, pe care o agreăm convenția matrimonială desemnează actul convențional prin care viitorii soți, uzând de libertatea conferită de legiuitor, își stabilesc regimul matrimonial propriu sau își modifică, în timpul căsătoriei, regimul matrimonial sub care s-au căsătorit. În dreptul comparat, convenția matrimonială este definită drept acel contract prin care soții adoptă un regim matrimonial particular, diferit de regimul legal, dar care este, totuși, prevăzut de legea internă aplicabilă relațiilor pecuniare.

Deși par noțiuni sinonime, în doctrină s-a făcut deosebirea între contractul de căsătorie și convenția matrimonială deoarece contractul de căsătorie poate să conțină, pe lângă convenția matrimonială care se ocupă de regimul matrimonial adoptat de soți, și alte reglementări, precum recunoașterea unui copil, responsabilitățile soților privind îngrijirea copiilor din căsătorii anterioare și a celor care urmează să se nască, donațiile făcute de către părinții soților.

Caracteristica generală a convenției matrimoniale este aceea de a fi încheiată între viitorii soți, pentru a produce efecte de la data încheierii căsătoriei și, în principiu, pentru toată durata căsătoriei, fără însă a exclude posibilitatea modificării regimului matrimonial inițial, fie că acesta este un regim legal sau convențional.

Cuvinte cheie: legea aplicabilă pentru încheierea acordului matrimonial; relațiile de proprietate dintre soți, regimul matrimonial, regimul juridic matrimonial; separarea regimului proprietății, regimul Comunității convenționale.

JEL Classification: K33, K29, Z18

CZU: 341.217(4), 341.1

РЕЗЮМЕ:
**ПРАВО, ПРИМЕНИМОЕ К САНКЦИЯМ В ОТНОШЕНИИ
БРАЧНОГО КОНТРАКТА**

Соглашение супругов имеет то преимущество, что он управляет отношения будущих супругов во временном пространстве, что делает развод просто формальностью, а положения, предусмотренные контрактом, позволяют, чтобы деньги и богатства обоих супругов были распределены, как того

желает пара. Когда супруг участвует в семейном бизнесе, он будет желать сохранить те же критерии - «кровь». Если один из супругов аккумулирует значительные долги до брака, другая сторона захочет защитить свои богатства от кредиторов должника супруга.

Существует различные определения «брачного контракта». Так, согласно одному из них, под «брачным контрактом» следует понимать «соглашение лиц, вступающих в брак, согласно которому будущие супруги управляют взаимоотношениями в браке, состоянием их нынешнего и будущего имущества, а также денежными отношениями, возникающими в браке»; согласно другому определению, под «брачным контрактом» следует понимать «условный контракт, торжественный и безоговорочный, в рамках которого будущие супруги должны организовать свою дееспособность и должны определиться в отношении имущества, а также в отношении последствий семейного брака» или «как юридический документ, посредством которого стороны обязаны регулировать основные имущественные отношения, которые будут возникать между ними в период брака».

Согласно последнему определению, с которым мы согласны, брачный контракт является договорным соглашением, посредством которого будущие супруги, используя свободу, предусмотренную законодательным органом, создают свой собственный режим брачных отношений, или вносят изменения, во время брака, в режим супружеской собственности, под которым они вступили в брак. В сравнительном праве, брачный договор определяется как тот контракт, по которому супруги согласны принять определенный режим супружеской собственности, который отличается от общего правового режима, но который, все-таки, обеспечивается национальным законодательством применим к денежным отношениям.

Несмотря на то, что оба понятия кажутся синонимами, доктрина всё же проводит различие между брачным контрактом и супружеским соглашением. Так как брачный контракт может содержать, помимо соглашения, касающегося режима супружеской собственности, принятого супругами, и другие правила, например признание ребенка, обязанности супругов о заботе детей от предыдущих браков и тех, кто может родиться, оговаривая при этом пожертвования, сделанные родителями супругов.

Общая особенность супружеского соглашения состоит в том, оно заключается между будущими супругами с тем, чтобы создать правовые последствия, начиная от даты заключения брака, и, по сути, на весь период брака, не исключая возможности изменения исходного режима супружеской собственности, будь это законный или договорный режим.

Ключевые слова: право, применимое к заключению супружеского соглашения; имущественные отношения между супругами; режим супружеской собственности; правовой режим супругов; разделение режима собственности; режим договорных сообществ.

JEL Classification: K33, K29, Z18

УДК: 341.217(4), 341.1

1. The law applicable to sanctions of matrimonial agreement

Seeing that the new Civil Code does not devote any paragraph or article to the sanctions applicable to the conclusion of the matrimonial agreement in terms of the Romanian private international law we believe that from the corroboration of the provisions of art.2593 paragraph 1 letter B, art. 2594 and art.2590 of the Civil Code result the sanctions applicable to the matrimonial agreement.

Analyzing the provisions of the articles mentioned in the previous paragraph we see that the law governing the matrimonial agreement shall contain the sanctions applicable to it. So, the sanctions applicable to the matrimonial agreement in case of breach of legal provisions

shall be applied according to the law chosen by spouses to govern their matrimonial agreement as follows:

- Capacity is governed by the national law of each spouse in the event of non-compliance of rules related to it, the sanctions will be applied in accordance with the legal provisions contained by the national common law or the national law of each spouse;

- The other three substantive conditions (consent, object and cause) and the formal conditions which are governed according to the choice of the future spouses or spouses by one of the following laws: the law of the State where one of them has his/her habitual residence at the date of election; the law of the state whose citizenship any of them has at the date of election;

the law of the state where they establish their first common habitual residence after marriage celebration the sanctions applicable to matrimonial agreement will be in accordance with the legal provisions contained in one of these laws chosen by spouses to govern the matrimonial agreement.

Also, if future spouses or spouses choose as the law applicable to the formal conditions the matrimonial agreement the law of the place where the matrimonial agreement is concluded, the sanctions applicable to matrimonial agreement shall be in accordance with the legal provisions contained by this law.

If the spouses have not chosen the law applicable to their matrimonial regime and want to conclude a matrimonial agreement, it shall be governed by the law applicable to the general effects of marriage. So, the sanctions applicable to matrimonial agreement are those established by this law.

The provisions of art.2589 paragraph 1 of the new Civil Code show that if spouses have not chosen the law applicable to the matrimonial regime but want to conclude a matrimonial agreement, it shall be governed according to the concrete situation in which the spouses find themselves in terms of the habitual residence or, in the absence of citizenship:

1. the law of the common habitual residence of the spouses (spouses have the same common habitual residence), and in its absence by;

2. the law of the common citizenship of spouses (the spouses have different habitual residences and different citizenships) and in its absence by;

3. law of the State where the marriage was celebrated (spouses have both different habitual residences and different citizenships).

In conclusion, the sanctions applicable to matrimonial agreement in case of infringement of legal provisions are applied depending on the specific situation of spouses in terms of their habitual residence or, in the absence of citizenship:

- If the matrimonial agreement benefited from the common habitual residence law (spouses have the same common habitual residence) sanctions for matrimonial agreement will be provided by it;

- If matrimonial agreement benefited from the law of the state of common citizenship of spouses

(spouses have different habitual residences, but common citizenship) sanctions for matrimonial agreement will be provided by it;

- If the matrimonial agreement benefited from the law of the state where the marriage was celebrated (both spouses have different habitual residences and different citizenships) sanctions for matrimonial agreement will be provided by it.

2. Romanian law as the law applicable to the sanctions of matrimonial agreement

When future spouses or spouses (of the same foreign citizenship or of different citizenships) chose as the law applicable for the conclusion of the matrimonial agreement the Romanian law this law applies to the sanctions of matrimonial agreement.

The sanctions applicable to the matrimonial agreement in the Romanian legal system¹ are:

1. nullity;

2. caducity;

3. simulation;

4. unenforceability (sanction for non-observance of publicity formalities).

1. The nullity of matrimonial agreement

The general penalty that occurs in case of trespass of the validity conditions of the matrimonial agreement is nullity.

According to art. 338 of the new Civil Code „If the matrimonial agreement is void or annulled, the community legal regime shall be applied between spouses, without affecting the rights acquired by third parties in good faith”. So, if the matrimonial agreement is void or annulled, the legal community regime shall be applied between spouses, without affecting the rights acquired by third parties in good faith.

The nullity of the agreement can take either the form of absolute nullity, or of relative nullity.

The cases of *absolute nullity* are:

- the lack of consent;

- failure to comply to the conditions regarding the limits of public policy of the matrimonial agreement conclusion;

- the absence of an authentic notarized form as well as the absence of the special authentic

¹ See N.C. Anitei. *Convenția matrimonială potrivit noului Cod civil (Matrimonial Agreement under the New Civil Code)*. Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2012, p. 111-126.

power of attorney when the agreement is concluded by a mandatory.

Relative nullity occurs in relation to the vices of consent, as well as in case of the minor who concludes the matrimonial agreement without observing the forms of empowerment required by law (parental consent and court of guardianship approval).

In this regard, according to art. 337 paragraph 2 of the new Civil Code, „the minor who is at the marriage age may conclude or change a matrimonial agreement only with the consent of his/her legal protector and with the approval of the guardianship court (paragraph 1). Without the consent or approval under paragraph (1), the agreement concluded by the minor may be canceled in accordance with the provisions of art.46, which apply accordingly (paragraph 2). The action for annulment may be made only after a year of marriage” (paragraph 3).

The void matrimonial agreement is considered non-existent and is abolished with a retroactive effect.

The retroactive effect of nullity undoubtedly raises many practical problems. It has been shown that due to reasons regarding the security of the civil circuit, they should allow the dissolution with effects in the future.²

From art. 338 of the new Civil Code we infer that spouses will be considered married under the legal matrimonial regime, as long as they haven't concluded the matrimonial agreement.

As far as the extent of the matrimonial agreement nullity (total or partial), we should consider the complexity of the marital agreement, namely that it may be the legal pattern of some operations without judicial nature.

Thus, several assumptions can be distinguished³:

- The annulment of the matrimonial agreement results in the annulment of other acts which are closely related to it. Usually, this category includes the liberalities for marriage;

- The annulment of the matrimonial agreement, unless otherwise stated, brings about the annulment of the acts that the author has made in consideration of the matrimonial regime

chosen and which are thus related to the marriage agreement because of their cause (ie the donor consented the donation only *propter nuptias*, namely considering the matrimonial regime chosen by the future spouses);

- The annulment of marriage does not bring about the annulment of the legal acts that might have been validly concluded outside it (eg tenancy, debt recognition, recognition of parentage), if the elaboration conditions are acknowledged.

Conversely, it is possible that only a particular clause of the matrimonial agreement is null and void. Also, we are interested in the nature of the clause and intention of the parties:

- If we're dealing with a clause independent of the matrimonial regime (eg recognition of parentage), the matrimonial agreement remains valid, becoming null and void only the clause in question;

- If we're dealing with a clause which in turn is the determining cause of the choice of a certain matrimonial regime, then its nullity will bring about the nullity of the matrimonial agreement (for example the nullity of the donation consented by one of the future spouses for the other spouse makes the entire matrimonial agreement null and void, provided that it is proved that the choice of the matrimonial regime is conditioned by this freedom).⁴

In all cases, the nullity of matrimonial agreement does not bring about the nullity of marriage.

2. The caducity of the matrimonial agreement

The nullity of the matrimonial agreement should not be mistaken for caducity. Thus, the matrimonial agreement can be validly concluded, but produces no effects in the following situations:⁵

- If, after the conclusion of the matrimonial agreement the marriage is not contracted, then the matrimonial agreement becomes obsolete, because in the absence of marriage it has no reason and can take effect only after the date of marriage: the matrimonial agreement is obsolete only when the parties have waived the projected marriage, which is a matter of fact.⁶ However, the

² Vasilescu P. Regimuri matrimoniale. Parte generală. Ediția a II-a revizuită. București: Editura Universul Juridic, 2009, p. 244.

³ Avram M., Nicolescu C. Regimuri matrimoniale. București: Editura Hamangiu, 2010, p. 96.

⁴ Idem, p. 97.

⁵ Ibidem.

⁶ Alexandresco D. *Op. cit.* p. 124. Because this uncertainty on the fate of the matrimonial agreement is likely to cause

legal matrimonial acts independent of the matrimonial regime included in a matrimonial agreement, which have not been subordinated to marriage by parties will survive and produce legal effects. For example, any donation made for marriage (*propter nuptias*) will become obsolete, if marriage is not celebrated, while a recognition of parentage will remain valid;

- The dissolution of marriage on grounds of nullity brings about the caducity of the matrimonial agreement, except in case of the putative marriage.

3. Concealment of matrimonial agreement

1. Preliminary remarks

According to the provisions of art.331 of the new Civil Code „The secret act, by which another matrimonial regime is chosen or by which the matrimonial regime for which the publication formalities provided by law changes, shall take effect only between spouses and cannot be opposed against third parties in good faith”.

Research literature⁷ defines the concealment as the operation whereby, by an apparent contract a legal situation different from the true one is created and included in the hidden but real act.

Given the purpose of the parties, it has been emphasized that for the existence of concealment, two operations which juxtapose are necessary: the first is the expression of the real will that determined the conclusion of the legal act, and the second expresses the desire to hide, to the third parties, the true face of the legal act and to create a seemingly constant but inconsistent appearance.⁸

The fact that the matrimonial agreement has a civil legal nature, means that in this case the common law simulation conditions should be applied; namely the secret act must be contemporaneous with the apparent act, previously or at least simultaneously with it, because if it occurred later, it would only amend a

prejudice to third parties who offered favors to future spouses, the author acknowledges the third parties' right to act on future husbands to force them to explain their intentions.

⁷ Chivu G. Simulația în teoria și practica dreptului civil (Concealment in Civil Law Theory and Practice). Cluj-Napoca: Argonaut Publishing House, 2001, p. 10; Popescu T.R. Teoria generală a obligațiilor (General Theory of Obligations). Bucharest: The Scientific Publishing House, 1968, p. 124.

⁸ Juguștru C. Drept civil. Obligațiile (Civil Law. Obligations). Cluj-Napoca: Argonaut Publishing House, 2002, p. 63.

previous document, agreed in reality, which in case of the matrimonial agreement can be made only by a new agreement; the agreement must be secret, this means that its existence should not be mentioned either in the apparent act or by various forms of publication (transcription, tabulation), the parties must agree on the concealment, which implies common intention to simulate (*animo simulandi*), embodied in the concealing agreement.⁹

In essence, the mechanism of concealment takes into account the cases when the parties publicly (apparently) conclude a matrimonial agreement and choose a matrimonial regime matrimonial, fulfilling all the formalities of publicity for opposability against third parties, and on the other hand (concurrently or previously) make an agreement, in fact, to apply between them another matrimonial regime (secret). The solution is that of the common law meaning that the secret matrimonial regime will take effect only between spouses, without being opposed to third parties in good - faith, in relation to whom only the matrimonial regime for which publicity formalities have been met takes effect.

If in the ordinary civil contracts the concealment may take one of three known forms: fictivity, disguise and interposition of people, we see that in relation to the marriage agreement, the third form is excluded due primarily to the *intuitu personae* character of these agreements, in which only spouses may be parties, no other intermediaries.

3.2. Concealment in the guise of fictivity within matrimonial agreements

A contract is usually fictional, when the public act is concluded only formally, but in reality, it hides another legal act, and even if there is no such act, the parties do not admit between them any legal effect, or any power of the apparently fictional document. However, they have no intention to make anyone think that the public document produces specific effects, according to the nature of the agreement thereto. Therefore,

⁹ Stătescu C., Bârsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor (Civil Law. The General Theory of Obligations). Bucharest: C.H. Beck Publishing House, 2008, p. 97.

even if there is no secret act concluded, for the public act there is *animo simulandi*.¹⁰

Such concealment may arise, for example, in a matrimonial agreement by which future spouses or spouses would derogate from the legal community regime, establishing a conventional regime of separation, but in reality, they accomplish their marriage tasks by community rules. Specifically, if the parties for example would agree that all property acquired after the contracting of marriage would be own property of a particular spouse, though in secret, spouses, would stipulate that the property is common, we would be dealing, we think, with a fictional public document adopted by the spouses with the purpose to avoid the suit of the creditors or of the heirs of one of them. This agreement is legally valid because it is concluded by a notary, according to the rules stipulated by the law which allow spouses, in the separation of property regime to conclude any documents between them. In reality, the concealing intention of the spouses, their internal psychological reason, which is neither declared nor perceived from outside, is a false, fictitious cause, which cannot be opposed to third parties in good - faith, but which will produce effects between spouses.

Sometimes even the fictivity of the apparent act, by which the matrimonial regime applicable to spouses is concealed in order to create the impression of a fictional marriage, considering even that it was completed due to pecuniary interests, without being actually consumed, is possible. In such circumstances, even the cause of the marital agreement is unlawful if the marriage is based on a false cause, since the matrimonial agreement is an accessory to a marriage otherwise invalid.

3.3. *Disguised concealment in matrimonial conventions*

Disguise is a form of relative concealment. As shown in theory¹¹, it differs from the fictivity, and it is characterized by the lack of any legal support

in reality; in disguise, the parties of the concealed agreement in the apparent or public act are in reality bound by a legal relationship based on a secret document whose legal effect they admit, but under another name, so that the parties agree to disclose this act in another form.

Disguise is complete when by the public act the true nature of the secret act is hidden, in which case the concealment refers to the cause of the legal act, and partial when by means of the public act, only some effects of the secret act are hidden, in which case the concealment refers to the subject of the legal act.¹²

An example of concealment by disguise in the matrimonial agreements, is when the spouses in the conventional community regime they choose, determine that certain assets considered by law according to art. 340 of the new Civil Code as own property (eg property intellectual rights regarding creations and registered signs) should be considered common property, but the secret act provides that these assets remain own property of the spouse, titular of ownership. In this case, as the concealment is without prejudice to the public order, morals or to the rights and interests of others, it remains a valid operation.¹³

4. *The limits of concealment*

Research literature argues that concealment itself is not sanctioned by nullity. The limits of concealment and consequently the specific sanction of concealment is inopposability against third parties of the legal situation created by the secret act and, where appropriate, the removal of the concealment via the concealment action.¹⁴

The issues must be dealt with differently. When the concealment does not comply with legal imperative rules, with the public order and morality, it will be sanctioned by absolute nullity.¹⁵ When the concealment is valid one has to make certain distinctions: for example between spouses and their universal heirs or by universal

¹⁰ Banciu Al. Raporturile patrimoniale dintre soți (Property Relations between Spouses). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2011, p. 80-83.

¹¹ Chivu G. Simulația în teoria și practica dreptului civil (Concealment in Civil Law Theory and Practice). Cluj-Napoca: Argonaut Publishing House, 2001, p. 10; Popescu T.R.. *Op. cit.*, p. 23; Gherasim D. Buna credință în raporturile juridice civile (Good Faith in Civil Legal Relations). Bucharest: Academy Publishing House, 1981, p. 280.

¹² Stătescu C., Bârsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor (Civil Law. The General Theory of Obligations). Bucharest: C.H. Beck Publishing House, 2008, p. 125; Bacaci A., Ungureanu O. Note to civil sentence. In: Sibiu Court, RRD, 1983, nr. 5, p. 62-64.

¹³ Banciu Al. Raporturile patrimoniale dintre soți (Property Relations between Spouses). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2011, p. 83.

¹⁴ Stătescu C., Bârsan C. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. București: Editura C.H. Beck, 2008, p. 137.

¹⁵ Banciu Al. Raporturile patrimoniale dintre soți (Property Relations between Spouses). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2011, p. 85.

title, the concealment of the matrimonial agreement will give rise to effects caused by the real will of the spouses, a will reflected in the secret document. In relation to marital agreements, the same rule is applied when it comes to universal heirs or to heirs by universal title of the parties, as long as the matrimonial regime may also be terminated by the death of one spouse. In such a situation, the secret act shall take effect in relation to the universal heirs or to the heirs by universal title of the deceased spouse, because they are the followers of the author's personality, but they will become third parties in relation to the secret document when the author – the contracting party- by stipulation tried to fraud their interests. The idea is supported by art.1289 of the new Civil Code, which states that „the secret agreement takes effect only between parties, if the nature of the contract or the stipulation of the parties does not indicate otherwise, between their universal heirs or heirs by universal title (paragraph 1). However, the secret contract produces no effects between the parties unless it meets the substantive conditions required by law for its valid conclusion” (paragraph 2).

In relation to third parties, the secret act cannot have any effect, its sanction being its inopposability. Although between parties only the secret act will take effect, third parties will be opposed only the legal situation born of the apparent or public act, although it does not correspond to reality. In this respect, art.331 of the new Civil Code provides: „the Secret Act, by which another matrimonial regime is chosen or the matrimonial regime for which the publication formalities provided by law are met, changes, shall take effect only between spouses and cannot be opposed against third parties in good faith”. Consequently, the spouses cannot appeal in relation to third parties to the existence and content of the secret act, only third parties are entitled to appeal, for their benefit and against the parties, to the effects of the secret act, renouncing to the inopposability against them of this act. Thus, the third parties in good faith, have the right to appeal to the apparent or secret act. But if the spouses prove that the third party appealing to the act was apparently in bad faith, the secret act would be opposable to him/her as well.¹⁶

A special situation¹⁷ is the one in which there is a conflict between several parties, meaning that some have an interest to appeal to the apparent act, while the others have an interest to appeal to the secret act. We believe that for these reasons of equity and to make the principle of appearance in law efficient, it is necessary to go in favor of the party in good faith that will invoke the apparent act, but only in favor of those who have been in good faith in the very moment their rights were established, in the sense that they didn't learn in other way, the content of the secret act and the concealing nature of the matrimonial agreement. This solution is required in terms of art.335 paragraph 1 of the new Civil Code which states: „the matrimonial agreement cannot be opposed to thirds parties regarding the acts concluded by them with either spouse, unless the publication formalities provided by art. 334 have been met or if third parties have met it otherwise”.

5. The procedural means of defense of the rights and interests of third parties in case of matrimonial agreement concealment

Regarding the procedural means by which third parties in good faith, can protect their rights in case of concealment in the field of matrimonial agreements, we consider the provisions of art. 369 paragraph 3 of the new Civil Code which provides that „creditors prejudiced by the change or liquidation of the matrimonial regime may introduce the revocatory action within one year after the publication formalities were met or, where appropriate, when they learned about these circumstances otherwise”.

In addition to the revocatory action art. 369 paragraph 4 of the new Civil Code provides that "creditors referred to in paragraph (3) may appeal at any time, by way of exception, to the inopposability of the matrimonial regime change or liquidation made in fraud of their interests. „But, in order to invoke this exception, the main condition is the existence of litigations already brought before the court. Research literature¹⁸ considers that this exception can be used by creditors in any existing action between creditors who suffer prejudices, on the one hand, and spouses, parties of the matrimonial agreement, on the other. This opinion is based on the provisions of art. 1562 of the new Civil Code, which by defining the revocatory action provides that, if a

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Idem, p. 85-86.

¹⁸ Idem, p. 86-87.

prejudice is proven, the creditor may ask for the legal documents signed by the debtor in fraud of his/her rights, such as within the matrimonial agreements, the acts by which spouses create or increase their state of insolvency to be declared non-invocable. By reference to the provisions of art. 1565 paragraph 1 of the new Civil Code, we note that, following the admission of the revocatory action the contested act will be declared non-invocable both to the creditor who brought the action before court, and to all other creditors who may have brought the action before the court.

Given the fact that other people - not only the prejudiced creditors - may be affected by the existence of matrimonial agreement concealment, logically and naturally, the following question arises: which is the procedural means that third parties in good faith can use when they suffer prejudices due to the existence of matrimonial agreement concealment? The answer can be found in the provisions of art.1290 and art.1291 of the new Civil Code, texts containing provisions on the concealment action.

Thus, according to art. 1290 of the new Civil Code „the secret agreement cannot be invoked by the parties, by their universal heirs, by heirs with universal or particular title or by the creditors of the seller apparently against third parties who, by relying in good faith on the public contract, acquired rights from the apparent purchaser (paragraph 1). Third parties may use against the parties the existence of a secret contract, when it brings prejudice to their rights” (paragraph 2) and, according to art.1291 of the new Civil Code „the existence of the secret contract cannot be opposed by parties to the apparent acquirer’s creditors who, in good faith noted the beginning of prosecution in the land book or forced seizure of property that have been the object of concealment (paragraph 1). If there is a conflict between the creditors of the apparent seller and the creditors of the apparent acquirer the former are preferred, if their claim is prior to the secret agreement (paragraph 2).

Research doctrine defines the concealment action as that action asking the court to declare the existence and content of the secret act, in order to remove the apparent act or those clauses that annihilate or mask the real act.

So we see that the concealing action is not aimed at dissolving the secret act, at determining

or pronouncing the nullity of concealment but at determine the innoposability to third parties of the secret act; the secret act will be kept and will take effect in all those situations when it has been validly concluded.

Sometimes there are situations when the concealing action may be doubled by a nullity action namely when the concealment was done in violation of mandatory provisions of law or contrary to public order and morality.

We believe that the concealing action, even in case of the marital agreements, may be exercised by any interested person to appeal to the secret act. Usually, the action in concealment will be introduced by third parties which suffers prejudice due to the apparent act and who has therefore the interest to invoke the secret act; but if the third party intends to benefit from the apparent contract he has no interest to bring an action in concealment. In this case, another interested person may introduce the action in concealment, for example, the creditor of one spouse, who suffered prejudices due to the matrimonial agreement which provides that immovable property acquired by spouses during marriage will be passed on to the spouse who is not the debtor. In such circumstances, the interest of the creditors is to bring to the table of common property all assets that are acquired during marriage by both spouses, and then, by way of oblique action, they can ask for their division, to recover his/her claim from spouse who is his/her debtor. The creditor will ask the court to declare the existence and content of the secret act which provides that these assets belong to both spouses and will request the acknowledgment of absolute nullity of the apparent act and will require the division of property acquired by both spouses either in the same action, or separately, by oblique action.¹⁹

Given that the new Civil Code provisions do not specify any statute of limitation, or the fact that the action in concealment is a declaratory that may be exercised at any time, mainly or by way of exception, we conclude that it is an imprescriptible action. In support of this view we can appeal to the principle according to which the appearance in law can be removed at any time, the concealing legal document being unlikely to strengthen with time.²⁰

¹⁹ Idem, p. 87-88.

²⁰ Ibidem.

With regard to the evidence in matters of concealment art.1292 the new Civil Code provides that the evidence of concealment may be made by third parties or by the creditors by any means. Furthermore, the quoted text states that when parties claim that the concealment is unlawful, they can prove this by any means of evidence.

4. Non-compliance with publicity formalities (the inopposability of the matrimonial agreement)

The absence of the publicity formalities attracts the inopposability against third parties of the matrimonial regime established by the matrimonial agreement, spouses being considered as married under the legal matrimonial regime. It should be noted that the absence of the publicity formalities can only be invoked by third parties against spouses, and not by one spouse against the other spouse or by the spouses against a third party.

According to art. 335 of the new Civil Code „the matrimonial agreement cannot be opposed to third party in relation to acts concluded by them with a spouse if the publicity formalities provided by art.334 have been met or if third parties have met it otherwise (paragraph 1). Also, the matrimonial agreement cannot be opposed to third parties in relation to the acts concluded by them with either spouse before marriage” (paragraph 2). The non-compliance with the publicity formalities causes spouses to be considered in relation to third parties as married under the legal matrimonial regime. On the other hand even when the publicity formalities are met, the matrimonial agreement cannot be opposed to the creditors of either spouse, with respect to the acts concluded before marriage. The general pledge of the unsecured creditors of each spouse, for claims arising before marriage cannot be thus limited by matrimonial agreement, as they are entitled to suit the debtor spouse's property, regardless of the nature that property acquires by the effect of matrimonial agreement.²¹

Bibliography:

1. Alexandresco D. Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil roman (Theoretical and Practical Explanation of Romanian Civil Law). Vol. III, Part I. Bucharest: Socec Publishing House, 1916.
1. Anitei Nadia-Cerasela. Conventia matrimonială potrivit noului Cod civil (Matrimonial Agreement under the New Civil Code). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2012.
2. Avram M., Nicolescu C. Regimuri matrimoniale. București: Editura Hamangiu, 2010.
3. Bacaci Al., Viorica-Claudia, Dumitrache. Codruța, Hageanu. Dreptul familiei (Family Law), 4th edition. Bucharest: All Beck Publishing House, 2005.
4. Bacaci O., Ungureanu. Note to civil sentence, nr. 636 of January 29, Sibiu Court. In: RRD nr. 5/1983. Banciu Al. Raporturile patrimoniale dintre soți (Property Relations between Spouses). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2011.
5. Banciu Al. Raporturile patrimoniale dintre soți (Property Relations between Spouses). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2011, p. 80-83.
6. Cantacuzino M.B. Elementele dreptului civil roman (Elements of Roman Civil Law). Bucharest: All Beck Publishing House, 1998.
7. Chivu G. Simulația în teoria și practica dreptului civil (Concealment in Civil Law Theory and Practice). Cluj- Naopca: Argonaut Publishing House, 2001.
8. Crăciunescu Cristina Mihaela, Berindei M.G. Convenția matrimonială. Considerații critice (Matrimonial Agreement. Critical Considerations). Coordonator Uliescu M. Noul Cod civil. Comentarii (The New Civil Code. Comments), 3rd edition revised. Bucharest: Universul Juridic Publishing House, 2011.
9. Crăciunescu M.C. Regimuri matrimoniale (Matrimonial Regimes). Bucharest: All Beck Publishing House, 2000. 180 p.
10. Dariescu N.C. Convenția matrimonială în dreptul internațional privat roman (Matrimonial

²¹ Vasilescu P. Regimuri matrimoniale. Parte generală (Matrimonial Regimes. General Part), 2nd edition revised. Bucharest: Universul Juridic Publishing House, 2009, p. 238-242; Crăciunescu M.G., Berindei M.G. Convenția matrimonială. Considerații critice (Matrimonial Agreement. Critical Considerations). Coordonator M., Uliescu. Noul Cod civil. Comentarii (The New Civil Code. Comments),

3rd edition revised. Bucharest: Universul Juridic Publishing House, 2011, p. 428-429; Avram M., Nicolescu C. Regimuri matrimoniale (Matrimonial Regimes). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2010, p. 110; Banciu Al. Raporturile patrimoniale dintre soți (Patrimonial Relations between Spouses). Bucharest: Hamangiu Publishing House, 2011, p. 98-99.

Agreement in Romanian Private Law. Iași: Lumen Publishing House, 2007.

11. Georges A., Droz L. Les régimes matrimoniaux en Droit international privé comparé. Dans: Recueil des cours de L'Académie de droit international de la Haye, Tome 143, 1974/III, p. 13.

12. Gherasim Dimitrie. Buna credință în raporturile juridice civile (Good Faith in Civil Legal Relations). Bucharest: Academy Publishing House, 1981. 254.

13. Hamangiu Constantin, Rosetti – Bălănescu I, Băicoianu Alexandru. Tratat de drept civil (Civil Law Treaty). Vol. III. Bucharest: All Beck Publishing House, 1998.

14. Jugastru C. Drept civil. Obligațiile (Civil Law. Obligations). Cluj-Napoca Argonaut Publishing House, 2002.

15. Popescu Tudor R. Teoria generală a obligațiilor (General Theory of Obligations). Bucharest: The Scientific Publishing House, 1968. 448 p.

16. Stătescu Constantin, Bârsan Corneliu. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor (Civil Law. The General Theory of Obligations). București: C.H. Beck Publishing House, 2008.

17. Vasilescu Paul. Regimuri matrimoniale. Parte generală. (Matrimonial Regimes. General Part). București: Rosetti Publishing House, 2003.

18. Vasilescu Paul. Regimuri matrimoniale. Parte generală. Ediția a II-a revizuită. București: Editura Universul Juridic, 2009. 360 p.

Copyright© Nadia-Cerasela ANIȚEI, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

University of „Dunarea de Jos” Galati
Faculty of Legal, Social and Political
Sciences.

E-mail: ncerasela@yahoo.com.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 145-150.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

**RETROACTIVITY AS THE PRINCIPAL EFFECT OF CIVIL
JURIDICAL ACTS NULLITY VIS-A-VIS THE PARTIES**

**РЕТРОАКТИВНОСТЬ КАК ГЛАВНОЕ ПОСЛЕДСТВИЕ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ
ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ СДЕЛОК В ОТНОШЕНИИ СТОРОН**

**RETROACTIVITATEA CA EFECT PRINCIPAL AL NULITĂȚII
ACTELOR JURIDICE CIVILE FAȚĂ DE PĂRȚI**

BOCA Sergiu* / BOCA Sergiu / БОКА Сергей

ABSTRACT:

**RETROACTIVITY AS THE PRINCIPAL EFFECT OF CIVIL
JURIDICAL ACTS NULLITY VIS-A-VIS THE PARTIES**

The principle of retroactivity is one of the fundamental laws which governs the effects of nullity of the civil juridical act. By retroactivity of nullity effects we comprehend the rule by which nullity produces effects not only for the future, but also for the past. A comprehensive understanding of the above would be possible only by creating a rapport between the principle of retroactivity and other rules of the subject of the effects of nullity and by establishing the correlation between them. Hence it is important to determine the place and the role of the retroactivity principle in the area of the effects of nullity of the civil juridical act.

The retroactivity principle of the effects of the civil juridical act nullity derives from the legality principle in the sense that restoration of legality infringed when the juridical act was concluded imposes the removal of the produced effects on the basis of an act as such concluded. Therefore this principle contributes to ensure the rule of law, being inconceivable that the rule of law is hindered, nevertheless the effects which bring its achievement shall be maintained.

The retroactivity principle constitutes a natural consequence and a logical expression of the juridical act nullity as a Civil Law sanction, without its effects for the past nullity is deprived of any rational sub layer and practical efficiency.

Keywords: civil juridical act, nullity, the principle of retroactivity, nullity effects, legality principle.

JEL Classification: K33, K12, F53

* **BOCA Sergiu** - Doctor în drept, lector superior, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (Bălți, Republica Moldova) / **BOCA Sergiu** - PhD in Law, senior lecturer, Alecu Russo Balti State University (Balti, The Republic of Moldova) / **БОКА Сергей** – Кандидат юридических наук, старший преподаватель, Бельцкий Государственный Университет им. «Алеку Руссо» (Бэлць, Республика Молдова).

REZUMAT:
**RETROACTIVITATEA CA EFECT PRINCIPAL AL NULITĂȚII
 ACTELOR JURIDICE CIVILE FAȚĂ DE PĂRȚI**

Principiul retroactivității este una din regulile fundamentale ce guvernează efectele nulității actului juridic civil față de părți. Retroactivitatea constă în faptul că efectele nulității se produc din momentul în care actul a fost încheiat, adică nulitatea își produce efectele și pentru trecut, iar nu numai pentru viitor. Înțelegerea corectă a esenței acestuia este posibilă numai prin raportarea principiului retroactivității la celelalte reguli în materia efectelor nulității și stabilirea corelației dintre ele. În consecință, este important a determina locul și rolul principiului retroactivității în domeniul efectelor nulității actului juridic civil.

Principiul retroactivității efectelor nulității actului juridic civil decurge din principiul legalității, în sensul că restabilirea legalității, încălcate la încheierea actului juridic, impune înlăturarea efectelor produse în temeiul unui act astfel încheiat. Prin urmare, acest principiu contribuie la asigurarea ordinii de drept, fiind de neconceput ca ordinea de drept să fie tulburată, însă efectele ce îi aduc atingere să fie totuși menținute.

Principiul retroactivității constituie o consecință firească și o expresie logică a nulității actului juridic ca sancțiune de drept civil, în afara efectului său pentru trecut nulitatea fiind lipsită de orice substrat rațional și eficiență practică.

Cuvinte-cheie: act juridic civil, nulitate, principiul retroactivității, efectele nulității, principiul legalității

JEL Classification: K33, K12, F53

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42

РЕЗЮМЕ:
**РЕТРОАКТИВНОСТЬ КАК ГЛАВНОЕ ПОСЛЕДСТВИЕ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ
 ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ СДЕЛОК В ОТНОШЕНИИ СТОРОН**

Принцип ретроактивности представляет собой одно из основных правил, регулирующих последствия недействительности гражданско-правовых сделок в отношении их сторон. Ретроактивность состоит в том, что последствия недействительности наступают с момента заключения сделки, то есть недействительность порождает последствия не только на будущее, но и обратной силой. Правильное понимание его сущности возможно только путем соотношения принципа ретроактивности с другими правилами в области последствий недействительности. В итоге, необходимо определить место и значение принципа ретроактивности в контексте последствий недействительности гражданско-правовой сделки.

Принцип ретроактивности последствий недействительности гражданско-правовой сделки вытекает из принципа законности, в том плане, что восстановление законности, нарушенной при заключении сделки, предполагает устранение тех последствий, которые породила данная сделка. Следовательно, данный принцип способствует обеспечению правопорядка, потому что недопустимо, чтобы был нарушен правопорядок, а последствия нарушения были бы сохранены.

Принцип ретроактивности представляет собой естественное следствие и логическое выражение недействительности как гражданско-правовой санкции, ввиду того, что в отсутствие обратной силы недействительность была бы лишена рационального подтекста и практической эффективности.

Ключевые слова: гражданско-правовая сделка, недействительность, принцип ретроактивности, последствия недействительности, принцип законности

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

In order to provide a comprehensive understanding of the retroactivity principle of the effects of the civil juridical act's nullity, we consider it being essential to initially outline its position in relation to other principles in the

matter of nullity effects and determine the correlation between them.

The rules of law governing the nullity effects are the consequences of the general principle *quod nullum est, nullum producit effectum*, which

are manifested and implemented exactly by means of these rules or principles.

Pursuant the distinctions on the definition and determination of the nullity effects we can conclude that the following principles govern this subject:

1) *Retroactivity principle* consists in the fact that the nullity effects are produced at the time when the act was concluded. It implies that nullity produces its effects for the past also and not only for the future.

2) *The principle of restoration to the original condition*, which essence is reduced to the restoration of all rendered services based on the concluded act; this principle is determined by the Latin expression *restitutio in integrum* (we will apply this expression hereinafter);

3) *Principle under which the annulment of the initial act entails the abolition of the subsequent act*; this principle is traditionally expressed by means of the Latin adage *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis* (expression to be used hereinafter).

These three principles which govern the subject of nullity effects are closely correlated. Thus:

- Retroactivity principle, by virtue of which the nullity effects proceed up to the moment when the act was concluded, determines the principle of restoration to the original condition meaning that retroactivity would practically imply nothing if all the rendered services on the basis of the null and void juridical act were not subjected to restoration.

- The retroactivity principle also determines the principle of annulling the subsequent act following the annulment of the initial act, not directly though but by means of *restitutio in integrum*: the right transmitted through a void juridical act, being retroactively abolished, is subjected to restoration, this restoration however can be carried out only by abolishing the subsequent act¹.

It results that the retroactivity principle operates independently whereas the other two function only by being determined by the first one. Thus, *restitutio in integrum* and *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis* arise as consequences of the retroactivity principle.

The practical interest of this precise delimitation is expressed over the exceptions to these principles. It implies that any occurrence of exception from one of the two principles constitutes, implicitly, an exception case from the retroactivity principle. Therefore, limiting the area of activity of one of its principles would signify the limitation of the nullity retroactive effect and thereby a reduction in the spheres of activity of nullity itself².

The determination by the retroactivity principle of the other two principles of nullity effects should not be mechanically comprehended, meaning that whenever the first one starts operating the other two should be applied too. Therefore it should be taken into account if the conditions of application of each of them are or are not fulfilled.

Thus:

- The retroactivity principle intervenes in case if there does not exist any kind of enforcement act, or handover act, or constitutive rights on third parties;

- The principle *restitutio in integrum* functions only in the event when the annulled act was totally or partially enforced (executed). The requirements of the retroactivity principle are implicitly accomplished by applying this principle³;

- principle *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis* operates only if one party of the annulled juridical act concluded with third parties Constitutive and Conveyancing right Acts. The application of this principle implicitly results in the implementation of the first two principles.

We keep underlining the following important aspect: all these three principles in their turn are the consequences of a broader principle *quod nullum est, nullum producit effectum*, which is expressed and implemented specifically through them. Hence we conclude that the exceptions from the principles of nullity effects constitute also limitations of the principle *quod nullum est, nullum producit effectum*.

Pursuant these general considerations over the principles which govern the effects of civil juridical act nullity, we shall proceed to the

¹ Florescu G. Nulitatea actului juridic civil. București: Hamangiu, 2008, p. 243.

² Pop A., Beleiu Gh. Drept civil. Teoria generală a dreptului civil. București: Universitatea din București, 1980, p. 391.

³ Florescu G. *Op. cit.*, p. 244.

analysis of the retroactivity principle of the effects of civil juridical act nullity.

In order to ensure exact compliance with the provisions provided by law in relation to the validity of the juridical act it is generally necessary that by applying the nullity sanction the effects of the act contrary to the law shall be retroactively abolished.

By retroactivity principle of nullity effects we comprehend the rule by which nullity produces effects not only for the future (*ex nunc*), but also for the past (*ex tunc*). That means that the nullity effects are produced at the moment when the civil juridical act is concluded⁴.

From another standpoint⁵ according to this principle the nullity takes effects in the past too. In other words its effects go back to the date when the juridical act was concluded thus the situation is created where the parties did not conclude the juridical act.

An opinion was expressed that retroactivity is the annulment of the effects of juridical act which were produced between the time when the act was concluded and when it was abolished.⁶

With reference to the issue of determining the essence of the retroactivity principle of nullity effects, the Decision of the Plenary Supreme Court of Justice „On the application by court of the legislation regulating the nullity of civil juridical act” states: Nullity takes effects not only for the future but also for the past that is the nullity effects are produced at the moment when the civil juridical act was concluded. Thus the effects of the juridical act which were produced between the time when it was concluded and the moment when the act was annulled shall be removed. Based on the retroactivity effects of the juridical act nullity the parties reach the condition where they would be if they did not conclude that juridical act”.⁷

⁴ Boroi G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. București: ALL BECK, 2001, p. 242.

⁵ Poenaru E. Drept civil. Teoria generală. Persoanele. București: ALL BECK, 2002, p. 225.

⁶ Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. I. / Coordonatori: Buruiană M., Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006, p. 434.

⁷ Decision of the Plenary Supreme Court of Justice „On the application by court of the legislation regulating the nullity of civil juridical act” No.1 from 7 July 2008, published in the bulletin of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova, 2009, no. 4-5, p. 4-11.

The retroactivity principle represents a consequence and an expression of the nullity concept – legal sanction. In this regards it was underlined in the doctrine: „Given that by establishing nullity it is intended to remove the effects which contradict the purpose of the infringed legal provision that is the effects which would result in achieving the pre-eminence of the rule of law it would not be possible for the rule of law to be hindered and the effects which bring its achievement to be maintained. Whilst considering a specific reasoning retroactivity represents a necessary expression of the civil law concept on the nullity of the juridical act”.⁸

The retroactivity principle of the effects of the civil juridical act nullity derives from the legality principle in the sense that restoration of legality infringed when the juridical act was concluded imposes the removal of the produced effects on the basis of an act as such concluded. Therefore this principle contributes to ensure the rule of law, being inconceivable that the rule of law is hindered, nevertheless the effects which bring its achievement shall be maintained. The nullity sanction is considered fulfilled if it abolishes the invalid juridical act aiming at restoring the juridical rule hindered by the void act. If we consider the nullity cause, which is always contemporary and genetic to the legal operation it is logically asserted that the abolition of the juridical act shall be done retroactively from the date when the legal operation was performed. The nullity retroactivity, embodied in act disannulment, is logically asserted because on one hand the nullity cause is found in the past related to the moment when nullity is determined, being contemporary with the procreation of the civil act. Or, on the other hand, the restoration of the legal system entails to be considered that the void act never existed. Otherwise it may turn out that nullity produces effects only for the future with the consequence that the effective validity of a void act shall be accepted in the interim period which is not only juridical aberrant but also illogic.⁹

The legal enshrinement of the retroactivity principle of nullity effects can be found within

⁸ Ionașcu Tr., Barasch E. Tratat de drept civil. Vol. 1. Partea generală. București: Ed. Academiei R.S.R., 1967, p. 347.

⁹ Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008, p. 539.

art. 219 paragraph. (1) of the Civil Code¹⁰, in line with which the void juridical act ceases with retroactive effect from the moment when it was concluded.

In the same meaning, *the Civil Code of Russian Federation*¹¹ provides, within art. 167 paragraph. (1), that the void juridical act cannot produce legal effects, except those connected with its nullity and is considered void from the moment when it was concluded.

In the *new Romanian Civil Code*¹² the retroactivity principle of nullity effects is formulated within art. 1254 paragraph. (1), which states: „The void contract is considered to have never been concluded”.

Retroactivity of nullity effects, namely retroactive annulment of the juridical act, is explained by the following circumstance: between the moment when the juridical act was concluded and at the time when the issue arises to annul it, exists a certain timeframe. Retroactivity refers specifically to the annulment of act, however not on the date of its annulment, for future only, but exactly on the date when it was concluded such as the act is considered to have never been concluded.

Retroactivity of nullity effects is justified by the need to restore the rule of law violated through the conclusion of the juridical act without considering its validity conditions. As long as it is ascertained at the date of act annulment that between the moment when the act was concluded and at the time when its annulment is emerging, no circumstances intervened which would justify total or partial enforcement of the act, there should not exist strong arguments to rationalize the contrary solution that is that nullity shall take effects only for the future.¹³

Therefore the content of the retroactivity principle of nullity effects is given by the refusal of any effects for the past, effects which should have been produced based on the annulled act.

Retroactive annulment of a void act, abolition for the past of its juridical effects, lead to the view

that the act never existed which determines the differences vis-a-vis the cessation of the civil act effects. In the latter case the effects of the act are terminated for the future without raising the issue of invalidating for the past the juridical operation. Thus the expiry of an extinctive period will result in the *ex nunc* termination of the juridical operation without touching upon the issue of effects of juridical act annulment. Nullity retroactivity makes it possible that the homonymous sanction shall describe and arc in time with a projection into the past – to the moment when the civil act was concluded, of the entire juridical situation described by the void act. The effect is to generate and apply the other two nullity principles: abolition of subsequent acts and restoration of the existent juridical situation to the date when the void civil act was concluded.¹⁴

In the light of the above enounced the following conclusive arguments are imposed:

- the retroactivity principle constitutes a natural consequence and a logical expression of the juridical act nullity as a Civil Law sanction, without its effects for the past nullity is deprived of any rational sub layer and practical efficiency;
- Due to its retroactive character nullity comes to abolish the effects of the concluded act without considering the established conditions of its validity, thus providing the super eminence of the rule of law. This circumstance demonstrates that the retroactivity principle of the nullity effects finds its roots in the legality principle thus guaranteeing the applicability in the field of conclusion of civil juridical acts;
- The accurate understanding of the action mechanism of the retroactivity principle directly implies the underlining operation of the correlation between this and the other two principles which govern the effects of juridical act nullity (*restitutio in integrum și resolutio jure dantis, rezolvitur jus accipientis*), in order to avoid confusing them and ulterior overlapping.

Bibliography:

1. Civil Code of the Republic of Moldova N. 1107-XV from 6 June 2002, published in: Monitorul Oficial of the Republic of Moldova on 22.06.2002, no. 82-86.

¹⁰ Civil Code of the Republic of Moldova N. 1107-XV from 6 June 2002, published in: Monitorul Oficial of the Republic of Moldova on 22.06.2002, no. 82-86.

¹¹ Civil Code of the Russian Federation. Part I. No. 51-Φ3 from 30 November 1994.

¹² Civil Code of Romania No. 287 from 17 July 2009, published in Monitorul Oficial, on 15.07.2011, no. 505. Entered into force on 01.10.2011.

¹³ Pop A., Beleiu Gh. *Op. cit.*, p. 392.

¹⁴ Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. *Op. cit.*, p. 540.

2. Civil Code of the Russian Federation. Part I. No. 51-Φ3 from 30 November 1994.

3. Civil Code of Romania No. 287 from 17 July 2009, published in Monitorul Oficial, on 15.07.2011, no. 505. Entered into force on 01.10.2011;

4. Decision of the Plenary Supreme Court of Justice „On the application by court of the legislation regulating the nullity of civil juridical act” No.1 from 7 July 2008, published in the bulletin of the Supreme Court of Justice of the Republic of Moldova, 2009, no. 4-5, p. 4-11.

5. Boroî G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. București: ALL BECK, 2001. 420 p.

6. Florescu G. Nulitatea actului juridic civil. București: Hamangiu, 2008. 410 p.

7. Pop A., Belei Gh. Drept civil. Teoria generală a dreptului civil. București: Universitatea din București, 1980. 551 p.

8. Poenaru E. Drept civil. Teoria generală. Persoanele. București: ALL BECK, 2002. 436 p.

9. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova. Vol. I. / Coordonatori: Buruiană M.,

Efrim O., Eșanu N. Chișinău: Tipografia centrală, 2006. 816 p.

10. Ionașcu Tr., Barasch E. Tratat de drept civil. Vol. 1. Partea generală. București: Ed. Academiei R.S.R., 1967. 492 p.

11. Reghini I., Diaconescu Ș., Vasilescu P. Introducere în dreptul civil. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2008. 692 p.

Copyright© Sergiu BOCA, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți.

Bălți, Republica Moldova

E-mail: sergiuboca@gmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 151-164.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

**ГАРМОНИЗАЦИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ
С ПРАВОМ ЕС ОБ ОХРАНЕ ТРУДА ЖЕНЩИН**

**HARMONIZATION OF THE UKRAINIAN LEGISLATION
WITH THE EU LAW ON LABOR'S PROTECTION OF WOMEN**

**ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI UCRAINEI
CU LEGISLAȚIA EU PRIVIND PROTECȚIA MUNCII FEMEILOR**

ДЕЙ Марина* / DEY Maryna / DEY Marina
ШУМЕЛЯК Кристина** / SHUMELIAK Kristina / SHUMELIAK Kristina

ABSTRACT:

**HARMONIZATION OF THE UKRAINIAN LEGISLATION
WITH THE EU LAW ON LABOR'S PROTECTION OF WOMEN**

The article deals with the harmonization of Ukrainian legislation with EU legislation in the area of labor law, in particular the protection of women.

Ukraine's integration into the European community, implementation of reforms - aimed not only to improve the existing law, but also the establishment of completely new ones which comply with European standards and requirements.

In this article considered the existing legislative provisions of Ukraine in the area of labor laws harmonization which regulate these labor relations in accordance with European standards.

Keywords: *EU law, European labor law, harmonization, labor law for pregnant women, labor protection of female employees, harmonization of Ukrainian and European laws.*

JEL Classification: K33, K23, Z18

* **DEY Maryna** - Doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de relații internaționale a Universității de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Kiev, Ucraina). / **DEY Maryna** - PhD in Law, Associate Professor, Dean of the Faculty of international relations of The Kiev Law University of The National Academy of Sciences of Ukraine (Kiev, Ukraine). / **ДЕЙ Марина Александровна** - Кандидат юридических наук, доцент, Декан факультета международных отношений Киевского университета права НАН Украины (Киев, Украина).

** **SHUMELIAK Kristina** - Competitor, Catedra drept internațional și drept comparat, Universitatea de Drept din Kiev a Academiei naționale de Științe a Ucrainei (Kiev, Ucraina). / **SHUMELIAK Kristina** - PhD Competitor, Departament for international and comparative law of the Kiev Law University of The National Academy of Sciences of Ukraine (Kiev, Ukraine). / **ШУМЕЛЯК Кристина Андреевна** - Соискатель кафедры международного права и сравнительного правоведения Киевского университета права НАН Украины (Киев, Украина).

РЕЗЮМЕ:

ГАРМОНИЗАЦИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ
С ПРАВОМ ЕС ОБ ОХРАНЕ ТРУДА ЖЕНЩИН

Статья посвящена вопросам гармонизации законодательства Украины с законодательством Европейского Союза в сфере трудового права, в частности охраны труда женщин.

Интеграция Украины в европейское сообщество, проведение реформ – все это обусловило не только усовершенствования действующих правовых норм, а и создание совсем новых, которые отвечают европейским стандартам и требованиям.

В рамках данного научного исследования сделан детальный анализ положений действующих нормативно-правовых актов Украины в сфере гармонизации трудового законодательства которые регулируют данные трудовые правоотношения в соответствии с европейским стандартам.

Ключевые слова: право ЕС, Европейское трудовое право, гармонизация, трудовые права беременных женщин, защита трудовых прав женщин, гармонизация украинского права с европейским.

JEL Classification: K33, K23, Z18

УДК: 342.98

REZUMAT:

ARMONIZAREA LEGISLAȚIEI UCRAINEI
CU LEGISLAȚIA EU PRIVIND PROTECȚIA MUNCII FEMEILOR

Articolul este dedicat problematicii privind armonizarea legislației ucrainene cu legislația Uniunii Europene în domeniul dreptului muncii, în special protecției muncii femeii.

Integrarea Ucrainei în UE, reformarea legislației - toate acestea au dus nu numai la îmbunătățirea normelor de drept existente, precum și crearea de noi norme, care îndeplinesc standardele și cerințele europene.

În acest studiu științific este efectuată o analiză detaliată a prevederilor legislației existente din Ucraina în domeniul armonizării legislației muncii care reglementează activitatea relațiilor menționate în conformitate cu standardele europene.

Cuvinte cheie: Legislația UE, dreptul european al muncii, armonizare, drepturile muncii ale femeilor gravide, protecția drepturilor de muncă a femeilor, armonizarea legislației ucrainene cu legislația UE.

JEL Classification: K33, K23, Z18

CZU: 342.98

1. Постановка проблемы. Среди основополагающих прав человека, определенных и закрепленных в международно-правовых актах как универсального так и регионального характера особое значение приобрели трудовые права, среди которых и право каждого на надлежащие, безопасные и здоровые условия труда.

В течение последних десятилетий в рамках Европейского Союза всё больше внимание уделяется развитию законодательства в сфере охраны труда. Сегодня ведущей тенденцией развития законодательной базы стран Европейского Союза является внедрение этого законодательства, а также обязательное его соблюдение.

Право Европейского союза (далее - ЕС) защищает права работников в пределах своей территории. Одним из наиболее сложных и в то же время одним из важнейших аспектов трудовых отношений в рамках ЕС является именно условия труда. Так, в соответствии с положениями Хартии ЕС об основных правах человека 2000г. право каждого работника на условия труда, обеспечивающих охрану его здоровья, его безопасность и уважение его чести, признано неотъемлемым правом каждого гражданина Европейского Союза¹.

Основой законодательства ЕС в сфере охраны труда являются рамочные директивы. В соответствии со статьей 189 Римского договора, директива обязывает любую из

¹ Charter of Fundamental Rights of the European Union. In: Official Journal. 326, 26.10.2012, p. 391-407.

указанных государств - членом достигать определенного директивой результата, но оставляет за национальными органами право выбирать методы и средства его достижения.² Директивы по охране труда определяют минимальные требования с возможностью для государств-участников отступать от них, но только в сторону их превышения. По общему правилу, указываются и сроки, в которые должны быть достигнуты результаты, но директивы не должны содержать подробную информацию.

Существенные изменения и дополнения в законодательство ЕС по охране труда внес Амстердамский договор, которым вносятся поправки в Маастрихтский договор, договора об учреждении Европейских сообществ и некоторых связанных с ними актов. В Амстердамском договоре дальнейшее развитие получили положения относительно вопросов занятости работников, социальных гарантии и охраны труда.³

В 2000 году с целью развития рынка труда, который обеспечивает возможности сочетания работы и семейной жизни, способствует росту показателей рождаемости, ЕС принял Лиссабонскую стратегию. Страны ЕС внедряют стратегию с помощью Национальных программ, мониторинг которых осуществляет Европейская Комиссия. Несмотря на то, что процесс реализации Стратегии является относительно медленным и фрагментарным, она остается важной общей дорожной картой для развития рынков труда в Европе. К тому же Стратегия дает ЕС возможность отслеживать результаты внедрения Национальных программ и распространять дальнейшие инициативы в странах ЕС.

В отличие от ЕС Украине не хватает четкой стратегии развития современного рынка труда, который станет конкурентным и будет защищать рабочую силу, особенно ей не хватает стратегии, которая смогла бы обеспечить лучшие возможности сочетания работы и семейной жизни. Ситуация,

² Consolidated version of the Treaty establishing the European Atomic Energy Community. In: Official Journal C 327, 26.10.2012, p. 1–107.

³ Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European communities and related acts. In: Official Journal C 340, 10 November 1997.

сложившаяся сегодня в Украине, является сложной для работников с семейными обязанностями. Отпуска по уходу за ребенком является хорошо расписанным только на бумаге. На практике их сложно применять, в частности, из-за высокого уровня неофициальной занятости населения и дискриминации тех, кто находится в отпуске по уходу за ребенком. Гибкий график работы также не распространен, и в целом работодатели скептически относятся к обсуждению гибкого графика занятости работников с семейными обязанностями.

Национальные интересы Украины требуют гармонизации своего законодательства в соответствии со стандартами Европейского Союза, о чем отмечается в ст. 11 Закона Украины «Об основах внутренней и внешней политики», согласно которой основными принципами внешней политики государства определено обеспечение интеграции Украины в европейское политическое, экономическое, правовое пространство с целью обретения членства в Европейском Союзе.⁴ Важность и значимость процесса гармонизации законодательства Украины с правом Европейского Союза также подчеркнута в Соглашении об ассоциации между Украиной и ЕС. Но, несмотря на это, на сегодняшний день Украина принадлежит к тем государствам, которые по тем или иным причинам еще «не вовлечены» в число реальных претендентов на членство в ЕС. Однако, это обстоятельство, хоть оно и парадоксальное, может сделать проблему гармонизации украинского законодательства еще более актуальной. Это обусловлено необходимостью доказать членам европейского сообщества реальную готовность Украины принять европейские правовые стандарты и таким образом значительно укрепить позиции Европейского Союза на своей территории, одного из крупнейших государств бывшего СССР.

Для достижения этой цели необходимо разработать эффективный и действенный механизм гармонизации национального законодательства, который бы максимально

⁴ Закон Украины «Об основах внутренней и внешней политики». В: Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР), 2010, N 40, ст. 527.

соответствовал общим стандартам. Именно поэтому неотъемлемой составляющей общего интеграционного процесса стал процесс европейской правовой интеграции, который предусматривает постепенную гармонизацию национальных правовых систем. Проанализированное состояние приближения украинского законодательства к правовой системе ЕС позволяет определить те преграды, которые стоят перед Украиной, и предложить подходы к повышению эффективности этого процесса. Наше государство, к сожалению, находится еще далеко от европейских стандартов правовой регламентации. Многогранность Европейского правового поля, его комплексный характер наглядно свидетельствует о трудностях на пути согласования национального законодательства с общеевропейским.

Существующий механизм регулирования условий труда в Украине нуждается в коренных изменениях. Так, в последнее время наблюдается тенденция резкого роста числа женщин, занимающих оплачиваемые рабочие места, условия на которых не соответствуют требованиям по охране труда. Также наблюдается негативная тенденция не соблюдения существующих правовых гарантий для женщин в вопросах обеспечения возможности совмещать работу с материнством, работающие матери, как и раньше, сталкиваются со значительными трудностями при реализации своих возможностей в трудовой сфере. Занятость большого числа женщин на работах с неблагоприятными условиями труда приводит к росту профессиональной заболеваемости женщин, включая хроническую, а также к увеличению случаев производственного травматизма, в том числе со смертельным исходом. Также, неблагоприятные условия труда, в которых приходится работать женщинам, является одним из факторов снижения общего уровня состояния их здоровья, что в дальнейшем не может отрицательно не отображаться на демографической ситуации в стране.

Значительным бедствием для украинского трудового законодательства являются пробелы и коллизии, которые создают реальную угрозу для существующей

отлаженной годами системы охраны труда. Всё выше изложенное и обуславливает актуальность и практическую значимость проведенного исследования.

Проблематика международно-правового регулирования защиты трудовых прав, нашла своё отражение в работах таких ученых, как Н.А. Анисимова, И.П. Блищенко, В.Г. Буткевича, В.Н. Денисова, В.И. Евинтова и др. Научно-теоретическим основанием исследования стали труды украинских и российских ученых в области трудового права, теории государства и права: М.Г. Александрова, С.С. Алексеева, В.С. Андреева, М.И. Бара, Я.И. Безуглой, Н.Б. Болотиной, П.А. Бущенко, В.С. Венедиктова, Г.С. Гончаровой, В.Я. Гоца, В.В. Жернакова, П.И. Жигалкина, М.И. Иншина, Р.И. Кондратьева, В.В. Лазор, Л.И. Лазор, А.Р. Мацюка, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипко, В.И. Прокопенко, А.И. Процевського, В.Г. Ротаня, Н.М. Хуторян, Г.И. Чаньшев, И.И. Шамшин, В.И. Щербины, А.Н. Ярошенко и других.

2. Формулировка целей статьи. Цель данной статьи заключается в проведении комплексного анализа состояния гармонизации законодательства Украины с законодательством ЕС относительно правового регулирования условия труда женщин, определить место и особенности развития европейской интеграции Украины и влияние на формирование законодательства Украины в сфере охраны труда женщин.

3. Изложение основного материала исследования. Рассматривая условия труда, прежде всего, необходимо дать определение и выяснить, что именно понимается под условиями труда. Условия труда - это вся совокупность факторов производственной среды и процесса выполнения служебных обязанностей на предприятии, в учреждении или организации независимо от формы собственности и рода деятельности, влияющих на здоровье и работоспособность человека в процессе его профессиональной деятельности.

В соответствии с законодательством ЕС условия труда можно разделить на следующие виды:

- *санитарно-гигиенические*, определяющие внешнюю производственную среду /микроклимат, состояние воздуха, шум,

вибрации, ультразвук, освещение, различные виды излучений, контакт с водой, маслом, токсическими и веществами и т.п., а также санитарно-бытовое обслуживание на производстве;

- *психофизиологические*, обусловленные конкретным содержанием трудовой деятельности, характером данного вида труда (физическая и нервная, психическая нагрузка, монотонность, темп и ритм труда);

- *эстетические*, воздействующие на формирование эмоции работника /оформление оборудования, оснастки, производственной одежды, применение функциональной музыки и пр.;

- *социально-психологические*, характеризующие взаимоотношения в трудовом коллективе и создающие соответствующий психологический настрой работника с работодателем;

- *режим труда и отдыха*, обеспечивающий высокую работоспособность за счет уменьшения утомления.

Предлагаем проанализировать соответствие законодательства Украины положениям законодательства ЕС об условиях труда женщин, учитывая их специфику.

1. Санитарно-гигиенические.

Центральное место среди нормативных актов ЕС в сфере производственной санитарии занимает Директива ЕС №89/391 «О мерах по улучшению техники безопасности и производственной санитарии» от 12 июня 1989г., которая определяет основополагающие принципы относительно правил по технике безопасности и производственной санитарии различным категория работников.⁵ Именно она послужила основой для принятия Директивы 92/85/ЕЭС «О реализации мероприятий по улучшению здоровья беременных женщин и женщин- матерей и обеспечения их безопасности на производстве» от 19 октября 1992г. Согласно которой, в целях охраны материнства не допускается привлечение к

⁵ Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. In: Official Journal L 183, 29.6.1989, p. 1–8.

ночным работам беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до 3х лет. Названные категории женщин не могут также привлекаться к сверхурочным работам, работам в выходные дни и направляться в командировки. Директивой 92/85/ЕЭС запрещается увольнение по причинам, связанным с беременностью, рождением ребенка и родами, а также изменение по инициативе работодателя по тем же причинам условий трудового контракта.⁶

Кроме этого предусмотрены меры, позволяющие защищать беременных женщин от воздействия вредных производственных факторов, которые могут вызвать ухудшение состояния их здоровья, а также повлиять на здоровье их потомков.

Что же касается Украины, то вопрос правового регулирования обеспечения надлежащих условий по безопасности рабочего места и оборудования закрепляется нормами Закона Украины «Об охране труда», Техническими регламентами по подтверждению соответствия, принятых в соответствии с требованиями Директив ЕС, приказами Государственного комитета Украины по надзору за охраной труда и частично государственными стандартами. Так, положения Закона Украины «Об охране труда» в целом соответствует стандартам ЕС, закрепленных Директивой №89/391/ЕЭС, в частности статья 1 данного закона относительно определения категории «работник», «работодатель», «предотвращение опасности»⁷ соответствуют статье 3 Директивы № 89/391/ЕЭС,⁸ положение части 2,3 статьи 6 Закона Украины «Об охране труда» касательно регламентации права работника отказаться от порученной

⁶ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

⁷ Закон Украины «Об охране труда». В: Верховная Рада Украины; Закон от 14.10.1992 № 2694-XII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>. (Дата посещения: 20.02.2014).

⁸ Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. In: Official Journal L 183, 29.6.1989, p. 1–8.

работы, если создалась производственная ситуация, опасная для его жизни или здоровья, либо для людей, которые его окружают, или для производственной среды или окружающей среды⁹ соответствуют требованиям п. 4 статьи 8 Директивы № 89/391/ЕЭС.¹⁰

Однако более значительного внимания требует анализ Директивы №92/85/ЭЕС, которая непосредственно посвящена вопросам обеспечения безопасности беременных женщин и женщин-матерей на производстве. В частности, в статье 2 Директивы № 92/85/ЕЭС даются определения понятиям «беременной женщины», «женщины, которая только что родила», «женщины, которая кормит ребенка грудью».¹¹

Проанализировав состояние национального законодательства по данному вопросу, можно прийти к таким выводам: положения статьи 176 Кодекса законов о труде (далее КЗоТ)¹² соответствуют нормам статьи 7 Директивы № 92/85/ЕЭС о запрете допуска беременных женщин, женщин, которые только что родили и женщин, которые кормят грудью в течение определенного (нормами национального законодательства) срока после родов к работе в ночное время; также положения статьи 179¹³ относительно предоставления отпуска по беременности, родам и уходу за ребенком отвечают требованиям статьи 8 Директивы №

92/85/ЕЭС о предоставлении женщине отпуска по беременности и родам продолжительностью не менее 14 недель с сохранением прежней заработной платы или соответствующей помощи;¹⁴ положение статьи 184 КЗоТ¹⁵ о запрете увольнения беременных женщин и женщин, имеющих детей, соответствуют нормам статьи 10 Директивы № 92/85/ЕЭС, которой установлен запрет увольнения беременной женщины и женщины, находящейся в отпуске по беременности и родам; положения п. 2 части 2 статьи 232 КЗоТ о праве работников обращаться непосредственно в районные, районные в городе, городские или межрайонные суды с иском о рассмотрении трудовых споров касательно восстановления на работе независимо от оснований прекращения трудового договора, изменении даты и формулировки причины увольнения, об оплате за время вынужденного прогула или выполнения нижеоплачиваемой работы соответствуют требованиям статьи 12 Директивы № 92/85/ЕЭС, которой регламентирована возможность обращения соответствующих категорий работниц за защитой своих прав в компетентные органы государства¹⁶; положение статьи 178 КЗоТ¹⁷ относительно обязанности работодателя перевести на более легкую работу беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до трех лет с сохранением среднего заработка за предыдущую работу

⁹ Закон Украины «Об охране труда». В: Верховная Рада Украины; Закон от 14.10.1992 № 2694-ХІІ – [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>. (Дата посещения: 20.02.2014).

¹⁰ Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. In: Official Journal L 183, 29.6.1989, p. 1–8.

¹¹ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

¹² Уголовный кодекс Украины. [On-line]: http://kodeksy.com.ua/ka/ugolovnyj_kodeks_ukraini.htm. (Дата посещения: 20.02.2014).

¹³ Кодекс законов о труде Украины. В: Верховная Рада УРСР; Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (Дата посещения: 20.02.2014).

¹⁴ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

¹⁵ Кодекс законов о труде Украины. В: Верховная Рада УРСР; Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (Дата посещения: 20.02.2014).

¹⁶ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

¹⁷ Кодекс законов о труде Украины. В: Верховная Рада УРСР; Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (Дата посещения: 20.02.2014).

соответствуют требованиям касательно обязанностей работодателя перевести работницу указанной категории на другую безвредную для здоровья работу или предоставить ей отпуск¹⁸ (в случае опасности, создаваемой физическими, биологическими и химическими факторами, перечень которых приведен в приложении № 2 к Директиве №92/85/ЕЭС). Положения статьи 287 проекта Трудового кодекса Украины¹⁹ о возможности перевода на более легкую работу беременных женщин и женщин, имеющих детей в возрасте до трех лет соответствуют требованиям п. 1 статьи 5 Директивы № 92/85/ЕЭС.²⁰

Впрочем, не все положения Директивы № 92/85/ЕЭС учтены в национальном законодательстве Украины, в частности: положения статьи 9 Директивы № 92/85/ЕЭС о предоставлении беременной женщине права на освобождение от работы (с сохранением заработной платы) для проведения медосмотров, если их проведение невозможно вне рабочее время; статьи 5 Директивы № 92/85/ЕЭС относительно обязанности работодателя в случае возникновения одного из видов опасности, перечень которых приведен в приложении № 1 к Директиве № 92/85/ЕЭС, в первую очередь, приспособить рабочее место таким образом, чтобы исключить опасность для работника (например, путем сокращения рабочего времени). И только в случае, если такое приспособление окажется невозможным или слишком дорогим,

работодатель должен перевести женщину на другую работу или предоставить ей отпуск.²¹

Существенной проблемой, которая возникает в связи с реализацией женщиной ее биологической функции материнства, является обеспечение ей гарантий от увольнения с работы или на трудоустройство на основании беременности или отпуска по беременности и родам. Правовые нормы, регулирующие данную проблему, включены в Уголовный кодекс Украины. Статья 172 отмечает: незаконное увольнение беременной женщины или матери, имеющей ребенка в возрасте до четырнадцати лет или ребенка-инвалида, - наказывается штрафом до пятидесяти необлагаемых минимумов доходов граждан или лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет, или исправительными работами на срок до двух лет».²²

Также, с целью дальнейшей гармонизации законодательства Украины к законодательству Европейского Союза необходимо положения статьи 249 КЗоТ²³ привести в соответствие с требованиями статьи 9 Директивы №92/85/ЕЭС с целью закрепления гарантий беременной женщины права на освобождение от работы (с сохранением заработной платы) для проведения медосмотров, если их проведение невозможно вне рабочее время.²⁴

2. Социально-психологические. В рамках этой сферы насущной проблемой является

¹⁸ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

¹⁹ Трудовой кодекс Украины/ Проект закона Украины от 04.12.2007 № 1108. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

²⁰ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

²¹ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

²² Уголовный кодекс Украины. [On-line]: http://kodeksy.com.ua/ka/ugolovnyj_kodeks_ukraini.htm. (Дата посещения: 20.02.2014).

²³ Кодекс законов о труде Украины. Верховная Рада УРСР; Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (Дата посещения: 20.02.2014).

²⁴ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

вопрос о ликвидации сексуальных приставаний. Данный вопрос рассматривается во многих странах как важное условие создания благоприятного психологического климата на производстве, входящего в понятие производственной среды, охраны труда в широком смысле, поддержание трудовой дисциплины, защиты человеческого достоинства работающих женщин и мужчин.

Одним из первых международных документов по этому вопросу стал действующий в ЕС Кодекс, принятый Европейским парламентом 22 октября 1991. Несмотря на то, что нормы Кодекса носят рекомендационный характер, тем не менее, государства - члены ЕС обязаны один раз в три года посылать в органы ЕС доклад о выполнении рекомендаций, содержащихся в Кодексе.

Кодекс содержит практические рекомендации предпринимателям, профсоюзам и работникам относительно мер направленных на предотвращение сексуальных домогательств и борьбу с ними.

Нормы против сексуального домогательства должны применяться на предприятиях как государственного, так и частного секторов. Важным также является тот факт, что Кодекс различает понятие «сексуальное внимание» от «сексуального домогательства».

Отдельного внимания заслуживает, Директива 2002/73/ЕС, которая определяет притязание как нежелательное поведение в отношении лица, которое осуществляется с целью запугивания, или влечет посягательство на достоинство личности и создает запугивающую, враждебную, унижающую, оскорбительную обстановку. В свете этой Директивы сексуальное домогательство – это любая форма нежелательного словесного, бессловесного или физического действия сексуального характера, происходящее с целью либо влечет за собой посягательство на достоинство личности, а именно, создает запугивающую, враждебную, унижающую, оскорбительную обстановку. Следует отметить, что притязание и сексуальное домогательство

рассматриваются как дискриминация по признаку пола и запрещаются²⁵.

Соответствующие положения статьи 2 Директивы Совета №2002/73/ЕЭС, по определению «сексуальных домогательств», соответствует определению категории «сексуальных домогательств» в части 5 статьи 1 Закона «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин». Важно, что положения статьи 23 данного закона, относительно права лица на возмещение материального ущерба и морального вреда, причиненных ему в результате дискриминации по признаку пола или сексуальных домогательств²⁶ отвечают требованиям статьи 6 и статьи 8d Директивы Совета № 2002/73/ЕЭС.²⁷

Рассматривая вопросы относительно социально - психологических условий труда не стоит забывать о вопросах дискриминации в сфере труда, в частности касательно дискриминации по признаку пола.

Принцип равенства полов на протяжении длительного времени оставался довольно слабо развитым и ограничивался положениями о дискриминации при трудоустройстве. В то время ЕС принимал определенные меры, по формированию законодательства по этому вопросу в условиях жестокой конкуренции экономических и социальных приоритетов. За последние годы установлено немало обязательств, которые сделали гендерное равенство основным направлением в политике и деятельности всех стран ЕС, что и

²⁵ Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

²⁶ Закона Украины «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин». В: Закон от 08.09.2005 № 2866-IV. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052866.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

²⁷ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20.

было закреплено в Лиссабонском договоре 2007 г.²⁸.

Законодательство ЕС о дискриминации по половому признаку регулирует три основные сферы: равная оплата, равное отношение и социальная безопасность. Регулирование вопросов оплаты труда подпадает под ст. 141 (бывшая ст. 119) Договора о создании Европейского экономического сообщества и Директиву 75/117;²⁹ равенство отношений - под ст. 141 и Директивы 76/207,³⁰ 96/34 (декретный отпуск)³¹ и Директиву 92/85³² в отношении беременности,; социальная безопасность - Директивы 79/7,³³ 86/378, 96/97.

Первая Директива о равенстве женщин и мужчин - Директива о равной оплате, 75/117/ЕЕС от 10 февраля 1975 г. развивает принцип оплаты труда, провозглашает, что равная оплата труда должна стать правилом не только в случае выполнения одной и той же работы, но и в случае выполнения равноценной работы³⁴.

Директива Совета о реализации принципа равенства касательно вопросов

²⁸ Treaty of Lisbon. In: Official Journal C 306, 17.12.2007.

²⁹ Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women. In: Official Journal L 045, 19/02/1975 P. 0019 – 0020.

³⁰ Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions. In: Official Journal L 039, 14/02/1976 P. 0040 – 0042.

³¹ Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC. In: Official Journal L 145, 19/06/1996 P. 0004 – 0009.

³² Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

³³ Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security. In: Official Journal L 6, 10.1.1979, p. 24–25.

³⁴ Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women. In: Official Journal L 045, 19/02/1975 P. 0019 – 0020.

трудоустройства, профессионального образования, продвижения по службе и условий труда, 76/207/ЕЕС от 9 февраля 1976г., закрепляет, что принцип равенства означает больше, чем отсутствие дискриминации в сфере трудоустройства. Любая форма дискриминации по признаку пола, прямая или косвенная, запрещается.³⁵ В сентябре 2002 года к этой Директивы были внесены изменения в связи с принятием новой Директивы 2002/73/ЕС от 23 сентября 2002г. Нововведением стало поднятие вопроса о сексуальных домогательствах на рабочем месте. Этот документ регулирует это явление и оценивает его формой дискриминации по признаку пола.³⁶

Если провести анализ действующего законодательства Украины, то необходимо отметить, что Закон Украины «Об оплате труда»³⁷ содержит нормы, которые соответствуют требованиям Директивы Совета №2002/73/ЕЕС³⁸, Директивы Совета №75/117/ЕЕС, в частности положения части 3 статьи 21 соответствуют принципу «равной заработной платы для мужчин и женщин за равный труд и за работу равной ценности», приведенном в статье 141 Договора об учреждении Европейского Экономического Сообщества, в п.1 статьи 3 Директивы Совета №2002/73/ЕЭС, а также положениям статьи 1 Директивы Совета №75/117/ЕЭС.

³⁵ Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions. In: Official Journal L 039, 14/02/1976 P. 0040 – 0042.

³⁶ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20.

³⁷ Закон Украины «Об оплате труда». В: Закон от 24.03.1995 № 108/95-ВР. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z950108.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

³⁸ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20.

Следует отметить, что в проекте Трудового кодекса, закрепляются положение о запрете любой дискриминации в сфере труда, в частности, нарушение принципа равенства прав и возможностей.³⁹ Приведенное определение соответствует требованиям п. 1 статьи 3 Директивы Совета №2002/73/ЕЭС⁴⁰ и статьи 3 Директивы № 2000/43/ЕЭС,⁴¹ в которых дается определение принципа равенства по критериям принадлежности к тому или иному полу, мотивам расовой принадлежности, этнического происхождения; положения части третьей статьи 217 проекта Трудового кодекса о запрете любого снижения размера оплаты труда по дискриминационным признакам⁴² соответствует принципу «равной заработной платы для мужчин и женщин за равный труд и за работу равной ценности», приведенном в статье 141 Договора об учреждении Европейского Экономического Сообщества,⁴³ принципа равенства, определенного в пункте 1 статьи 3 Директивы Совета №2002/73/ЕЭС,⁴⁴ а также положениям статьи 3 Директивы Совета №2000/43/ЕЭС⁴⁵ и статьи 1 Директивы Совета 75/117/ЕЭС.⁴⁶

³⁹ Трудовой кодекс Украины/ Проект закона Украины от 04.12.2007 № 1108. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

⁴⁰ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20.

⁴¹ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. In: Official Journal L 180, 19.7.2000, p. 22–26.

⁴² Трудовой кодекс Украины/ Проект закона Украины от 04.12.2007 № 1108. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

⁴³ Consolidated version of the Treaty establishing the European Atomic Energy Community. In: Official Journal C 327, 26.10.2012, p. 1–107.

⁴⁴ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20.

⁴⁵ Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between

3. Режим труда и отдыха. Рабочее время в ЕС строго урегулировано. Вопрос ограничения продолжительности рабочего времени регулируется Директивой 2003/88/ЕС «О некоторых аспектах организации рабочего времени» от 4 ноября 2003г. Она устанавливает минимальные требования к продолжительности рабочего времени на всей территории ЕС, а также работы в ночное время. Также Директива определяет такие виды отпуска как: ежедневный отпуск, перерыв в течение рабочего дня, еженедельный отпуск, ежегодный отпуск.⁴⁷ Учитывая это, национальное законодательство, в частности КЗоТ содержит положения о нормальной продолжительности рабочего времени работников, которая не может превышать 40 часов в неделю,⁴⁸ что соответствует установленной в статье 6 Директивы №2003/88/ЕС норме продолжительности рабочего времени за неделю, которая не должна превышать 48 часов, учитывая сверхурочное время.⁴⁹

Важной гарантией сочетания семейной и профессиональной жизни, а также обеспечения высокой работоспособности за счет уменьшения утомления является право на отпуск, которое обеспечивается Директивой 96/34/ЕС от 3 июня 1996 г. «О рамочном соглашении относительно отпусков для родителей, заключенном между Индустриальным союзом ЕС (UNICE), Европейским центром публичных предприятий (СЕЕР) и Европейской конфедерацией профсоюзов (ETUC)». Стоит

persons irrespective of racial or ethnic origin. In: Official Journal L 180, 19.7.2000, p. 22–26.

⁴⁶ Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women. In: Official Journal L 045, 19/02/1975 P. 0019 – 0020.

⁴⁷ Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. In: Official Journal L 299, 18.11.2003, p. 9–19.

⁴⁸ Кодекс законов о труде Украины. В: Верховная Рада УРСР; Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (Дата посещения: 20.02.2014).

⁴⁹ Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. In: Official Journal L 299, 18.11.2003, p. 9–19.

отметить, что ее положения распространяются на всех работников, как мужчин, так и женщин, которые работают по трудовому договору и имеют ребенка в возрасте до 8 лет, независимо от того был ли он биологически их ребенком или усыновленным. Отпуск по уходу за ребенком должен предоставляться не менее чем на три месяца. В период нахождения в отпуске по уходу за ребенком работник не может быть уволен, а по окончании отпуска имеет право на получение той же или эквивалентной работы.⁵⁰ Директива Европейского парламента и Совета 2002/73/ЕС от 23 сентября 2002 г. прибавляет к этому право работников, которые возвращаются к работе, на любые выгоды по улучшению условий труда, которые они могли бы получить во время их отсутствия. Подробные условия предоставления отпусков по уходу за ребенком должны определяться коллективным договором⁵¹.

Следует констатировать тот факт, что в национальном законодательстве Украины не учтены положения п. 5 статьи 2 Директивы № 96/34/ЕЭС о возможности работника (работницы) в случае окончания родительского отпуска по уходу за ребенком занять свою рабочую должность, а в случае невозможности - равнозначную или похожую должность в соответствии со своим контрактом или трудовыми отношениями.

Исследуя декретные отпуска, следует отметить, что среди стран ЕС средняя продолжительность отпусков по беременности и родам, а также по уходу за ребенком составляет 44 недели. Средняя продолжительность оплачиваемого отпуска - 36 недель, обычно включает отпуск по беременности и родам с добавлением отпуска по уходу за ребенком. 7 стран предоставляют оплачиваемый отпуск для отца ребенка

(paternity leave): Австрия (6 месяцев), Бельгия (3 дня), Дания (10 дней), Испания (2 дня), Франция (3 дня), Финляндия (1 неделя) и Швеция (2 недели). Две из них - Дания и Швеция - увеличили продолжительность отпуска по уходу за ребенком и установили его на 1 месяц больше, в случае если отпуск берет отец (иначе - дополнительный месяц «теряется»). Необходимо также подчеркнуть, что сфера предоставления отпусков приобрела определенную дифференциацию и дополнилась другими отпусками, что было связано как с общественными так и семейными потребностями. Так, «материнский отпуск» или отпуск по беременности и родам является оплачиваемым и предоставляется в дородовой и послеродовой период. Родительский отпуск действует как дополнительный к материнскому и обычно намного короче него и предоставляется отцу. Кроме того, предоставляются так называемые гендерно - нейтральные отпуска после отпусков по беременности и родам, позволяющие родителям самим выбрать, кто из них будет их использовать полностью или частично.

Что же касается Украины, декретный отпуск составляет 70 дней перед родами и 56 - после них. Если же появляется второй и более ребенок или роды проходят тяжело, то декретный отпуск после родов составляет 70 дней. Также в соответствии с Государственной программой обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин на период до 2016 года планируется введение двухнедельного отпуска для мужчин, предназначенной для ухода за новорожденным ребенком, внедрения равных прав для мужчин и женщин на рынке труда и уменьшения разрыва в зарплате.⁵²

4. Выводы. Анализ действующего законодательства Украины в сфере гармонизации касательно охраны труда женщин с нормами права Европейского Союза, указывает на необходимость

⁵⁰ Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC. In: Official Journal L 145, 19/06/1996 P. 0004 – 0009.

⁵¹ Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20.

⁵² Государственная программа обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин на период до 2016 года. [On-line]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-п#n11>. (Дата посещения: 20.02.2014).

повышения качества законов и безусловно, качество их принятия.

Исходя из вышеизложенного и учитывая опыт ЕС, а также с целью дальнейшей гармонизации законодательства Украины к европейским стандартам, необходимо:

1. Выработать государственную стратегию развития законодательства в сфере охраны труда, в соответствии с европейскими стандартами, на основе Европейской модели охраны труда женщин.

2. Необходимо категорически запретить использование труда женщин на подземных работах, в том числе на нефизических работах и работах с санитарно-бытового обслуживания, в целях обеспечения сохранности здоровья и возможностью выполнять материнские функции. С этой целью, необходимо внести изменения в часть 1 ст. 174 КЗоТ - «Работы, на которых запрещается использование труда женщин».

3. В соответствии с общеевропейскими тенденции, срочно внести изменения, относительно нормативного закрепления права женщин, имеющих детей в возрасте до 16 лет, на неполный рабочий день, надомную работу, или работу с использованием всемирной системы объединённых компьютерных сетей Internet.

Совершенствование правового регулирования охраны труда женщин по определенным направлениям будет способствовать созданию адекватных рыночных отношений и позволит обеспечить надлежащую защиту жизни, здоровья, трудоспособности граждан Украины в современных рыночных условиях.

Список литературы:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. In: Official Journal 326, 26.10.2012, p. 391-407.

2. Consolidated version of the Treaty establishing the European Atomic Energy Community. In: Official Journal C 327, 26.10.2012, p. 1-107.

3. Consolidated version of the Treaty on European Union. In: Official Journal C 326, 26.10.2012, p. 13-390

4. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. In: Official Journal C 326, 26.10.2012, p. 47-390.

5. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. In: Official Journal L 303, 02/12/2000 P. 0016 – 0022.

6. Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women. In: Official Journal L 045, 19/02/1975 P. 0019 – 0020.

7. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. In: Official Journal L 180, 19.7.2000, p. 22-26.

8. Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions. In: Official Journal L 039, 14/02/1976 P. 0040 – 0042.

9. Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security. In: Official Journal L 6, 10.1.1979, p. 24-25.

10. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work. In: Official Journal L 183, 29.6.1989, p. 1-8.

11. Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC). In: Official Journal L 348, 28/11/1992 P. 0001 – 0008.

12. Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC. In: Official Journal L 145, 19/06/1996 P. 0004 – 0009.

13. Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance). In: Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15-20.

14. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time. In: Official Journal L 299, 18.11.2003, p. 9-19.

15. Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European communities and related acts. In: Official Journal C 340, 10 November 1997.

16. Treaty of Lisbon. In: Official Journal C 306, 17.12.2007.

17. Государственная программа обеспечения равных прав и возможностей женщин и мужчин на период до 2016 года. – [On-line]:

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-rr#n11>. (Дата посещения: 20.02.2014).

18. Закон Украины «Об оплате труда». В: Закон от 24.03.1995 № 108/95-ВР. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z950108.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

19. Закон Украины «Об основах внутренней и внешней политики». В: Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР), 2010, N 40, ст. 527.

20. Закон Украины «Об охране труда». В: Верховная Рада Украины; Закон от 14.10.1992 № 2694-ХІІ. [On-line]:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>. (Дата посещения: 20.02.2014).

21. Закона Украины «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин». В: Закон от 08.09.2005 № 2866-IV – [On-line]:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052866.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

22. Киселев И.Я. Сравнительное трудовое право стран развитой рыночной экономики. – М.: Изд-во Академии труда и социальных отношений, 1995. 210 с.

23. Кодекс законов о труде Украины. В: Верховная Рада УРСР; Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. [On-line]:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

24. Трудовой кодекс Украины/ Проект закона Украины от 04.12.2007 № 1108 – [On-line]:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html. (Дата посещения: 20.02.2014).

25. Уголовный кодекс Украины. [On-line]: http://kodeksy.com.ua/ka/ugolovnyj_kodeks_ukraini.htm (Дата посещения: 20.02.2014).

26. Хельцлер Генрих. Трудовое и социальное право Европейского Союза: документы и материалы. / Хельцлер Генрих. М.: «Права человека», 2005. 40 с.

2. Consolidated version of the Treaty establishing the European Atomic Energy Community // Official Journal C 327, 26.10.2012, p. 1–107

3. Consolidated version of the Treaty on European Union // Official Journal C 326, 26.10.2012, p. 13–390

4. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal C 326, 26.10.2012, p. 47–390

5. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation // Official Journal L 303 , 02/12/2000 P. 0016 - 0022

6. Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women// Official Journal L 045 , 19/02/1975 P. 0019 – 0020

7. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin// Official Journal L 180, 19.7.2000, p. 22–26

8. Council Directive 76/207/EEC of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions // Official Journal L 039 , 14/02/1976 P. 0040 – 0042

9. Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equal treatment for men and women in matters of social security // Official Journal L 6, 10.1.1979, p. 24–25

10. Council Directive 89/391/EEC of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work// Official Journal L 183, 29.6.1989, p. 1–8

11. Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health at work of pregnant workers and workers who have recently given birth or are breastfeeding (tenth individual Directive within the meaning of Article 16 (1) of Directive 89/391/EEC) // Official Journal L 348 , 28/11/1992 P. 0001 – 0008

12. Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on parental leave concluded by UNICE, CEEP and the ETUC // Official Journal L 145 , 19/06/1996 P. 0004 – 0009

13. Directive 2002/73/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal

Bibliography:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union// Official Journal 326, 26.10.2012, p. 391-407

treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions (Text with EEA relevance) // Official Journal L 269, 5.10.2002, p. 15–20

14. Directive 2003/88/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 concerning certain aspects of the organisation of working time// Official Journal L 299, 18.11.2003, p. 9–19

15. Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European communities and related acts // Official Journal C 340, 10 November 1997

16. Treaty of Lisbon// Official Journal C 306, 17.12.2007.

17. Gosudarstvennaja programma obespechenija ravnih prav i vozmozhnostej zhenshin i muzhchin na period do 2016 goda. – [On-line]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-p#n11> (Visited: 20.02.2014).

18. Zakon Ukrainy «Ob opiate truda». B: Zakon ot 24.03.1995 # 108/95-VR. [On-line]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z950108.html (Visited: 20.02.2014).

19. Zakon Ukrainy «Ob osnovah vnutrennej i vneshnej politiki». B: Vedomosti Verhovnoj Rady Ukrainy (VVR), 2010, N 40, st. 527.

20. Zakon Ukrainy «Ob ohrane truda». B: Verhovnaja Rada Ukrainy; Zakon ot 14.10.1992 # 2694-XII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (Visited: 20.02.2014).

21. Zakona Ukrainy «Ob obespechenii ravnih prav i vozmozhnostej zhenshin i muzhchin». B: Zakon ot 08.09.2005 # 2866-IV– [On-line]:

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T052866.html (Visited: 20.02.2014).

22. Kiselev I.Ja. Sravnitel'noe trudovoe pravo stran razvitoj rynochnoj jekonomiki.- M.: Izd-vo Akademii truda i social'nyh otnoshenij, 1995. 210 s.

23. Kodeks zakonov o trude Ukrainy. B: Verhovnaja Rada URSR; Kodeks vid 10.12.1971 # 322-VIII. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (Visited: 20.02.2014).

24. Trudovoj kodeks Ukrainy/ Proekt zakona Ukrainy ot 04.12.2007 # 1108 – [On-line]: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html (Visited: 20.02.2014).

25. Ugolovnyj kodeks Ukrainy. [On-line]: http://kodeksy.com.ua/ka/ugolovnyj_kodeks_ukraini.htm (Visited: 20.02.2014).

26. Hjol'cler Genrih. Trudovoe i social'noe pravo Evropejskogo Sojuza: dokumenty i materialy. / Hjol'cler Genrih. M.: «Prava cheloveka», 2005. 40 P.

Copyright©Maryna DEY,
Kristina SHUMELIAK, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Киевский университет права НАН
Украины

03142, Украина, Киев, ул. Академика
Доброхотова, 7 а.

Tel: +38 (067)768-52-64

E-mail: dey_kup@mail.ru

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 165-172.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS
НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ**

**O DEFINIȚIE INCERTĂ A CONSUMATORULUI
ÎN SISTEMUL DREPTULUI FRANCEZ**

**UNCERTAIN DEFINITION OF CONSUMER
IN THE FRENCH LAW**

НЕТОЧНОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ПРАВЕ

**LA DEFINITION INCERTAINE DU CONSOMMATEUR
EN DROIT FRANÇAIS**

PLOTNIC Olesea* / PLOTNIC Olesea / ПЛОТНИК Олеся

ABSTRACT:

UNCERTAIN DEFINITION OF CONSUMER IN THE FRENCH LAW

More we will expand the circle of beneficiaries of protection, the less protection appears stronger and Consumer Protection Act becomes new law consumer instead of civil law. The definition of the consumer will be narrower, so the character of these provisions will be strengthened, and the exceptional character of the legislation on consumer protection. In addition, however, the consumer's definition is broader, with both the protector of this right will be put in, which is a minus of the legal nature of consumer protection by French law and by recognizing the special status contrary to the principle of the right of cosnum and applying the rule of exception.

Key words: consumer, natural person, legal person, commercial activity, french law

JEL Classification: K33, K12, F53

REZUMAT:

**O DEFINIȚIE INCERTĂ A CONSUMATORULUI ÎN SISTEMUL
DREPTULUI FRANCEZ**

Cu cât vom extinde cercul de beneficiari de protecție, cu atât mai puțin protecția pare mai puternică și legea de protecție a consumatorilor devine noul drept de consum în loc de dreptul civil. Cu cât definiția consumatorului va fi mai restrânsă, cu atât caracterul de protecție a acestor prevederi va fi consolidată, precum și caracterul de excepție a legislației privind protecția consumatorilor. În plus, cu toate acestea, cu cât definiția consumatorului este mai largă, cu atât caracterul protector al acestui drept va fi pus în diminuare, acestea fiind un minus al naturii juridice de protecție a consumatorilor prin prisma dreptului francez și prin recunoașterea statutului special contrar principiului dreptului de cosnum și prin aplicarea normei de excepție".

* **PLOTNIC Olesea** - Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **PLOTNIC Olesea** – PhD in law, lecturer, The Moldova State University (Kishinev, The Republic of Moldova). / **ПЛОТНИК Олеся** – Кандидат юридических наук, преподаватель, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

Cuvinte cheie: *consumator, persoană fizică, persoană morală, activitate comercială, drept francez*

JEL Classification: K33, K12, F53

CZU: 341.9, 341.924, 341.983.42

РЕЗЮМЕ:

НЕТОЧНОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ПРАВЕ

Чем больше мы расширим круг бенефициаров защиты, тем меньше является сильная защита и закон о защите потребителей становится новым потребительского правом, вместо гражданского права. Чем больше определение потребителя будет более ограниченным, тем более характер защиты этих положений будет укрепляться, а также и исключительный характер законов о защите прав потребителей. Кроме того, однако, чем более определение потребителя шире, тем меньшим будет уровень характера защиты этого закона, являющегося юридическим минусом от защиты потребителя во французском законе и признавая особый статус вопреки принципам потребительского права при применении исключительных норм.

Ключевые слова: *потребитель, физическое лицо, юридическое лицо, коммерческая деятельность, французское право.*

JEL Classification: K33, K12, F53

УДК: 341.9, 341.924, 341.983.42

RÉSUMÉ:

LA DEFINITION INCERTAINE DU CONSOMMATEUR EN DROIT FRANÇAIS

Plus on étend le cercle des bénéficiaires de la protection, moins la protection apparaît forte et la loi de protection des consommateurs devient le nouveau droit de consommation en remplacement du droit civil. Plus la définition retenue sera étroite, plus le caractère protecteur de ces dispositions sortira renforcé, de même que le caractère d'exception du droit de la consommation; plus, au contraire, la définition sera large, moins le caractère protecteur de ce droit sera mis en valeur, ceux s'en trouvant exclus apparaissant alors soumis à un statut spécial, comme par inversion du principe et de l'exception.

Mots clés: *consommateur, personne physique, personne morale, activité commerciale, droit français.*

JEL Classification: K33, K12, F53

En France, la définition du consommateur est au cœur des incertitudes. Elle apparaît comme un concept à géométrie variable. Dans le droit positif français les divergences apparaissent, en doctrine et en jurisprudence, quand il s'agit de définir le consommateur ou s'il faut élargir la définition à d'autres personnes. Les questions pratiques de la définition sont de permettre à ces personnes de bénéficier des règles protectrices du droit de la consommation. On observera que le problème de fond est théoriquement séparable de la question du vocabulaire. On peut étendre le bénéfice des règles protectrices à des personnes que l'on ne qualifie pas de consommateurs ou que l'on se borne à „assimiler” à des consommateurs. Cependant, le problème de fond est généralement

abordé autour des quelques questions actuelles posées par la doctrine et la jurisprudence.

La loi française du 1er février 1995 a choisi de ne pas reprendre à son compte la définition communautaire du consommateur. Le flou ainsi gardé sur le contenu des notions de consommateur laisse le champ libre au juge pour leur donner une signification concrète au gré des espèces, mais davantage encore à la Cour de cassation pour fixer une certaine politique jurisprudentielle.¹

¹ Boujeka A. Le consommateur personne morale entre droit communautaire et droit français. Paris : Dalloz, 2005, p. 1948.

Ainsi, la notion de consommateur en droit interne français reste incertaine. Il y a plusieurs approches possibles de cette notion en droit positif français, ce qui n'est pas sans enjeux. Plusieurs articles du Code de la consommation participent à la détermination de la notion de consommateur, sans pour autant la définir de façon transversale: article L.121-22 relatif au démarchage, article L.132-1 relatif aux clauses abusives, article L.211-3 relatif aux défauts de conformité... Parallèlement, le Code de la consommation a recours à une terminologie variée pour définir ce qu'est un consommateur. En effet, outre le terme „consommateur”, plusieurs expressions sont employées pour définir le champ d'application de tel ou tel article: „acheteur d'un produit” (L.121-16; L.121-21); „contractant” (L.213-1); „emprunteur” (L.311-1; L.312-1)...

La loi Chatel n° 2005-67 du 28 janvier 2005 tendant à conforter la confiance et la protection du consommateur apporte une première précision sur la définition du consommateur dans les textes français en vigueur. Bien que non intégré au Code de la consommation mais au Code des assurances, l'article 2 de cette loi vise „les personnes physiques en dehors de leurs activités professionnelles”. A noter que le sénateur Gérard Cornu, rapporteur de la loi Chatel, avait rappelé que „la notion de consommateur définie par la directive n°93/13/CE du 5 avril 1993 concernant les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs est exclusivement limitée aux personnes physiques, ce qu'a confirmé la Cour de Justice des Communautés Européennes par un arrêt du 22 novembre 2001” et précisé dans le cadre des débats parlementaires: „ainsi en ne mentionnant que le consommateur, le nouvel article L.136-1 du Code de la consommation ne serait pas applicable aux contrats souscrits par des personnes morales, tels que des syndicats de copropriétés, des associations, des comités d'entreprise...”.

La loi n°151 du 2 juillet 2010 portant réforme du crédit à la consommation confirme cette orientation. Son article 3, qui modifie l'article L.311-1 du Code de la consommation, définit l'emprunteur ou le consommateur comme: „toute personne physique qui est en relation avec un prêteur, dans le cadre d'une opération de crédit réalisée ou envisagée dans un but étranger à son activité commerciale ou professionnelle”. Cet

article est conforme au droit communautaire, la directive 2008/48/CE du 23 avril 2008 concernant les contrats de crédit aux consommateurs définissant en son article 3 le consommateur comme: „toute personne physique qui, pour les transactions régies par la présente directive, agit dans un but étranger à son activité commerciale ou professionnelle”.

Au titre de la sécurité juridique et de la conformité au droit communautaire, le législateur français s'oriente vers une définition stricte et précise de la notion de consommateur. Ainsi, un récent avis du Conseil National de la Consommation (organisme paritaire placé auprès du ministre de la consommation) adopté à l'unanimité des collègues professionnels et consommateurs le 14 juin 2010 donne une définition sans ambiguïté du consommateur. La Direction des Fraudes, associations de consommateurs et professionnels se sont en effet accordés pour définir les consommateurs comme „personnes physiques qui agissent à des fins qui n'entrent pas dans le cadre de leur activité professionnelle”.² Les parties prenantes de la consommation en France ont confirmé le besoin de définir strictement le consommateur et se sont accordées sur une définition commune qui devrait constituer une référence supplémentaire pour le législateur dans la perspective des évolutions à venir du Code de la consommation.³

Il faut reconnaître qu'entre droit communautaire et droit français sur la notion de consommateur il y a une apparente divergence. En France, pour les clauses abusives il y a une application à deux catégories: le consommateur et le non-professionnel. La question est ici de savoir si les dispositions relatives aux clauses abusives demeurent cantonnées aux seules personnes physiques ou si elles sont également applicables aux personnes morales. Ici apparaît le débat sur l'unité ou la dualité de notions et notamment, le consommateur – une interprétation par rapport à la directive (a) et le non-professionnel – une liberté d'interprétation (b).

Le consommateur – interprétation par rapport à la Directive n° 93/13/CEE du Conseil, du 5 avril 1993. Le terme de

² Avis du CNC relatif à l'information des consommateurs sur la présence de nanomatériaux dans les biens de consommation, adopté le 14 juin 2010.

³ [On-line]: www.conso-confiance.fr/attachment/229671/. (Consultat la data de: 12.01.2014).

„consommateur” de l’art. L.132-1 du Code de la consommation doit être interprété dans le sens que lui donne la directive. La directive européenne du 5 avril 1993 a clairement opté pour le cantonnement de la notion de consommateur aux personnes physiques. Devant ces ambiguïtés persistantes, force est de privilégier une réflexion qui tient compte de l’essence de la notion de consommateur. Le droit communautaire est, quant à lui, hostile à l’octroi aux personnes morales de la qualité de consommateur. La Cour de justice des Communautés européennes a „dit pour droit: la notion de consommateur telle que définie à l’article 2, sous b) de la directive n° 93/13/CEE du Conseil, du 5 avril 1993, concernant les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs, doit être interprétée en ce sens qu’elle vise exclusivement les personnes physiques”.⁴

Intervenant à la procédure, les gouvernements espagnol et français ont fait valoir que „la définition du consommateur donnée par la directive n’exclut pas la possibilité pour les droits nationaux des États membres, lors de la transcription de celle-ci, de considérer une société comme un consommateur”.⁵ Mais la Cour de justice, nonobstant l’article 8 de la directive de 1993 qui autorise les États membres de l’Union à aller au-delà des dispositions de la directive, afin d’assurer aux consommateurs un niveau de protection plus élevé, leur répond „qu’une personne autre qu’une personne physique, qui conclut un contrat avec un professionnel, ne saurait être regardée comme un consommateur au sens de ladite disposition”.⁶

Selon M.Nourissat,⁷ cette décision qui lie le juge français, en raison de la construction jurisprudentielle de l’interprétation conforme, contraignant le juge national à interpréter son propre droit à la lumière du texte et de la finalité de la directive, n’interdirait pas aux États membres d’indiquer expressément dans leur législation que les dispositions relatives à la lutte des clauses abusives s’appliquent également aux personnes morales. Elle signifierait seulement que, en l’absence d’une telle précision - comme c’est le cas en droit français, le droit de la

consommation ne protège, contre les clauses abusives, que les seules personnes physiques. Cette opinion semble toutefois contredite par trois arrêts de la Cour de justice, qui estiment que la directive n° 83/374 du 25 juillet 1985, sur la responsabilité du fait des produits défectueux,⁸ poursuit une harmonisation complète, et non minimale, des droits des États membres et qu’aucune „de ses dispositions n’autorise le législateur national à adopter des mesures s’écartant de la directive”, sous peine d’instaurer des distorsions de concurrence incompatibles avec l’objectif d’unité du Marché commun.⁹ Certes, la directive du 25 juillet 1985 ne contient pas un article autorisant expressément les législateurs internes à renforcer le niveau de protection, mais cette possibilité semblait acquise. Toujours est-il que l’article 8 de la directive du Conseil du 5 avril 1993 n’autorise cette possibilité d’augmenter l’intensité de protection qu’à condition de rester à l’intérieur du domaine de celle-ci et sous réserve de compatibilité des dispositions plus strictes avec le Traité de l’Union.¹⁰

Sur un plan strictement communautaire, la solution demeure perméable à la critique des partisans d’une analyse stricte de la notion de consommateur. Le texte de la directive tel qu’interprété par la Cour de justice des communautés européennes¹¹ est en effet absolument dénué de toute équivoque (art. 2, sous b).

L’exclusion paraît d’autant plus manifeste que la disposition suivante qui définit le professionnel embrasse la „*personne physique*” et la „*personne morale*”.¹² Le syndicat demandeur au pourvoi devrait donc en principe être exclu du bénéfice du mécanisme des clauses abusives du seul fait de sa qualité de personne morale. Cette qualité est supposée rendre inutile toute recherche portant sur le critère matériel de la qualification de consommateur, savoir la conclusion du contrat à des fins étrangères à une activité professionnelle. Au surplus, et pour reprendre une forte

⁴ CJCE 22 nov. 2001.

⁵ point 14 des motifs.

⁶ point 16 des motifs.

⁷ note Nourissat C., RTD civ. 2002.397.

⁸ JOCE, n° L 210, 7 août.

⁹ CJCE 25 avr. 2002, Comm. CE c/Rép. française [aff. C-52/00], Comm. CE c/ Rép. hellénique [aff. C-154/00], et Gonzalez Sanchez, aff. C-183/00, JCP 2002. I. 153, n° 9, obs. LUBY M.

¹⁰ Chazal J.-P. Le consommateur existe-t-il ? D. 1997, p. 260.

¹¹ CJCE, 22 nov. 2001, préc.

¹² Boujeka A. *Op. cit.*, p. 1948.

expression extraite d'un autre contexte, „la directive ne peut avoir pour vocation de se saborder”.¹³ Dans le présent cas de figure, la directive perdrait en cohérence en posant sans ambiguïté une définition précise du consommateur tout en permettant aux Etats membres de la vider de sa substance. Toutefois, ce positionnement univoque du droit communautaire ne dissipe qu'en apparence le doute sur la notion de consommateur¹⁴ qui doit pouvoir inclure la personne morale. En effet, la Cour de justice des communautés européennes se prononçait en 2001 dans un litige où la loi italienne de transposition de la directive de 1993 définissait le consommateur en recopiant servilement l'article 2, sous b), de cette directive¹⁵. Le contexte du droit français est bien différent.

Le non-professionnel – une liberté d'interprétation. Le cas de la France présente, en l'occurrence, une particularité qui mérite d'être mentionnée. En diverses occasions, notamment dans le domaine des clauses abusives, la protection légale bénéficie au consommateur ainsi qu'au „non-professionnel”. Dans la mesure où ce terme est inconnu des directives communautaires, la Cour de cassation française a pu décider que le juge national restait libre de l'interprétation à donner à ce terme et qu'ainsi rien n'empêchait de l'appliquer au profit de personnes morales.¹⁶

La conception extensive de la notion de consommateur part de l'idée juste selon laquelle il existe des professionnels qui se trouvent dans des situations de faiblesse économique équivalentes à celles du consommateur. Les arguments en faveur de cette conception se sont fondés sur le texte de l'article 35 de la loi du 10 janvier 1978 qui oppose les professionnels, d'une part, et les „non-professionnels ou consommateurs”, d'autre part. En partant du principe de rationalité du législateur, il est impossible de considérer ces deux derniers termes comme des synonymes. Le

syntagme „non-professionnels” désignerait les personnes qui contractent pour les besoins de leur profession, mais en dehors de leur domaine habituel de compétence, ce qui justifierait une protection similaire à celle dont bénéficient les consommateurs.¹⁷ Le président de la commission des lois de l'Assemblée nationale a clairement opiné en faveur de l'acception large de la notion de consommateur: „Le mot consommateur qui figure dans le titre de la loi doit être interprété dans son sens le plus large et d'ailleurs le moins exact”¹⁸. Quand on sait que ce même président s'est élevé contre les pléonasmes législatifs,¹⁹ il est peu probable que, dans l'esprit du législateur de 1978, le terme „non-professionnel” soit une pure redondance du mot „consommateur”. Pourtant, le manque de réflexion préalable et les circonstances préélectorales dans lesquelles la loi a été votée²⁰ n'incitent pas à accorder de crédit à ces propos. D'ailleurs, l'année suivante, une réponse ministérielle a défini le „non-professionnel” comme „celui qui contracte en vue d'obtenir un bien ou un service pour satisfaire ses propres besoins, et non pas celui qui contracte un bien ou un service pour le revendre, le transformer ou l'utiliser dans le cadre de sa profession”.²¹ Cette définition assimile, à l'évidence, le non-professionnel et le consommateur.

Cet argument de texte a de nouveau été discuté lors de la transposition en droit français de la directive européenne du 5 avril 1993, celle-ci consacrant, dans son article 2, b), une définition restrictive du consommateur, sans utiliser l'expression „non-professionnel”: „Toute personne physique qui [...] agit à des fins qui n'entrent pas dans le cadre de son activité professionnelle”.²² Mais, dans la mesure où

¹³ Robin-Olivier S., Bergé J.-S. La difficile question de la marge de manœuvre conférée par le droit communautaire aux droits nationaux dans la transposition des directives ..., in chron. n° III du CEJEC, LPA 19 mai 2003, p. 9, spéc. p. 11.

¹⁴ Calais-Auloy J., Temple H. Droit de la consommation. Paris: Précis Dalloz. 2010, 8e éd., n° 178, p. 198.

¹⁵ Boujeka A. *Op. cit.*, p. 1948.

¹⁶ Cass.civ. 1ere 15 mars 2005, Bull.civ.I. n° 135; JCP G 2005,II,10114, note PAISANT G.

¹⁷ Berlioz G. Droit de la consommation et droit des contrats, JCP, éd. CI, 1979. II. 13019; Cas G., Ferrier D., Traité de droit de la consommation. Paris: PUF 1983, n° 8.

¹⁸ Joan 1977, p. 8598.

¹⁹ Joan 1977, p. 8591.

²⁰ Berlioz G., article préc., spéc. n° 4.

²¹ Joan Q 1979, p. 3448.

²² Huet J., Propos amers sur la directive du 5 avril 1993 relative aux clauses abusives, JCP, éd. E, 1994.309; Tenreiro M. Les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs, Contrats, conc., consom. 1993, chron. 7; Testu F.-X. La transposition en droit interne de la directive communautaire sur les clauses abusives. Paris: Dalloz Affaires 1996.372; Trochu M. Les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs. Paris:

l'article 8 de la directive européenne de 1993 laisse aux États membres la possibilité d'instaurer ou de maintenir un niveau de protection plus élevé, la conception extensive du consommateur ne serait pas interdite.²³ Le débat est paradoxalement relancé avec la loi du 1er février 1995²⁴ dont l'un des objectifs était de retranscrire en droit interne la directive de 1993 relative aux clauses abusives. En effet, l'article L. 132-1, alinéa 1er, du Code de la consommation²⁵ dispose désormais: „Dans les contrats conclus entre professionnels et non-professionnels ou consommateurs, sont abusives les clauses qui ont pour objet ou pour effet de créer, au détriment du non-professionnel ou du consommateur, un déséquilibre significatif entre les droits et obligations des parties au contrat”. Selon M. Paisant,²⁶ l'article définit „du” précédant le mot „consommateur” écarte l'hypothèse de la redondance et révèle la volonté du législateur d'appliquer à certains professionnels les dispositions protectrices des consommateurs. Même si les travaux parlementaires préparatoires corroborent cette opinion,²⁷ cette modification rédactionnelle ne permet pas de trancher le débat²⁸.

Ainsi, après un arrêt de la Première chambre civile de la Cour de cassation du 15 mars 2005²⁹ et la loi du 3 janvier 2008 sur le développement de la concurrence et de la consommation,³⁰ la notion de non-professionnel revient à l'ordre du jour et suscite un regain d'intérêt.

Cette notion était apparue dans la loi n° 78-23 du 10 janvier 1978, celle des lois Scrivener

relative aux clauses abusives. Celle-ci prévoyait en effet, en son article 35, que des décrets pourraient être pris pour interdire de telles stipulations injustes „dans les contrats conclus entre professionnels et non-professionnels ou consommateurs”.³¹ Les notions de non-professionnel et de clauses abusives se trouvaient ainsi liés par leur naissance.

Le projet qui allait devenir la loi du 10 janvier 1978 n'entendait protéger que le „consommateur” contre les clauses abusives des contrats.³² Mais, alors qu'en première lecture le Sénat avait accepté cette rédaction, l'Assemblée Nationale décida de protéger „le non-professionnel” dans le but d'apporter de la „certitude” sur ce point capital de la détermination des contrats concernés par le texte nouveau ...³³ C'est donc par souci de conciliation entre les deux Assemblées qu'en commission mixte paritaire il fut décidé de joindre les deux termes en multipliant ainsi par deux les difficultés d'interprétation.³⁴

La première question à s'être posée a été celle de savoir si „consommateur” et „non-professionnel” représentaient une seule et même notion ou si ces deux expressions devaient être comprises de manière différente. Pour certains,³⁵ la loi exprimait une redondance, la notion de non-professionnel se confondant avec celle de consommateur entendu comme le contractant désireux d'obtenir un bien ou un service en vue de satisfaire un besoin personnel ou familial.

En revanche, pour d'autres,³⁶ la loi ayant plus largement pour but de réglementer les contrats d'adhésion, son domaine d'application ne pouvait se restreindre à la notion de consommateur; il était étendu aux non-professionnels. Au demeurant, à l'occasion des débats parlementaires, le Président de la commission des lois de l'Assemblée Nationale n'avait-il pas relevé, à propos du même article, qu'il convenait „d'éviter une redondance peu souhaitable dans un texte législatif”?³⁷

Dalloz, 1993, chron. 315; Paisant G. Propositions pour une réforme du droit des clauses abusives, JCP 1994. I. 3772.

²³ Huet J., article préc. Toutefois CJCE 22 nov. 2001, aff. jointes C-541/99 et C-542/99, JCP 2002. II. 10047, note Paisant G. Petites affiches 22 mai 2002, n° 102, p. 16, note Nourissat C. RTD civ. 2002.397, obs. Raynard J.

²⁴ Chazal J.-P. Le consommateur existe-t-il? Paris: Dalloz, 1997, p. 260.

²⁵ Anc. L. 10 janv. 1978, art. 35.

²⁶ Paisant G. Les clauses abusives et la présentation des contrats dans la loi n° 95-96 du 1er févr. 1995, D. 1995, chron. 99, spéc. n° 17.

²⁷ Charié J.-P. Rapport, Doc. AN n° 1775, 1994-1995, p. 12; Ghestin J. et Marchessaux Van Melle I. L'application en France de la directive visant à éliminer les clauses abusives, JCP 1995. I. 3854; Bout R. [sous la dir. de], Lamy Droit économique 2002, n° 4641 et 4649.

²⁸ Raymond G., obs. Contrats, conc., consom. 1995, comm. 56.

²⁹ Ibidem.

³⁰ JO 4 janvier 2008, p. 258.

³¹ Paisant G., Retour sur la notion du non-professionnel, Mélanges en l'honneur du doyen Bernard Gross, p. 231.

³² Doc. Ass. Nat. n° 3154, 1re sess. ord. 1977-78, p. 24.

³³ Décl. Foyer, JOAN (CR) 13 déc. 1977, p. 8590.

³⁴ Paisant G., art. préc., p. 233.

³⁵ Malinvaud Ph. La protection des consommateurs. Paris: Dalloz, 1981. Chron. 49, n° 2.

³⁶ Pizzio. J.-P. L'introduction de la notion de consommateur. Paris: Dalloz. 1982. Chron. 91, n 21.

³⁷ Décl. Foyer, Joan (CR) 13 décembre 1977, p. 8591.

Dans le même esprit, la Commission des clauses abusives alors instituée se voyait attribuer compétence pour connaître des modèles de convention habituellement proposés „par les professionnels a leurs contractants non-professionnels ou consommateurs”. Et le premier décret d'application du 24 mars du 1978 allait naturellement conserver le même domaine d'application.

Pour sa part, la Commission des clauses abusives nouvellement installée, suggérait, de manière très pragmatique, trois interprétations possibles selon les situations et les appréciations judiciaires.³⁸ Tout d'abord, le non professionnel pourrait être „celui dont la profession est différente de celle exercée par son cocontractant”. Ce serait donc la personne contractant en situation d'infériorité technique par rapport à l'autre partie. Dans une deuxième interprétation, l'expression légale désignerait celui qui conclut un contrat pour des besoins autres que professionnels, ce qui reviendrait alors a le confondre avec le consommateur. Enfin, la Commission songeait à celui qui offre de façon non habituelle un produit ou un service.

Au visa de cette même loi, un décret du 22 décembre 1987³⁹ continua de lier le sort du non-professionnel à celui du consommateur pour la présentation des écrits constatant les contrats relatifs à la garantie et aux services après vente de divers appareils d'équipement ménagers énumérés par un arrêté complémentaire⁴⁰. Puis, à l'occasion de la transposition de la directive du 5 avril 1993 sur les clauses abusives par la loi du 1er février 1995, non seulement l'expression de non-professionnels, pourtant ignorée du texte communautaire, fut maintenue dans le nouvel article L. 132-1 du Code de la consommation, mais encore étendue à la question de l'interprétation des contrats conclus avec les professionnels.⁴¹

Aujourd'hui, après la loi du 3 janvier 2008, les non-professionnels viennent de conquérir de nouveaux territoires jusqu'alors réservés aux consommateurs: celui de la reconduction des

contrats⁴² et celui des contrats de services de communications électroniques.⁴³

Les arguments de texte sont, en effet, trop faibles pour emporter la conviction. La vraie question est celle de l'opportunité de protéger certains professionnels en leur permettant d'invoquer les dispositions du Code de la consommation relatives à l'élimination des clauses abusives. On peut penser que ce détour par le droit de la consommation est inutile, puisque le droit commun des contrats est suffisamment armé pour les éliminer lorsqu'elles sont conclues entre professionnels. Mais, si l'on ne partage pas cette opinion, le seul moyen de protéger ceux d'entre eux qui se trouvent en situation de faiblesse ou de dépendance économique est de „briser cette distinction trop manichéenne entre consommateurs et professionnels”⁴⁴. Reste à s'entendre sur les critères d'extension de la notion de consommateur ou, ce qui revient au même, sur les critères de définition du non-professionnel.

Conclusion. Si l'actuelle rédaction de l'article L. 132-1 du Code de la consommation ouvre la protection contre les clauses abusives aux professionnels, cette ouverture, de notre point de vue, devrait rester limitée. Certes, dans le Code de la consommation, il existe des situations dans lesquelles la protection instaurée par le législateur vise sans distinction les professionnels et les particuliers. Ainsi en est-il des dispositions sur la sécurité des consommateurs, car on concevrait mal que seule l'intégrité physique d'une catégorie de personnes en particulier mérite d'être préservée par opposition à celle des autres. Mais, dans les relations contractuelles, il en va différemment. Le droit de la consommation, à travers le Code qui l'incarne, n'a plus ici pour fonction de régir indistinctement les rapports entre les particuliers et les professionnels ou entre professionnels. En l'occurrence, seule une catégorie de contractants est protégée; et elle l'est contre l'autre.⁴⁵ Dans ces conditions, c'est

³⁸ Rapport d'activité pour 1978, BOSP 13 juin 1979, p. 172.

³⁹ JO 29 décembre 1987, p.15328, actuellement, art. R.211-1 s. Code de la consommation.

⁴⁰ Arrêté 22 déc. 1987, JO préc, p. 15330.

⁴¹ Art. L. 133-2 C. consom.

⁴² Art. L. 136-1 C. consom.

⁴³ Art. L. 121-85 C. consom.

⁴⁴ Mestre J. Le consentement du professionnel contractant dans la jurisprudence contemporaine. Mélanges Breton-Derrida. Paris : Dalloz, 1991, p. 252 et s.; V. aussi du même auteur, obs. RTD civ. 1987.87 et 1995.362.

⁴⁵ Il y a déjà plus d'un demi siècle, Ripert écrivait „Est-il juste pourtant de traiter de façon égale le professionnel qui, en contractant, fait un acte qui rentre dans l'exercice de sa profession, dont il connaît le sens et doit comprendre la

seulement à titre exceptionnel que des professionnels peuvent être appelés au bénéfice des textes de protection contre les clauses abusives des contrats. Ces derniers n'expriment pas le droit commun, mais justement un droit d'exception. Dans cette vision des choses, il ne nous paraît pas possible de faire bénéficier des dispositions de l'article L.132-1 du Code de la consommation de la France ceux qui contractent pour les besoins de leur activité professionnelle, c'est-à-dire pour permettre ou développer cette activité, ou encore en améliorer les conditions d'exercice.

Bibliographie:

1. Beauchard J. Remarques sur le code de la consommation. Écrits en hommage à Gérard Cornu, 1995.
2. Berlioz G. Droit de la consommation et droit des contrats. JCP, éd. CI, 1979. II. 13019.
3. Bourgoignie T. Éléments pour une théorie du droit de la consommation. Bruxelles: Story Scientia 1988. xvi + 564.
4. Calais-Auloy, Temple H. Droit de la consommation. 8e édition, Paris: Dalloz, 2010. xiii + 726 p.
5. Cas G. et Ferrier D. Traité de droit de la consommation. Paris: PUF, 1983. 592 p.
6. Chazal J.-P. Le consommateur existe-t-il? Paris: Dalloz, 1997. 260 p.
7. Directive n° 93/13/CE du 5 avril 1993 concernant les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs, JOCE L n° 95 du 21 avril 1993.
8. Directive n° 97/7/CE du 22 mai 1997 concernant la protection des consommateurs en matière de contrats à distance, JOCE L n° 144 du 4 juin 1997.
9. Huet J. Propos amers sur la directive du 5 avril 1993 relative aux clauses abusives. JCP, 1994.
10. Legea privind protecția consumatorilor nr. 105-XV din 13.03.2003. În: Monitorul Oficial 2003, nr. 126 - 131, art. 507.
11. Legea privind protecția consumatorilor nr.1453 din 25.05.93. În: Monitorul Oficial nr. 10/281, 30.10.1993// abrogată.
12. Mel J. La notion du consommateur européen. Petite affiches, 31 janvier 2006.
13. Mestre J. Le consentement du professionnel contractant dans la jurisprudence contemporaine, Mélanges Breton-Derrida, 1991. Paris: Dalloz, p. 249 – 258.
14. Mestre, obs. à la RTD civ. 1987.537 et 1996.609.
15. Paisant G. Les clauses abusives et la présentation des contrats dans la loi n° 95-96 du 1er févr. 1995, D. 1995, chron. 99, spéc. n° 17.
16. Paisant G. Propositions pour une réforme du droit des clauses abusives. JCP 1994. I. 3772
17. Paisant G. Retour sur la notion du non-professionnel, Mélanges en l'honneur du doyen Bernard Gross.
18. Pizzio J.-P. L'introduction de la notion de consommateur, D. 1982. Chron. 91, n°21.
19. Tenreiro M. Les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs. Contrats, conc., consom. 1993, chron. 7.
20. Testu F.-X. La transposition en droit interne de la directive communautaire sur les clauses abusives. Paris: Dalloz Affaires, 1996.
21. Trochu M. Les clauses abusives dans les contrats conclus avec les consommateurs. Paris: Dalloz, 1993.

Copyright©Olesea PLOTNIC, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Str. Alexei Mateevici, 60.

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: plotnicolesea@yahoo.com.

portée, et la personne qui s'adresse à ui en toute confiance...? Cette personne souvent n'a aucune compétence pour discuter les conditions de son contrat”, Ebauche d'un droit civil professionnel. In: Etudes de droit civil à la mémoire de Henri Capitant, Topos Verlag A.G, Duchemin E., 1997, p. 684.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 173-190. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**ДЕЛО «РУМЫНИЯ ПРОТИВ УКРАИНЫ» В КОНТЕКСТЕ
ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СПОРОВ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И РУМЫНИЕЙ**

**THE CASE „ROMANIA AGAINST UKRAINE” IN THE CONTEXT OF TERRITORIAL
DISPUTES BETWEEN UKRAINE AND ROMANIA**

**CAZUL „ROMÂNIA ÎMPOTRIVA UCRAINEI” ÎN CONTEXTUL
DISPUTELOR TERITORIALE DINTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA**

ГУБАНЬ Радим* / GUBAN Radim / GUBAN Radim

ABSTRACT:

**THE CASE «ROMANIA AGAINST UKRAINE» IN THE CONTEXT OF TERRITORIAL
DISPUTES BETWEEN UKRAINE AND ROMANIA**

The article analyzes the treaties under which the border between Romania and the Ukrainian Soviet Socialist Republic was established. It is stressed that in „the Agreement on cooperation, good neighborliness and friendship between the Union of Soviet Socialist Republics and Romania” from 1991, and in the „Agreement on the relations of good-neighborliness and cooperation between Ukraine and Romania” from 1997 Contracting Parties reaffirmed that the existing border between them is inviolable. The article notes that despite this, in 1998 Romania raised a claim to Kiev connecting with the process of delimitation of the continental shelf in the Black Sea, and in 2004 brought a case to the International Court of Justice. It is presupposed that although politically Ukraine was beneficial to refuse to participate in the trial, she shows a goodwill gesture and agreed to be involved in trying a case in the International Court of Justice. Despite the fact that dispute was resolved to Romania’s good (which is indirectly confirmed by the Romanian side reaction), Ukraine has agreed to implement this decision. However, contrary to Ukrainian expectations, Romania raised new territorial claims to Ukrainian side. Thus, it is concluded that Romania is not trying to build a relationship with Ukraine in accordance with the signed in 1997 „Agreement on the relations of good-neighborliness and cooperation between Ukraine and Romania”.

Keywords: *delimitation of the continental shelf, the International Court of Justice, Snake Island, Molotov - Ribbentrop Pact, the territorial dispute*

JEL Classification: F29, K33, K39

* **GUBAN Radim** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică Națională „M.P. Drahomanov” (Kiev, Ucraina). / **GUBAN Radim** - PhD in Law, Associate Professor, The National Pedagogical University „M.P. Drahomanov” (Kiev, Ukraine). / **ГУБАНЬ Радим Васильевич** - Кандидат юридических наук, доцент кафедры правоведения, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (г. Киев, Украина).

REZUMAT:

CAZUL “ROMÂNIA ÎMPOTRIVA UCRAINEI” ÎN CONTEXTELOR TERITORIALE DINTRE ROMÂNIA ȘI UCRAINA

Articolul analizează contractul prin care a fost stabilit de frontieră între România și Republica Sovietică Socialistă Ucraineană. De subliniat că, în Contractul de colaborare, un cartier bun și prietenia între Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și România” de la 1991, ca și în „tratatul privind relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România” din 1997, părțile contractante au confirmat existent frontiera dintre ei. În articol se menționează că, în ciuda acestui fapt, deja în 1998, România și-a înaintat Kiev teritoriale a creanței în procesul de delimitare a platoului continental în marea Neagră, iar în 2004 s-a adresat într-un tribunal Internațional al ONU. În lucrare se menționează că, deși din punct de vedere politic, Ucraina a fost benefic să renunțe la participarea în procesul de judecată, ea a dat dovadă de un gest de bunăvoință și a acceptat examinarea cauzei în plan Internațional Curtea de ONU. În ciuda faptului că, de fapt, disputa a fost rezolvată în favoarea României (care confirmă în mod indirect și reacția românească parte), Ucraina a fost de acord să efectueze această decizie. Cu toate acestea, contrar așteptărilor partea Ucraineană, cu România, din nou предъвила teritoriale nпumenziu la Ucraina. Prin urmare, a concluzionat despre faptul că România nu încearcă să-și construiască relațiile cu Ucraina, în conformitate cu semnate în 1997, „Tratatul privind relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România”.

Cuvinte cheie: delimitare ale platoului continental, un Tribunal Internațional ONU, insula Sarpe, Pact „Molotov-Ribbentrop”, teritorial disputa.

JEL Classification: F29, K33, K39

CZU: 327.39, 327.33, 341.222.6, 341.223.7

РЕЗЮМЕ:

ДЕЛО «РУМЫНИЯ ПРОТИВ УКРАИНЫ» В КОНТЕКСТЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СПОРОВ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И РУМЫНИЕЙ

В статье анализируются договора, в соответствии с которыми была установлена граница между Румынией и Украинской Советской Социалистической Республикой. Подчеркивается, что в «Договоре о сотрудничестве, добрососедстве и дружбе между Союзом Советских Социалистических Республик и Румынией» от 1991 г., как и в «Договоре об отношениях добрососедства и сотрудничества между Украиной и Румынией» от 1997 г. договаривающиеся Стороны подтвердили как нерушимую существующую между ними границу. В статье отмечается, что несмотря на это, уже в 1998 г. Румыния выдвинула Киеву территориальные претензии в процессе разграничения континентального шельфа в Чёрном море, а в 2004 г. обратилась в Международный суд ООН. В работе отмечается, что хотя с политической точки зрения Украине было выгодно отказаться от участия в судебном процессе, она проявила жест доброй воли и согласилась на рассмотрение дела в Международном Суде ООН. Несмотря на то, что фактически спор был решен в пользу Румынии (что косвенно подтверждает и реакция румынской стороны), Украина согласилась выполнить это решение. Однако, вопреки ожиданиям Украинской стороны, Румыния снова предъвила территориальные претензии к Украине. Таким образом, делается вывод о том, что Румыния не пытается строить свои взаимоотношения с Украиной в соответствии с подписанным в 1997 г. «Договором об отношениях добрососедства и сотрудничества между Украиной и Румынией».

Ключевые слова: делимитация континентального шельфа, Международный Суд ООН, остров Змеиный, Пакт «Молотова-Риббентропа», территориальный спор.

JEL Classification: F29, K33, K39

УДК: 327.39, 327.33, 341.222.6, 341.223.7

Поскольку государства не находятся в легких. Часто его решение осложняется не вакууме, то вопрос о границах между ними только лозунгами типа: «Ни пяди родной неизбежен. Как правило, этот вопрос не из земли не отдадим», но и чувствами

исторической несправедливости (нередко даже с обеих сторон по одному и тому же вопросу). До принятия в 1945 г. Устава ООН такие споры могли быть решены, в том числе и силовым путем (Устав Лиги Наций не запрещал применение силы). Однако после принятия Устава ООН ситуация изменилась: в соответствии с пунктом 4 статьи 2 Устава «Все Члены Организации Объединенных Наций воздерживаются в их международных отношениях от угрозы силой или ее применения как против территориальной неприкосновенности или политической независимости любого государства, так и каким-либо другим образом, несовместимым с Целями Объединенных Наций».¹ А в пункте 2 этой же статьи четко определяется, что «все Члены Организации Объединенных Наций разрешают свои международные споры мирными средствами таким образом, чтобы не подвергать угрозе международный мир, безопасность и справедливость». Таким образом, в соответствии с международным правом страны просто «обречены» мирно решать, в частности, и территориальные споры. Кроме этого, именно этот способ решения, как убедительно доказал профессор Л. Тимченко,² предписывает и священная книга – Библия (как для большинства украинского, так и для большинства румынского населения).

К сожалению, Украине и Румынии не удалось избежать разногласий в вопросе о границах. Мы не ставим целью довольно далеко углубляться в исторический контекст этого вопроса, поскольку частично эти проблемы были рассмотрены в работах как украинских учёных (Н. Рудый, В. Макаруч, А. Сыч, В. Хаджирадева, И. Фостий), так и российских (А. Стыкалин, В. Гросул), и молдавских (И. Левит, С. Назария, В. Степанюк, Э. Чобу). Но некоторый исторический экскурс для понимания ситуации, которая сложилась в украинско-румынских отношениях по вопросу о границе, всё же необходим. Мы считаем, что

¹Устав Организации Объединённых Наций. [On-line]: <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>. (Дата посещения: 05.01.2014).

² Тимченко Леонид. Святое евангелие и международное право (некоторые заметки). В: Молдавский журнал международного права и международных отношений. 2013, №3, с. 174.

точкой отсчета в этой ситуации является подписание секретного дополнительного протокола к Пакту о Ненападении между Германией и Союзом Советских Социалистических Республик (известного как Пакт «Молотова-Риббентропа»), в котором рассматривался вопрос о разграничении сфер влияния между СССР и Германией в Восточной Европе. В пункте 3 Секретного протокола говорилось: «Касательно Юго-Восточной Европы Советская сторона указала на свою заинтересованность в Бессарабии. Германская сторона ясно заявила о полной политической незаинтересованности в этих территориях».³

В начале 1940 г. СССР начинает активно заниматься вопросом присоединения Буковины и Бессарабии. В мае-июне 1940 г. Бессарабско-Буковинский вопрос обсуждался на тайных дипломатических переговорах между Германией, Италией и СССР. В ходе этих переговоров советская сторона открыто заявила, что если Бессарабия не будет «возвращена» мирным путем, то советская власть прибегнет к военной силе. Во время советско-германских переговоров советские притязания касались всей Буковины. Но поскольку украинское население проживало в основном на севере этого края, то после переговоров Молотова с Шуленбургом 25 июня 1940 г. советская сторона вынуждена была ограничиться северной частью Буковины с городом Черновцы.⁴ А уже 26 июня 1940 г. германское правительство сообщило В. Молотову, что оно готово поддержать Советский Союз в его домогательствах против Румынии. Учитывая этот факт, В. Молотов в тот же день передал румынскому послу в Москве Г. Давидеску следующую ноту: «В 1918 г. Румыния, пользуясь военной слабостью России, силой оторвала от Советского Союза (России) часть его территории - Бессарабии и тем нарушила единство Бессарабии, населенной главным

³ Секретный дополнительный протокол к Пакту о Ненападении между Германией и Союзом Советских Социалистических Республик. [On-line]: <http://dhost.info/newbabilon/pact39/index.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁴ Гакман С. М. Проблема Бессарабії та Буковини у контексті радянсько-румунських міждержавних відносин. 1917-1940 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Чернівці, 2000, с. 130.

образом украинцами, с Украинской Советской Республикой. Правительство СССР считает, что вопрос о возвращении Бессарабии органически связан с вопросом о передаче Советскому Союзу той части Буковины, население которой в своем громадном большинстве связано с Советской Украиной как общностью исторической судьбы, так и общностью языка и национального состава».⁵

На 26 июня 1940 г. на основных направлениях наступления было обеспечено более чем в три раза преимущество в живой силе и средствах советских войск. В этих условиях экстренно собралось румынское правительство. Основным вопросом, который стоял на повестке дня был такой: «Имеет ли Румыния возможность сопротивляться СССР?». Вопрос решился после выступления военного министра Румынии. Он сообщил, что даже если Румыния выдержит первый фронтальный удар, у нее нет запасов и материалов для ведения длительной войны. А учитывая поражение Франции и тяжелое положение Великобритании, было бы почти невозможно ожидать помощи с Запада. А поскольку Германия в конфликт тоже не собиралась вмешиваться, то, с точки зрения военного министра, поражение Румынии было математической аксиомой.⁶ Выступление министра повлияло на решение Коронного совета. Если на первом заседании за принятие ультиматума высказалось 10 человек, против - 11, за дальнейшие переговоры - 5, воздержался - 1, то во время второго заседания: 19 - за принятие ультиматума, 6 - против, воздержался - 1.⁷

Нужно учитывать также и то, что в случае военного конфликта с СССР Румыния могла потерять и ряд других территорий, кроме тех, на которые претендовал СССР. Дело в том, что Болгария претендовала на Добруджу, а Венгрия - на Бессарабию. 28 июня Г. Давидеску передал Молотову ноту о

принятии ультиматума. В ней было сказано, что Румыния уступила во избежание войны. Однако в ноте ничего не было сказано о принятии советских претензий на 2 провинции. Таким образом, считает С. М. Гакман, Бухарестское правительство дало согласие не на уступку Бессарабии и северной части Буковины, как трактовалось в советской историографии, а лишь на эвакуацию этих территорий. Де-юре, считает исследователь, Румыния уступила территории Бессарабии и Северной части Буковины значительно позже - 10 февраля 1947 г., подписав Парижское мирное соглашение о советско-румынской границе, согласно которому граница устанавливалась такой, какой была на 1 января 1941 г.⁸

К концу июня 1940 г. войска Красной армии под командованием Г. Жукова взяли под контроль Северную Буковину. 2 августа 1940 г. VII сессия Верховного Совета СССР приняла законы «Об образовании союзной Молдавской советской республики» и «О включении северной части Буковины, Хотинского, Аккерманского и Измаильского уездов в состав Украинской Советской Социалистической Республики».⁹ Таким образом, СССР получил 50762 квадратных километра территории и более 3 миллионов 776 тысяч граждан, из которых 53,49% составляли румыны, 10,34% россияне, 15,5% украинцы и русины, 7,27% евреи, 4,9% болгары, 3,31% немцы.¹⁰ Однако не все земли Румынии, населенные этническими украинцами, были присоединены к УССР. По данным украинской учёной Т. Рендюк, по крайней мере автохтонность украинского населения нынешнего Сучавского и части Ботошанского уездов Румынии не вызывает сомнений.¹¹ В конце концов 7 августа 1940 г. Указом Президиума Верховного Совета СССР в составе УССР было создано две новые области - Черновицкую и Аккерманскую (с декабря 1940 г. - Измаильская).¹² Но всё же существующий status quo в территориальном вопросе был

⁵Спанчек Н. Приєднання Північної Буковини до Радянського Союзу. В: Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету, присвяченої 600-річчю м. Чернівці (13-14 травня 2008 року). Історичні, економічні та юридичні науки. Чернівці: Рута, 2008. с. 656.

⁶Гакман С. М. указ соч., с. 130.

⁷Гакман С. М. указ соч., с. 143.

⁸Гакман С. М. указ соч., с. 146.

⁹Гакман С. М. указ соч., с. 166.

¹⁰Гакман С. М. указ соч., с. 166.

¹¹Рендюк Т. Г. Українці Румунії: національно-культурне життя та взаємовідносини з владою.-Київ: Інститут історії України НАН України, 2010, с. 14.

¹²Спанчек Н.Указ. соч., с. 656.

достигнут лишь после окончания Второй мировой войны. После того как 10 февраля 1947 г. в Париже, с одной стороны Союз Советских Социалистических Республик, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии, Соединенные Штаты Америки, Австралия, Белорусская Советская Социалистическая Республика, Канада, Чехословакия, Индия, Новая Зеландия, Украинская Советская Социалистическая Республика, Южно-Африканский Союз и Румыния, с другой стороны, подписали Мирный Договор с Румынией.¹³ Завершением процесса вхождения украинских земель Бессарабии и Северной Буковины в состав СССР следует считать правовое закрепление этих территориальных изменений в Договоре Союза ССР с Румынией 1948 года. (Речь идет о Договоре «О дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи», который был заключен 4 февраля 1948 г.).¹⁴

В этот же день между правительствами Румынии и СССР был заключен Протокол об уточнении прохождения советско-румынской государственной границы. В Москве от имени СССР В. Молотов и П. Гроза от имени Румынии подписали документ, который вступил в силу в день подписания. В частности, было установлено, что остров Змеиный (Шерпилор), расположенный в Черном море к востоку от устья Дуная, входит в состав СССР.¹⁵ То, что Румыния отдала Змеиный остров, И. Адамчук объясняет тем, что во второй половине сороковых годов хозяйственное значение острова площадью в 1 квадратный километр, к тому же лишено источников пресной воды, считалось мизерным (залежи нефти и газа на шельфе еще не были обнаружены). Он также отмечает, что содержать Змеиный остров как военную базу (против СССР) в Румынии не было средств. Кроме того,

¹³ Мирный Договор с Румынией. В: Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Вып. XIII. М., 1956, с. 204.

¹⁴ Адамчук І. Боротьба за державно-територіальний статус Північної Буковини, Аккерманського, Ізмаїльського і Хотинського повітів Бессарабії, острова Зміїного та Закарпатської України в 1917–1947 рр. Історико-правове дослідження: Монографія. К.: Атіка, 2007, с. 82.

¹⁵ Там же, с. 79.

отмечает учёный, в конце 40-х гг. Змеиный остров все еще мог рассматриваться как потенциальная военно-морская база против СССР. Поэтому отдача острова могла служить лучшим доказательством лояльности новой власти Бухареста.¹⁶ Правда, правительственный уполномоченный Румынии в деле «Румыния против Украины» Б. Ауреску, давая интервью «Юридической газете», отметил, что румынская сторона в суде доказывала то, что захват СССР Змеинового острова противоречил условиям Парижского мирного договора 1947 г. и что как речная, так и морская румынско-советские границы были установлены в ущерб Румынии. И хотя, по его словам, Румыния не просила Суд восстановить эту несправедливость, но Румыния утверждала, что было бы несправедливо приумножать неправомерные и несправедливые последствия этих исторических событий, чего хочет Украина.¹⁷

Выступая в международном суде ООН, Б. Ауреску также отметил, что территориальное status quo между Украиной и Румынией является результатом «несправедливостей прошлого», которые «в дальнейшем не должны увеличиваться». Он также сказал, что было бы некорректно углублять последствия, порожденные откровенными нарушениями международного права. Он имел в виду, что послевоенное территориальное устройство, основой которого является Парижский мирный договор (речь идет о договоре подписаном в 1947 году), был неэтичным и незаконным.¹⁸

В ответ Уполномоченный Украины по делу о делимитации континентального шельфа и исключительных экономических зон Украины и Румынии в Черном море профессор В. Василенко отметил, что суверенитет Украины над всей ее территорией, в том числе Змеиным островом, был подтвержден договором 1997 г. между Украиной и Румынией об отношениях добрососедства и сотрудничества. Ученый

¹⁶ Там же, с. 80.

¹⁷ Бігун Славик. Аргументи української сторони на нас не справили враження. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 12.

¹⁸ Бігун Славик. Україні в Гаазі допомогли літigators Eversheds. Завершилися слухання в справі «Румунія проти України». В: Юридична газета. 2008, № 38, с. 7.

подтвердил линию государственной границы, зафиксированную в румынско-советских договорах),¹⁹ Дополнительном соглашении к нему и Договором 2003 г. между Украиной и Румынией о режиме государственной границы, которые были должным образом ратифицированы парламентами обеих стран. Именно эти соглашения, по его мнению, являются правовой базой для разграничения континентального шельфа и исключительных экономических зон сторон.²⁰

Однако в конце 1980-х годов в связи с началом процесса гласности «тайное» стало «явным» - секретный протокол перестал быть таковым. И общественность и государственные структуры не могли не отреагировать на этот документ. В результате в 1989-1990 гг. Пакт «Молотова-Риббентропа» был последовательно аннулирован и осужден Съездом народных депутатов СССР, парламентами Румынии и Молдовы. Аннулирование Румынией Пакта позволило этой стране претендовать на территорию Республики Молдова, провозгласившей свою независимость 27 августа 1991 г.²¹ Правда, в 1991 г. Румыния еще не предъявляла территориальных претензий к Украине. Существенным является тот факт, что когда 23 марта 1991 г. министрами иностранных дел был подписан «Протокол о консультациях между Министерством иностранных дел Украинской Советской Социалистической Республики и Министерством иностранных дел Румынии», в котором Стороны брали на себя обязательство регулярно проводить переговоры и консультации по вопросам двусторонних отношений и международной жизни, в довольно значительном перечне вопросов, вынесенных для консультаций, территориальный не значился.²² В статье 1

«Договора о сотрудничестве, добрососедстве и дружбе между Союзом Советских Социалистических Республик и Румынией», подписанном 5 апреля 1991 г. в Москве, отмечалось, что Союз Советских Социалистических Республик и Румыния будут руководствоваться принципами суверенного равенства, взаимного отказа от применения силы или угрозы силой, нерушимости границ, территориальной целостности государств, а в статье 3 этого же Договора подчеркивалось, что Союз Советских Социалистических Республик и Румыния подтверждают нерушимость границ и территориальную целостность всех государств в Европе.²³ Однако вскоре территориальные претензии Румынии к Украине все же возникли. Поводом к этому послужило заявление румынского парламента «О Пакте «Риббентропа – Молотова» и его последствиях для Румынии», в котором фактически были выдвинуты территориальные претензии к Украине. Румыния выдвигала претензии в отношении Северной Буковины и Подунавья. В свою очередь, Верховный Совет Украинской ССР отметил, что Украина никогда не признавала румынской оккупации украинской части Бессарабии, которая состоялась в январе 1918 г., осуждала оккупацию Северной Буковины, которая была осуществлена в ноябре 1918 г., вопреки ясно выраженной воле ее населения, которое стремилось к воссоединению с Украиной. В заявлении украинского парламента отмечалось также, что признание незаконности пакта «Риббентропа – Молотова» не может быть основанием для оправдания противоправного включения в прошлом украинских земель в состав Румынии и любых посягательств на них теперь и в будущем. Украинский парламента обращал внимание румынской стороны на то, что государственные границы Украины были определены на Парижской мирной конференции 1946 года и зафиксированы в Мирном Договоре с Румынией 1947 года.

¹⁹ Бігун Славик. Досвід цієї справи потрібен для захисту національних інтересів у майбутньому. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 10.

²⁰ Бігун Славик. Україні в Гаазі допомогли літigators Eversheds. Завершилися слухання в справі «Румунія проти України». В: Юридична газета. 2008, № 38, с. 7.

²¹ Молдавия не будет объединяться с Румынией, заявил президент Воронин президенту Бэеску. [On-line]:

<http://www.newsru.com/arch/world/11jul2006/moldavia.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

²² Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2001 р, № 1, с. 159.

²³ Договор о сотрудничестве, добрососедстве и дружбе между Союзом Советских Социалистических Республик и Румынией. [On-line]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_150?nreg=642_150&find=1&text=%F2%E5%F0%F0&x=0&y=0. (Дата посещения: 06.01.2014).

Таким образом подводился итог в заявлении парламента Украинской ССР, существующая государственная граница между Украиной и Румынией - не результат пакта «Риббентропа – Молотова», а итог послевоенного мирного урегулирования, которое было подтверждено в Хельсинкском Заключительном акте и других документах ОБСЕ. В ответе также указывалось, что Верховный Совет Украинской ССР расценивает заявление, одобренное парламентом Румынии, как противоречащее духу и букве Хельсинки, инициирует пересмотр послевоенных границ, отрицает право украинского народа быть хозяином на своей территории. Верховный Совет Украинской ССР решительно заявил, что Украинская ССР отвергает претензии на ее землю, откуда и от кого бы такие претензии не выходили. В то же время подчеркивалось, что Верховный Совет Украинской ССР подтверждает, что Украинская ССР открыта для развития двусторонних отношений с Румынией на основе общепризнанных принципов международного права.²⁴

Несмотря на такое заявление украинского парламента, с тех пор, как отмечает Г. Тяглов, заявления о восстановлении «Великой Румынии» в границах до 1939 г. звучат абсолютно на всех избирательных кампаниях в этой стране. «Характерная черта территориальных претензий «по-румынски» заключается в том, что заявления об отборе у Украины части ее территории делают исключительно оппозиционные или националистические политики. Ведь Бухарест вынужден считаться с тем, что с 2004 г. страна является членом НАТО, а с 2007 г. – членом Евросоюза. Заявления официальных лиц о неурегулированных территориальных претензиях их члена к соседней стране вызвало бы резко негативную реакцию этих организаций. И создало бы Румынии отрицательный имидж страны-«территориальной склочницы». Особенно болезненно это было бы воспринято в Североатлантическом альянсе, где есть опыт территориального конфликта двух членов

этого блока – Греции и Турции – в 1974 году», - подытоживает Г. Тяглов.²⁵

Несмотря на периодически возникающие территориальные претензии с румынской стороны к Украине, 2 июня 1997 г. все же был подписан «Договор об отношениях добрососедства и сотрудничества между Украиной и Румынией». В п. 1 статьи 2 Договаривающиеся Стороны в соответствии с принципами и нормами международного права и принципами Хельсинского Заключительного Акта подтвердили как нерушимую существующую между ними границу и заявили, что будут воздерживаться сейчас и в будущем от любых посягательств на эту границу, а также от любых требований или действий, направленных на захват и узурпацию части или всей территории другой Договаривающейся Стороны. В п. 1 статьи 3 Договаривающиеся Стороны также подтвердили, что они ни при каких обстоятельствах не будут прибегать к угрозе силой или ее применения против территориальной целостности или политической независимости другой Договаривающейся Стороны, а также к любым другим действиям, несовместимым с положениями Устава ООН и принципами Хельсинского Заключительного Акта.²⁶ Этот Договор 17 июля 1997 г. был ратифицирован парламентом Украины.²⁷

Как не парадоксально, но именно после ратификации Договора, в котором был зафиксирован отказ сторон от территориальных претензий друг к другу, Румыния предъявила их украинской стороне. С 1998 г. по 2004 г. прошло 24 раунда двусторонних украинско-румынских переговоров. Как заявила пресс-секретарь

²⁵ Тяглов Г. Антиукраинское марево «Ромыния маре». Часть первая. [On-line]: <http://www.korr.com.ua/component/k2/item/581-2013-10-03-081007.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

²⁶ Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. [On-line]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_003. (Дата посещения: 06.01.2014).

²⁷ Закон України «Про ратифікацію Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією і Додаткової угоди до нього у формі обміну листами Міністра закордонних справ України та Міністра закордонних справ Румунії». В: Договір ратифіковано Законом N 474/97-ВР від 17.07.97.

²⁴ Заява Верховної Ради Української РСР від 5 липня 1991 р. В: Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 36, ст. 475.

правительства Румынии Деспина Няго, переговоры прошли без существенного прогресса. Министр иностранных дел Румынии Мирча Джоанэ заявил, что Бухарест решил подать иск к Украине в Международный суд, поскольку убедился, что не имеет серьезного партнера по переговорам.²⁸ И действительно, 16 сентября 2004 г. Румыния подала меморандум в Международный суд ООН с вопросом, считать ли остров Змеиный островом или скалой, ответ на который должен был оказать большое влияние на схему разграничения континентального шельфа в данном районе. Как известно, для рассмотрения дела Международным Судом ООН необходимо согласие всех сторон спора. Именно поэтому 5 июня 2006 г. в Бухаресте состоялась встреча Министра иностранных дел Украины и Румынии, на которой они подчеркнули выдающуюся роль Международного Суда ООН как беспристрастного и авторитетного арбитра, способного на основе справедливых принципов и с учетом всех соответствующих обстоятельств принять справедливое и юридически обоснованное решение по этому делу.²⁹

Но не все эксперты согласны, что решение Украины передать спор на рассмотрение в Международный Суд ООН было целесообразным. Например, первый заместитель министра юстиции Украины Евгений Корнейчук заявил: «Нужно было изначально не соглашаться на юрисдикцию. У нас такая возможность была. Не зря этот спор длится еще с 60-х годов прошлого века между Советским Союзом и Румынией, и Советский Союз никогда не соглашался на юрисдикцию Международного Суда ООН, понимая, что как только мы на нее согласимся, мы реально можем проиграть. В итоге Украина согласилась на юрисдикцию, сейчас я не вижу формальных возможностей для обжалования решения суда. Оно является

окончательным и обжалованию не подлежит».³⁰

Л. Тимченко и В. Кононенко также считают, что решение обратиться к Международному Суду ООН было ошибочным. Поскольку можно было спрогнозировать, что в этом споре победа будет на стороне Румынской стороны. И не только потому, что Румыния ближе Западу, нежели Украина, но и потому, что в районе острова Змеиный находятся весьма значительные запасы углеводородов, а продолжающийся украинско-российский газовый кризис перевел вопрос поставки энергоресурсов из экономической плоскости в политическую.³¹ Л. Тимченко и В. Кононенко ставят в пример КНР. В ноябре 1999 г. Пекин возразил против передачи любых исков в Международный Суд ООН или Международный трибунал по морскому праву, как этого требовали Филиппины и другие страны АСЕАН. Китай не захотел использовать этот вариант, поскольку опасался, что процесс международного арбитража будет контролироваться Западом или странами, симпатизирующими государствам АСЕАН, и решение международного арбитража будет политически предвзятым: КНР, как социалистическое государство, всегда будет мишенью политического давления.³²

Директор Международного института политической экспертизы Е. Минченко также назвал серьезным провалом украинской дипломатии вердикт суда ООН относительно границы Украины и Румынии в районе острова Змеиный: «У них были все основания просто не участвовать в этом арбитраже. Все вопросы уже урегулированы международными договорами. Однако украинский МИД пошел на поводу у

²⁸ Румунія подала позов проти України до Міжнародного суду. [On-line]: http://ua.comments.ua/politics/7764-Rumuniya_podala_pozov_proti.html. (Дата посещения: 06.01.2014).

²⁹ Протокол зустрічі міністрів закордонних справ України та Румунії від 04.07.2006. [On-line]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_037/card6#Public. (Дата посещения: 06.01.2014).

³⁰ Минюст: обжаловать решения Гаагского суда о статусе острова Змеиный невозможно. [On-line]: http://censor.net.ua/news/90952/minyust_objalovat_resheniya_gaagskogo_suda_o_statuse_ostrova_zmeinyi_nevozn_ojno. (Дата посещения: 06.01.2014).

³¹ Тимченко Л., Кононенко В. Правовые позиции Международного Суда ООН по делам о делимитации морских пространств. В: Молдавский журнал международного права и международных отношений. 2012, №1, с. 20.

³² Тимченко Л., Кононенко В. Там же, с. 20.

румунской стороны».³³ И дальше: «Насколько я понимаю, когда украинские власти соглашались на рассмотрение дела в Гаагском суде, они надеялись на то, что Румыния выступит лоббистом Украины при вступлении в НАТО. Однако тема НАТО оказалась снята на неопределенный срок, а вот кусок украинской территории уже отдали», - заключил эксперт.³⁴

Но в чем же суть территориального спора между Румынией и Украиной? Спор разгорелся вокруг острова Змеиный. Причем, нужно отметить, что юридический статус Змеинового острова, как части территории Украины, не оспаривался. Речь шла о статусе Змеинового острова в соответствии с международным правом: «Если Суд признает Змеиный островом, то Украина могла претендовать на несколько тысяч квадратных километров шельфа в районе, где есть богатые нефтегазовые месторождения. Если наоборот - Румыния». Таким образом, суть спора, по большому счету, свелась к толкованию статьи 121 Конвенции по морскому праву. В конвенции написано, что островом считается та часть суши, окруженная со всех сторон морем, которая не покрывается водой во время приливов, способна поддерживать человеческую жизнь или экономическую активность. Профессор В. Василенко в Суде утверждал, что Змеиный остров в соответствии с критериями Конвенции является островом.³⁵ Но Б. Ауреску, в свою очередь, утверждал, что в соответствии с частью 3 статьи 121 Конвенции Змеиный остров является скалой, а не островом. Он настаивал, что Змеиный непригоден для жизни, поскольку это небольшое скалистое образование без ресурсов питьевой воды, земли и растительности. Тот факт, считает он, что некоторым украинским служащим

приходилось временно проживать на Змеином острове, не делает его пригодным для жизни. Он также отметил, что на нем нет самостоятельной экономической системы, поскольку нет ресурсов хозяйственной деятельности - все поставляется с материковой суши.³⁶

И действительно, надо признать, что Украина не уделяла должного внимания развитию инфраструктуры на острове Змеином до тех пор, пока Румыния не подала иск в Международный Суд ООН. Хотя 13 декабря 2001 г. Кабинет Министров Украины все-таки принял распоряжение N568 «Первоочередные меры по комплексному развитию острова» (поскольку этот документ был предназначен для служебного пользования, то мы точно не знаем, о чем в нём шла речь).³⁷ 17 января 2002 г. Верховный Совет Украины принял Постановление «Об изменении границ Килийского района Одесской области», в соответствии с которым территория острова Змеиный общей площадью 20,5 гектара включалась в Килийский район Одесской области.³⁸ А 31 мая 2002 г. Кабинет Министров Украины принял Постановление «Об утверждении Комплексной программы дальнейшего развития инфраструктуры и осуществления хозяйственной деятельности на о. Змеиный и континентальном шельфе», в котором отмечалось, что целью программы является создание условий для проживания людей и ведения хозяйственной и других видов деятельности на острове.³⁹

Только после подачи иска Румынией Украина направила средства на развитие

³³ Суд ООН разрешил территориальный спор Украины и Румынии в Черном море. [On-line]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

³⁴ Суд ООН разрешил территориальный спор Украины и Румынии в Черном море. [On-line]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

³⁵ Бігун Славик. Досвід цієї справи потрібен для захисту національних інтересів у майбутньому. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 10.

³⁶ Бігун Славик. Аргументи української сторони на нас не справили враження. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 12.

³⁷ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 р. N 568 «Першочергові заходи щодо комплексного розвитку острова». [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/568-2001-p>. (Дата посещения: 06.01.2014).

³⁸ Постанова Верховної Ради України «Про зміну меж Кілійського району Одеської області». В: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 17, ст. 131

³⁹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми подальшого розвитку інфраструктури та провадження господарської діяльності на о. Зміїний і континентальному шельфі». В: Офіційний вісник України. 2002, № 23, с. 17, стаття 1094.

инфраструктуры острова, а в 2007 г. на нем официально был основан украинский поселок Белый (ныне он находится в составе Килийского района Одесской области). Во время судебного рассмотрения дела на острове постоянно проживало около 80 человек - работники маяка, гидрограф, ихтиологи, геофизики и пограничниками.⁴⁰ Однако после вынесения Судом решения, по словам И. Карамана, программы финансирования и развития острова были свернуты, а масштабная застройка острова, которая началась ещё до рассмотрения спора в Суде, была заморожена. И это несмотря на то, что действие комплексной программы развития острова Змеиный на 2002-2006 гг. в 2006 г. было продолжено до 31 декабря 2011 г. Более того, по словам И.Карамана, начиная с 2009 г. в государственном бюджете вообще не были предусмотрены средства на финансирование дальнейшего развития острова.⁴¹

Несмотря на принципиальное значение вопроса о том, Змеиный является островом или скалой, Суд, по мнению Ю. Щёкина, самоустранился от этого вопроса: «Суд не нуждается в том, чтобы рассматривать [вопрос] о том, попадает ли Змеиный остров под параграфы 2 или 3 Статьи 121 Конвенции ООН по морскому праву и его отношение к этому делу». А это, с точки зрения ученого, является основанием для сомнений в справедливости вынесенного решения.⁴²

На этом аспекте остановился и Л. Тимченко. На круглом столе который проводился «Юридическим журналом» в 2009 г. и который был посвящён Решению Международного Суда ООН по делу «Румыния против Украины» он отметил: «Международный суд ООН, признавая

Змеиный островом, разделил спорную территорию без учета того, что это остров. Поскольку он является островом, то следовало бы учесть, что у этого острова есть и территориальное море, и исключительная экономическая зона, и континентальный шельф. Однако Международный суд ООН, признавая Змеиный островом, таких выводов не делает. В деле «Дания против Норвегии» по делимитации аналогичных морских пространств Международный суд ООН признал маленький островок островом и отметил, что наличие этого географического обстоятельства влияет на прохождение границы между государствами. Международный Суд ООН признал острова, которые даже периодически пересыхали, по делу между Тунисом и Ливией по континентальному шельфу в заливе Габес. После решения суда ООН от 3 февраля 2009 г. напряжение в политических отношениях между Украиной и Румынией уменьшится. Что касается правового аспекта, то вопросов остается очень много».⁴³ Действительно, как утверждает А. Киселев: «Получается, что о. Змеиный, по сути, признан «скалой», никоим образом не причастной к определению границы между государствами, что свидетельствует фактически о проигрыше украинской дипломатии».⁴⁴

Член Комитета Верховной Рады Украины по вопросам европейской интеграции, народный депутат от БЮТ Степан Курпиль также отметил: «Гаагский суд, принимая решение о том, что «остров Змеиный не дает оснований для расширения исключительной экономической зоны Украины за границы, определенные установленной судом серединной линией», руководствовался «странными принципами». По мнению народного депутата, решение Гаагского суда в некоторой степени «является абсурдным». «Оно не основано на нормах международного права. Решение принято как исключение.

⁴⁰ Заяць І. Міжнародно-правове регулювання державного кордону України та статусу деяких її територіальних одиниць. В: Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011, Випуск 52, с. 138.

⁴¹ Караман И. Решение Международного Суда в деле о морской делимитации в Черном море (Румыния против Украины): перевод и комментарий. Одесса: Фенікс, 2012, с. 192.

⁴² Щёкин Юрий. Аналитическое заключение по проблеме острова Змеиный в решении Международного суда ООН по спору между Украиной и Румынией. [On-line]: <http://www.ulga.com.ua/ru/article/2.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁴³ Стенограма круглого столу «Політика і міжнародне право». В: Юридичний журнал. 2009, №3, с. 131.

⁴⁴ Киселев А.С. Решение международного суда оон по приграничному спору между Украиной и Румынией в свете мировой практики разрешения аналогичных территориальных. В: Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: География. 2009, № 2, с. 211.

Понять такую логику суда очень сложно», - отметил С. Курпиль.⁴⁵

Журналистка М. Ковалева подытожила экспертные мнения украинских аналитиков, которые анализировали ошибки Министерства иностранных дел Украины. В итоге она пришла к выводу, что украинский МИД совершил три главных ошибки:

- когда Бухарест просился в НАТО и ЕС, не допускающих территориальных проблем у стран-членов, Киеву удалось уговорить румынскую сторону «подмахнуть» документ, отменяющий любые претензии к Украине. Но только на суше. Как только в Румынии сменилась власть, румынское правительство тут же вспомнило об этом недочете нашей стороны и ринулось в атаку.

- МИД не сумел создать при ЕС и Совете Европы ведомство, информирующее и лоббирующее интересы нашего государства. В итоге европейские СМИ чихвостили «жадный» Киев, не удосужившись даже услышать нашу позицию. А ведь в принятии решений судьбы опираются в том числе и на общественное мнение. МИД изначально встал в «шапкозакидательскую» позицию. За уверениями В. Огрызко (в то время министра иностранных дел Украины) в том, что Украина имеет лучшие аргументы и «команда гораздо опытнее румынской», пряталась реальная картина: полное отсутствие так называемой аргументационной базы. Например, наша сторона могла бы привести как довод аналогичный территориальный конфликт между Турцией и Грецией и выиграть, но она этого не сделала.⁴⁶

И судя по решению Международного Суда, в соответствии с которым Румынии перешло 79,34% спорных территорий в Черном море и 90% перспективного нефтегазового месторождения на геологической структуре «Олимпийская», на которой, по предварительным подсчетам экспертов, залегает 2 млн. тон нефти и 70 млн

куб. м природного газа, можно действительно поставить под сомнение справедливость вынесенного 3 февраля 2009 г. решения и «выграш» Украины в этом деле.

А вот Г. Кухалейшвили считает, что на решение Международного Суда повлияла негласная сделка ЕС и Украины. Одобрение странами-членами ЕС вступления Украины в ВТО в 2008 г. в обмен на уступчивость в пользу Румынии по спору вокруг шельфа о. Змеиный.⁴⁷

В тоже время есть и другие оценки решения. Например, И. Заяц считает, что своим решением от 3 февраля 2009 г. Суд признал, что остров как часть государственной территории Украины имеет свой континентальный шельф и экономическую зону. Вместе с тем Суд не признал Змеиный как прибрежный остров, поскольку тот находится далеко от побережья и его размеры незначительны. Это стало причиной того, что Суд не счел целесообразным, чтобы базовые точки отсчета для конструирования линии делимитации были расположены на острове. Но Суд также не согласился и с тем, что точкой отсчета может быть и румынская Жулинская дамба, как предлагала Румыния. Поэтому, считает И. Заяц, можно говорить о непредвзятом подходе Суда, который не предоставил преимущества ни одной, ни другой стороне. Прохождение линии разграничения почти воссоздало линию, которую предложила советская сторона на переговорах о разграничении с Румынией еще в 1987 году.⁴⁸ Фактически на этой же позиции стоит и И. Караман.⁴⁹ А вот профессор В. Василенко, представитель Украины в Международном Суде ООН, в одном из своих выступлений назвал решение Суда «достаточно взвешенным»,⁵⁰ в другом же

⁴⁵ В БЮГ называют абсурдным решение Гаагского суда по поводу острова Змеиный. [On-line]: http://censor.net.ua/news/83745/v_byut_nazyvayut_absurdn_ym_reshenie_gaagskogo_suda_po_povodu_ostrova_zmein_yyi. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁴⁶ Ковалева М. А. А в остальном, прекрасная маркиза, все хорошо... [On-line]: http://m.timeua.info/060209/ostrov.html?archive_cal=11-13. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁴⁷ Кухалейшвили Георгий. Украина и Румыния: реалии непростого соседства. [On-line]: <http://sd.net.ua/2012/09/03/ukraina-i-rumyniya-realii-neprostopogo-sosedstva.html> 07.01.2014. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁴⁸ Заяць І. Міжнародно-правове регулювання державного кордону України та статусу деяких її територіальних одиниць. В: Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011, Випуск 52, с. 139.

⁴⁹ Караман И. Указ. соч., с. 188.

⁵⁰ Стенограма круглого столу «Політика і міжнародне право». В: Юридичний журнал. 2009, №3, с. 132.

заявил, что Суд объективно и взвешенно подошел к оценке аргументов обеих сторон.⁵¹ Примерно в таком же русле высказался по этому вопросу и заместитель уполномоченного Украины в деле о морской делимитации в Черном море В. Крахмаль: «В свете предыдущей практики Суда и многочисленных международных арбитражей по вопросам морской делимитации такой результат вполне справедливый».⁵² В этом же тоне высказался и заместитель министра иностранных дел Украины А. Купчишин: «Весьма важно, что в украинско-румынских отношениях снята последняя проблемная ситуация. Линия является компромиссной, а решение Суда обязательно для обеих сторон».⁵³ Пресс-секретарь МИД Украины В. Кирилич так прокомментировал решение Суда: «Единоголосное решение по Змеиному – редчайший случай в практике международного суда ООН, что подтверждает однозначную объективность этого решения».⁵⁴ Хотя понятно, что от людей, которые причастны к этому делу от имени государства «Украина», трудно ожидать негативной оценки решения Суда.

В то же время главный специалист картографического отдела Государственной гидрографической службы Украины в 1994—1996 гг. Г. Можаровский тоже считает: «Интересы Украины Судом учтены в достаточной мере. И говорить, что наше государство понесло потери, нет оснований. Наоборот, в северной части шельфа граница установлена в пользу Украины».⁵⁵

⁵¹ Силіна Т., Василенко В. У дипломатії і міжнародному праві не можна оперувати категоріями «перемог» і «програшів». [On-line]: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/volodimir_vasilenko_u_diplo_matiyi_i_mizhnarodnomu_pravi_ne_mozhna_operuvati_kat_egoriyami_peremog_i_p.html. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵² Крахмаль В. Предисловие. В: Караман И. Указ. соч., с. 5.

⁵³ Гаагский суд принял решение по острову Змеиный. [On-line]: <http://www.segodnya.ua/ukraine/haahckij-cud-prinjal-reshenie-po-ostrovu-zmeinyj.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵⁴ Суд ООН разрешил территориальный спор Украины и Румынии в Черном море. [On-line]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵⁵ Можаровский Г. Потеряла ли Украина морской шельф у острова Змеиный? [On-line]:

В политических же кругах Украины не было однозначной реакции на решении Международного Суда ООН. Так, народный депутат Украины, лидер Европейской партии Украины, Николай Катеринчук заявил: «Решение Гаагского суда по острову Змеиный выгодно как для Украины, так и для Румынии».⁵⁶ А вот первый заместитель председателя комитета Верховного Совета Украины по иностранным делам Т. Чорновил выразился так: «Это позорный проигрыш Украины, он обойдется нам в десятки миллиардов долларов убытков, которые растянутся на десятки лет».⁵⁷ Представитель партии регионов В. Колесниченко заявил: «Проигранный суд по этому делу (имеется ввиду дело «Румыния против Украины» - это форма расчета участниками «оранжевого» переворота за то, что они пришли к власти».⁵⁸ Лидер Компартии Украины П. Симоненко пошёл дальше: «Коммунистическая партия требует, чтобы Верховная Рада немедленно рассмотрела вопрос о личной ответственности Президента Виктора Ющенко за нарушение территориальной целостности Украины».⁵⁹ Всеукраинское объединение «Свобода» призывало Украину не признавать решение Международного суда ООН по острову Змеиный, «поскольку оно противоречит географическим расчетам и национальным интересам Украины».⁶⁰

<http://2000.net.ua/2000/forum/sosedi/48446>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵⁶ Катеринчук М. Рішення Гаазького суду щодо острова Зміїний є вигідним і для України, і для Румунії. [On-line]: <http://zik.ua/ua/news/2009/02/04/168143>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵⁷ Цит. по Ковалева М. А в остальном, прекрасная маркиза, все хорошо... [On-line]: http://m.timeua.info/060209/ostrov.html?archive_cal=11-13. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵⁸ Колесниченко В. «Островом Змеиным Ющенко рассчитался с Западом за приход к власти». [On-line]: <http://mediarupor.ru/blog/43102808062/%22Ostrovom-Zmeinyim-YUschenko-rasschitalsya-s-Zapadom-za-prihod-k>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁵⁹ Кулик Александр. КПУ потребовало судить Ющенко «за государственную измену» из-за острова Змеиный. [On-line]: <http://kp.ua/daily/030209/71584/>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁶⁰ Кулик Александр. Тягнибок призвал не выполнять решение суда ООН по шельфу острова Змеиный. [On-line]: <http://kp.ua/daily/030209/71598/>. (Дата посещения: 06.01.2014).

Какая же реакция румынской стороны на решение Международного Суда ООН? «Суд принял честное решение», - заявил заместитель председателя Национального агентства по минеральным ресурсам Румынии Герман Михай. Он отметил, что Украина требовала признать Змеиный остров, но суд решил, что этот остров достаточно маленький для того, чтобы его учитывать при определении делимитационной линии.⁶¹

Официальный Бухарест воспринял решение Гаагского суда как безусловную победу. Президент страны Т. Бэеску поздравил румынских дипломатов с «огромным успехом». «Гаагский суд согласился с аргументацией Румынии и не взял остров Змеиный в расчет при определении линии размежевания», - отметил румынский лидер. Глава МИД Румынии К. Диаконеску добавил, что решение МС ООН «окажет существенную поддержку энергетической безопасности страны».⁶² В общем, подожили эксперты, Румыния осталась довольна решением Гаагского суда.⁶³

В широком смысле о выигравшей стороне дела нужно говорить, исходя также и с расходов сторон, понесенных ими при рассмотрении дела. Украинская сторона решила, что украинских юристов или «просто нет», или они слишком молоды и неопытны (хотя Ю. Щёкин считает, что суть проблемы не в отсутствии на Украине специалистов высшей квалификации, а в упрямом нежелании оплачивать их труд по тем международным стандартам, которые наше государство всегда изыскивает для оплаты „иностранцев” любого уровня).⁶⁴ Поэтому

Украина, в отличие от Румынии, которая решила не обращаться за помощью к юридическим компаниям, обратилась для представительства своих интересов в суде к юристам юридической фирмы Eversheds Rodmanу Банди и Лоретте Малинтопи. В результате в государственном бюджете Украины ежегодно предусматривалось на ведение дела в Международном Суде ООН около 5 миллионов долларов, в то время как, по словам представителя в Суде Румынской стороны Б. Ауреску, Румыния не потратила сколько средств за все время, начиная с 2004 года.⁶⁵ По данным И. Карамана Румыния потратила более 600 тысяч евро в связи с рассмотрением дела в Суде, в то время как Украина примерно в 4 раза больше - около 25 миллионов гривен.

Таким образом, можно прийти к выводу, что Украина проявила жест доброй воли, когда согласилась передать вопрос о делимитации континентального шельфа и исключительных экономических зон Украины и Румынии в Черном море на рассмотрение Международного Суда ООН, поскольку с политической точки зрения это было нецелесообразно. Кроме того, государство «Украина» заявило о добровольном выполнении решения Суда, несмотря на довольно жесткую оценку решения Суда как со стороны украинских экспертов, так и со стороны значительной части украинских политиков. В то же время решение Суда полностью удовлетворило Румынскую сторону (о чём свидетельствует то, что Президент страны Т. Бэеску поздравил румынских дипломатов с «огромным успехом»). Казалось бы, что в данной ситуации если кто-то и мог бы дальше ставить вопрос о территориальных спорах, то это должна была быть Украина. Однако Украина отказалась от таких претензий с тем, чтобы закрыть вопрос о границах и, таким образом, вернуться в русло дружественных отношений с Румынией. Логично, чтобы румынская сторона поддержала этот шаг

⁶¹ Суд ООН разрешил территориальный спор Украины и Румынии в Черном море. [On-line]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁶² Румыния получила большую часть шельфа около Змеинового. [On-line]: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/rumynii-dostalas-bolshaya-chast-nefti-i-gaza-okolo-zmeinogo.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁶³ Суд ООН разрешил территориальный спор Украины и Румынии в Черном море. [On-line]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁶⁴ Щёкин Юрий. Аналитическое заключение по проблеме острова Змеиный в решении Международного суда ООН по спору между Украиной

и Румынией. [On-line]: <http://www.ulga.com.ua/ru/article/2.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

⁶⁵ Бігун Славик. Аргументи української сторони на не справили враження. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 12.

Украины. Но вопреки ожиданиям, Румыния заявила о территориальном споре с Украиной вокруг принадлежности пяти островов (в первую очередь островов Майкан и Лимба).⁶⁶ Таким образом, можно сказать, что Румыния даже не пытается строить свои взаимоотношения с Украиной в соответствии с подписанным между странами в 1997 г. «Договором об отношениях добрососедства и сотрудничества между Украиной и Румынией».

Библиографія:

1. Адамчук І. Боротьба за державно-територіальний статус Північної Буковини, Аккерманського, Ізмаїльського і Хотинського повітів Бессарабії, острова Зміїного та Закарпатської України в 1917–1947 рр. Історико-правове дослідження: Монографія. К.: Атіка, 2007. 160 с.

2. Бігун Славик. Аргументи української сторони на нас не справили враження. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 12.

3. Бігун Славик. Досвід цієї справи потрібен для захисту національних інтересів у майбутньому. В: Юридична газета. 2008, № 48, с. 10-11.

4. Бігун Славик. Україні в Гаазі допомогли літigators Eversheds. Завершилися слухання в справі «Румунія проти України». В: Юридична газета. 2008, № 38, с. 7.

5. В БЮТ називають абсурдним рішення Гаагського суду по поводу острова Змеїний. В: ЦЕНЗОР.НЕТ. [On-line]: http://censor.net.ua/news/83745/v_byut_nazyvayut_absurdnym_reshenie_gaagского_suda_po_povodu_ostrova_zmeinyi. (Дата посещения: 06.01.2014).

6. Гаагский суд принял решение по острову Змеїний. В: Сегодня.ua. [On-line]: <http://www.segodnya.ua/ukraine/haahckij-cud-prinjal-reshenie-po-ostrovu-zmeinyj.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

7. Гакман С. М. Проблема Бессарабії та Буковини у контексті радянсько-румунських міждержавних відносин. 1917-1940 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Чернівці, 2000. 221 с.

8. Горицвіт Сергій. Українське Придунав'я охоронятимуть новітні бронекатери. В:

⁶⁶ Горицвіт Сергій. Українське Придунав'я охоронятимуть новітні бронекатери. [On-line]: <http://www.ukrainianvancouver.com/archives/6589>. (Дата посещения: 06.01.2014).

Український Ванкувер. В: Офіційний сайт Верховної Ради України. [On-line]: <http://www.ukrainianvancouver.com/archives/6589> (Дата посещения: 06.01.2014).

9. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. В: Офіційний сайт Верховної Ради України. [On-line]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_003. (Дата посещения: 06.01.2014).

10. Договор о сотрудничестве, добрососедстве и дружбе между Союзом Советских Социалистических Республик и Румынией. В: Офіційний сайт Верховної Ради України. [On-line]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_150?nreg=642_150&find=1&text=%F2%E5%F0%F0&x=0&y=0. (Дата посещения: 06.01.2014).

11. Закон України «Про ратифікацію Договору про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією і Додаткової угоди до нього у формі обміну листами Міністра закордонних справ України та Міністра закордонних справ Румунії». В: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 40, ст. 262

12. Заява Верховної Ради Української РСР від 5 липня 1991 р. В: Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 36, ст. 475.

13. Заяць І. Міжнародно-правове регулювання державного кордону України та статусу деяких її територіальних одиниць. В: Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011, Випуск 52, с. 134-144.

14. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2001 р., № 1, с. 159.

15. Караман І. Рішення Международного Суда в деле о морской делимитации в Черном море (Румыния против Украины): перевод и комментарий. Одесса: Фенікс, 2012. 214 с.

16. Катеренчук М. Рішення Гаазького суду щодо острова Зміїний є вигідним і для України, і для Румунії. [On-line]: <http://zik.ua/ua/news/2009/02/04/168143>. В: ЗІК. (Дата посещения: 06.01.2014).

17. Киселев А.С. Рішення международного суда оон по приграничному спору между украиной и румынией в свете мировой практики разрешения аналогичных территориальных. В: Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: География. 2009, № 2, с. 209-214.

18. Ковалева М.А. А в остальном, прекрасная маркиза, все хорошо... В: Время.

[On-line]:

http://m.timeua.info/060209/ostrov.html?archive_c al=11-13. (Дата посещения: 06.01.2014).

19. Колесниченко В. «Островом Змеиным Ющенко рассчитался с Западом за приход к власти». В: Медиарупор. [On-line]: <http://mediarupor.ru/blog/43102808062/%22Ostrov-om-Zmeinyim-YUschenko-rasschitalsya-s-Zapadom-za-prihod-k>. (Дата посещения: 06.01.2014).

20. Крохмаль В. Предисловие. В: Караман И. Решение Международного Суда в деле о морской делимитации в Черном море (Румыния против Украины): перевод и комментарий. Одесса: Фенікс, 2012, с. 4-7.

21. Кулик Александр. КПУ потребовало судить Ющенко «за государственную измену» из-за острова Змеиный. В: Комсомольская правда в Украине. [On-line]: <http://kp.ua/daily/030209/71584/>. (Дата посещения: 06.01.2014).

22. Кухалейшвили Георгий. Украина и Румыния: реалии непростого соседства. В: Агенство стратегічних досліджень. [On-line]: <http://sd.net.ua/2012/09/03/ukraina-i-rumyniya-realii-neprostopogo-sosedstva.html> 07.01.2014. (Дата посещения: 06.01.2014).

23. Минюст: обжаловать решения Гаагского суда о статусе острова Змеиный невозможно. [On-line]: В: ЦЕНЗОР.НЕТ. http://censor.net.ua/news/90952/minyust_objalovat_resheniya_gaagского_suda_o_statuse_ostrova_zmeinyi_nevozmojno. (Дата посещения: 06.01.2014).

24. Мирный Договор с Румынией. В: Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Вып. XIII. М., 1956, с. 204.

25. Можаровский Г. Потеряла ли Украина морской шельф у острова Змеиный? В: Еженедельник 2000. [On-line]: <http://2000.net.ua/2000/forum/sosed/48446>. (Дата посещения: 06.01.2014).

26. Молдавия не будет объединяться с Румынией, заявил президент Воронин президенту Бэеску. В: NEWS.ru.com. [On-line]: <http://www.newsru.com/arch/world/11jul2006/mol-davia.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

27. Постановва Верховної Ради України «Про зміну меж Кілійського району Одеської області». В: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 17, ст. 131.

28. Постановва Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми

подальшого розвитку інфраструктури та провадження господарської діяльності на о. Зміїний і континентальному шельфі». В: Офіційний вісник України. 2002 р., № 23, стор. 17, стаття 1094.

29. Протокол зустрічі міністрів закордонних справ України та Румунії від 04.07.2006. В: Офіційний сайт Верховної Ради України. [On-line]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_037/card-6#Public. (Дата посещения: 06.01.2014).

30. Рендюк Т. Г. Українці Румунії: національно-культурне життя та взаємовідносини з владою.-Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 150 с.

31. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 р. N 568 «Першочергові заходи щодо комплексного розвитку острова». В: Офіційний сайт Верховної Ради України. [On-line]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/568-2001-p>. (Дата посещения: 06.01.2014).

32. Румунія подала позов проти України до Міжнародного суду. В: Коментарі. [On-line]: <http://ua.comments.ua/politics/7764-Rumuniya-podala-pozov-proti.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

33. Румыния получила большую часть шельфа около Змеинового. В: ТСН.ua. [On-line]: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/rumynii-dostalas-bolshaya-chast-nefti-i-gaza-okolo-zmeinogo.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

34. Секретный дополнительный протокол к Пакту о Ненападении между Германией и Союзом Советских Социалистических Республик. В: Deluxe Host. [On-line]: <http://dhost.info/newbabilon/pact39/index.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

35. Силіна Т., Василенко В. У дипломатії і міжнародному праві не можна оперувати категоріями «перемог» і «програшів». В: Дзеркало тижня. [On-line]: <http://gazeta.dt.ua/POLITICS/volodimir-vasilenko-u-diplomatiyi-i-mizhnarodnomu-pravi-ne-mozh-na-operuvati-kategoriyami-peremog-i-p.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

36. Спанчек Н. Приєднання Північної Буковини до Радянського Союзу. В: Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету, присвяченої 600-річчю м. Чернівці (13-14 травня 2008 року). Історичні, економічні та юридичні науки. Чернівці: Рута, 2008, с. 655-656.

37. Стенограма круглого столу «Політика і міжнародне право». В: Юридичний журнал.-2009.-№3, с. 129-133.

38. Суд ООН разрешил территориальный спор Украины и Румынии в Черном море. В: NEWS.ru.com. [On-line]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

39. Тимченко Л., Кононенко В. Правовые позиции Международного Суда ООН по делам о делимитации морских пространств. В: Молдавский журнал международного права и международных отношений. 2012, №1, с. 15-30.

40. Тимченко Л. Святое евангелие и международное право (некоторые заметки). В: Молдавский журнал международного права и международных отношений. 2013, №3, с. 173-181.

41. Тяглов Г. Антиукраинское марево «Ромыния маре». Часть первая. Специальный корреспондент. [On-line]: <http://www.korr.com.ua/component/k2/item/581-2013-10-03-081007.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

42. Устав Организации Объединённых Наций. В: Официальный сайт Организации Объединённых Наций. [On-line]: <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.s.html>. (Дата посещения: 05.01.2014).

43. Щёкин Юрий. Аналитическое заключение по проблеме острова Змеиный в решении Международного суда ООН по спору между Украиной и Румынией. В: ULGroup. [On-line]: <http://www.ulga.com.ua/ru/article/2.html>. (Дата посещения: 06.01.2014).

Bibliography:

1. Adamchuk I. Borot'ba za derzhavno - terytorial'nyy status Pivnichnoyi Bukovyny, Akkermans'ka, Izmayil's'koho y Khotyns'koho povitiv Bessarabiyi, ostrova Zmiynoho ta Zakarpats'koyi Ukrayiny v 1917-1947 rr. Istoryko-pravove Doslidzhennya: Monohrafiya. K: Atika, 2007. 160 s.

2. Bihun Slavik. Arhumenty ukrajins'koyi storony na nas ne spravyly Vrazhennya. U: Yurydychna hazeta. 2008, № 48, s. 12.

3. Bihun Slavik. Dosvid tsiyeyi spravy potriben dlya zakhystu natsional'nykh interesiv u Maybutn'oho. U: Yurydychna hazeta. 2008, № 48, s. 10-11.

4. Bihun Slavik. Ukrayini v Haazi dopomohli litihatori Eversheds. Zavershyt'sya slukhannya v

dele «Rumuniya proty Ukrayiny». U: Yurydychna hazeta. 2008, № 38, s. 7.

5. U BYUT nazyvayut' absurdnym rishennya Haaz'koho sudu z pryvodu ostrova Zmiynyy. U: Tsenzor.net. [On-layn]: http://censor.net.ua/news/83745/v_byut_nazyvayut_absurdnym_reshenie_gaagskogo_suda_po_povodu_ostrova_zmeinyyi. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

6. Haaz'kyi sud ukhvalyv rishennya po ostrovu Zmiynyy. V. Sehodnya.ua. [On-layn]: <http://www.segodnya.ua/ukraine/haahckij-cud-prinjal-reshenie-po-ostrovu-zmeinyj.html>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

7. Hakman S. M. Problema Bessarabiyi ta Bukovyny u konteksti radyans'ko-rumuns'kyi mizhderzhavnykh vidnosin. 1917-1940 rr. Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02. Chernivtsi, 2000. 221 s.

8. Horytsvit Serhiy. Ukrayins'ke Prydunav'ya okhoronyatimut' Novitni bronekater. U: Ukra'ns'kiy Vankuver. U: Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. [On-layn]: <http://www.ukrainianvancouver.com/archives/658>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

9. Dohovir pro otnoshennya dobrosusidstva y spivrobitnitstva mezhdru Ukrayinoyu ta Rumuniyeyu U: Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. [On-layn]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_003. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

10. Dohovir pro spivpratsyu, dobrosusidstvo i druzhbu mizh Soyuzom Radyans'kykh Sotsialistychnykh Respublik ta Rumuniyeyu. U: Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. [On-layn]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_150?nreg=642_150&find=1&text=%F2%E5%F0%F0&kh=0&u=0. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

11. Zakon Ukrayiny «Pro ratifikatsiyu Dohovoru pro otnoshennya dobrosusidstva y spivrobitnitstva mezhdru Ukrayinoyu ta Rumuniyeyu y Dodatkovoyi dohody do n'oho u formi obminu lystamy Ministra zakordonykh sprav Ukrayiny ta Ministra zakordonykh sprav Rumuniyi». V: Dohovir ratifikovano Zakonom N 474/97-VR vid 17.07.97.

12. Zayava Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR vid 5 lypnya 1991 r. V: Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)ю 1991, N36, st. 475.

13. Zayats' I. Mizhnarodno-pravove rehulyvannya derzhavnoho kordonu Ukrayiny ta statusu Deyak ee terytorial'nykh odynyts'. U: Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya yurydychna. 2011, Vypusk 52, s. 134-144.

14. Zibrannya chinnikh mizhnarodnikh dohovoriv Ukrayiny. 2001 r, № 1, s. 159.

15. Karaman I. Rishennya Mizhnarodnoho Sudu v spravi pro mors'kyy delimitatsiyi v Chornomu mori (Rumuniya proty Ukrayiny): pereklad i komentar. Odesa: Feniks, 2012. 214 s.

16. Katerenchuk M. Rishennya Haaz'kiy sudu Shchodo ostrova Zmiyinyy ye vihidnim y dlya Ukrayiny, y dlya Rumuniyi. [On-layn]: <http://zik.ua/ua/news/2009/02/04/168143>. U: ZIK. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

17. Kysel'ov A.S. Rishennya Mizhnarodnoho sudu OON z prykordonnoho sporu mizh Ukrainoyu ta Rumuniyeyu u svitli svitovoyi praktyky vyrishennya analohichnykh terytorial'nykh. U: Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu im. V.I. Vernads'koho. Seriya: Heohrafiya. 2009, № 2, s. 209-214.

18. Koval'ova M. A. A v inshomu, prekrasna markiza, vse dobre.... U: Chas. [On-layn]: http://m.timeua.info/060209/ostrov.html?archive_c al=11-13. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

19. Kolesnichenko V. «Ostrovom Zmiyinyym Yushchenko rozrakhuvavsya z Zakhodom za prykhid do vlady». U: Mediarupor. [On-layn]: <http://mediarupor.ru/blog/43102808062/%22Ostrovom-Zmeinyim-YUschenko-rasschitalsya-s-Zapadom-za-prihod-k>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

20. Krokmal' V. Peredmova. U: Karaman I. Rishennya Mizhnarodnoho Sudu v spravi pro mors'kyy delimitatsiyi v Chornomu mori (Rumuniya proty Ukrayiny): pereklad i komentar. Odesa: Feniks, 2012, s. 4-7.

21. Kulyk Oleksandr. KPU zazhadalo sudyty Yushchenka «za derzhavnu zradu» cherez ostrova Zmiyinyy. U: Komsomol'skaya pravda v Ukraini. [On-layn]: <http://kp.ua/daily/030209/71584/>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

22. Kukhaleyshvili Heorhiy. Ukrayina i Rumuniya: realiyi neprostoho susidstva. U: Ahenstvo Stratehichnykh Doslidzhen'. [On-layn]: <http://sd.net.ua/2012/09/03/ukraina-i-rumyniya-realii-neprostogo-sosedstva.html> 07.01.2014. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

23. Min'yust: oskarzhyty rishennya Haaz'koho sudu pro status ostrova Zmiyinyy nemozhlyvo. [On-layn]: V: Tsenzor.net. http://censor.net.ua/news/90952/minyust_objalovat_resheniya_gaagskogo_suda_o_statuse_ostrova_z_meinyyi_nevozmojno. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

24. Myrnyy Dohovir z Rumuniyeyu. V: Zbirnyk diyuchykh dohovoriv, uhod i konventsiy,

uv'yaznenykh SRSR iz inshymy derzhavamy. Vyp. XIII. M, 1956, s. 204.

25. Mozharovs'kyy H. Vtratyla chy Ukrayina mors'kyy shel'f bilya ostrova Zmiyinyy? U: Tyzhnevnyk 2000. [On-layn]: <http://2000.net.ua/2000/forum/sosedi/48446>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

26. Moldaviya ne bude ob'yednuvatysya z Rumuniyeyu, zayavyv prezident Voronin prezidentu Besesku. U: NEWS.ru.com. [On-layn]: http://www.newsru.com/arch/world/11jul2006/mol_davia.html. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

27. Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro zminu mezh Kiliys'koho rayonu Odes'koyi oblasti». V: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 2002, № 17, s. 131.

28. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro pohodzhennya kompleksnoyi prohramy Podal'shoho rozvitku infrastrukturi ta provadzhennya hospodars'koyi diyal'nosti na o. Zmiyinyy y kontyental'noho shel'fi». V: Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny. 2002 r., № 23, stor. 17, statya 1094.

29. Protokol zustrichi Ministriv zakordonykh sprav Ukrayiny ta Rumuniyi vid 04.07.2006. U: Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. [On-layn]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/642_037/card_6#suspi'noho. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

30. Rendyuk T. H. Ukrayintsi Rumuniyi: natsional'no-kul'turne zhyttya ta vzayemovidnosini z vladoyu. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2010. 150 s.

31. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny ot 13 hrudnya 2001 r. N568 «Pershocherhovi zakhod' Shchodo kompleksnoho rozvitku ostrova». U: Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. [On-layn]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/568-2001-r>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

32. Rumuniya podala ysk protyv Ukrayiny do Mizhnarodnoho sudu. U: Komentari. [On-layn]: http://ua.comments.ua/politics/7764-Rumuniya_podala_pozov_proti.html. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

33. Rumuniya otrymala bil'shu chastynu shel'fu bilya Zmiyinoho. U: TSN.ua. [On-layn]: <http://ru.tsn.ua/ukrayina/rumynii-dostas-bolshaya-chast-nefti-i-gaza-okolo-zmeinogo.html>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

34. Sekretnyy dodatkovyy protokol do Paktu pro nenapad mizh Nimechchynoyu i Soyuzom Radyans'kykh Sotsialistychnykh Respublik. U: Delyuks khosta. [On-layn]:

<http://dhost.info/newbabilon/pact39/index.html>.
(Data vidviduvannya: 06.01.2014).

35. Silina T., Vasylenko. U diplomatiyi y mizhnarodnomu pravi ne mozhna operuvati katehoriyami «peremoh» y «prohrashiv». U: Dzerkalo tyzhnya. [On-layn]: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/volodimir_vasilenko_u_diplomatiyi_i_mizhnarodnomu_pravi_ne_mozhna_operuvati_katehoriyami_peremog_i_p.html. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

36. Spanchek N. Pryyednannya Pivnichnoyi Bukovyny do Radyans'ka Soyuzu. U: Materialy students'koyi Naukovoyi konferentsyy Chernivets'koho natsyonal'noho universytetu, prisvyachenoyi 600 -richchyu m. Chernivtsi (13-14 travnya 2008 roku). Istorychni, ekonomichni ta yurydychni nauky. Chernivtsi: Ruta, 2008, s. 655-656.

37. Stenohrama kruhloho stolu «Polityka i mizhnarodne pravo». V: Yurydychnyy zhurnal. – 2009, №3, s. 129-133.

38. Sud OON rozv'yazav terytorial'nyy spir Ukrayiny i Rumuniyi v Chornomu mori. U: NEWS.ru.com. [On-layn]: <http://www.newsru.com/world/03feb2009/zmeiny.html>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

39. Tymchenko L., Kononenko V. Pravovi pozytsiyi Mizhnarodnoho Sudu OON u spravakh pro delimitatsiyu mors'kykh prostoriv. U: Moldavs'kyy zhurnal mizhnarodnoho prava i mizhnarodnykh vidnosyn. 2012, № 1, s. 15-30.

40. Tymchenko L. Svyate Yevanheliye i mizhnarodne pravo (deyaki notatky). U:

Moldavs'kyy zhurnal mizhnarodnoho prava i mizhnarodnykh vidnosyn. 2013, № 3, s. 173-181.

41. Tyahliv H. Antyukrayins'ke marevo «Romyniya mare». Chastyna persha. Spetsial'nyy korespondent. [On-layn]: <http://www.korr.com.ua/component/k2/item/581-2013-10-03-081007.html>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

42. Statut Orhanizatsiyi Ob'yednanykh Natsiy. U: Ofitsiyyny sayt Orhanizatsiyi Ob'yednanykh Natsiy. [On-layn]: <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>. (Data vidviduvannya: 05.01.2014).

43. Shchokin Yuriy. Analitychne vysnovok z problemy ostrova Zmiyinyy u rishenni Mizhnarodnoho sudu OON shchodo sporu mizh Ukrayinoyu ta Rumuniyeyu. U: ULGroup. [On-layn]: <http://www.ulga.com.ua/ru/article/2.html>. (Data vidviduvannya: 06.01.2014).

Copyright© Radim GUBAN, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова г. Киев. Индекс-02222. улица Бальзака 50, к. 125.

Tel: +38-098-292-20-13

E-mail: rad_80@mail.ru.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 191-197.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И МЕСТНОЙ ВЛАСТЕЙ
РОССИИ В ОТНОШЕНИИ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОГО КАЗАЧЕСТВА ВО ВТОРОЙ
ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.**

**INTERACTION PROBLEMS BETWEEN THE CENTRAL AND LOCAL AUTHORITIES
OF RUSSIA IN RELATION TO THE FAR EASTERN COSSACKS IN THE SECOND HALF
OF THE 19TH CENTURY AND IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

**PROBLEME PRIVIND INTERACȚIUNEA ÎNTRE AUTORITĂȚILE CENTRALE
ȘI LOCALE REFERITOR LA CAZACII DIN EXTREMUL ORIENT ÎN A DOUA
JUMĂTATE A SECOLULUI XIX - ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA**

ГОЛИК Андрей* / GOLIK Andrey / GOLIK Andrei

ABSTRACT:

**INTERACTION PROBLEMS BETWEEN THE CENTRAL AND LOCAL AUTHORITIES
OF RUSSIA IN RELATION TO THE FAR EASTERN COSSACKS IN THE SECOND HALF
OF THE 19TH CENTURY AND IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

In this article the contradictions between various departments of the central authorities, and also between them and the municipal administration, on the issue of the led policy in relation to Zabaykalskoye, Amurskoye, Ussuriyskoye Cossack armies are considered. Also the article examines the impact of these contradictions on the state of the Cossack population of the Far East of Russia in the period of the existence of these armies (the second half of the 19th – the beginning of the 20th centuries).

Key words: Far East of Russia, Cossacks, Zabaykalskoye Cossack army, Amurskoye Cossack army, Ussuriyskoye Cossack army, central authorities, local authorities, interaction problems, contradictions of the policy

JEL Classification: F29, K33, K39

REZUMAT:

**PROBLEME PRIVIND INTERACȚIUNEA ÎNTRE AUTORITĂȚILE CENTRALE
ȘI LOCALE REFERITOR LA CAZACII DIN EXTREMUL ORIENT
ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX - ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA**

Articol cercetează contradicțiile între diferite departamente ale autorităților centrale, cât și între acestea și autoritățile locale, privitor la politica referitoare la forțele militare ale cazacilor din regiunile Zabaikal, Amur

* **GOLIK Andrei** - Doctorand, Departamentul de istorie, Universitatea de Stat Leningrad „Alexandr Pușkin” (Sankt-Petersburg, Federația Rusă). / **GOLIK Andrey** - PhD student of the Department of history of Leningrad State University „Alexander Pushkin” (Saint-Petersburg, The Russian Federation). / **ГОЛИК Андрей Александрович** - Аспирант кафедры истории Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина (Санкт-Петербург, Российская Федерация).

și Ussuri, și impactul acestor divergențe asupra populației căzăcești în Extremul Orient al Rusiei în perioada existenței acestor trupe militare (a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului al XX-lea).

Cuvinte cheie: Extremul Orient, căzăcime, trupele căzăcești din Zabaikalsk, trupele căzăcești din Amur, trupele căzăcești din Ussuri, autoritățile central, autoritățile locale, probleme de interacțiune, contradicțiile politicii.

JEL Classification: F29, K33, K39

CZU: 327.33, 327.39

РЕЗЮМЕ:

**ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И МЕСТНОЙ ВЛАСТЕЙ
РОССИИ В ОТНОШЕНИИ ДАЛЬНЕВОСТОЧНОГО КАЗАЧЕСТВА
ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.**

В статье рассматриваются противоречия между различными ведомствами центральной власти, а также между ними и местной администрацией, по вопросам проводимой политики в отношении Забайкальского, Амурского и Уссурийского казачьих войск, а также влияние данных противоречий на положение казачьего населения Дальнего Востока России в период существования данных войск (вторая половина XIX – начало XX вв.).

Ключевые слова: Дальний Восток, казачество, Забайкальское казачье войско, Амурское казачье войско, Уссурийское казачье войско, центральная власть, местная власть, проблемы взаимодействия, противоречия политики.

JEL Classification: F29, K33, K39

УДК: 327.33, 327.39

Удаленность Дальнего Востока России от европейской части страны, а вместе с тем и от центральной власти, усиленная неразвитостью транспортной сети, систем связи и коммуникаций, способствовало в Российской империи появлению значительного расхождения в оценках положения региона и политики в его отношении между центральной и местной властью. Длительные расстояния способствовали затягиванию на долгие месяцы переписку между ведомствами, центральные чиновники редко посещали отдаленную окраину и слабо были знакомы с местными условиями и ситуацией. Местные же чиновники нередко расходились с центральной властью во мнениях по тем или иным вопросам, зачастую не понимая общегосударственные цели в регионе, политику центральной власти, считая, что им на местах ситуация видна лучше, и, зачастую, пытаясь выполнить одни региональные задачи в ущерб другим.

Данные проблемы взаимодействия отчетливо прослеживаются в политике центральной и местной властей в отношении

дальневосточного казачества в период с середины XIX в., когда было сформировано первое дальневосточное казачье войско – Забайкальское, до периода начала XX в.

Так, после образования в 1858 г. Амурского казачьего войска стало очевидным, что казаки-переселенцы в области только что образованного казачьего войска, незнакомые с условиями нового края и испытывающие трудности переселения, находились в тяжелом экономическом положении. Так, специально созданная в 1874 г. Комиссия по улучшению быта Амурского казачьего войска констатировала, что «экономическое положение казачьего населения до крайности неблагоприятно».¹ К этим трудностям добавлялись суровые климатические условия, частые наводнения и неурожай. 72% всего населения войска имели менее 2/3 десятины земли на душу под посевом, и из них у 30% менее 1/2 десятины на душу (хотя по Положению о поземельном устройстве в казачьих войсках 1869 г. казаки

¹ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1152. Оп. 9. Д. 195, л. 2.

имели 30 десятин на душу мужского пола с 17 лет,²) 55% населения собирали недостаточное количество хлеба для продовольствия. Уссурийское население войска проживало еще хуже. 60% казачьего населения здесь засеивали менее ½ десятины на душу, во многих станицах собранного хлеба не хватало даже для посева на следующий год.³

Центральная власть, заинтересованная в создании на восточной окраине страны значительных воинских контингентов для охраны границ, видя невозможность при слабой продовольственной базе и отсутствии транспортных магистралей содержать там многочисленные регулярные войска, видела в казаках основу воинских сил региона, которая могла одновременно осваивать новые территории. Поэтому, правительство во избежание обнищания населения выделяло переселенцам субсидии и продовольствие, зачастую на безвозмездной основе. Однако, местные чиновники все выделяемые по распоряжению центра средства, перечисленные на возмездной и безвозмездной основе, записывали в долг казакам. Так, в связи с недостаточностью первоначального пособия (по 15 руб. на каждого служилого казака) и половинной дачи провианта для всех неслужилых и женщин, властям приходилось выдавать переселенцам добавочное продовольствие, как в пути, так и в первое время по водворении. Эти добавочные отпуски записывались в долг переселенцам. К тому же, за неимением у переселенцев для первых посевов семян, они выдавались на счет казны, хотя эти семена оказывались часто негодными и не давали всходов, но записывались в долг на казаков. Одновременно, неурожаи и наводнения периодически уничтожали весь труд переселенцев, которым приходилось отсылать провиант на счет казны, чем долг их вновь увеличивался. Помимо этого, места для поселений местными чиновниками были выбраны чрезвычайно неудачно, так что некоторые станицы, едва успев осесть на

означенных местах, переводились на новые места, по распоряжению начальства и уже без всяких пособий, что заставляло казаков входить в новые долги.⁴

В итоге, на 1 января 1876 г. на населении немногочисленного Амурского казачьего войска, которое насчитывало в этом году всего 18020 душ обоего пола казаков-переселенцев из Забайкалья и 2344 душ обоего пола поселенных штрафованных нижних чинов бывшего корпуса внутренней стражи, числился долг в 392098 руб. 63 коп.,⁵ что в пересчете на душу населения составляло 19 руб. 25 коп., включая женщин и детей. Если считать, что по документам одна среднестатистическая дальневосточная казачья семья рассматривалась как состоящая из 5 человек (1 мужчина, 1 женщина, 3 ребенка), то в среднем долг на каждую семью составлял 96 руб. 25 коп. Учитывая, что средний годовой доход такой семьи составлял 33 руб. 58 коп.,⁶ то долг на каждой семье в среднем составлял почти 3 годовых семейных бюджета, что было огромной и неподъемной для них суммой.

Одновременно, местное начальство казаков затруднялось определить, какие из пособий выдавались безвозвратно, а какие в виде займа. При существующем же взгляде, что для развития хозяйства казаков их следует всегда держать под страхом взыскания выданных пособий, все выдачи записывались в долг.⁷ Значительная часть из этих долгов была либо уже уплачена войском, но не списана в документах, либо отсутствовал кредитор, требующий деньги, либо это были средства, выданные на безвозмездной основе, но по ошибке числящиеся как долг. В итоге, Амурское войско признавало в долгу различным ведомствам сумму в 37787 руб. 66 коп., т.е.

² Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 7. Д. 23, л. 75.

³ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1152. Оп. 9. Д. 195, л. 3.

⁴ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1152. Оп. 9. Д. 195, л. 3.

⁵ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1152. Оп. 9. Д. 195, л. 9.

⁶ Титлина Е.Ю. Власть и казачество Дальнего Востока (взаимоотношения Российского государства и дальневосточного казачества в период с 50-х гг. XIX в. по 30-е гг. XX в.). Благовещенск: Амурский государственный университет, 2006, с. 37.

⁷ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1152. Оп. 9. Д. 195, л. 9.

подлежащий оплате долг был в 10,5 раз меньше числящегося по документам.⁸

Комиссия по улучшению быта Амурского казачьего войска усматривала одну из основных причин бедственного положения войска именно в этих долгах, накопившихся с первых же лет переселения. Они признавались фактором, который «более всего задерживает экономическое развитие, держа население постоянно под страхом требования уплаты, что окончательно разорило бы всех казаков».⁹ Военный совет соглашался с этим мнением, считая, что «ближайшее начальство, без сомнения, напоминает казакам время от времени об уплате, а иногда, как видно из тех же сведений, и взыскивает с них, что возможно. Постоянная угроза взыскания долга, разросшегося до неоплатных размеров, не может не отражаться на экономическом развитии населения».¹⁰

Государственное казначейство, отпуская значительные суммы на пособия казакам, не настаивало на получении данного долга, на возможность взыскания которого оно никогда не рассчитывало. В итоге, после утверждения Государственным советом 19 апреля 1879 г., центральная власть, придерживаясь своего основного курса в отношении казаков, окончательно сложила все долги как со счетов частей, так и с казаков Амурского войска.

Через год проявилось еще одно противоречие взглядов местной администрации и центральной власти. Возникший в 1880 г. конфликт с Китаем из-за Кульджинского вопроса сподвиг китайское правительство усилить оборонительные и наступательные средства в Маньчжурии. Ввиду этого, командование войсками Восточно-Сибирского округа предлагало ряд мер по обороне Восточной Сибири. Было признано, что исходя из местных условий, занятие Южно-Уссурийского края казаками обезопасило бы крестьянское и корейское население края от вторжения разбойничьих шаек. Одновременно, это давало бы дополнительные средства для значительного усиления военных сил в случае войны с

Китаем. Данное мероприятие было одобрено императором в 1883 г. Но генерал-губернатор барон Корф, который имел иное видение проблемы, всячески затягивал реализацию программы и 6 лет не доставлял необходимых для переселения сведений вплоть до 1889 г., но и они были составлены ненадлежащим образом и не несли достаточной информации о реализации проекта на практике, что не позволяло начать переселение.¹¹ Таким образом, местная власть практически никак не отреагировала на постановление центрального правительства, чем, фактически, сорвала готовящееся переселение казаков, отодвинув его на более чем десятилетие. Переписка между центральной и местной властями по данному переселению возобновилась лишь в 1893 г. при назначении на должность войскового наказного атамана Приамурских казачьих войск С.М. Духовского, который был сторонником переселения и настаивал на необходимости усиления казачьих войск Приамурского края как основы местной военной силы. Само же переселение было начато только в 1895 г. с сооружением Сибирской железной дороги.¹²

Вскоре после русско-китайской войны (1900-1901 гг.) императорским указом от 17 ноября 1901 г. Амурскому казачьему войску «за доблестную службу при защите Приамурского края» была передана для заселения территории бывшего «Маньчжурского клина» – Зазейского района, расположенного юго-восточнее Благовещенска на протяжении почти 100 верст по Амуру.¹³ Таким образом, была решена проблема восстановления непрерывности границы по Амуру и устранена одна из причин конфликтных ситуаций между Россией и Китаем – ликвидирован плацдарм, с которого на российскую территорию проникали разбойничьи шайки и банды хунхузов. В 1901-1903 гг. на предоставленных войску новых землях был сформирован Николаевский станичный округ из 300 семей

⁸ Там же.

⁹ Там же, л. 2, 4.

¹⁰ Там же, л. 12.

¹¹ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 11. Д. 41, л. 2 – 3.

¹² Там же, л. 5.

¹³ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 565. Оп. 9. Д. 31149, л. 8 об.

переселенцев из Кубанского и Оренбургского казачьих войск. При этом обмежевание новых земель было положено на средства Амурского казачьего войска, для чего Военный совет Положениями от 3 мая 1901 г. и 27 июня 1902 г. из средств общего войскового капитала войска выделил 15573 руб. 19 к.¹⁴

31 января 1909 г. Военное министерство запросило Министерство финансов о возмещении данной суммы Амурскому казачьему войску, на что получило согласие. Но деньги выделены так и не были, так как у двух министерств были разные точки зрения в отношении того, из каких фондов казны выделять данную сумму. В течение двухлетней переписки Министерства финансов и Военного ведомства предлагались различные источники финансирования данной операции, и в результате оба министерства сошлись в общем мнении, но, в конечном итоге, обсуждение данного вопроса зашло в тупик, так как Министерство финансов объявило о том, что деньги Амурскому войску уже выделило, а Военное министерство и Войсковое правление Амурского войска настаивали на том, что их не получили.¹⁵ Т.е., в данном случае проблема взаимодействия наблюдается между местной и центральной властью, а также между различными ведомствами центральной власти.

Одновременно, конфликт взглядов между различными ведомствами и системами центральной и местной властей наблюдались и в отношении Забайкальского казачьего войска, которое также находилась в бедственном экономическом положении. Забайкальскому казачьему войску с 1904 г. отпускались ежегодно пособия из Государственного казначейства на покрытие значительных дефицитов по войсковым сметам, в суммах: в 1904-1908 гг. по 46 тыс. руб. в год, в 1909 г. – 66 тыс. руб., в 1910 г. – 67 тыс. руб., в 1911 г. – 50 тыс. руб., 1912 г. – 43 тыс. руб., 1913 г. 35 тыс. руб.¹⁶

Однако, казачье население данного войска, несмотря на экономические трудности, было

единственным из казачьих войск России, кто платил подушную подать.

Казачье население всех казачьих войск было свободно от уплаты подушной подати, а зачисление в казачье сословие являлось одним из случаев освобождения лиц податного сословия от платежа этого сбора. Казачье население Забайкальского войска, наравне с другими казачьими войсками, также было освобождено, в числе прочих податей, от подушного земского сбора уже при самом образовании этого войска по закону от 17 марта 1851 г.¹⁷ Право освобождения войска от платежа подати установлено статьей 87 Положения о Забайкальском казачьем войске от 17 марта 1851 г. и статьей 35 Положения о пеших батальонах войска от 21 июня 1851 г., где определено, что и причисленные к Забайкальскому войску крестьяне, приписанные к Нерчинскому заводу, также освобождаются от подати и пользуются правами и преимуществами, предоставляемыми всем чинам войска.¹⁸

Между тем, казачье население данного войска оказалось привлеченным к уплате подушной подати после 1875 г. ввиду ошибочного включения казаков Забайкальского войска в ведомость о сметах и раскладках земских повинностей на трехлетие с 1875 г.¹⁹

1 июня 1904 г. Войсковое хозяйственное правление Забайкальского войска ходатайствует о снятии с войскового населения несение подушной повинности. Военный совет, признавая несправедливость привлечения забайкальских казаков к подушному сбору, нашел крайне необходимым, ввиду тяжелого материального положения войска, разоренного постигшими его в течение ряда лет неурожаем и мобилизацией по случаю русско-японской войны, прекратить взимание сбора.²⁰

В результате переписки Войскового правления Забайкальского войска, Главного

¹⁷ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 13. Д. 128, л. 1 - 2.

¹⁸ Положение о Забайкальском казачьем войске. СПб.: Типография Департамента военных поселений, 1851, с. 28.

¹⁹ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 13. Д. 128, л. 1.

²⁰ Там же, л. 1 – 2.

¹⁴ Там же, л. 1.

¹⁵ Там же, л. 32 – 34 об.

¹⁶ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 565. Оп. 9. Д. 31297, л. 3.

управления казачьих войск и военного министра было установлено, что казачье население данного войска уплачивало повинность ввиду недосмотра и ошибки. Однако вскоре Министерство финансов постановило, что привлечение казаков Забайкальской области к платежу было вполне правильным и законным, и не нашло, в связи с этим, возможности сделать распоряжение о прекращении взимания этого сбора с забайкальских казаков.²¹

Однако после ходатайства бывшего министра финансов В.Н. Коковцова данное дело было рассмотрено вновь, и было признано, что уплата проходила по ошибке и «какому-то недоразумению». В результате 3 декабря 1905 г. Государственный совет постановил прекратить взимание подушной подати с войска и списал недоимки по ее уплате.²²

Таким образом, Забайкальское казачье войско, в отличие от других войск России, в результате ошибки платило подушную подать в течение 30 лет. Несмотря на то, что множество ведомств различного уровня признавало ошибочность и неправомерность данной нормы, Министерство финансов отстаивало его легитимность и только под давлением Военного министерства, Главного управления казачьих войск, Военного совета и бывшего министра финансов В.Н. Коковцова было вынуждено пересмотреть свое отношение.

Данный вопрос получил продолжение спустя несколько лет. По подсчетам специально созданной комиссии, за период с 1875 по 1906 гг. население Забайкальского войска заплатило подушную подать на общую сумму 362 145 руб.²³ В течение ряда лет, а именно в 1909,²⁴ 1912²⁵ и 1913²⁶ гг. Военное министерство вносило проект о возвращении данной суммы войску в виде

зачисления в общий войсковой капитал. Предполагалось, что усиление войсковых средств данной суммой позволит войску обойтись в ближайшие годы без поддержки казны, к помощи которой ежегодно прибегало войско. Но всякий раз он отклонялся Сенатом по формальным причинам. С началом Первой мировой войны данные попытки были затруднены, и последний законопроект был рассмотрен Государственной Думой в 1916 г. В ходе рассмотрения Бюджетная комиссия Думы не согласилась с тем, что подушная подать была наложена на казаков ошибочно, и утверждала, что привлечение было вполне законным. Таким образом, эта позиция Бюджетной комиссии вернула спор различных ведомств на исходные позиции, несмотря на тот факт, что в 1905 г. законодательно была признана ошибочность наложения данного сбора на забайкальских казаков. В конечном счете, исходя из мнения комиссии, Государственная Дума отклонила законопроект²⁷ и сумма так и не была возвращена казакам, несмотря на их бедственное материальное положение.

Таким образом, можно видеть, что отдаленность, сложность и исключительная важность Дальнего Востока зачастую приводили к появлению проблем во взаимодействии центральной и местной властей в регионе, значительные расхождения в оценках положения региона закладывали основу для противоречий проводимой политики между различными ведомствами. Данные противоречия с особой силой проявлялись в отношении дальневосточного казачества, так как данная категория населения имела особое значение не только для Дальневосточного региона, но и для выполнения общегосударственных задач в целом. Данные проблемы взаимодействия властей различного уровня непосредственным образом отражались на казачестве как основе военной и колонизационной силы России на этой восточной окраине, прежде всего, оказывая резко негативное влияние на экономическое положение населения данных казачьих войск. Это, в сумме с тяготами русско-китайской

²¹ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 13. Д. 128, л. 7.

²² там же, л. 7 – 9, 31.

²³ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1278. Оп. 6. Д. 1039, л. 3.

²⁴ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1276. Оп. 5. Д. 526, л. 9.

²⁵ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1276. Оп. 8. Д. 591, л. 3.

²⁶ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1278. Оп. 6. Д. 1039, л. 6.

²⁷ Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1278. Оп. 6. Д. 1039, л. 8.

войны (1900-1901 гг.), русско-японской войны (1904-1905 гг.) и Первой мировой войны, привело к тяжелейшему материальному положению населения войск к началу событий 1917 г. и усилило революционные настроения части казачьего населения края.

Список литературы:

1. Положение о Забайкальском казачьем войске. СПб.: Типография Департамента военных поселений, 1851. 77 с.
2. Титлина Е.Ю. Власть и казачество Дальнего Востока (взаимоотношения Российского государства и дальневосточного казачества в период с 50-х гг. XIX в. по 30-е гг. XX в.). Благовещенск: Амурский государственный университет, 2006. 154 с.
3. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 565. Оп. 9. Д. 31149.
4. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 565. Оп. 9. Д. 31297.
5. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1276. Оп. 5. Д. 526.
6. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1276. Оп. 8. Д. 591.
7. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1278. Оп. 6. Д. 1039.
8. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 7. Д. 23.
9. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 11. Д. 41.
10. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1149. Оп. 13. Д. 128.
11. Российский государственный исторический архив (РГИА). Ф. 1152. Оп. 9. Д. 195.

Bibliography:

1. Polozhenie o Zabajkal'skom kazach'em vojske. SPb.: Tipografija Departamenta voennyh poselenij, 1851. 77 p.
2. Titlina E.Ju. Vlast' i kazachestvo Dal'nego Vostoka (vzaimootnosheniya Rossijskogo gosudarstva i dal'nevostochnogo kazachestva v period s 50-h gg. XIX v. po 30-e gg. XX v.). – Blagoveshhensk: Amurskij gosudarstvennyj universitet, 2006. 154 p.
3. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 565. Op. 9. D. 31149.
4. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 565. Op. 9. D. 31297.
5. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1276. Op. 5. D. 526.
6. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1276. Op. 8. D. 591.
7. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1278. Op. 6. D. 1039.
8. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1149. Op. 7. D. 23.
9. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1149. Op. 11. D. 41.
10. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1149. Op. 13. D. 128.
11. Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (RGIA). F. 1152. Op. 9. D. 195.

Copyright© Andrei GOLIK, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

196605, г. Санкт-Петербург, Пушкин,
Петербургское шоссе, д.10

Ленинградский государственный
университет им. А.С. Пушкина

Tel: +79110387880

E-mail: golandr@inbox.ru.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 198-213.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**TRIBUNA DISCUȚIONALĂ
THE TRIBUNE OF DISCUSSION
ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА**

**ПОСТСОВЕТСКОЕ ПРОСТРАНСТВО В СОВРЕМЕННЫХ
ГОСУДАРСТВЕННЫХ ДОКУМЕНТАХ И ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЕКТАХ
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ**

**THE POST-SOVIET SPACE IN MODERN STATE DOCUMENTS AND INTEGRATION
PROJECTS OF THE RUSSIAN FEDERATION**

**SPAȚIUL POSTSOVIETIC ÎN DOCUMENTELE STATALE MODERNE
ȘI PROIECTELE INTEGRAȚIONISTE ALE FEDERAȚIEI RUSE**

МЕЛЬНИЧУК Игорь* / MELNYCHUK Igor / MELNYCHUK Igor

ABSTRACT:

**THE POST-SOVIET SPACE IN MODERN STATE DOCUMENTS AND INTEGRATION PROJECTS
OF THE RUSSIAN FEDERATION**

The author investigate the role and place of the former Soviet Union in modern state documents of the Russian Federation and the main integration projects of the Russian Federation at the end of the century. In recent years, major policy documents - the military doctrine of the Russian Federation, the concept of national security and foreign policy of Russia significantly upgraded in accordance with the emergence of new threats and challenges. However, all these documents generally imbued with nostalgia for the status of a powerful state and directed against the formation of a unipolar world. The author explores the ideological origins and practical implementation of Eurasian Union.

In conclusion stresses that relations with the CIS countries are highlighted as a priority of Russian foreign policy. At the present stage in the former Soviet Union with a greater or lesser degree of success within the various integration associations: the CIS, EurAsEC, the Union State of Russia and Belarus, CES, CSTO, SCO, Eurasian Union implemented the concept of „multi-level” (different level of cooperation within one project) and „diversified” (the existence of one of several space projects, or one project different degree of participation of) integration. Nevertheless, attempts to the Russian political elite in the late XX - early XXI c. restore the unity of the former Soviet Union did not succeed.

Keywords: *the post-Soviet space, military doctrine, the concept of national security, foreign policy concept, Russian Federation, integration projects, the Eurasian Union.*

JEL Classification: F29, K33, K39

* **MELNICHUK Igor** - Doctor în istorie, conferențiar universitar, Departamentul de științe politice și administrație publică, Director al Centrului pentru studii post-sovietice a Institutului de Integrare Europeană și Studii Regionale a Universității Naționale din Cernăuți „Iuri Fedkovych” (Cernăuți, Ucraina). / **MELNICHUK Igor** - PhD of historical sciences, Associate Professor, Department of political science and public administration, Director of the Center for post-Soviet Studies of The Institute of European Integration and Regional Studies of The Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine). / **МЕЛЬНИЧУК Игорь Николаевич** - Кандидат исторических наук, доцент кафедры политологии и государственного управления, директор Центра постсоветских студий Института европейской интеграции и региональных исследований Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича. (Черновцы, Украина).

РЕЗУМАТ:

SPAȚIUL POSTSOVIETIC ÎN DOCUMENTELE STATALE MODERNE
ȘI PROIECTELE INTEGRAȚIONISTE ALE FEDERAȚIEI RUSE

În articol, autorul analizează rolul și locul spațiului post-sovietic în documente de politici moderne din Federația Rusă, precum examinează și proiectele majore Federației Ruse privitor la procesele integraționiste în spațiul post-sovietic la intersecția secolelor. Recent toate politicile de bază – doctrina militară rusă, conceptul de securitate națională și politică externă a Rusiei, în mod semnificativ au fost actualizate în legătură cu apariția unor noi provocări și amenințări. Cu toate acestea, documentele menționate în general sunt îmbibate cu o nostalgie pentru statutul de un stat puternic și îndreptate împotriva unei lumi „unipolare”. Autorul examinează originile ideologice și practice privitor la realizarea proiectului de Uniune Euro-asiatică.

În concluzie, se subliniază că relațiile cu țările CSI au fost identificate ca direcțiile prioritare ale politicii externe a Federației Ruse. La etapa actuală în țările din fosta Uniune Sovietică, cu grade mai mare sau mai mică de succes în diverse grupuri de integrare: CSI, EurAsEC, Uniunea Statală a Rusiei și Republicii Belarus, SEU, CSTO, SCO, Uniunea Euro-asiatică, se implementează conceptul de „Multi-Level” (un nivel diferit de colaborare în cadrul aceluiași proiect) și „multi-viteză” (existența în același spațiu a mai multor proiecte, sau în cadrul aceluiași proiect, alt nivel de participare). Cu toate acestea, încercările elitei politice rusești la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI de a restaura unitatea spațiului post-sovietic au eșuat.

Cuvinte cheie: spațiul post-sovietic, doctrina militară, conceptul de securitate națională, politica externă, Federația Rusă, proiecte de integrare, Uniunea Euro-asiatică.

JEL Classification: F29, K33, K39

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7

РЕЗЮМЕ:

ПОСТСОВЕТСКОЕ ПРОСТРАНСТВО В СОВРЕМЕННЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ
ДОКУМЕНТАХ И ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЕКТАХ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В статье автор исследует роль и место постсоветского пространства в современных программных документах Российской Федерации, а также изучает основные интеграционные проекты Российской Федерации на постсоветском пространстве на рубеже веков. В последнее время все основные программные документы – военная доктрина РФ, концепции национальной безопасности и внешней политики России значительно обновлены в соответствии с возникновением новых вызовов и угроз. Однако все упомянутые документы в целом проникнуты ностальгией за статусом могущественного государства и направлены против формирования «однополюсного» мира. Автор исследует идейные истоки и практическую реализацию проекта Евразийского союза.

В заключение подчеркивается, что отношения со странами СНГ выделены в качестве приоритетного направления внешней политики Российской Федерации. На современном этапе в странах бывшего Советского Союза с большей или меньшей степенью успешности в пределах различных интеграционных объединений: СНГ, ЕврАзЭС, Союзное государство РФ и Республика Беларусь, ЕЭП, ОДКБ, ШОС, Евразийский союз реализуются концепции «разноуровневой» (разный уровень сотрудничества в рамках одного проекта) и «разноскоростной» (существование на одном пространстве нескольких проектов, или в рамках одного проекта разная степень участия государств) интеграции. Тем не менее попытки российской политической элиты в конце XX – начале XXI вв. восстановить единство постсоветского пространства не увенчались успехом.

Ключевые слова: постсоветское пространство, военная доктрина, концепция национальной безопасности, концепция внешней политики, Российская Федерация, интеграционные проекты, Евразийский союз.

JEL Classification: F29, K33, K39

УДК: 327.39, 341.222.6, 341.223.7

Главной задачей внешней политики любого государства является создание максимально благоприятных внешнеполитических условий для решения задач и реализации конечной цели своей внутренней политики. Особенности и различия в содержании внутренней политики государства во многом определяют основы их внешнеполитического курса. Одновременно следует заметить, что эта зависимость далеко не всегда имеет линейный характер. На некоторых исторических этапах взаимосвязь между внутренней и внешней политикой в силу разных причин может становиться достаточно слабой, а иногда и вообще незаметной.

Основное внимание при исследовании геостратегических документов России относительно Украины и других государств постсоветского пространства на системном уровне уделяется определению их обусловленности характеристиками международной и региональной политической систем, параметрами и движущими силами стратегической среды. Теоретическая основа понимания влияния системных факторов на геостратегию России была заложена концепциями К. Гаджиева, С. Хантингтона, Д. Замятина, Дж. Ная, А. Уткина. Ключевыми научными проблемами исследования геостратегии России в контексте распределения сил между ведущими акторами региональной и глобальной систем выступает концепт российских национальных интересов и его потенциал на международной арене, к которым обращаются в своих работах А. Арбатов, А. Богатуров, А. Богомолов, М. Загладин, В. Иноземцев, С. Караганов, С. Колчин, М. Косолапов, С. Кортунов, В. Лукин, Е. Примаков, В. Шейнис и другие. Комплексными исследованиями состояния возможностей и перспектив взаимодействия Украины и России в новых геополитических условиях являются труды украинских ученых С. Андрущенко, М. Билоблочно, О. Билоруса, А. Бодрука, А. Валецкого, А. Гараня, М. Гончара, А. Гуцала, А. Дергачева, А. Маначинского, В. Манжолы, М. Михальченко, Б. Парахонского, Г. Перепелицы, С. Пирожкова, Ф. Рудича, Ю. Шаповала и других.

Автор статьи поставил перед собой задачу проанализировать сущность и место государств постсоветского пространства в современных программных документах и интеграционных проектах Российской Федерации.

Чем более могущественное государство, тем шире и сложнее комплекс факторов, которые оказывают влияние на содержание их внешнеполитических доктрин и усилия, которые для этого прилагаются. С изменением мирового статуса государства, его ресурсов, а также характера политической и социально-экономической системы изменяются и ее внешнеполитические приоритеты. Последнее сейчас и происходит с Россией. Ей, несомненно, весьма непросто чисто психологически, в силу традиции и инерции в восприятии окружающего мира кардинально изменить стереотипы своего государственного мышления и внешнеполитические приоритеты, которые были сформированы еще в советскую эпоху. Это становится еще более понятным, если принять во внимание тот факт, что в составе СССР Россия была стержнем и основой государства и его политики, а большинство нынешних российских политиков – выходцы той эпохи.

Россия, которая взяла на себя роль правопреемницы и наследницы Советского Союза, его обязательств и прав на внешнеполитической арене, получила в наследство от предыдущего государства очень малые доли бывших советских позиций в различных районах мира. За время, прошедшее после распада СССР, Россия на международной арене оказалась в ситуации, когда формирование геостратегии современного мира определяется в основном и главным образом из Вашингтона, Брюсселя, Пекина и лишь частично, иногда только номинально и чисто символически, из Москвы. Причины существенного уменьшения веса и роли России в мире более чем очевидны. Прежде всего, это, безусловно, серьезное уменьшение экономического и военного потенциала России.¹ Кроме того это нарушение бывшего военно-стратегического

¹ Малинецкий Г. Г. Доклад о перспективах РФ. [Online]: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2009/georgii-malinetskii-doklad-o-perspektivakh-rf>. (Дата посещения: 21.12.2013).

баланса в пользу США и НАТО, что ускорило переход миропорядка от двухполюсной к однополюсной схеме. Однако, в последнее время российское руководство начало постепенно менять внешнеполитическую концепцию Российской Федерации, которая сложилась в эпоху Б. Ельцина и базировалась на том, что сохранение Россией своих военно-политических позиций в мире в их предыдущем, советском виде являлось нецелесообразным по геополитическим и мировоззренческим представлениям и невозможным по экономическим причинам.

Военная доктрина любого государства в наиболее общем виде представляет собой совокупность официальных взглядов (установок) на обеспечение военной безопасности страны, защита ее населения, территориальной целостности, суверенитета и других жизненно важных интересов от военной угрозы извне. Военная доктрина, таким образом, конкретизирует главные направления военной политики государства.²

Определяющее влияние на ее формирование оказывают такие объективные политические, социально-экономические, идеологические и военно-технические факторы как расположение и соотношение сил внутри государства и за его пределами, внутренняя и внешняя политика, которая ими проводится, особенности геополитического и геостратегического положения, уровень развития экономики, состояние и возможности вооруженных сил, направленность военных доктрин союзных государств и стран, которые ведут споры между собой, и некоторые другие.

К основным положениям военной доктрины государства относятся: цель военной политики государства и ее направленность; подходы к оценке национальных интересов, характера угроз национальной безопасности; взгляды на систему межгосударственных отношений, оценка места и роли государств в мировом сообществе, понимание роли и назначения военной силы, в том числе оружия массового

уничтожения; взгляды на военное строительство.

Значительные изменения военно-политической ситуации в последнее десятилетие заставили все ведущие государства мира пересмотреть свои военно-доктринальные взгляды и внести в них кардинальные изменения. Согласно этой тенденции в России также была принята новая Военная доктрина³. В ней нашло отражение понимание того факта, что в настоящее время военно-политическая ситуация в мире развивается под влиянием двух основных противоречивых друг другу тенденций. С одной стороны, преодоление глобального военного противостояния, оздоровление международной обстановки и, как следствие, снижение вероятности развязывания крупномасштабной войны, в первую очередь ядерной. С другой стороны, стремление США и Китая⁴ обеспечить себе доминирующие позиции в мире, а также борьба за перераспределение сфер влияния между государствами, претендующими на региональное лидерство, сохранение опасности возникновения и экспансии военных конфликтов локального масштаба, использование военной силы для решения спорных проблем.

Военная доктрина РФ среди специфических угроз отмечает конфликты в приграничных регионах, а основными формами использования вооруженных сил определяет миротворческие операции. Доктрина допускает размещение войск за пределами национальной территории, а также ведение боевых действий на территории союзных государств с целью разгрома агрессора. Приоритетное значение в сотрудничестве в военно-политической и военно-экономической сферах предоставляется странам СНГ. В частности, утвержденная в феврале 2010 г. военная

³ Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 г. [On-line]: http://www.kremlin.ru/ref_notes/461. (Дата посещения: 21.12.2013).

⁴ Шість воєн, в яких Китай повинен брати участь у наступні 50 років. [On-line]: http://ipress.ua/mainmedia/shist_voien_v_yakyh_kytay_pov_ynen_braty_uchast_u_nastupni_50_rokiv_31750.html. (Дата посещения: 21.12.2013).

² См.: Кудашкин А. В. Военная служба в Российской Федерации: теория и практика правового регулирования. М.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 574 с.

доктрина России считает угрозой для национальных интересов РФ расширение НАТО на Восток и укрепления связей между альянсом и постсоветскими государствами.⁵ По этой причине Россия, например, выступает против тесных связей Украины, Молдовы, Грузии с НАТО, их членства в альянсе, тем самым осуществляя открытое давление и влияние на интересы стран региона. Пункты этой доктрины связаны с тем, что Россия предпочитает усиление Организации Договора коллективной безопасности, указывая на то, что российские военно-политические приоритеты остаются неизменными.

Новые подходы России к определению своего отношения к региональным конфликтам, которые не создают непосредственной угрозы ее национальным интересам и безопасности, были институционализированы в утвержденной президентом Российской Федерации «Концепции национальной безопасности Российской Федерации» (2000 г.), которая, наряду с Основным законом, стала главным директивным документом для всех органов государственного управления, которые отвечали за решение комплекса вопросов, имевших отношение к внутренней и внешней безопасности государства. На протяжении всего первого десятилетия XXI в. Концепция была единственным документом, который отражал официальную систему взглядов на обеспечение в Российской Федерации безопасности личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз. В ней были сформулированы важнейшие направления внутренней и внешней государственной политики России, ведь первоочередная задача концепции национальной безопасности – это определение и разработка приоритетных направлений, комплекса мер и средств предотвращения прежде всего крайних форм внешней и внутренней угроз – войны с

другими государствами и гражданской войны.⁶

Так, концепция национальной безопасности Российской Федерации среди основных внешних угроз определяла попытки отдельных государств (имеется в виду США) лишить Россию статуса великой державы и обойти существующие международные организации, ослабление интеграционных процессов в рамках СНГ, а также возникновение и обострение конфликтов у российских границ. Вместе с тем документ отмечал общность интересов российского государства с другими странами в сфере борьбы с глобальными угрозами. Концепция национальной безопасности России (2000 г.) определяла территорию постсоветских государств как зону своих особых интересов, предусматривая осуществление доминирующего влияния на ход интеграционных процессов в регионе ННГ и формирования единого экономического пространства со странами-членами СНГ.⁷

Согласно этой Концепции, на нынешнем историческом этапе главные угрозы национальной безопасности России генерируются внутри страны. Но при этом внешние угрозы также существуют, оставаясь объективной реальностью, которая имеет значительное влияние на положение России в мире и его отдельных регионах. В частности, в числе факторов, обуславливающих сохранение угроз национальной безопасности России в международной сфере, Концепцией национальной безопасности определена: опасность ослабления политического, экономического и военного влияния России в мире, распространение оружия массового уничтожения и средств его донесения; попытки других государств противодействовать укреплению России как одного из центров влияния в многополярном мире, помешать реализации национальных интересов и ослабить ее позиции на Ближнем Востоке, в Закавказье и Центральной Азии. Серьезной угрозой национальной

⁵ Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 г. [On-line]: http://www.kremlin.ru/ref_notes/461. (Дата посещения: 21.12.2013).

⁶ Гаджиев К. С. Введение в геополитику. М.: Логос, 2000, с. 368.

⁷ Концепция национальной безопасности. Утверждена Указом Президента РФ № 24 от 10.01.2000. В: Собрание законодательства РФ. 2000, № 2, с. 170. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/1.html> (Дата посещения: 22.12.2013).

безопасности считается терроризм, особенно его международная составляющая. «Международным терроризмом развязана открытая кампания в целях дестабилизации ситуации в России»,⁸ – подчеркивается в Концепции.

Относительно стратегии национальной безопасности России на постсоветском пространстве, то в России, кажется, принцип силового невмешательства в кризисные ситуации уступает свое место принципу активных действий, причем, если потребуется, то и силовых.

На смену Концепции национальной безопасности Российской Федерации в редакции 2000 года пришла «Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года» (Стратегия).⁹ Она утверждена Указом № 537 Президента РФ от 15 мая 2009 г.

Можно предположить, что причины ее разработки и принятия были следующие:

1) обострение межгосударственных противоречий, связанных с неравномерностью их развития и углубления разрыва между уровнями благосостояния государств;

2) уязвимость всех членов международного сообщества перед лицом новых вызовов и угроз;

3) с укреплением новых центров экономического роста и политического влияния складывается качественно новая геополитическая ситуация, связанная с решением существующих проблем и урегулированием кризисных ситуаций на региональной основе без участия нерегиональных сил;

4) несовершенство правовых инструментов и механизмов, которые создают угрозу обеспечению международной безопасности;

5) необходимость решения важных внутренних вопросов в сфере образования,

науки, здравоохранения, экологии, культуры, а также повышение уровня благосостояния граждан и экономического роста.

В «Стратегии национальной безопасности до 2020 г.», отмечается, что «Россия будет стремиться развивать потенциал региональной и субрегиональной интеграции и координации на пространстве государств-участников СНГ. При этом Организация Договора о коллективной безопасности рассматривается в качестве главного межгосударственного инструмента, призванного противостоять региональным вызовам и угрозам военно-политического и военно-стратегического характера, включая борьбу с незаконным оборотом наркотиков и психотропных веществ».¹⁰

Еще один стратегический документ – «Концепция внешней политики РФ» – отмечает необходимость формирования пояса добрососедства по периметру российских границ, содействие предотвращению конфликтов на прилегающих территориях. Отношения со странами СНГ выделены в качестве приоритетного направления внешней политики. Отмечается желание и необходимость военно-политического сотрудничества и взаимодействия в сфере интеграции и безопасности. Следует отметить, что важным условием для отношений Российской Федерации с постсоветскими государствами является открытость для сотрудничества и что особенно интересно «готовность учитывать национальные интересы Российской Федерации».¹¹ Согласно новой концепции внешней политики РФ от 12 февраля 2013 г. Россия заявила о намерении всесторонне развивать Организацию Договора о коллективной безопасности в качестве ключевого инструмента поддержания стабильности и обеспечения безопасности на пространстве СНГ, делая акцент на адаптации ОДКБ как многофункциональной интеграционной структуры к ситуации, которая меняется, на надежном обеспечении

⁸ Концепция национальной безопасности. Утверждена Указом Президента РФ № 24 от 10.01.2000. В: Собрание законодательства РФ. 2000, № 2, с. 170. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/1.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).

⁹ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹⁰ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹¹ Концепция внешней политики Российской Федерации. В: Международная жизнь. 2000, № 8-9, с. 3-14.

способности государств-членов ОДКБ к своевременным и эффективным совместным действиям, на превращение ОДКБ в стержневой институт обеспечения безопасности в зоне ее ответственности.¹²

В общем, если сравнивать концепцию внешней политики с документами, которые были приняты в предыдущие годы, то ее содержание мало изменился, поскольку немало положений, о которых упоминалось в течение первого десятилетия XXI в., в ней сохранены. Однако в нынешней концепции, по нашему мнению, более четко выстроена система приоритетов российской внешней политики. Прежде всего это касается взаимоотношений со странами постсоветского пространства. Подобную точку зрения высказывает и известный российский эксперт Ф. Лукьянов, который отмечает, что в данной концепции важность сотрудничества с государствами СНГ прописана более четко с точки зрения внешнеполитических приоритетов.¹³ В частности выделяется необходимость укрепления Евразийского союза, налаживание всесторонних связей на постсоветском пространстве, с чего российский ученый делает вывод, что «в балансе российского подхода к глобальным и региональным проблемам выделяются отношения с самыми близкими соседями».¹⁴

По нашему мнению, важным в данной концепции является положение о том, что мир в сегодняшних условиях является достаточно нестабильным и непредсказуемым. Это, в свою очередь, с одной стороны, накладывает определенные ограничения на внешнюю политику, а с другой – повышает возможные риски. В связи с этим, в документе четко выделяется тот факт, что существующие риски просчитать и предусмотреть становится

довольно трудно, а иногда и невозможно. В этих условиях особенно важными становятся базовые вещи, которые относятся к одному государству. В частности, как считает Ф. Лукьянов, речь идет о понятии «национальной идентичности».¹⁵ От стабильности, формулировки и четкости этой проблемы во многом зависит современная глобальная безопасность. В последней редакции концепции внешней политики РФ четко указывается, что мир является местом взаимодействия, а возможно и столкновения и конкуренции различных национальных идентичностей. Следовательно, именно этот момент и отличает нынешний подход российской внешней политики от того, что было раньше. На протяжении длительного времени российская дипломатия и российские власти делали упор на прагматизм: как можно меньше идеологии, как можно больше конкретных дел и интересов. На современном этапе происходит своеобразное переосмысление подходов. Прагматизм, это действительно важно, но без ценностной, идейной основы внешняя политика развиваться не может. На нынешнем этапе вопрос формирования каких-либо конкретных принципов такой идентичности остается открытым. Пока сказываются лишь ее контуры и отдельные фрагменты. Следует отметить, что среди новых положений обращает на себя внимание введение понятия «мягкая сила», которая практически и выступает проекцией собственной идентичности на другие государства и остальной мир. Такое существенное внимание, которое уделяется мягкой силе, свидетельствует о том, что Россия намерена создать свой идейно-нравственный мир, чтобы предлагать его в качестве альтернативы на мировом рынке ценностей.

Тем не менее экономика при этом не остается в стороне. Поэтому российская дипломатия, как отмечается в концепции, будет продолжать активно работать с целью дальнейшего продвижения российских национальных экономических интересов.¹⁶

¹² Концепция внешней политики Российской Федерации Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г. [On-line]: http://www.mid.ru/bcp_4.nsf/newsline/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹³ Лукьянов Ф. Комментарий. [On-line]: <http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html/>. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹⁴ Лукьянов Ф. Комментарий. [On-line]: <http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html/>. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹⁵ Там же.

¹⁶ Концепция внешней политики Российской Федерации Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г. [On-line]:

Как дополнительный аргумент следует рассматривать тот факт, что в условиях, когда риск полномасштабной войны сейчас достаточно низкий, обостряются другие формы противостояния, в частности борьба за экономическое влияние.

В контексте использования политики «мягкой силы» российским руководством был принят документ «План мероприятий Правительства РФ по деятельности в сфере международного гуманитарного сотрудничества и содействия международному развитию на базе российских центров науки и культуры за рубежом на 2013-2015 гг.».¹⁷ Заниматься улучшением имиджа РФ за рубежом должно Федеральное агентство по делам СНГ, проживающих за рубежом соотечественников, и по международному гуманитарному сотрудничеству.

План правительства РФ во многом использует советский опыт – усилия будут направлены на увеличение количества российских центров науки и культуры, работу с соотечественниками и иностранной молодежью. Так, запланирован ряд ключевых проектов. Например, расширение географии и деятельности российских центров науки и культуры за рубежом (т. н. кабинеты «Русского мира»). На современном этапе в России 59 подобных центров и 8 филиалов.¹⁸

Одним направлением работы за рубежом должно стать распространение русского языка. В документах предполагается подготовить указ Президента РФ «О создании общественно-государственного Фонда поддержки русскоязычных СМИ за рубежом». Кроме того, на базе российских центров науки и культуры за рубежом, в первую очередь на постсоветском

пространстве, планируется проводить тестирование иностранцев на предмет владения русским языком, а в отдельных государствах – открывать языковые курсы для трудовых мигрантов.

Еще одной составляющей работы в этом направлении выступает активизация работы с соотечественниками и иностранной молодежью. В 2017 г., как указано в упомянутом нами документе, Россия планирует провести международный фестиваль молодежи и студентов. А к концу 2013 г. планируется создать Российский союз общества дружбы и возобновить деятельность Дома дружбы с народами зарубежных стран.

Таким образом Российская Федерация является одним из важных участников процессов интеграции и безопасности на евразийском континенте. Ее политика базируется на ряде официальных документов, которые определяют подходы к осуществлению политики в сфере безопасности и международных отношений. В последнее время все основные программные документы – военная доктрина РФ, концепции национальной безопасности и внешней политики России значительно обновлены в соответствии с возникновением новых вызовов и угроз. Однако все упомянутые документы в целом проникнуты ностальгией за статусом могущественного государства и направлены против формирования «однополюсного» мира. Относительно Украины и других государств постсоветского пространства отмечается необходимость формирования пояса добрососедства по периметру российских границ, содействие предотвращению конфликтов на прилегающих территориях, а сами отношения со странами СНГ выделены в качестве приоритетного направления внешней политики Российской Федерации.

Как мы уже упоминали, российская внешняя политика в конце XX в. стала более четкой, направленной на перспективу и учет геополитических факторов. Однако остаются серьезные проблемы, связанные с возможностями ее реализации. Они обусловлены, прежде всего, такими обстоятельствами как: несовпадение внутри Российской Федерации и за ее пределами

http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newsline/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7E. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹⁷ План Федерального агентства по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству на 2013 год. [On-line]: http://rs.gov.ru/sites/rs.gov.ru/files/plan_na_sayt_0.pdf. (Дата посещения: 22.12.2013).

¹⁸ Россия улучшит свой имидж за рубежом при помощи «мягкой силы». [On-line]: <http://wek.ru/politika/84660-rossiya-uluchshit-svoj-imidzh-za-rubezhom-pri-pomoshhi.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).

представлений о будущем России, в том числе о ее позиции в нынешнем миропорядке; риски новой изоляции государства; появление альтернативных геополитических моделей, которые, с точки зрения руководства РФ не учитывают или ослабляют интересы Российского государства.

Для реалистичной оценки возможностей российских геополитических проектов, которые реализовывались в конце прошлого и в начале нынешнего века, уместно проанализировать особенности современной ситуации. Известно, что геополитическое положение государства определяется не только физической географией, но и изменениями в мировом геополитическом порядке, геоэкономическими процессами. После распада СССР геополитический статус России значительно уменьшился. На постсоветском пространстве, не исключая и части территории самой РФ, начали формироваться внешние центры силы. Дезинтеграционные процессы поставили на повестку дня вопрос о геополитической субъектности России. В общих чертах геополитическое положение РФ в мире можно рассматривать с двух точек зрения. В первом случае Россию можно оценивать как географический центр глобальной системы (хартленд) и интеграционное ядро Евразии. Одновременно распространено и представление о России как о своеобразном «мосте» между Европой и Азией (данная позиция имеет и серьезное философское обоснование: русские мыслители, в частности Н. Бердяев, говорили о России как о «посреднике» между Западом и Востоком)¹⁹).

Современная Россия сохраняет свой геополитический потенциал центра Евразии, однако с ограниченными возможностями использования, что приводит к ее превращению в региональную державу с тенденцией к дальнейшему снижению геополитического статуса. Экономическая слабость РФ, отсутствие политической воли и общественного консенсуса относительно путей развития не позволяет реализовать модель «хартленда» в ее новой трактовке: Россия как интеграционное ядро Евразии.

Качественно меняется геополитическая структура постсоветского пространства,

теряет свой первоначальный «россиецентризм». Содружество Независимых Государств, куда вошли все бывшие советские республики, за исключением трех балтийских, действует очень неэффективно. Главные факторы, которые сдерживают ее распад, – зависимость многих постсоветских государств от российского сырья, другие причины, несколько в меньшей степени – культурно-исторические связи. Однако как геополитический и геоэкономический центр Россия слишком слаба. Между тем с постсоветскими республиками активно взаимодействуют государства, в частности Германия, Турция с ее попытками восстановить единство тюркского мира «от Адриатики до Великой китайской стены», Китай (Центральная Азия), США (Прибалтика, Украина, Грузия) и другие.

В этом контексте мы и рассмотрим российские интеграционные проекты, которые реализовывались и продолжают реализовываться на постсоветском пространстве после распада СССР.

В конце XX в. среди общественности и отдельных политиков ряда бывших советских республик возникла потребность в восстановлении более тесной интеграции. В начале XXI в. идея постсоветской евразийской интеграции и новое евразийство вновь приобрели популярность и получили широкое распространение. Наиболее известными их сторонниками и идеологами стали президент Казахстана Н. Назарбаев, президент Российской Федерации В. Путин, философы и политологи А. Панарин, И. Панарин, киргизский писатель Ч. Айтматов и многие другие.

Впервые о необходимости создания Евразийского Союза писали в 20-х -30-х гг. классические евразийцы – Трубецкой, П. Савицкий, Г. Вернадский. Они высказали идею поэтапного преобразования Советского Союза в Евразийский Союз путем замены коммунистической идеологии на евразийскую. Первый подобный детализированный проект Союза Советских Республик Европы и Азии – Европейско-Азиатского Союза был предложен еще накануне распада СССР академиком А.

¹⁹ Бердяев Н. Судьба России. М.: Наука, 1990. 240 с.

Сахаровым.²⁰ Однако он так и остался нереализованным. Так же не имел особого успеха и второй проект создания конфедеративного Союза Суверенных Государств, хотя при этом и было создано малоинтеграционное международное (межгосударственное) объединение Содружество Независимых Государств, поскольку реальный эффект от функционирования СНГ, несмотря на большое количество подписанных соглашений и других совместных документов, не столь ощутим, чтобы не возникало желания создать новые интеграционные механизмы.

Согласно следующему детализированному проекту президента Казахстана Н. Назарбаева (март 1994 г.) предлагалось, что сначала в Евразийский Союз войдут пять республик бывшего СССР: Россия, Казахстан, Белоруссия, Киргизия, Таджикистан. В дальнейшем к Союзу могли присоединиться другие государства – Армения, Узбекистан, Молдова, а также, возможно, самопровозглашенные постсоветские государственные образования – Абхазия, Южная Осетия, Приднестровье, Нагорно-Карабахская Республика.

Аналогичную политику на сближение с РФ проводила и Республика Беларусь. Внутренняя и внешняя политика белорусского государства с 1994 г. (время прихода к власти А. Г. Лукашенко) осуществлялась в пользу России и была ориентирована на политическую, экономическую и военную интеграцию с Российской Федерацией. Так, в 1995 г. было подписано российско-белорусский Договор о дружбе, добрососедстве и сотрудничестве. Этот, основополагающий для взаимоотношений двух государств, документ ставил эти отношения на международно-правовую основу и закреплял факт существования Беларуси и России как двух независимых и суверенных государств. В 1996 г. Беларусь и Россия заключили Договор об образовании Сообщества, а в 1997 г. трансформировали его в Союз. В декабре

1998 г. президенты А. Лукашенко и Б. Ельцин заявили в совместной декларации о намерении создать единое союзное государство и провести в 1999 г. референдум в двух государствах по этому вопросу.

В декабре 1999 г. Президенты Беларуси и России подписали в Москве Договор о создании Союзного государства,²¹ который вступил в силу в январе 2000 г. Договор предусматривал дальнейшие совместные шаги двух государств по сближению и объединению их правовых, экономических, финансовых, таможенных и других систем, формированию межгосударственных властных структур, что в итоге могло бы привести к образованию Союзного государства. Оба государства делегировали ей часть своих полномочий, заявляя одновременно о том, что они сохраняют независимость и государственный суверенитет. Тем не менее от идеи создания интеграционного объединения в более широком представительстве стороны не отказались.

В начале XXI в. интеграционные процессы в СНГ шли параллельно с возникновением и активным развитием региональных объединений государств Содружества. Так, в 2003 г. руководители России, Беларуси, Казахстана и Украины заявили о намерении создать единое экономическое пространство (ЕЭП «четырёх») с перспективой учреждения Организации региональной интеграции.

Создание Единого экономического пространства ставило своей целью координирование усилий по сближению заинтересованных государств Содружества. Скажем большинство российского товарооборота со странами Содружества – это торговля с Беларуссией, Украиной и Казахстаном, главными партнерами РФ по СНГ. Действительно, на эти государства и Россию приходилось 94 % ВВП и 88 % общего товарооборота Содружества.²²

Концепция ЕЭП предусматривала, что, вместе с единым пространством для

²⁰ Сахаров А. Д. Проект Конституция Союза Советских Республик Европы и Азии. [On-line]: http://www.yabloko.ru/Themes/History/sakharov_const.htm 1. (Дата посещения: 12.10.2013).

²¹ Договор о создании Союзного Государства. [On-line]: <http://www.soyuz.by/ru/?guid=10447>. (Дата посещения: 17.10.2013).

²² Євразійські економічні й політичні структури та Україна. [On-line]: <http://personal.in.ua/article.php?ida=512>. (Дата посещения: 15.10.2013).

движения товаров, необходимо создать единое пространство для движения капиталов, услуг и рабочей силы.²³ На современном этапе на этом пространстве действует немало препятствий, причем каждое государство проявляет высокий уровень изысканности, создавая их (помехи) на абсолютно легитимных основаниях и защищая отечественный бизнес.

По мнению России все это требует создания наднациональных структур в сфере регулирования и принятия соответствующих решений по ряду направлений экономической политики. В сентябре 2003 г. государства-участники проекта ЕЭП (Россия, Белоруссия, Украина, Казахстан) подписали окончательный документ о принципах строительства такого пространства (Украина – с выражением, что будет принимать участие в формировании ЕЭП в пределах, предусмотренных Конституцией Украины).

Углубленное военно-политическое сотрудничество между государствами СНГ развивается в рамках Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 г. Самое активное участие в этом образовании принимают Армения, Беларусь, Казахстан, Киргизия, Россия и Таджикистан. Цель Договора о коллективной безопасности – предупредить, а при необходимости ликвидировать военную угрозу суверенитету и территориальной целостности государств-участников.²⁴ Именно для этой цели созданы и функционируют специальные органы управления СНГ (система органов в рамках Договора о коллективной безопасности (ДКБ) стран СНГ, штаб по координации военного сотрудничества, Антитеррористический центр, Совет командующих пограничными войсками и другие структуры). Именно через эти органы в каждом отдельном случае обсуждаются вопросы координации применения силы при решении задач как по предотвращению возможной внешней агрессии против стран-участниц ДКБ, так и в целях борьбы с деятельностью незаконных, в

том числе террористических организаций и групп на территории стран, входящих в состав СНГ. Деятельность органов ДКБ на современном этапе во многом сводится к рутинной, «бумажной» работе, которая сама по себе не обеспечит безопасности в регионе, но имеет большое значение тогда, когда пытаются создать политические условия и организационные предпосылки для решения задач поддержки военно-политической стабильности в регионе. Это, в первую очередь, разработка и совершенствование нормативно-правовой базы деятельности ДКБ, отслеживание развития военно-политической ситуации в зоне ответственности организации, изучение источников и характера вызовов и угроз безопасности, цели, направленности и методов деятельности антиправительственных сил, осуществления общей координации усилий государств-участников Договора в борьбе с экстремизмом, разработка предложений по совершенствованию механизмов функционирования организации ДКБ и другие.

Заметим, что процессы военно-политической интеграции происходили неравномерно, с определенными остановками и отступлениями. В разных государствах Содружества, в том числе и в странах Договора коллективной безопасности, отдельные политические силы стремились превратить интеграцию в ненавязчивые формы военно-политического сотрудничества, которая практиковалась в Содружестве. Однако решимость некоторых членов ДКБ, в первую очередь России, привела к преодолению этой тенденции и углублению интеграции в рамках Договора с выходом на качественно новый уровень – создание в мае 2002 г. в составе шести государств – Россия, Беларусь, Армения, Казахстан, Киргизия и Таджикистан – Организации договора о коллективной безопасности, что, в определенной степени, позволило укрепить организационную основу партнерства.

Одной из наиболее важных задач для РФ было сохранение своего влияния в Центрально-Азиатском регионе. Для достижения этой цели Россия предложила ряд

²³ Концепция формирования Единого экономического пространства. [On-line]: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2003/09/52480.shtml>.

(Дата посещения: 22.10.2013).

²⁴ Договор о коллективной безопасности. [On-line]: <http://www.odkb.gov.ru/b/azb.htm>. (Дата посещения: 11.11.2013).

интеграционных проектов для этого региона. Так, 10 октября 2000 г. на основе ранее созданного Таможенного союза было организовано Евразийское экономическое сообщество (ЕврАзЭС), которое объединило пять государств: Беларусь, Казахстан, Киргизию, Россию и Таджикистан. Украина и Молдова получили статус наблюдателей. Цель сообщества – создание таможенного, а возможно, и валютного союза. За модель были взяты принципы объединения государств Евросоюза. Как отметил тогдашний российский президент В. Путин: «Решение Евросоюза по созданию единой пограничной службы – это уже создание единой наднациональной организации. Мы сравниваем то, что делаем, с Евросоюзом и пытаемся выстраивать нашу общую работу внутри ЕврАзЭС».²⁵ Характерная особенность – все решения в рамках ЕврАзЭС принимаются на основе консенсуса, при этом они обязательны для исполнения.

На современном этапе достаточно часто указывают на недостатки экономического взаимодействия в рамках СНГ и Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС). Сначала в документах, которые были подписаны в 1993-1994 гг., прежде всего в Договоре о создании Экономического союза государств СНГ,²⁶ предполагалось, что Содружество будет развиваться за «линейным» сценарием регионального интеграционного объединения: зона свободной торговли, затем таможенный союз, после чего экономический и валютный союзы. Однако понимание того, что на тогдашнем этапе было невозможно создать общее таможенное пространство в рамках всего СНГ, привело в 1995 г. к созданию Таможенного союза пяти государств Содружества, на базе которого в конце 1999 г. и было сформировано ЕврАзЭС. Этот союз был создан для эффективного продвижения процесса формирования государствами-участниками Таможенного союза Единого экономического пространства, координации

их подходов к интеграции в мировую экономику и международную торговую систему.

Центрально-Азиатское сотрудничество (ЦАС) было образовано 28 февраля 2002 г. Казахстаном, Киргизией, Узбекистаном и Таджикистаном вместо Центрально-азиатского экономического сообщества. Провозглашенная цель – создание единого экономического пространства в Центрально-азиатском регионе. Однако сейчас ЦАС уже не существует, поскольку в октябре 2005 г. организации «Центрально-Азиатское сотрудничество» и «Евразийское экономическое сообщество» объединились в единую структуру, что заставило многих по-новому взглянуть на ЕврАзЭС и перспективы этой организации.²⁷

Еще одним интеграционным в регионе выступает Шанхайская организация сотрудничества (ШОС), которая была образована в июне 2001 г.²⁸ и занимает одно из ведущих мест во внешнеполитической деятельности государств Центральной Азии.

Шанхайская организация сотрудничества является примером интеграционного образования на постсоветском пространстве, которое не предусматривает четкую наличие государства – лидера в своем составе и построено по схеме кооперационной безопасности. Именно этот факт, а также наличие нестабильной геополитической ситуации в регионе способствуют притяжению государств Центральной Азии и их ближайших соседей в ШОС. Таким образом на повестке дня время от времени возникает вопрос о включении в состав организации новых участников.

Проблема возможного расширения Шанхайской организации достаточно тесно переплетена с различными трактовками приоритетов, стоящих перед ней. По нашему мнению, на современном этапе ШОС не удалось добиться четкого и единого для всех государств-участников понимания собственного курса развития. На нынешнем

²⁵ Интервью Президента Российской Федерации В. В. Путина. В: Информационный бюллетень МИД РФ. 2002. 14 мая.

²⁶ Договор о создании Экономического Союза. [On-line]: <http://www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=334>. (Дата посещения: 19.10.2013).

²⁷ ОЦАС плюс ЕврАзЭС – кто следующий? [On-line]: <http://c-asia.org/post/index.php?year=2005&today=12&month=10>. (Дата посещения: 24.10.2013).

²⁸ Декларация о создании ШОС от 15 июня 2001 г. [On-line]: <http://infoshos.ru/ru/?id=37>. (Дата посещения: 03.10.2013).

этапе развития проблема «трех бед», которая сплотила шесть государств в 2001 г. в значительной степени потеряла свою актуальность. Общей для всех стран осталась только проблема религиозного экстремизма. Испытывая потребность ШОС в самоопределении каждое из государств-участников организации, особенно крупные игроки – Россия и Китай, по-разному представляют себе будущее «Шанхайской шестерки». В частности, Россия склоняется к формированию модели ШОС по образцу «азиатского НАТО», в которой политическая составляющая и проблемы безопасности будут преобладать над экономическим фактором. Одновременно Китай больше заинтересован в развитии экономического сотрудничества, что помогло бы ему с помощью механизмов ШОС реализовать долгосрочную стратегию в Центральной Азии и форсировать экономическую интеграцию в регионе.²⁹ В свою очередь остальные участники организации получают возможность строить свою политическую деятельность на столкновении интересов России и Китая.

Несмотря на то, что процесс создания Российской Федерацией отраслевых и региональных интеграционных структур на постсоветском пространстве проходит довольно динамично, но при этом Россия не забыла и о более масштабном проекте Евразийского Союза. Опять о нем вспомнили в декабре 2010 г. на саммите ЕврАзЭС. Осенью 2011 г. проект Евразийского Союза получил новый толчок в своем развитии благодаря публикации статьи тогдашнего премьер-министра России В. Путина «Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня».³⁰ Таким образом, вначале В. Путин, а чуть позднее и лидер проправительственной политической партии «Единая Россия» Б. Грызлов у статье «Будущее за нами» неоднозначно заявили, что создание

Евразийского Союза позволит России стать еще одним мировым полюсом силы.³¹

В общих чертах Российская Федерация планирует реализовать идею построения Евразийского Союза в три этапа.³² Первый этап предусматривает углубление интеграционных процессов в Таможенном Союзе России, Беларуси и Казахстана при помощи Единого экономического пространства трех государств. Второй этап включает в себя трансформацию Единого экономического пространства в Евразийский экономический союз (запланировано осуществить до 2015 г.). На третьем этапе (2020-2025 гг.) на базе Евразийского экономического союза планируется создание Евразийского Союза. Характерно, что все три этапа предусматривают подключение к названному выше интеграционному объединению Киргизстана, Таджикистана, Узбекистана, Армении, Молдовы, а также Украины.

Указанные выше этапы получают свое практическое применение. Так, после образования Таможенного союза в декабре 2010 г. на саммите ЕврАзЭС в Москве были достигнуты договоренности о создании Евразийского союза на базе ЕЭП Беларуси, Казахстана и России. С 1 января 2012 г. на территории трех государств-участников Таможенного союза начало действовать Единое Экономическое Пространство. Вслед за созданием Таможенного союза и формированием Единого экономического пространства государства – партнеры, по словам Председателя Государственной Думы РФ С. Нарышкина, намерены приступить к созданию наднационального – Евразийского – парламента. За его словами «в последнее время на пространстве СНГ активно развиваются интеграционные процессы – уже создан Таможенный союз и Единое экономическое пространство, которые станут

²⁹ Шевырин И. ШОС: путь через десятилетия. [On-line]: <http://telegrafua.com/world/12530/>. (Дата посещения: 29.10.2013).

³⁰ Путин В. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня. [On-line]: <http://izvestia.ru/news/502761>. (Дата посещения: 02.11.2013).

³¹ Грызлов Б. Будущее за нами. [On-line]: http://www.ng.ru/ideas/2011-11-15/1_future.html. (Дата посещения: 02.11.2013).

³² Евразийская интеграция как глобальный геополитический проект России: его сила и слабость. [On-line]: <http://hvylyva.org/analytics/geopolitics/evraziyskaya-integratsiya-kak-globalnyiy-geopoliticheskiy-proekt-rossii-ego-sila-i-slabost.html>. (Дата посещения: 22.10.2013).

базой для формирования будущего Евразийского союза».³³

Совершенно очевидно, что попытки реализовать эти и другие интеграционные проекты на постсоветском пространстве будут продолжаться. В настоящее время большинство существующих интеграционных структур, в том числе и вновь созданные, используются как форумы для обсуждения актуальных проблем. Однако, по нашему мнению, они не смогут претендовать на что-то большее до тех пор, пока государства-участники не доведут до своего логического завершения внутренние экономические и политические преобразования.

Подводя итог отметим, что на современном этапе в странах бывшего Советского Союза с большей или меньшей степенью успешности в пределах различных интеграционных объединений: ЕврАзЭС, Союзное государство РФ и Республика Беларусь, ЕЭП, ОДКБ, ШОС, Евразийский союз реализуются концепции «разнородной» (разный уровень сотрудничества в рамках одного проекта) и «разноскоростной» (существование на одном пространстве нескольких проектов, или в рамках одного проекта разная степень участия государств) интеграции. Тем не менее попытки российской политической элиты в конце XX – начале XXI вв. восстановить единство постсоветского пространства не увенчались успехом.

Библиография:

1. Бердяев Н. Судьба России. М.: Наука, 1990. 240 с.
2. Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации 5 февраля 2010 г. [On-line]: http://www.kremlin.ru/ref_notes/461. (Дата посещения: 21.12.2013).
3. Гаджиев К. С. Введение в геополитику. М.: Логос, 2000. 430 с.
4. Грызлов Б. Будущее за нами. [On-line]: http://www.ng.ru/ideas/2011-11-15/1_future.html. (Дата посещения: 02.11.2013).

³³ Нарышкин С. Над пространством. [On-line]: <http://www.rg.ru/2012/02/24/parlament.html>. (Дата посещения: 26.10.2013).

5. Декларация о создании ШОС от 15 июня 2001 г. [On-line]: <http://infoshos.ru/ru/?id=37>. (Дата посещения: 03.10.2013).

6. Договор о коллективной безопасности. [On-line]: <http://www.odkb.gov.ru/b/azb.htm>. (Дата посещения: 11.11.2013).

7. Договор о создании Союзного Государства. [On-line]: <http://www.soyuz.by/ru/?guid=10447>. (Дата посещения: 17.10.2013).

8. Договор о создании Экономического Союза. [On-line]: <http://www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=334>. (Дата посещения: 19.10.2013).

9. Евразийская интеграция как глобальный геополитический проект России: его сила и слабость. [On-line]: <http://hvylya.org/analytics/geopolitics/evraziyskaya-integratsiya-kak-globalnyi-geopoliticheskiy-proekt-rossii-ego-sila-i-slabost.html>. (Дата посещения: 22.10.2013).

10. Євразійські економічні й політичні структури та Україна. [On-line]: <http://personal.in.ua/article.php?id=512>. (Дата посещения: 15.10.2013).

11. Интервью Президента Российской Федерации В. В. Путина. В: Информационный бюллетень МИД РФ. 2002. – 14 мая.

12. Концепция внешней политики Российской Федерации. В: Международная жизнь. 2000, № 8-9, с. 3-14.

13. Концепция внешней политики Российской Федерации Утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 12 февраля 2013 г. [On-line]: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newsline/6D84DDED EDBF7DA644257B160051BF7F. (Дата посещения: 22.12.2013).

14. Концепция национальной безопасности. Утверждена Указом Президента РФ № 24 от 10.01.2000. В: Собрание законодательства РФ. 2000, № 2, с. 170. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/1.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).

15. Концепция формирования Единого экономического пространства. [On-line]: <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2003/09/52480.shtml>. (Дата посещения: 22.10.2013).

16. Кудашкин А. В. Военная служба в Российской Федерации: теория и практика правового регулирования. М.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 574 с.

17. Лукьянов Ф. Комментарий. [On-line]: <http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html/>. (Дата посещения: 22.12.2013).
18. Малинецкий Г.Г. Доклад о перспективах РФ. [On-line]: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2009/georgii-malinetskii-doklad-o-perspektivakh-rf>. (Дата посещения: 21.12.2013).
19. Нарышкин С. Над пространством. [On-line]: <http://www.rg.ru/2012/02/24/parlament.html>. (Дата посещения: 26.10.2013).
20. ОЦАС плюс ЕврАзЭС – кто следующий? [On-line]: <http://c-asia.org/post/index.php?year=2005&today=12&month=10>. (Дата посещения: 24.10.2013 г.).
21. План Федерального агентства по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству на 2013 год. [On-line]: http://rs.gov.ru/sites/rs.gov.ru/files/plan_na_sayt_0.pdf. (Дата посещения: 22.12.2013).
22. Путин В. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня. [On-line]: <http://izvestia.ru/news/502761>. (Дата посещения: 02.11.2013).
23. Россия улучшит свой имидж за рубежом при помощи «мягкой силы». [On-line]: <http://wek.ru/politika/84660-rossiya-uluchshit-svoj-imidzh-za-rubezhom-pri-pomoshhi.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).
24. Сахаров А. Д. Проект Конституция Союза Советских Республик Европы и Азии. [On-line]: http://www.yabloko.ru/Themes/History/sakharov_const.html. (Дата посещения: 12.10.2013).
25. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>. (Дата посещения: 22.12.2013).
26. Шевырин И. ШОС: путь через десятилетия. [On-line]: <http://telegrafua.com/world/12530/>. (Дата посещения: 29.10.2013).
27. Шість воєн, в яких Китай повинен брати участь у наступні 50 років. [On-line]: <http://ipress.ua/mainmedia/shist-voien-v-yakih-kytay-povynen-braty-uchast-u-nastupni-50-rokiv-31750.html>. (Дата посещения: 21.12.2013).

Bibliography:

1. Berdjaev N. Sud'ba Rossii. M.: Nauka, 1990. 240 p.
2. Voennaja doktrina Rossijskoj Federacii. Utverzhdena Ukazom Prezidenta Rossijskoj Federacii 5 fevralja 2010 g. [On-line]: http://www.kremlin.ru/ref_notes/461. (Data poseshhenija: 21.12.2013).
3. Gadzhiev K. S. Vvedenie v geopolitiku. M.: Logos, 2000. 430 p.
4. Gryzlov B. Budushhee za nami. [On-line]: http://www.ng.ru/ideas/2011-11-15/1_future.html. (Data poseshhenija: 02.11.2013).
5. Deklaracija o sozdanii ShOS ot 15 ijunja 2001 g. [On-line]: <http://infoshos.ru/ru/?id=37>. (Data poseshhenija: 03.10.2013).
6. Dogovor o kollektivnoj bezopasnosti. [On-line]: <http://www.odkb.gov.ru/b/azb.htm>. (Data poseshhenija: 11.11.2013).
7. Dogovor o sozdanii Sojuznogo Gosudarstva. [On-line]: <http://www.soyuz.by/ru/?guid=10447>. (Data poseshhenija: 17.10.2013).
8. Dogovor o sozdanii Jekonomicheskogo Sojuza. [On-line]: <http://www.cis.minsk.by/main.aspx?uid=334>. (Data poseshhenija: 19.10.2013).
9. Evrazijskaja integracija kak global'nyj geopoliticheskij projekt Rossii: ego sila i slabost'. [On-line]: <http://hvylya.org/analytics/geopolitics/evraziyskaja-integratsiya-kak-globalnyiy-geopoliticheskij-proekt-rossii-ego-sila-i-slabost.html>. (Data poseshhenija: 22.10.2013).
10. Evrazijs'ki ekonomichni j politichni strukturi ta Ukraïna. [On-line]: <http://personal.in.ua/article.php?ida=512>. (Data poseshhenija: 15.10.2013).
11. Interv'ju Prezidenta Rossijskoj Federacii V. V. Putina.V: Informacionnyj bjulleten' MID RF. 2002, 14 maja.
12. Koncepcija vneshnej politiki Rossijskoj Federaciiu V: Mezhdunarodnaja zhizn'. 2000, # 8-9, p. 3-14.
13. Koncepcija vneshnej politiki Rossijskoj Federacii Utverzhdena Prezidentom Rossijskoj Federacii V. V. Putiny 12 fevralja 2013 g. [On-line]: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/newslines/6D84DD

[EDED7DA644257B160051BF7F](http://www.scrf.gov.ru/documents/1/1.html). (Data poseshhenija: 22.12.2013).

14. Koncepција nacional'noj bezopasnosti. Utverzhdena Ukazom Prezidenta RF # 24 ot 10.01.2000. V: Sobranie zakonodatel'stva RF. 2000, # 2, s. 170. [On-line]: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/1.html>.

(Data poseshhenija: 22.12.2013).

15. Koncepција formirovanija Edinogo jekonomicheskogo prostranstva. [On-line]: http://archive.kremlin.ru/text/docs/2003/09/52480_shtml. (Data poseshhenija: 22.10.2013).

16. Kudashkin A. V. Voennaja sluzhba v Rossijskoj Federacii: teorija i praktika pravovogo regulirovanija. M.: Izdatel'stvo «Juridicheskij centr Press», 2003. 574 p.

17. Luk'janov F. Kommentarij. [On-line]: <http://www.rg.ru/2013/02/15/politika-site.html/>.

(Data poseshhenija: 22.12.2013).

18. Malineckij G. G. Doklad o perspektivah RF. [On-line]:

<http://www.nanonewsnet.ru/articles/2009/georgii-malinetskii-doklad-o-perspektivakh-rf>. (Data poseshhenija: 21.12.2013).

(Data poseshhenija: 21.12.2013).

19. Naryshkin S. Nad prostranstvom. [On-line]:

<http://www.rg.ru/2012/02/24/parlament.html>.

(Data poseshhenija: 26.10.2013).

20. OCAS pljus EvrAzJeS – kto sledujushhij? [On-line]:

<http://c-asia.org/post/index.php?year=2005&today=12&month=10>. (Data poseshhenija: 24.10.2013).

21. Plan Federal'nogo agentstva po delam Sodruzhestva Nezavisimyh Gosudarstv, sootchestvennikov, prozhivajushhih za rubezhom, i po mezhdunarodnomu gumanitarnomu sotrudnichestvu na 2013 god. [On-line]:

http://rs.gov.ru/sites/rs.gov.ru/files/plan_na_sayt_0.pdf/. (Data poseshhenija: 22.12.2013).

22. Putin V. Novyj integracionnyj proekt dlja Evrazii – budushhee, kotoroe rozhdaetsja

segodnja.

[On-line]:

<http://izvestia.ru/news/502761>.

(Data

poseshhenija: 02.11.2013).

23. Rossija uluchshit svoj imidzh za rubezhom pri pomoshhi „mjagkoj sily”. [On-line]:

<http://wek.ru/politika/84660-rossiya-uluchshit-svoj-imidzh-za-rubezhom-pri-pomoshhi.html>. (Data poseshhenija: 22.12.2013).

(Data poseshhenija: 22.12.2013).

24. Saharov A. D. Proekt Konstitucija Sojuza Sovetskikh Respublik Evropy i Azii. [On-line]:

http://www.yabloko.ru/Themes/History/sakharov_const.html. (Data poseshhenija: 12.10.2013).

25. Strategija nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii do 2020 g. [On-line]:

<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>. (Data poseshhenija: 22.12.2013).

26. Shevyrin I. ShOS: put' cherez desjatiletija. [On-line]:

<http://telegrafua.com/world/12530/>.

(Data

poseshhenija: 29.10.2013).

27. Shist' voen, v jakih Kitaj povinen brati uchast' u nastupni 50 rokiv. [On-line]:

<http://ipress.ua/mainmedia/shist-voien-v-yakih-kytay-povinen-braty-uchast-u-nastupni-50-rokiv-31750.html>.

(Data poseshhenija: 21.12.2013).

Copyright© Igor MELNICHUK, 2014.

Contacte / Contacts / Контакты:

58000, Украина, Черновцы, ул. Коцюбинского, 2.

Центр постсоветских студий Института европейской интеграции и региональных исследований Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича.

Tel: +38(050) 6856353

E-mail: melim@ukr.net.

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2014, Issue 1, Volume 31, Pages 214-218.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**RECENZII
REVIEW
РЕЦЕНЗИИ**

**Recenzia Monografiei:
„JURISDICȚIA INTERNAȚIONALĂ PENALĂ”**

Autori:

Diana SÂRCU-SCOBIOALĂ, Irina LUPUȘOR, Eugenia GONCEAROVA;

Editura:

CEP-USM, Chișinău, 2008.

Introducere

Necesitatea imperioasă, afirmată în plin sec. al XX-lea, de pedepsire a celor mai grave crime comise contra umanității în perioada a două Războaie Mondiale, a condiționat stabilirea primelor jurisdicții internaționale contemporane penale având caracter ad-hoc – Tribunalele internaționale militare de la Nuremberg și Tokyo, care de o manieră certă au constituit imboldul fundamental spre reconfigurarea întregului sistem al contenciosului represiunii universale și instituirea primei jurisdicții internaționale penale permanente – Curții Internaționale Penale cu sediul la Haga.

Deși unele tentative mai mult sau mai puțin reușite de instituire a unor jurisdicții penale în vederea pedepsirii criminalilor de cel mai înalt grad, pot fi observate pe parcursul evoluției societății, modificându-se radical de la accepțiuni ale tribunalelor învingătorilor spre curți tendenționale imparțiale, constituirea jurisdicțiilor penale în accepțiunea actuală a prezentat un proces complex și nelipsit de provocări juridice și politice.

Sperăm că eficiența activității jurisdicțiilor internaționale penale va duce la diminuarea numerică a crimelor inimaginabile atroce care constituie obiectul nemijlocit al infracțiunilor pedepsite, și la garantarea păcii și securității internaționale, precum și nici a conviețuirii normale între popoarele lumii.

Axându-ne pe latura teoriei dreptului, constatăm că cercetările cu conotații politice și juridice efectuate în vederea determinării locului și rolului jurisdicției internaționale penale în ierarhia instanțelor de judecată existente, precum și a semnificației instituționale a acestora în cadrul relațiilor fluctuante de pe arena internațională, în mod cert contribuie la formarea unei opinii doctrinare complexe asupra problematicii respective și îmbogățesc conținutul abordărilor dreptului internațional public și a dreptului internațional penal.

Editarea unor lucrări care să scoată în evidență aspectele distincte ale jurisdicției internaționale penale sunt binevenite, oferind atât publicului inițiat în materie, cât și celui interesat, un suport solid de reflecție și îmbogățire a cunoștințelor anterior acumulate, astfel salutăm eforturile rezultative ale doctrinarilor în vederea scoaterii la lumina zilei a unor lucrări dedicate tematicii jurisdicției internaționale penale.

Obiectul prezentei recenzii o constituie monografia „Jurisdicția Internațională Penală”, colectivul de autori – Diana Sârcu-Scobioală, Irina Lupușor, Eugenia Goncearova.

Precizări prealabile

Editată în 2008, lucrarea este deschisă publicului într-o singură variantă în limbă română, nefiind reeditată ulterior, și este recomandată spre publicare de către Consiliul Științific al institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.

Colectivul de autori – Diana Sârcu-Scobioală, doctor în drept internațional, Irina Lupușor, magistrul în drept, și Eugenia Goncharova, magistrul în drept.

Lucrarea include cuprins, prefață, listă de abrevieri, 3 capitole de bază structurate, și anume: introducere în dreptul internațional, primele încercări de instituire a jurisdicției internaționale penale, și jurisdicția internațională penală permanentă – Curtea Internațională Penală, concluzii și bibliografie; cuprinzând per total 287 pagini.

Pe coperta monografiei (partea verso) este menționat (citez) *„Lucrarea dedicată unui studiu aprofundat al unei problematici absolut particulare și, pe alocuri, inedite. Instituționalizarea răspunderii internaționale penale a particularilor, indiferent de statutul acestora, de la concept și până la realitate cu o finalitate conturată în practică prin instituirea unei jurisdicții internaționale penale permanente – Curtea Internațională penală – este o realizare comună și un deznodământ firesc al muncii asidue depusă de doctrinari și practicieni. Necesitatea unei jurisdicții internaționale penale permanente nu mai este pusă sub semnul întrebării și se justifică pe deplin în contextul amplificării fenomenului criminalității transfrontaliere și dezvoltării vigilenței în procesul contracarării acestui flagel”*.

Analize ale de fond și formă ale lucrării

Cuprinsul (pag. 3). Enumeră componentele de structură și conținut ale lucrării:

Prefață

I. Introducere în dreptul internațional penal

1. Definiția dreptului internațional penal
2. Izvoarele și principiile dreptului internațional penal
3. Subiectele dreptului internațional penal
4. Infracțiunile internaționale

II. Primele încercări de instituire a jurisdicției internaționale penale

1. Necesitatea unei jurisdicții internaționale penale
2. Premisele instituirii jurisdicției internaționale penale
3. Proiecte de instituire a jurisdicției internaționale penale
4. Jurisdicția internațională penală ad-hoc

III. Jurisdicția internațională penală permanentă: Curtea Internațională Penală

1. Noțiuni generale
2. Competența și organizarea Curții Internaționale penale
3. Funcționarea Curții Internaționale Penale și procedura de examinare a cauzelor
4. Executarea pedepselor
5. Perspectiva ratificării de Republica Moldova a Statutului de la Roma

Concluzii

Bibliografie

Prefața (pag. 5-6). Este semnată de către Oleg Balan, doctor habilitat în drept, profesor universitar, și include opinia pozitivă introductivă a dânsului asupra lucrării editate, menționând (citez, pag. 5) *„Prezenta lucrare este la fel ca ghidul muntelui – îi ajută pe cei interesați să urse pe potecile montane, dar nu-i poartă în spate pe cei care-l urmează”*.

Capitolul I: Introducere în dreptul internațional penal (pag. 7-59). Include patru sub compartimente structurale, în care de o manieră detaliată sunt analizate accepțiunile și definițiile dreptului internațional penal în evoluția istorică a conceptului, cu prezentarea opiniilor iluștrilor teoreticieni ai dreptului pe marginea aspectelor supuse cercetării (Hugo Grotius, Vespasian V. Pella, Jaques Dumas etc.); sunt expuse izvoarele și enumerate principiile dreptului internațional penal cu argumentarea particularităților acestora, fiind făcute referințe la diverse instrumente internaționale de domeniu (convenții și tratate internaționale, declarații ale Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite); cercetate în mod separat următoarele principii: legalității incriminării infracțiunilor și legalității pedepselor, represiunii universale, răspunderii penale individuale, imprescriptibilității crimelor contra păcii, contra umanității și crimelor de război, imunității de jurisdicție, egalității, irelevanței ordinului superiorului ierarhic;

exemplificate subiectele dreptului internațional penal (statul și individul); dezbătut specificul tipologiei infracțiunilor internaționale, cu stabilirea elementelor constitutive ale acestora (material, ilicit, moral/subiectiv, internaționalizării conduitei ilicite în spiritul dreptului internațional, transnațional, de cooperare internațională).

În contextul celor expuse, merită atenție sintagma formulată la începutul Capitolului I, (citez, pag. 7) „înainte de a trece la un studiu pe cât de complex, pe atât de incitant ca jurisdicțiile internaționale penale, ar fi cazul de a trece în revistă principalele repere pe care se fundamentează conceptul creării și practica acestor instanțe”. În opinia recenzentului, calificarea de către autori a studiului tematicii ca fiind *incitant* urmează să condiționeze un interes special din partea auditoriului interesat, mai ales în rândurile studenților, ei fiind adesea atrași de expresii și termeni sofisticati.

Mențiuni:

- Discrepanțe în limitele temporale supuse analizei: la pag. 12 cu privire la definirea dreptului internațional penal autorii menționează că (citez) „*dreptul internațional penal capătă un veritabil contur la începutul secolului al XX-lea*”, ca în abzațul imediat următor să se refere la „*anul 1864*” când „*a fost semnată la Geneva Convenția Crucii Roșii Internaționale*”,
- Erori gramaticale: la pag. 24, 29, 34 etc. fiind menționat Tribunalul de la Nürnberg, pe când varianta corectă ar fi Tribunalul de la Nuremberg,
- Formulări incoerente: la pag. 50, 56 autorii utilizează proceduri stilistice incorecte în vederea redării ideii de bază, îngreunând percepția acesteia, astfel în opinia recenzentului sintagmele precum „*elemente ale infracțiunii internaționale sunt atestate încă din antichitate prin stabilirea unor reguli de purtare a războiului*” și „*un alt criteriu de clasificare face referință la faptul dacă autorul infracțiunii*”, ar trebuie reformulate spre simplificare.

Capitolul II: Primele încercări de instituire a jurisdicției internaționale penale (pag. 60-118). Înglobează patru paragrafe structurale și de conținut, care scot în evidență rezultatele investigației științifice efectuate pe terenul analizei evoluției instituționale a jurisdicțiilor internaționale penale. În special Capitolul II se referă la necesitatea instituirii jurisdicției penale (îndeosebi ținându-se cont de evenimentele datând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea și sec. XX), premisele instituirii jurisdicției internaționale penale (inclusiv prezentate procedurile penale inițiate împotriva lui Augusto Pinochet și Saddam Hussein), proiectele de instituire, jurisdicția internațională penală ad-hoc: Tribunalul Internațional de la Nürnberg, Tribunalul Militar Internațional de la Tokio, Tribunalul Internațional pentru fosta Iugoslavie, Tribunalul Internațional pentru Ruanda, Curtea Specială pentru Sierra Leone (fiind cercetate cu referire la fiecare jurisdicție competențele: materială – *ratione materiae*, personală – *ratione personae*, temporală – *ratione temporis*, și spațială – *ratione loci*).

În opinia recenzentului, ideea de bază a Capitolului II din monografia lecturată privind necesitatea și perspectivele instituirii jurisdicției internaționale penale, își găsește expresie în paragraful 2, autorii menționând (citez, pag. 63) „*Prima jumătate a secolului XX, în pofida celor două războaie mondiale ce au marcat-o și zdruncinat-o ne apare totuși ca o perioadă a speranței. Pentru prima dată în lunga istorie a civilizației mai multe națiuni au întreprins în mod repetat și sistematic eforturi spre a îngrădi aplicarea forței ca mijloc de soluționare a disputelor internaționale*”.

Mențiuni:

- Indicarea neclară a notelor de subsol: pe parcursul întregii lucrări, inclusiv la Capitolul II pag. 79, 84, 89 etc. numărul notei de subsol este indicat cu un cifru mărit egal cu cel al caracterelor de bază din text, fiind alteori percepută eronat informația expusă, îndeosebi în situația când nota succede o dată calendaristică indicată (în cifre), creându-se o confuzie.

Capitolul III: Jurisdicția internațională penală permanentă: Curtea Internațională Penală (pag. 119 -194). Include cinci sub compartimente, în care în mod amplu și coerent sunt prezentate noțiunile generale privind problematica investigată, aspecte ale competenței (crime de război, crime împotriva umanității, crima de genocid, crima de agresiune) și organizării Curții Internaționale Penale (CIP), particularitățile alegerii și statutului judecătorilor, specificul activității biroului procurorului, atribuțiile

diviziunii de ajutor pentru victime și martori, statutul și funcțiile personalului CIP, funcționarea și procedura în fața Curții, executarea pedepselor.

În mod distinct Capitolul include informația privind perspectivele ratificării de Republica Moldova a Statutului de la Roma, fiind prescris că (citez, pag. 187) „*ratificarea Statutului de la Roma implică însă apariția unor dificultăți în ordinea legislativă națională a statului, în special la nivel constituțional*”.

Subliniem că chintesența informației prezentate în textul Capitolului III recenzat poate fi rezumată la următoarele raționamente formulate de autori (citez, pag. 187) „*Înființarea Curții Internaționale Penale reprezintă un pas semnificativ în realizarea justiției internaționale, fiind concepută ca o mașină de persecutare a celor ce atentează la pacea și securitatea internațională și constituie un adevărat garant al respectării dreptului umanitar și a drepturilor omului. Numărul impunător de plângeri, înaintate Curții într-o perioadă relativ scurtă de funcționare – aproximativ 2000 – denotă speranța pe care o nutrește comunitatea internațională vizavi de efectivitatea Curții*”, și (citez, pag. 119) „*Curtea Internațională Penală, înlocuind jurisdicțiile ad hoc create pentru nevoile cauzei și de aceea criticabile, este instanța care a conciliat principiul suveranității statelor, care a împiedicat timp îndelungat încredințarea fie chiar facultativă și subsidiară puterii jurisdicționale în materia respectivă unui organ internațional, cu imperativul fundamental al societății internaționale de a instaura un drept al responsabilității internaționale penale permanente, bazat pe principiile și regulile dreptului internațional penal*”.

Concluzii (pag. 195-197). Reflectă ideile finale ale autorilor pe marginea investigației efectuate pe terenul problematicii jurisdicției internaționale penale. Concluzia de bază expusă la finele monografiei autorii o formulează astfel (citez, pag. 197): „*considerăm că viitorul ne creează condiții optime în cunoașterea evoluției fenomenului – Curtea Internațională Penală – și percepții impactului acesteia asupra comunității și ordinii internaționale. Totodată, suntem favorizați de însăși dinamica societății internaționale în lupta vizavi de crearea unei abordări și soluționări obiective a problemelor existente, precum și în vederea armonizării intereselor individuale cu cele ale societății la general*”.

Anexa (pag. 199-282). Include varianta consolidată a Statutului de la Roma al Curții Internaționale Penale, versiunea în limba română.

Bibliografie. Conține 56 referințe la lucrările doctrinare în domeniu (inclusiv a savantului autohton A. Barbăneagră, juriștilor români M.M. Pivniceru, B. Onica-Jarka, V. Ponta, D. Coman, doctrinarilor ruși M.И. Лазарев, Д.Б. Левин, В.П. Панов, teoreticienilor englezi, francezi, germani și spanioli), 8 instrumente internaționale (printre care Statutele jurisdicțiilor internaționale, regulamentele și regulile de procedură ale acestora), și 22 surse electronice (inclusiv pagini oficiale ale tribunalelor internaționale).

Concluzie

Lucrarea recenzată “*Jurisdicția Internațională Penală*”, colectivul de autori – Diana Sârcu-Scobioală, Irina Lupușor, Eugenia Goncarova, se prezintă a fi o monografie de profil particulară în rândul surselor doctrinare privind jurisdicția internațională penală, având un contur și conținut specific.

În opinia recenzentului, colectivul de autori a reușit să atingă scopul general și obiectivele propuse la scrierea operei juridice, fiind prezentată publicului interesat autohton o lucrare amplă și coerentă, cu un conținut bine redactat. Modalitățile alese ale autorilor de redare a informației juridice specializate utilizând un limbaj științific moderat, de o manieră certă constituie un avantaj în familiarizarea cu conținutul lucrării nu doar a juriștilor de carieră și studenților facultăților de drept, dar de asemenea a unui public inteligent larg având un grad suficient de comprehensiune juridică.

În pofida unor iregularități în special de formă enunțate supra, lucrarea recenzată este necesară în vederea formării unei opinii personale fundamentate pe marginea problematicii jurisdicției internaționale penale.

Astfel, susținem promovarea monografiei recenzate între cititorii autohtoni, dar și cei regionali (români) în vederea îmbogățirii nu doar a doctrinei dreptului internațional cu o nouă lucrare de profil semnificativă, dar și lărgirii orizonturilor juridice a subiecților de drept.

În lumina celor expuse, recenzentul vine cu o propunere în adresa multstimatului colectiv de autori de a organiza traducerea monografiei în una din limbile internaționale cunoscute fluent de publicul din regiune, în vederea publicității mai largi a conținutului relevant al lucrării recenzate.

Recenzent:

Alexandru Burian,
doctor habilitat, profesor universitar

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2069, Chișinău, Republica Moldova,
Str. Gh. Yablocichin, 2/1, of. 703.

Institutul de Cercetări Strategice
al Universității de Studii Europene din Moldova
E-mail: alexandrururian@mail.ru.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 219-223. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**RECENZII
REVIEW
РЕЦЕНЗИИ**

**Review of the Monograph
„INTERNATIONAL CRIMINAL JURISDICTION”**

Authors:

Diana SARCU-SCOBIOALA, Irina LUPUSOR, Eugenia GONCEAROVA

Publishing house:

CEP-USM, Chisinau, 2008.

Introduction

The imperil necessity to punish the most serious crimes committed against humanity in the period of two World Wars affirmed in the XX century, conditioned the establishment of the first modern international criminal jurisdictions of ad-hoc character – the International Military Tribunals at Nuremberg and Tokyo. For sure, these two legal institutions constituted a basic impulse to reconfigure the whole system of international criminal law and to institute the first criminal permanent jurisdiction – the International Criminal Court seated to the Hague.

Though more or less successful endeavours to institute criminal jurisdictions in order to punish criminals who bear the greatest responsibility for the offences could be observed in the process of social evolution, being radically modified from meanings of the conqueror’s tribunals to the tendency of impartial courts, the establishment of criminal jurisdictions in today meaning represented a complex proceeding not deprived of legal and political challenges.

We hope that the efficiency of the criminal international jurisdiction’s activity would determine to diminution of unimaginable crimes of serious atrocity which represent the mere object of punished offences, and would guarantee the instauration of the international peace and security or the normal coexistence between the peoples of the world.

Being interested in the field of law theory, we find that there were done some researches of legal and political character in order to establish the place and role of the international criminal jurisdiction in the hierarchy of modern courts, as well as to set up the institutional significance of it at the international arena of interstate relationships. Beyond any doubts, such researches contributed to the settlement of a complex theoretical opinion upon the scientific problem of international criminal jurisdiction and enriched the content of international public law and international criminal law doctrine.

Publishing of works devoted to distinct aspects of the international criminal jurisdiction are always welcome, they offering a solid platform for reflection and enrichment of accumulated knowledge for initiated and interested public. That’s why we salute the effective efforts of the legal scientists to publish new works on the topic of international criminal jurisdiction.

The object of present review is the monograph “International criminal jurisdiction”, collective of authors – Diana Sârcu-Scobioală, Irina Lupușor and Eugenia Goncearova.

Foreword

Published in 2008, the work is open to the public in a single variant in Romanian, never being republished. It is recommended by the Scientific Council of the Institute of History, Law and State of the Academy of Sciences of Moldova.

The authors: Diana Sârcu-Scobioală (PhD, international law), Irina Lupușor (Master degree in law) and Eugenia Goncearova (Master degree in law).

The work includes: foreword, list of abbreviations, 3 basic chapters (introduction to the international law, first attempts to institute international criminal jurisdiction, international criminal jurisdiction of permanent character – International Criminal Court), conclusions and bibliography, per total 287 pages.

At the cover of the monograph (verso) it is mentioned (quote in translation): “*The work devoted to the deep study of the absolutely particular, and, sometimes, inedited, problematic. The institutionalization of the international criminal responsibility of individuals, indifferently of their status, from the concept to a finally drawn reality – International Criminal Court – is a common realisation and a logical finalisation of the hard work of theoreticians and practitioners. The necessity of the international criminal jurisdiction is not argued, being fully justified in the context of amplification of the phenomenon of trans frontier crimes and the development of vigilance in order to eliminate this scourge.*”

Analysis of contents and form of the work

The content (p. 3). Enumerates the components of structure and substance of the paper:

Foreword

IV. Introduction to the international criminal law

5. Definition of the international criminal law

6. Sources and principles of the international criminal law

7. Subjects of the international criminal law

8. International offences

V. First attempts to institute international criminal jurisdiction

5. The necessity of the international criminal jurisdiction

6. Premises of the international criminal jurisdiction establishment

7. Projects of the international criminal jurisdiction establishment

8. International criminal *ad-hoc* jurisdiction

VI. International criminal jurisdiction of the permanent character: International Criminal Court

6. Notions of general character

7. Competence and organization of the International Criminal Court

8. Functioning of the International Criminal Court and the procedure of examination of the cases

9. Execution of punishments

10. Perspectives of the ratification of the Rome Statute by the Republic of Moldova

Conclusions

Bibliography

Foreword (p. 5-7). Is signed by Oleg Balan, doctor habilitatus (Law), university professor, and includes its positive introductive opinion on the work, mentioning (quote in translation, p. 5) „*The present work is similar to the guide of mountain – it helps the interested ones to raise the mountain paths, but does not carry on the followers*”.

Chapter I: Introduction to the international criminal law (p. 7-59). Includes four structural compartments, where there are analyzed in a detailed way meanings and definitions of the international criminal law from the prospective of historical evolution of that concept, presented the opinion of famous legal theoreticians on the investigated topics (Hugo Grotius, Vespasian V. Pella, Jaques Dumas etc.) There are described sources and enumerated principles of international criminal law, being argued their particularities and made references to different pertinent international legal instruments (treaties and conventions, declarations of the General Assembly of the United Nations). The following principles are studied separately: legality of offense incrimination; legality of punishment; universal repression; individual criminal responsibility; imprescriptible character of crimes against peace, humanity and war crimes, jurisdictional immunity; equality; irrelevance of the superior’s order. There are also argued subjects of international criminal law (states and individuals) and typology of international offences, being mentioned their constitutive elements – material, illicit, moral/subjective,

internationalization of the illegal conduct in spirit of the international or transnational law and international cooperation.

In the context of the above mentioned, the following expression formulated at the beginning of the Chapter I deserves special attention (p. 7) „before passing to a complex and exciting study of the international criminal jurisdictions, there is the case to underline the main marks upon which the concept of establishment and practice of these instances is founded”. In the reviewer’s opinion, the qualification by the authors of the present study as being an *exciting* one, should determine a special attention from the interested public; especially from the students, they being often magnetized by sophisticated expressions and terms.

Mentions:

- Discrepancies in the temporal limits of the analyzed work: at p. 12 with regard to the definition of the international criminal law the authors say: (quote in translation) „international criminal law obtains a real configuration at the beginning of the XX century”, but in the immediately following paragraph they refer to „the year 1864” when “the International Red Cross Convention was signed at Geneva”;

- Grammar errors: at p. 24, 29, 34 etc. there is mentioned the Nürnberg Trial, but the correct variant is Nuremberg Trials;

- Incoherent formulations: at p. 50, 56 the authors use some incoherent stylistic procedures in order to render the main text, making heavy its perception. So, in the reviewer’s opinion, the phrases as „the elements of international offence are attested yet in ancient times by the settlement of the rules of waging war” and „another criterion of classification refers to the fact if the author of the crime”, should be reformulated to simplification.

- *Chapter II: First attempts to institute international criminal jurisdiction (p. 60-118)*. Includes four paragraphs of structure and contents which put in evidence the results of the theoretical investigation done upon the platform of international criminal jurisdictions’ evolution. Especially Chapter II refers to the necessity of the international criminal jurisdiction establishment, being taken into account the events from the second part of the XIX century and the XX century; premises of the establishment of international criminal jurisdiction (including the proceedings initiated against Augusto Pinochet and Saddam Hussein); projects of establishment. A distinct attention is paid to international criminal ad-hoc jurisdiction – International Nuremberg Tribunal, International Military Tokyo Tribunal, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, International Criminal Tribunal for Rwanda, Special Court for Sierra Leone, with regard to each jurisdiction being analyzed the following competences: material – *ratione materiae*, personal – *ratione personae*, temporal – *ratione temporis*, and spatial – *ratione loci*.

In the view of the reviewer, the basic idea of the Chapter II from the read monograph regarding the necessity and perspectives of the international criminal jurisdiction establishment, is found in paragraph 2 where the authors say (quote in translation, p. 63) „The first half of the XX century, despite those two world wars that marked and shook it, appears nevertheless as a period of hope. For the first time in the long history of the civilization many nations took repeatedly and systematic efforts to curtail the use of force as a mean of international disputes’ settlement”.

Mentions:

- Unclear indication of the footnotes: on the course of the whole paper, including Chapter II p. 79, 84, 89 etc. the number of the footnote is shown as a big character equal to that of basic characters, so the exposed information could be receipted erred; especially when a footnote succeed a calendar date (in figure) there could be a confusion.

- *Chapter III: International criminal jurisdiction of permanent character: International Criminal Court (p. 119-194)*. Includes five compartments, which in an ample and coherent manner represent the general notions with regard to the research done, aspects of competence (war crimes, crimes against humanity, genocide, aggression) and of organization of the International Criminal Court (ICC), particularities of the election and status of the judges, distinct aspects of the activity of the office of the

prosecutor, attributions of the division to assist victims and witnesses, the status and the functions of the ICC personnel, functioning and procedure in front of the Court, execution of punishments.

Separately the chapter contains information regarding the perspectives of the ratification of the Rome Statute by the Republic of Moldova, being pointed out (quote in translation, p. 187) „*The institution of the International Criminal Court represents a significant step in the realization of international justice, being conceived as a machine of persecution of those who attempts to the peace and international security and constitutes a veritable guarantee of the respect of humanitarian law and human rights. The imposing number of complaints addressed to the Court in a relatively short period of functioning – approximate 2000 – denotes the hope of the international community in the efficiency of the Court*” and (quote in translation, p. 119) “*The International Criminal Court replacing the ad-hoc jurisdictions settled for the necessities of the certain case and that’s why criticized, is the instance which conciliated the principle of the sovereignty of states, this preventing even the facultative and subsidiary entrust of the jurisdictional power in the respective matter to an international body, with the fundamental imperative of the international society to install the law of the international permanent criminal responsibility, based upon the rules and principles of the international criminal law*”.

Conclusions (p. 195-197). Reflects the final ideas of the authors with regard to the investigation developed in the field of international criminal jurisdiction. The authors formulate main conclusion exposed at the end of the monograph as follows (quote in translation, p. 197) „*we consider that future creates optimal conditions to know the evolution of the phenomenon – International Court of Justice – and to perceive its impact upon the international order and community. The same time we are favored by the mere dynamic of the international society in the struggle to establish an objective treatment and solution of the existing tasks and to harmonize the interest of the individual with those of the society in general*”.

Annex (p. 199-282). Includes the consolidated variant of the Rome Statute of the International Criminal Court, Romanian version.

Bibliography. Contains 56 references to the theoretical works in the domain (including local scientist A. Barbăneagră, Romanian lawyers M.M. Pivniceru, B. Onica-Jarka, V. Ponta, D. Coman, Russian theoreticians M. I. Lazarev, D.B. Levin, V.P.Panov, English, French, German and Spanish scholars), 8 international legal instruments (among them the Statutes of the international jurisdictions, regulations and rules of procedure) and 22 web sources (including official pages of the competent tribunals).

Conclusion

The reviewed work “International criminal jurisdiction”, collective of authors – Diana Sârcu-Scobioală, Irina Lupușor, and Eugenia Goncearova, is a particular profile monograph integrated in the assembly of theoretical sources devoted to international criminal jurisdiction, being of a specific content and configuration.

In the reviewer’s opinion, the collective of authors succeeded to realise the general scope and the objectives of the work proposed at the writing of the legal paper, in front of the interested public being presented a full and coherent work of a well-drawn content. The ways chosen by the authors in order to render the specialized legal information using a moderate law language in a certain manner represents an advantage for the familiarization of the monograph’s text not only by legal professionals and students of law faculties, but also by an intelligent public having a sufficient degree of legal comprehension.

Despite of some irregularities mainly of form enounced above, the reviewed work is necessary to create a large personal opinion upon the problematic of the international criminal jurisdiction.

So, we sustain the promotion of the reviewed monograph among local readers, but also regional ones (Romanian readers) in order to enrich not only the international law doctrine with a new significant profile work, but also to enlarge the legal horizons of the legal subjects.

In the light of the above mentioned, the reviewer proposes to the respectful collective of authors to organize a translation of the monograph into one of the international languages fluently possessed by the regional public, in order to have a greater publicity of the relevant content of the reviewed paper.

Reviewer:
Alexandru Burian,
doctor habilitatus (Law), University professor

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2069, Chișinău, Republica Moldova,
Str. Gh. Yablocichin, 2/1, of. 703.

Institutul de Cercetări Strategice
al Universității de Studii Europene din Moldova

E-mail: alexandrururian@mail.ru

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 224-228. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**RECENZII
REVIEW
РЕЦЕНЗИИ**

**Рецензия монографии:
«МЕЖДУНАРОДНАЯ УГОЛОВНАЯ ЮРИСДИКЦИЯ»**

Авторский коллектив:

Диана СЫРКУ-СКОБИОАЛЭ, Ирина ЛУПУШОР, Евгения ГОНЧАРОВА;

Издательство:

СЕР-USM, Кишинёв, 2008 г.

Введение

Настоятельная необходимость, заявленная в XX веке, в наказании за наиболее серьезные преступления против человечности, совершенных в период двух мировых войн, обусловила создание международных уголовных юрисдикций временного характера (*ad-hoc*), а именно международные военные Нюрнбергский и Токийский трибуналы, которые стали основным импульсом для перенастройки всей системы всеобщей репрессий и создания первого постоянного международного суда уголовного характера – Международного Уголовного Суда, с резиденцией в Гааге.

Хотя некоторые попытки более или менее успешные для установления уголовных юрисдикций ввиду наказания преступников, ответственных в высшей степени, и были замечены на протяжении эволюции общества, радикально меняясь от трибуналов победителей к беспристрастным уголовным юрисдикциям, создание уголовных судов в современном понятии представило результат сложного процесса не лишённого правовых и политических вызовов.

Надеемся, что эффективность международных уголовных юрисдикций приведет к уменьшению количества невообразимых зверских преступлений, составляющих объект наказания, и к установлению международного мира и безопасности, как и нормального сосуществования между народами.

Сосредотачиваясь на теории права, отметим, что исследования с политической и правовой коннотацией, с целью определения места и роли международной уголовной юрисдикции в иерархии существующих судов, а также его значения в колеблющихся отношениях на международной арене, способствует формированию разносторонних теоретических взглядов по этим вопросам и обогащают содержание международного публичного права и международного уголовного права.

Создание работ с целью выявить различные аспекты международной уголовной юрисдикции, предлагая как специалистам, так и заинтересованным лицам по данному вопросу, твердую поддержку в обогащении знаний накопленных ранее, является необходимым, поэтому мы приветствуем успешные усилия ученых, посвященные теме международной уголовной юрисдикции.

Объектом данного обзора является монография «Международная уголовная юрисдикция», авторский коллектив – Диана Сырку-Скобиоалэ, Ирина Лупушор, Евгения Гончарова.

Предварительные характеристики

Опубликованная в 2008 году, работа открыта для публики в одном варианте на румынском языке, не будучи впоследствии переизданной. Рекомендована для публикации Научным Советом Института Истории, Государства и Права Академии Наук Молдовы.

Авторский коллектив – Диана Сырку-Скобиоалэ, кандидат юридических наук, Ирина Лупушор, магистр права, и Евгения Гончарова, магистр права.

Работа включает в себя содержание, предисловие, список сокращений, 3 основных структурированных глав, а именно: введение в международное право, первые попытки создания международной уголовной юрисдикции и постоянная международная уголовная юрисдикция – Международный Уголовный Суд, выводы и библиография; охватывающие в целом 287 страниц.

На обложке книги (сзади) заявлено (цитата в переводе): *«Настоящая работа посвящена углубленному изучению особенного и местами неисследованного вопроса. Институционализация международной уголовной ответственности частных лиц, независимо от их статуса, от концепции к практической реальности, путем создания постоянной международной уголовной юрисдикции – Международного Уголовного Суда, это достижение и естественный результат напряженной работы, проделанной теоретиками и практиками. Необходимость в существовании постоянной международной уголовной юрисдикции больше не ставится под сомнение, являясь полностью обоснованной в контексте роста трансграничной преступности и развития бдительности в борьбе с этим злом».*

Анализ содержания и формы работы

Оглавление (стр. 3). Перечисляет компоненты структуры и содержания работы:

Предисловие

I. Введение в международное уголовное право

1. Определение международного уголовного права
2. Принципы и источники международного уголовного права
3. Субъекты международного уголовного права
4. Международные преступления

II. Первые попытки создания международной уголовной юрисдикции

1. Необходимость международной уголовной юрисдикции
2. Предпосылки создания международной уголовной юрисдикции
3. Проекты создания международной уголовной юрисдикции
4. Международная уголовная юрисдикция временного характера (*ad-hoc*)

III. Постоянная международная уголовная юрисдикция: Международный Уголовный Суд:

1. Общие понятия
2. Компетенция и организация Международного Уголовного Суда
3. Работа Международного Уголовного Суда и процедура рассмотрения дел
4. Исполнение наказаний
5. Перспектива ратификации Республикой Молдова Римского статута

Выводы

Библиография

Предисловие (ст. 5-6). Подписано Олегом Баланом, доктором юридических наук, профессором, и включает в себя его положительное мнение об опубликованной работе, подчеркивая (цитата в переводе, стр. 4) *«данная работа является картой горы - помогает тем, кто заинтересован в прохождении горных троп, но не взваливает на себя тех, кто ей следует».*

Глава I: Введение в международное уголовное право (ст. 7-59). Включает в себя четыре структурных отделения, в которых подробным образом проанализированы аспекты и определения международного уголовного права в исторической концепции, с представлением

мнения теоретиков, исследовавших данную тему (Гуго Гроций, Веспасиан В. Пелла, Жак Дюма и др.); выявлены источники и принципы международного уголовного права с юридической аргументацией их особенностей и ссылками на различные международные документы (международные договоры, конвенции и Декларации Генассамблеи ООН); отдельно исследованы следующие принципы: законности инкриминированного преступления и законности приговоров, универсальной репрессии, индивидуальной уголовной ответственности, судебного иммунитета, равенства, неприменения мотивации отданного вышестоящим руководством приказа; иллюстрированы субъекты международного уголовного права (государства и частные лица); выявлена типология международного преступления, с его составляющими элементами (материальный, незаконный, моральный/субъективный, интернационализация незаконного поведения в духе международного права, международного сотрудничества).

В контексте вышесказанного, заслуживает внимания фраза, упомянутая в начале главы I, (цитата в переводе, ст. 7) *«перед тем как преступить к такому сложному и увлекательному исследованию международных уголовных юрисдикций, следует пересмотреть основные ориентиры, на которых держится концепция установления и практики этих судов»*. По мнению рецензента, квалификация авторами данного исследования как увлекательного, может пробудить особый интерес заинтересованной аудитории, особенно среди студентов, которых часто привлекают необычные выражения.

Замечания:

- Различия в анализе временных пределов: на стр. 12, по вопросу определения международного уголовного права, авторы упоминают, (цитата в переводе) *«Международное уголовное право обретает четкий контур в начале XX века»*, а далее упоминается *«1864 год»* когда *«в Женеве была подписана Конвенция Международного Красного Креста»*;
- Грамматические ошибки: на стр. 24, 29, 34, и т.д. по отношению к названию Нюрнбергского Процесса;
- Неправильные формулировки: на стр. 50, 56 авторы используют неправильные стилистические процедуры в целях воспроизведения основной идеи, что делает её трудной для восприятия. По мнению рецензента, такие фразы как *«международные элементы преступления, аттестованные в древности путем установления правил ведения войны»* и *«еще одним критерием классификации является тот факт, относится ли преступник»*, необходимо изменить или упростить.

Глава II: Первые попытки создания международной уголовной юрисдикции (ст. 60-118). Включает в себя четыре параграфа, которые освещают результаты научных исследований развития института международной уголовной юрисдикций. В частности, глава II относится к необходимости установления уголовной юрисдикции (в свете событий второй половины XIX и XX веков) и предпосылкам создания международной уголовной юрисдикции (включая уголовные процессы Августо Пиночета и Саддама Хусейна). Также упоминаются проекты создания международной уголовной юрисдикции временного характера – Нюрнбергский Международный Трибунал, Токийский Международный Военный Трибунал, Международный Уголовный Трибунал по бывшей Югославии, Международный Уголовный Трибунал по Руанде, Специальный Суд по Сьерра-Леоне. Следует отметить, что в отношении каждой юрисдикции проанализированы следующие компетенции: материальная (*ratione materiae*), субъективная (*ratione personae*), временная (*ratione temporis*) и пространственная (*ratione loci*).

По мнению рецензента, основная идея Главы II монографии о необходимости и перспективах установления международной уголовной юрисдикции, находит свое выражение в тексте параграфа 2, а именно (цитата в переводе, ст. 63): *«Первая половина XX века, несмотря на две мировые кровопролитные войны, которые потрясли мир, представляется нам периодом надежды. Впервые в истории человечества различные народы предприняли повторные и консолидированные усилия для сокращения применения силы как возможного способа разрешения международных споров»*.

Замечания:

- Неясное указание сносок: на протяжении всей работы, включая главу II, стр. 79, 84, 89 и т.д., номер сноски показан равным основным символом и текст иногда воспринимается ошибочно, особенно в ситуации, когда сноска следует после указанной даты (в цифрах), создавая путаницу.

Глава III: Постоянная Международная Уголовная Юрисдикция - Международный Уголовный Суд (стр. 119-194). Включает пять параграфов, в которых представлены всеобъемлющие и согласованные общие понятия относительно научного исследования. Отдельно изучены аспекты компетентности (военные преступления, преступления против человечности, геноцид, агрессия); организация международного уголовного суда (МУС); особенности проведения выборов и статус судей и прокурора; особенности подразделения помощи жертвам и свидетелям; статус и функции сотрудников МУС; судебная процедура; исполнение приговоров.

Также настоящая глава включает в себя информацию о перспективах ратификации Римского Статута Республикой Молдова, будучи указано (цитата в переводе, стр. 187) «*ратификация Римского Статута, предполагает возникновение трудностей в национальной государственной законодательной системе, особенно на конституционном уровне*».

Подчеркиваем, что квинтэссенцию информации, представленной в тексте Главы III, можно суммировать в следующих рассуждениях (цитата в переводе, стр. 187) «*Учреждение Международного Уголовного Суда представляет собой значительный шаг в реализации международного правосудия. Он задуман как эффективная машина для преследования тех, кто выступает против международного мира и безопасности, и является истинной гарантией соблюдения гуманитарного права и прав человека. Большое количество жалоб, поданных в адрес суда в относительно короткий период – около 2000, выявляют надежду международного сообщества на эффективность деятельности суда*». Также (цитирую в переводе, стр. 119) «*Международный Уголовный Суд, заменив трибуналы временного характера созданные для конкретных целей, и по этому подверженных критике, примирил принцип суверенитета государств, который мешал долгое время доверять дополнительные и вспомогательные права международному судебному органу в данной области, с основным императивом международного сообщества – установление постоянной международной уголовной ответственности, на основании принципов и норм международного уголовного права*».

Выводы (ст. 195-197). Отражает идеи авторов об исследовании проблемы международной уголовной юрисдикции. В конце книги авторами был сформулирован такой основной вывод (цитата в переводе, стр. 197): «*Полагаем, что будущее создает оптимальные условия для ознакомления с развитием феномена Международного Уголовного Суда, и его влияние на сообщества и международный порядок. В то же время, нам благоволит динамика международного общества в битве за создание новых подходов и решений существующих проблем и для того, чтобы согласовать индивидуальные интересы с интересами общества в целом*».

Приложение (ст. 199-282). Включает консолидированный вариант Римского статута Международного Уголовного суда, на румынском языке.

Библиография. Содержит 56 ссылок на теоретические произведения (в том числе местного ученого А. Барбэнягрэ, румынских юристов М.М. Пивничеру, Б. Оника-Жарка, В. Понта, Д. Коман, русских ученых М.И. Лазарева, Д.Б. Левина, В.П. Панова, английских, французских, немецких и испанских теоретиков), 8 международных документов (в том числе уставы международных юрисдикций, их регламенты и правила процедуры) и 22 электронных источников (включая официальные страницы международных трибуналов).

Заклучение

Рецензируемая работа «*Международная Уголовная Юрисдикция*», авторский коллектив Диана Сырку-Скобиоалэ, Ирина Лупушор и Евгения Гончарова, являет собой особенную профильную монографию, обладающую специфической формой и содержанием, которая занимает собственное место среди доктринальных источников международной уголовной юрисдикции.

По мнению рецензента, авторам удалось добиться общей цели и реализовать поставленные задачи, представив на обозрение общественности последовательную работу, с хорошо написанным содержанием. Методы, выбранные авторами для передачи с помощью умеренного научного языка особенной правовой информации, являются определенным преимуществом в знакомстве с содержанием работы не только для юристов и студентов факультетов права, но также для широкой интеллектуальной общественности с достаточной степенью юридического понимания.

Несмотря на некоторые вышеизложенные неравномерности, данная работа необходима для формирования личного мнения по вопросам международной уголовной юрисдикции.

Таким образом, мы поддерживаем продвижение рассмотренной монографии среди местных и региональных читателей с целью обогащения не только доктрины международного права новой профильной работой, но также расширения горизонтов юридических субъектов.

Учитывая вышесказанное, рецензент предлагает многоуважаемому коллективу авторов сделать перевод книги на один из международных языков, которым свободно владеет общественность в регионе, с целью широкого ознакомления публики с содержанием прочитанной работы.

Рецензент:

Александр Буриан,
доктор юридических наук, профессор.

Contacte / Contacts / Контакты:

MD 2069, Chișinău, Republica Moldova,
Str. Gh. Yablocichin, 2/1, of. 703.

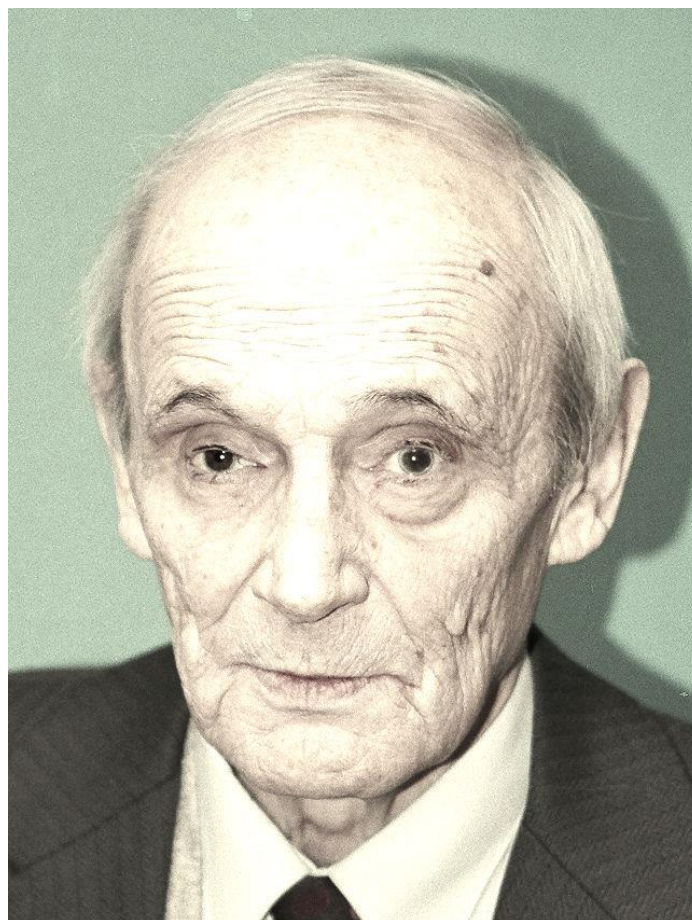
Institutul de Cercetări Strategice
al Universității de Studii Europene din Moldova

E-mail: alexandruburian@mail.ru.

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 229-231. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**ANIVERSĂRI
ANNIVERSARY
ЮБИЛЕИ**

Jubileul profesorului Ghenadie P. Jukov

Jurist emerit din de Federația Rusă, doctor în științe juridice, profesor universitar, Director Emerit al Institutului Internațional de Drept Cosmic (Spațial) din Paris, academician al Academiei internaționale de Astronautică (Stockholm) și al Academiei de studii diplomatice și relații internaționale (Rusia).

S-a născut la Moscova, pe 30 aprilie, 1924.

Participant la Marele Război pentru apărarea Patriei. În August 1941, pe frontul de vest, a primit o rană de schije, a fost tratat în spitale până în mai 1942, apoi iar pe frontul de vest din, din mai până în decembrie 1942. Ulterior a servit în funcția de instructor militar în unitatea militară din or. Kirzhach. A fost decorat cu Ordinul „Războiul Patriotic” 1 clasa și medalii. Veteran al Marelui Război pentru apărarea Patriei.

El a absolvit, prin corespondența, Institutul Unional Juridic (acum-Universitatea Juridică de Stat din Moscova ”O.E. Kutafina”) în 1947, și a mers la aspirantură (studii prin doctorat) la Institutul de Stat și Drept al

Academiei de Științe a URSS, unde a susținut teza de candidat în științe juridice (doctor în drept) cu tema: „Lupta Uniunii Sovietice pentru soluționarea democratică a problemei privind frontiera polono-germană” (1951).

Din 1951 până în 1955, Ghenadie P. Jukov a condus sectorul de științe juridice al Academiei de Științe a RSS Lituianiană. El a continuat apoi activități de cercetare la Institutul de Stat și Drept al Academiei de Științe a URSS. Fost secretar al Comisiei pentru afaceri juridice privind spațiul interplanetar.

În 1966, la Institutul de Stat și Drept al Academiei de Științe a URSS G.P. Jukov a susținut teza de doctorat (doctor habilitat) cu tema: „Probleme de drept internațional privind explorarea cosmosului”. Ulterior – șef al Departamentului de drept internațional la Academia Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al URSS (1970-1978) și șef sector ONU în Secția organizațiilor internaționale de la Institutul de Economie Mondială și Relații Internaționale al Academiei de Științe a URSS (1981-1988).

Un genial rezultat al activității științifice și practice în comun a doi savanți distinși, specialiști în dreptul internațional public, G.P.Jukov și Y.M.Kolosov, profesor universitar la Institutul de Stat de Relații Internaționale al MAE al URSS, a fost publicarea în limba engleză la New York, în 1984, a monografiei „International Space Law”, precum și manualul „Drept internațional cosmic (spațial)” (în coautorat), la Moscova, în 1999, care deja de 15 ani este manualul de studiu studenții din Rusia.

Mai mult de 30 de ani activează G.P. Jukov la Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia. Inițial profesorul G.P. Jukov a predat la Catedra drept internațional a Universității Prieteniei Popoarelor „Patrice Lumumba” (1965-1969), și apoi a revenit și funcționează aici din 1988 până în prezent. Profesorul G.P.Jukov a lansat în 2010 proiectul de pregătire a studenților da la Catedra de drept internațional prin participarea lor la Concursul internațional în domeniul Dreptului internațional cosmic (spațial) „M. Lachs”. La inițiativa lui, la Catedră a fost înființat Centrul de drept internațional cosmic (spațial), în cadrul căruia sunt organizate conferințe și mese rotunde. În 2014 va fi publicat manual „Drept internațional cosmic (spațial)”, editat de G. P. Jukov și A.H.Abașidze.

Pe parcursul a 15 ani G.P. Jukov a fost vicepreședinte al Institutului Internațional de Drept Cosmic (spațial) din Paris, iar în prezent este Director Onorific al acestui Institut. Pentru contribuția la dezvoltarea științei Dreptului internațional cosmic (spațial), în 1968 a fost decorat cu Medalia de Aur și Diploma de Onoare a Federației Internaționale de Astronautică și a Institutul Internațional de Drept cosmic (spațial).

Profesorul G/P/Jukov a participat la multe consfătuiri și conferințe diplomatice internaționale, în special la sesiunile Subcomisiei juridice a Comitetului ONU pentru spațiul cosmic (1963 și 1979), Grupului de lucru privind sateliții cosmici pentru difuzare directă (1970), Comitetului Special privind Carta Organizației Națiunilor Unite și referitor la consolidarea rolului Organizației (1975), Conferinței Națiunilor Unite privind spațiul cosmic (Viena, 1968), Conferinței diplomatice privind Dreptul aerian (1978), și Conferinței (III) privind dreptul mării (1979).

În 1978-1979, a fost ales, prin concurs, Secretar General adjunct al Organizației Internaționale a Aviației Civile din Montreal, și în același timp Director al Direcției juridice a acestei Organizații.

G.P. Jukov a participat la multe conferințe științifice internaționale, a ținut cursuri de lecții privind dreptul internațional la universități din Austria, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Canada, Franța, Grecia, Polonia, Elveția, Finlanda și Statele Unite. În 1978, G.P. Jukov a ținut un curs de prelegeri la Academia de Drept Internațional de la Haga pe tema: „Tendențele actuale privind dezvoltarea dreptului internațional cosmic”, care a fost publicat în Colectiz de Prelegeri a acestei Academii. El vorbește engleză, franceză, poloneza și italiană.

Autor a peste 300 de lucrări științifice, publicate în țară și în străinătate.

Principalele lucrări: „În interesele Japoniei – neutralitatea” (1961), „Pactul de la Varșovia și problemele de securitate internațională” (1961), „Critica teoriilor juridico-naturale de drept internațional” (1961), „Dreptul cosmic” (Moscova, 1966), „International Space Law” (N.Y., 1984; în coautorat cu Yury Kolosov), „Cosmosul și Lumea” (1981), „Probleme juridice internaționale de dezarmare la etapa actuală” (Moscova, 1975); „Dicționar de drept internațional cosmic” (co-autor) (Moscova, 1992); „L'Adaptation du Droit de l'Espace à ses nouveaux défis” (coautor) (Paris, 2007); „Dreptul internațional cosmic și provocările secolului al XXI-lea. Aniversarea de 50 de ani de la zborul lui Yuri Gagarin în spațiu” (Moscova, PFUR, 2011); Capitolul „Peter Aleksandrovich Korovin (12.10.1892-3.11.1964)” (coautor) în cartea „Pioneers of Space Law” (Leiden: Brill, 2013).

Manualele de bază: două capitole în „Curs de drept internațional” (1963) - capitolul IV, „Principiul respectării drepturilor omului” (vol. II), capitolul VIII „Dreptul cosmic” (vol. III); „Drept internațional cosmic” (coautor) (Moscova, 1999); capitolul intitulat „Drept internațional cosmic” în manualului „Drept

internațional/red. E.T. Usenko” (Moscova, 2003), „Dreptul internațional: partea specială/Red. A.H.Abașidze, E.M.Abaidelnikov” (Moscova, 2013), etc.

G.P. Jukov este coautor a unor cicluri de cercetări colective didecate ONU, inclusiv: „ONU și problemele internaționale actuale. Aniversarea de 20 de ani a ONU” (1965), „ONU: Rezultatele, tendințe și perspective. Aniversarea de 25-ani a ONU” (1970), „Națiunilor Unite ca instrument pentru întreținerea și promovarea păcii (aspecte juridice internaționale)” (1985), „ONU și relațiile internaționale contemporane” (Moscova, 1986).

Profesorul G.P. Jukov este membru al Uniunii Jurnaliștilor din Moscova, membru al Asociației Mondiale de Drept internațional (Londra) și membru din Comitetul de drept cosmic al acestei Asociații, membru al Asociației de drept internațional din Rusia, membru de onoare al Societății Astronautice din Bulgaria, fost membru al consiliului redacțional al revistei olandeze „Air & Space Law”, membru al consiliilor științifice de susținere a tezelor de doctorat la Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia și Institutul de Stat și Drept al AȘ a Rusiei. Sub îndrumarea lui G/P/ Jukov au fost susținute mai mult de 40 teze doctorat și postdoctorat în domeniul Dreptului internațional și Dreptului European.

La 6 februarie 2010 profesorului Gennady Petrovich Jukov i-a fost acordat titlul de Jurist Emerit al Federației Ruse.

Ghenady Petrovich Jukov este un savant proeminent, cunoscut atât în Rusia, cât și în străinătate. El dispune de o viziune analitică, cunoștințe profunde, un mare interes față de problemele de drept internațional și, în special, de drept internațional cosmic. Colectivul Catedrei de Drept internațional apreciază meritele profesorului G.P. Jukov și este mândru de a avea posibilitatea să lucreze și pe viitor împreună cu el și de a primi sfaturi înțelepte de la el, dorindu-i sănătate, longevitate și fericire.

VERESHCHETIN Vladlen - Doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar. În 1984-1995 – membru al Curții Permanente de Arbitraj a ONU (Haga), în 1992-1994 – membru și președinte al Comisiei de Drept Internațional a ONU, în 1995-2006 – Judecător al Curții Internaționale de Justiție a ONU (Haga), din 2012 – Arbitru în Dreptul Cosmic (Spațial) la Curtea Permanentă de Arbitraj a ONU (Haga). În 1978-1995 – Vice-președinte, din 1995 – Președinte de onoare al Institutului Internațional de Drept Cosmic (Spațial) din Paris. Din 1977 - academician al Academiei Internaționale de Astronautică (SUA), din 2006 - academician al Academiei de Științe din Bulgaria.

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl

ABASHIDZE Aslan - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia, Academician al Academiei Ruse de Științe Naturale, Vice-Președinte al Comisiei ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale.

E-mail: rudn_mp@mail.ru

BURIAN Alexandru - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova

E-mail: alexandruburian@yahoo.com

SOLNTEV Alexandr - Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef-adjunct al Catedrei de Drept Internațional al Universității Prieteniei Popoarelor din Rusia.

E-mail: a.solntsev@gmail.com

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

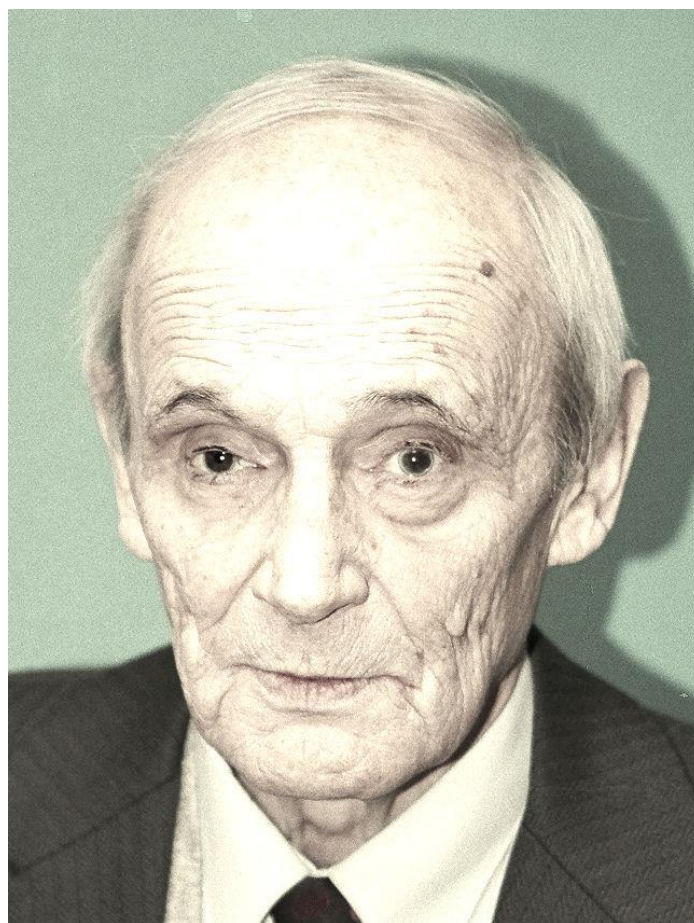
2014, Issue 1, Volume 31, Pages 232-234.

ISSN 1857-1999

Submitted: 16. 11. 2013 | Accepted: 15.01. 2014 | Published: 30.03. 2014

**ANIVERSĂRI
ANNIVERSARY
ЮБИЛЕИ**

Gennady P. Zhukov Anniversary Professor

Honored Lawyer of the Russian Federation, Doctor of Juridical Sciences, Professor, Honorary Director of the International Institute of Space Law (Paris), Member of International Academy of Astronautics (Stockholm) and the Academy of Issues of Diplomatic Studies and International Relations (Russia).

Born in Moscow on 30 April 1924. He speaks Russian, English, French, Polish and Italian.

Great Patriotic War veteran. In August 1941 got shrapnel wounds on the Western Front, was treated in hospitals until May 1942 and then from May to December 1942 on the Western Front. Later served as an instructor of the physical education in Kirzhach military unit. Awarded with “Order Of Great Patriotic War of I degree” and medals.

He graduated from the All-Union Extra-Mural Law Institute (now - the Moscow State Law University by the name O.E. Kutafin - MSLA) in 1947 and entered graduate school at the Institute of State and Law of the

Academy of Sciences of the USSR, where he defended his dissertation – „The USSR strife for democratic resolution of the issue on the Polish-German border” (1951).

From 1951 to 1955 G.P. Zhukov was in charge of the law sector of the Academy of Sciences of the Lithuanian SSR. He continued to conduct research activities at the Institute of State and Law of the Academy of Sciences of the USSR. Worked as an Academic Secretary of the Commission of the Academy of Sciences of Interplanetary Space Legal Affairs.

In 1966 G.P. Zhukov defended his doctoral dissertation – „International legal problems of space exploration” in the Institute of State and Law of the Academy of Sciences of USSR. Later appointed as the Head of the Department of International Law of the Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of USSR (1970-1978) and the Head of the UN Sector of the Department of International Organizations of the Institute of World Economy and International Relations (IMEMO) of the Academy of Sciences of USSR (1981-1988).

More than 30 years of work associate G.P. Zhukov with People’s Friendship University of Russia. Professor G.P. Zhukov initially taught in Peoples’ Friendship University named after Lumumba at the Department of International Law from 1965 to 1969, and then from 1988 to the present day. In 2010 Professor G.P. Zhukov initiated the process of preparing students of the Department of International Law to participate in M. Lachs Space Law Moot Court Competition. On his initiative the Department established the Space Law Center, which hosts conferences and round tables. In 2014 the textbook „International Space Law” edited by G.P. Zhukov and A.Kh. Abashidze will be published.

For 15 years G.P. Zhukov was serving as the Vice President of the International Institute of Space Law (Paris), and now he is the Honorary Director of the Institute. In 1968 he was awarded with a gold medal and a diploma of the International Astronautical Federation and the International Institute of Space Law for his contribution to the scientific development of International space law issues.

Professor GP Zhukov participated in many international diplomatic meetings and conferences, in particular sessions of the Legal Subcommittee of the UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (1963 and 1979), the Working Group on Direct Broadcast Satellites (1970), the Special Committee on the Charter of the United Nations and the Strengthening of the Role of the Organization (1975), the UN Conference on the Exploration and Peaceful Uses of Outer Space (UNISPACE, Vienna, 1968), Diplomatic Conference on International Air Law (1978) and the Third UN Conference on the Law of the Sea (1979).

In 1978-1979 he was elected as the Deputy Secretary General of the International Civil Aviation Organization (ICAO) in Montreal and at the same time the director of the Legal Department of the Organization.

G.P. Zhukov took part in many international conferences, lectured International law at the universities of Austria, Bulgaria, Hungary, Czechoslovakia, Canada, France, Greece, Poland, Switzerland, the USA and Finland. In 1978 G.P. Zhukov delivered a course of lectures at the Hague Academy of International Law on „Current trends of International Space Law development”, which was published in the Collected Courses of the Academy. Author of more than 300 papers published in our country and abroad.

Major monographs: „In the interest of Japan – neutrality” (M., 1961), „The Warsaw Pact and International Security” (M., 1961), „Critique of natural law theories of International Law” (M., 1961), „Space Law” (Moscow, 1966), „International Space Law” (NY, 1984; in cooperation with Y.M. Kolosov), „Space and peace” (M., 1981), „International legal problems of disarmament today” (Moscow, 1975), „Dictionary of International Space Law” (co-authored) (Moscow, 1992); „L’Adaptation du Droit de l’Espace a ses nouveaux defies” (co-authored) (Paris, 2007); „International Space Law and the challenges of the XXI century. The 50th anniversary of Yuri Gagarin’s flight into space” (M: PFUR, 2011), Chapter „Evgeny Aleksandrovich Korovin (12.10.1892 - 3.11.1964)” (co-authored) in the book „Pioneers of Space Law” (Leiden: Brill, 2013).

Major textbooks: two chapters for the „Course of International Law” (1963) - Chapter IV „The principle of respect for human rights” (Vol. II) and Chapter VIII „Space Law” (Vol. III); “International Space Law” (co-authored) (M., 1999), Chapter „International Space Law” in textbook „International Law/ed. E.T. Usenko” (M., 2003), “International Law: The Special Part/Ed. Ed. A.H. Abashidze, E.M. Abayeldinov” (M., 2013), etc.

G.P. Zhukov is the co-author of the cycle of collective researches on the UN, including „UN and current international issues. On the 20th anniversary of the UN” (M., 1965), „UN. Results, trends and prospects. To the 25th anniversary of the United Nations” (M., 1970), „UN as an instrument to maintain and strengthen peace (International Legal aspects)” (M., 1985), „UN and actual international relations” (M., 1986).

Professor G.P. Zhukov is a member of the Moscow Union of Journalists, a member of the World Association of International Law (London) and a member of its Committee on Space Law, member of the Russian Association of International Law, an honorary member of the Bulgarian Astronautical Society, a former member of Editorial Board of the Dutch journal „Air & Space Law”, member of dissertation councils of the PFUR and the Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences. Under the leadership of G.P. Zhukov more than 40 theses in speciality „International Law. European law” have been defended.

On February 6, 2010 Professor G.P. Zhukov was awarded with the title of Honored Lawyer of the Russian Federation.

Gennady Zhukov is a major modern academic known both in Russia and abroad. He posses sharp analytical mind, wealth of knowledge, keen interest in issues of International Law and International Space Law in particular. Staff of the Department of International Law appreciates Gennady Petrovich, is proud to have the opportunity to work with him as well as get wise counsel and wishes him good health, longevity and family happiness.

Vladlen S. VERESHCHETIN - Doctor of Juridical Sciences, Professor. In 1984-1995 - Member of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1992-1994 - Member and Chairman of the United Nations International Law Commission. In 1995-2006 - Judge of the International Court of Justice (the Hague). From 2012, the Referee for Space Law of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1978-1995-Vice President, from 1995 - Director Emeritus of the International Institute of Space Law (Paris). Since 1977 - Member of the International Astronautical Academy (USA), since 2006 - Foreign Member of Bulgarian Academy of Sciences.

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl

Aslan H. ABASHIDZE - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of International Law, The Peoples' Friendship University of Russia, Academician of the Russian Academy of Natural Sciences, Deputy Chairman of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR).

E-mail: rudn_mp@mail.ru

Alexander D. BURIAN - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law

E-mail: alexandruburian@yahoo.com

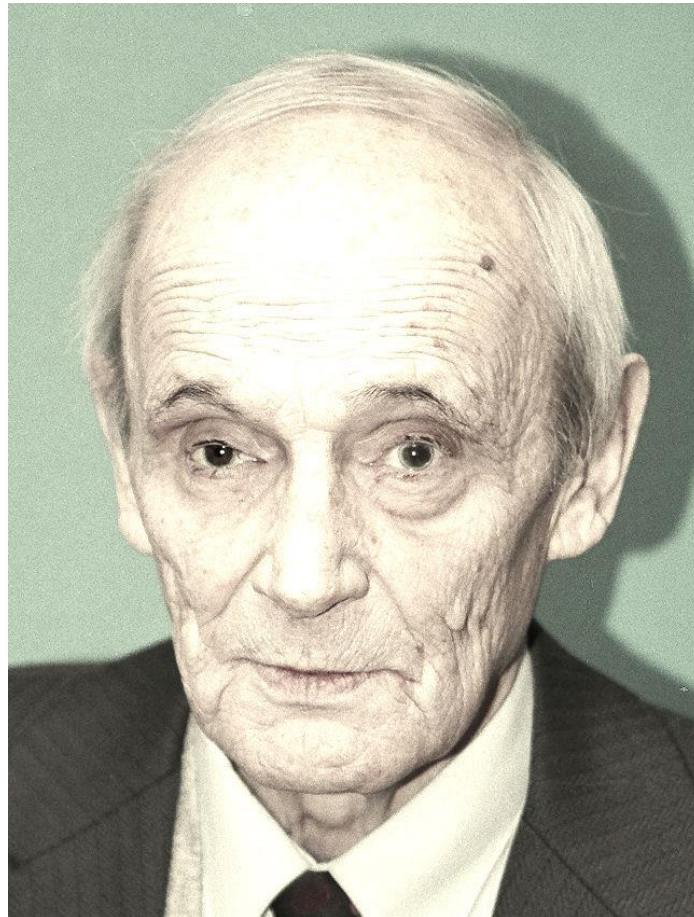
Alexander M. SOLNTSEV - Ph.D in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of International Law PFUR, the Peoples' Friendship University of Russia.

E-mail: a.solntsev@gmail.com

 <p>REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE Chișinău, Republica Moldova</p>	<p>Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / Moldavian Journal of International Law and International Relations / Молдавский журнал международного права и международных отношений</p> <p>2014, Issue 1, Volume 31, Pages 235-237. ISSN 1857-1999 Submitted: 16. 11. 2013 Accepted: 15.01. 2014 Published: 30.03. 2014</p>
---	---

**ANIVERSĂRI
ANNIVERSARY
ЮБИЛЕИ**

Юбилей профессора Г.П. Жукова

Заслуженный юрист Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор, Почетный директор Международного института космического права (Париж), Академик международной академии astronautики (Стокгольм) и Академии проблем дипломатических наук и международных отношений (Россия)

Родился в Москве 30 апреля 1924 г.

Участник Великой Отечественной войны. В августе 1941 г. на Западном фронте получил осколочное ранение, был на излечении в госпиталях по май 1942 г., потом на Западном фронте с мая по декабрь 1942 г. В дальнейшем служил в должности физрука в воинской части г. Киржач. Награжден орденом "Отечественной войны" I степени и медалями. Ветеран Великой Отечественной войны.

Окончил Всесоюзный юридический заочный институт (ныне - Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина - МГЮА) в 1947 г. и поступил в аспирантуру

http://rmdiri.md/?page_id=48&lang=en RMDIRI, 2014, Nr. 1 (31) 235

Института государства и права Академии наук СССР, где защитил кандидатскую диссертацию на тему «Борьба СССР за демократическое разрешение вопроса о польско-германской границе» (1951 г.).

С 1951 г. по 1955 г. Г.П. Жуков заведовал сектором права Академии наук Литовской ССР. Далее он продолжил заниматься научно-исследовательской деятельностью в Институте государства и права АН СССР. Был ученым секретарем Комиссии АН по правовым вопросам межпланетного пространства.

В 1966 г. в Институте государства и права АН СССР Г.П. Жуков защитил докторскую диссертацию по теме «Международно-правовые проблемы освоения космоса». В дальнейшем заведующий кафедрой международного права Дипломатической академии МИД СССР (1970—1978 гг.) и сектора ООН отдела международных организаций Института мировой экономики и международных отношений (ИМЭМО) АН СССР (1981—1988 гг.).

Блестящим итогом совместной научно-практической деятельности двух выдающихся ученых юристов-международников проф. Г.П. Жуков и проф. МГИМО (У) МИД России Ю.М. Колосова стало издание на английском языке в Нью-Йорке в 1984 г. монографии "International Space Law", а также учебника «Международное космическое право» (в соавторстве) (М., 1999 г.), по которому вот уже 15 лет учатся российские студенты.

Более 30 лет работы связывают Г.П. Жукова с Российским университетом дружбы народов. Профессор Г.П. Жуков первоначально преподавал в УДН им. П. Лумумбы на кафедре международного права с 1965 г. по 1969 г., а затем вернулся и работает с 1988 г. по настоящее время. Профессор Г.П. Жуков инициировал в 2010 г. процесс подготовки студентов кафедры международного права к участию в международном конкурсе по международному космическому праву им. М. Ляхса. По его инициативе на кафедре создан Центр международного космического права, на базе которого проводятся конференции и круглые столы. В 2014 г. издается учебник «Международное космическое право» под редакцией Г.П. Жукова и А.Х. Абашидзе.

Г.П. Жуков в течение 15 лет был вице-президентом Международного института космического права (Париж), а в настоящее время его почетный директор. За вклад в научную разработку проблем международного космического права в 1968 г. награжден золотой медалью и грамотой Международной астронавтической федерации и Международного института космического права.

Профессор Г.П. Жуков принимал участие во многих международных дипломатических совещаниях и конференциях, в частности сессиях юридического подкомитета Комитета ООН по космосу (1963 и 1979 гг.), Рабочей группы по прямому вещанию с помощью спутников (1970 г.), Специального комитета по Уставу ООН и усилению роли Организации (1975 г.), Конференции ООН по космосу (Вена, 1968 г.). Дипломатической конференции по воздушному праву (1978 г.) и III Конференции по морскому праву (1979 г.).

В 1978 - 1979 г.г. был избран по конкурсу заместителем Генерального секретаря Международной организации гражданской авиации (ИКАО) в г. Монреале и одновременно директором юридического управления этой организации.

Г.П. Жуков участвовал во многих международных научных конференциях, читал курсы лекций по международному праву в университетах Австрии, Болгарии, Венгрии, Чехословакии, Канады, Франции, Греции, Польши, Швейцарии, США и Финляндии. В 1978 г. Г.П. Жуков выступил с курсом лекций в Гаагской академии международного права на тему: «Современные тенденции развития международного космического права», который был опубликован в Сборнике курсов этой академии. Владеет английским, французским, польским и итальянским языками.

Автор более 300 работ, опубликованных в нашей стране и за рубежом.

Основные монографии: «В интересах Японии – нейтралитет» (М., 1961), «Варшавский Договор и вопросы международной безопасности» (М., 1961), «Критика естественно-правовых теорий международного права» (М., 1961), «Космическое право» (М., 1966), «International Space Law» (N.Y., 1984; совместно с Ю.М. Колосовым), «Космос и мир» (М., 1981), «Международно-правовые проблемы разоружения на современном этапе» (М., 1975); «Словарь международного космического права» (в соавторстве) (М., 1992); «L'Adaptation du Droit de l'Espace a ses nouveaux défis» (в соавторстве) (Paris, 2007); «Международное космическое право и вызовы XXI столетия. К 50-летию полета Юрия Гагарина в космос» (М: РУДН, 2011); глава «Evgeny Aleksandrovich Korovin (12.10.1892 – 3.11.1964)» (в соавт.) в книге «Pioneers of Space Law» (Leiden: Brill, 2013).

Основные учебники: две главы для «Курса международного права» (1963) - глава IV «Принцип уважения прав человека» (т. II) и глава VIII «Космическое право» (т. III); «Международное космическое право» (в соавторстве) (М., 1999 г.); главы «Международное космическое право» в учебнике «Международное право / ред. Е.Т.Усенко» (М., 2003), «Международное право: Особенная часть / Отв. Ред. А.Х. Абашидзе, Е.М. Абайдельдинов» (М. 2013) и др.

Г.П. Жуков соавтор цикла коллективных исследований, посвященных ООН, в числе которых: «ООН и актуальные международные проблемы. К 20-летию ООН» (М., 1965), «ООН. Итоги, тенденции, и перспективы. К 25-летию ООН» (М., 1970), «ООН как инструмент по поддержанию и укреплению мира (Международно-правовые аспекты)» (М., 1985), «ООН и современные международные отношения» (М., 1986).

Профессор Г.П. Жуков - член московского союза журналистов, член Всемирной Ассоциации международного права (Лондон) и член её комитета космического права, член Российской ассоциации международного права, почетный член Астронавтического общества Болгарии, бывший член ред. совета голландского журнала «Air & Space Law», член диссертационных советов РУДН и ИГП РАН. Под руководством Г.П. Жукова защищено более 40 диссертаций по специальности «Международное право. Европейское право».

6 февраля 2010 Геннадия Петровичу присвоено звание Заслуженного юриста Российской Федерации.

Геннадий Петрович Жуков – крупный ученый современности, известный как в России, так и за рубежом. Он обладает острым аналитическим умом, огромными знаниями, живым интересом к проблемам международного права и международного космического права в особенности. Коллектив кафедры международного права ценит Геннадия Петровича, гордится тем, что имеем возможность работать с ним и получать мудрые советы, желает ему здоровья, долголетия и семейного счастья.

ВЕРЕЩЕТИН Владлен Степанович - Доктор юридических наук, профессор. С 1984 по 1995 год - член Постоянной палаты третейского суда (г. Гаага). В 1992-1994 годах - член и председатель Комиссии международного права ООН. В 1995-2006 годах – Судья Международного Суда ООН (г. Гаага). С 2012 г. – арбитр по космическому праву Постоянной Палаты третейского суда (г. Гаага). В 1978-1995 годах - вице-президент, с 1995 г.- почетный директор Международного института космического права (Франция). С 1977 г. - действительный член Международной астронавтической академии (США). С 2006 г. - иностранный член Болгарской Академии наук.

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl

АБАШИДЗЕ Аслан Хусейнович - Доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой международного права РУДН, академик РАЕН, Заместитель председателя Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам.

E-mail: aslan.abashidze@gmail.com

БУРИАН Александр Дмитриевич - Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права.

E-mail: alexandrururian@yahoo.com

СОЛНЦЕВ Александр Михайлович - Кандидат юридических наук, доцент, зам. заведующего кафедрой международного права РУДН.

E-mail: a.solntsev@gmail.com

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**CONSILIUL REDACȚIONAL AL REVISTEI
„REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”**

**EDITORIAL BOARD (CONSILIUM)
OF THE „MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS”**

**РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
„МОЛДАВСКОГО ЖУРНАЛА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ”**

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Republica Moldova) – *Redactor-șef.*

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (The Republic of Moldova) – *Editor-in-chief.*

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Республика Молдова) – *Главный редактор.*

E-mail: alexandrurburian@yahoo.com

http://fmv.euba.sk/files/CV_Burian.pdf; <http://www.rudn.ru/en/?pagec=1340> ;

<http://www.cnaa.md/person/3078/>

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Redactor-șef adjunct.*

KINDIBALYK Olyana.

Ph.D in Political Sciences, Scientific Fellow, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Deputy Editor-in-chief.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, научный сотрудник Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Заместитель главного редактора.*

E-mail: olyanasmile@bigmir.net

CHIRTOACĂ Natalia.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef Secție Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Secretar științific.*

CHIRTOACA Natalia.

Ph.D in Law, Associate Professor, Head of the Department of International Law and International Relations, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Scientific secretary.*

КИРТОАКЭ Наталья Михайловна.

Кандидат юридических наук, доцент, зав. Отделом международного права и международных отношений Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Ученый секретарь.*

E-mail: n_chirtoaca@mail.ru

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor în drept, profesor universitar, Vicerector al Universității Publice din Navarra (Spania) - *Membbru al consiliului redacțional.*

ANGEL Jose Luis IRIARTE.

Doctor of Law, Professor, Vicerector of The Navarra Public University (Spain) – *Member of editorial board.*

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТЕ.

Доктор права, профессор, проректор Наваррского публичного университета (Испания) - *Член редакционного совета.*

E-mail: jluis.iriarte@unavarra.es

http://www.uta.edu.ec/formacioncompetencias2005/files/pictures/cv_luisiriarte.pdf

ARHILIUC Victoria.

Doctor habilitat în drept, profesor cercetător, Universitatea de Stat din Moldova (Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

ARHILIUC Victoria.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The State University of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

АРХИЛЮК Виктория Нестеровна.

Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет (Республика Молдова) - *Член редакционного совета.*

E-mail: arhiliucv57@yahoo.com

ABASHIDZE Aslan.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia, Vice-Președinte al Comisiei ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale (Federația Rusă) - *Membbru al consiliului redacțional.*

ABASHIDZE Aslan.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Department of International Law, The Peoples' Friendship University of Russia, Deputy Chairman of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) - (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

АБАШИДЗЕ Аслан Хусейнович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права РУДН, Заместитель председателя Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам (Российская Федерация) - *Член редакционного совета.*

E-mail: aslan.abashidze@gmail.com

http://www.intlaw-rudn.com/about-en/faculty/abashidze?set_language=en-us

BALAN Oleg.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Vicerector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (Republica Moldova) – *Membbru al consiliului redacțional.*

BALAN Oleg.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Vice rector of The Academy of Public Administration of the Office of The President of The Republic of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

БАЛАН Олег Иванович.

Доктор юридических наук, профессор, Проректор Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: vicerector1@aap.gov.md

http://aap.gov.md/index.php?option=com_content&view=article&id=167&Itemid=294&lang=en

BENIUC Valentin.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Rector al Institutului de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

BENIUC Valentin.

Doctor of Political Sciences, Professor, Rector of The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) - *Member of editorial board.*

БЕНИУК Валентин Анастасьевич.

Доктор политических наук, профессор, Ректор Молдавского государственного института международных отношений (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: v.beniuc@mail.ru; irim@irim.md

<http://irim.md/index.php/ru/ob-irim/rektorat/13-memberscv/33-valentin-beniuc>

BOSHITSKY Iury.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

BOSHITSKY Iury.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The Kyiv University of Law of The National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine) - *Member of editorial board.*

БОШИЦКИЙ Юрий Ладиславович.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Киевского университета права НАН Украины (Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: rector@kul.kiev.ua; inter-dep@kl.kiev.ua

<http://en.kul.kiev.ua/kerivnictvo/boshickiy-juriy-ladislavovich.html>

DERGACIOV Vladimir.

Doctor habilitat în științe geografice, profesor universitar, expert în geopolitică, profesor la Universitatea Națională din Odesa (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

DERGACHEV Vladimir A.

Dr. Sc. (Geography), Professor, Expert in geopolitics, Professor of the Odessa National University (Ukraine) - *Member of editorial board.*

ДЕРГАЧЕВ Владимир Александрович.

Доктор географических наук, профессор, эксперт в геополитике, профессор Одесского национального университета (Украина) - *Член редакционного совета.*

E-mail: admin@dergachev.ru; dergachev@farlep.net

<http://www.dergachev.farlep.net/>

<http://www.dergachev.ru/>

<http://dergachev-va.livejournal.com/>

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor habilitat în economie, doctor în istorie, profesor universitar, Catedra Relații Internaționale și Științe Politice, Universitatea Liberă din Varna „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) – *Membru al consiliului redacțional.*

DYULGEROVA Nina Angelova.

Doctor of Economic Sciences (management and security), Ph.D. in History, Professor of International relations, Department of International Relations and Political Sciences, Faculty „Social Sciences”, Varna Free University „Chernorizec Hrabar” (Varna, Bulgaria) - *Member of editorial board.*

ДЮЛГЕРОВА Нина Ангелова.

Доктор экономических наук, кандидат исторических наук, профессор Варненского свободного университета «Черноризец Храбър» (Варна, Болгария)

- *Член редакционного совета.*

E-mail: nina_d6@hotmail.com; nina_d56@yahoo.com

<http://nina-dulgerova.org/Papers.htm>

<http://nina-dulgerova.org/CV.htm>

FUEREA Augustin.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din București (România) – *Membru al consiliului redacțional.*

FUEREA Augustin.

Doctor of Law, Professor, The University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

ФУЕРЕА Августин.

Доктор права, профессор, Бухарестский государственный университет (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: augustinfuerea@yahoo.com

http://www.univnt.ro/cv/uploads/cv/CV_Fuerea_Augustin.pdf

http://www.drept.unibuc.ro/dyn_doc/cv/a-fuerea.pdf

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea din Viena (Austria) – *Membru al consiliului redacțional.*

HEINRICH Hans-Georg.

Doctor of Law, Professor, The University of Viena (Austria) – *Member of editorial board.*

ХЕЙНДРИЧ Ханс-Георг.

Доктор права, профессор, Венский университет (Австрия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: hans-georg.heinrich@univie.ac.at

<http://www.enri-east.net/consortium/institute-for-advanced-studies/en/>

KAPUSTIN Anatolii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Federația Rusă (Federația Rusă) – *Membru al consiliului redacțional.*

KAPUSTIN Anatoly.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, President of The Russian Association of International Law (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

КАПУСТИН Анатолий Яковлевич.

Доктор юридических наук, профессор, Президент Российской ассоциации международного права (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: kapustin@izak.ru , akap@mail.ru

http://jppublishing.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=102

<http://izak.ru/381>

KOPYLOV Mihail.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician al Academiei Ruse de Științe Naturale, academician al Academiei Ecologice din Rusia și academician al Academiei Internaționale de Ecologie și Protecție a Activității Vitale (Federația Rusă) – *Membru al consiliului redacțional.*

KOPYLOV Mikhail.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Natural Sciences, academician of the Russian Ecological Academy and academician of the International Academy of Sciences of Ecology and Life Safety (The Russian Federation) - *Member of editorial board.*

КОПЫЛОВ Михаил Николаевич.

Доктор юридических наук, профессор, академик РАЕН, академик Российской экологической академии и академик Международной академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: mikhail.kopylov11@gmail.com , prof.mikhail.kopylov@gmail.com

<http://www.intlaw-rudn.com/about/faculty/kopylov-mn>

LIPKOVA Ludmila.

Doctor, Ing., profesor universitar, Decan, Faacultatea de Relații Internaționale, Universitatea Economică din Bratislava (Republica Slovacia) – *Membru al consiliului redacțional.*

Dr.h.c. prof. Ing. LIPKOVÁ Eudmila, CSc.

Dean, Professor, Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Slovakia (The Slovak Republic) - *Member of editorial board.*

ЛИПКОВА Людмила.

Доктор, профессор, Декан факультета международных отношений Экономического университета в Братиславе (Словацкая Республика) – *Член редакционного совета.*

E-mail: lipkova@euba.sk

<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1347>

MAZILU Dumitru.

Doctor în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Universitatea „Spiru Haret” din București (România) – *Membru al consiliului redacțional.*

MAZILU Dumitru.

Doctor of Law, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), The „Spiru Haret” University of Bucharest (Romania) – *Member of editorial board.*

МАЗИЛУ Думитру.

Доктор права, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Университет им. Спиру Харета, Бухарест (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: dumitru.mazilu@spiruharet.ro; secretariat@universitatea-cantemir.ro

http://ro.wikipedia.org/wiki/Dumitru_Mazilu

http://www.ucdc.info/cd/cd_profil.php?cid=1146

NAZARIA Sergiu.

Doctor habilitat în științe politice, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

NAZARIA Sergei.

Doctor of Political Sciences, Ph.D in History, Associate professor, The Moldavian State Institute of Foreign Relations (The Republic of Moldova) - *Member of editorial board.*

НАЗАРИЯ Сергей Михайлович.

Доктор политических наук, кандидат исторических наук, доцент, Молдавский государственный институт международных отношений (Республика Молдова) – *Член редакционного совета.*

E-mail: sergnazar@mail.ru

PAPAVALADIMER Vladimir.

Doctor habilitat în economie, profesor universitar, academician al Academiei Naționale de Științe a Georgiei, Rectorul Universității de Stat din Tbilisi „Ivane Javakhishvili” (Tbilisi, Georgia) – *Membru al consiliului redacțional.*

PAPAVALADIMER Vladimir.

Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of the Georgian National Academy of Sciences, Rector of The Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Tbilisi, Georgia) - *Member of editorial board.*

ПАПАВА Владимир.

Доктор экономических наук, профессор, действительный член Национальной Академии наук Грузии, ректор Тбилисского государственного университета имени Ивана Джавахишвили (Тбилиси, Грузия) – *Член редакционного совета.*

E-mail: papavavladimer@gfsis.org ; papavavladimer@yahoo.com

<http://www.tsu.edu.ge/en/government/raac/rector/>

<http://www.papava.info/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimer_Papava

POPESCU Dumitra.

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Titu Maiorescu” din București, Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române (România) - *Membru al consiliului redacțional.*

POPESCU Dumitra.

Doctor of Law, Professor, The „Titu Maiorescu” University of Bucharest, Legal Research Institute „Academician Andrei Rădulescu” of the Romanian Academy (Romania) – *Member of editorial board.*

ПОПЕСКУ Думитра.

Доктор права, профессор, Бухарестский университет имени Титу Майореску, Научно-исследовательский юридический институт имени академика Андрея Рэдулеску Румынской Академии (Румыния) – *Член редакционного совета.*

E-mail: juridic_institut@yahoo.com

ROȘCA Alla.

Doctor habilitat în științe politice; profesor universitar, Universitatea din Tulan, New Orleans, Louisiana (SUA) - *Membru al consiliului redacțional.*

ROSCA Alla.

Doctor of Political Sciences, Professor, The Tulane University of Louisiana, New Orleans, Louisiana (USA) – *Member of editorial board.*

РОШКА Алла.

Доктор политических наук, профессор, Туланский университет, Луизиана, Нью Орлеан (США) – *Член редакционного совета.*

E-mail: alla_rosca@yahoo.com; arosca@tulane.edu
<http://tulane.edu/liberal-arts/political-science/people.cfm>

SEDLEȚCHI Iurie.

Doctor în drept, profesor universitar, Rector al Universității de Studii Europene din Moldova (Republica Moldova) – *Membru al consiliului redacțional.*

SEDLITSCHI Yuri.

Ph.D in Law, Professor, Rector of The European University of Moldova (The Republic of Moldova) – *Member of editorial board.*

СЕДЛЕЦКИЙ Юрий Николаевич.

Кандидат юридических наук, профессор, Ректор Европейского университета Молдовы (Республика Молдова) - *Член редакционного совета.*

E-mail: juriesedletchii@yahoo.fr
<http://www.usem.md/ro.html>

TIMCENCO Leonid.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională a Serviciului Fiscal de Stat al Ucrainei (Ucraina) – *Membru al consiliului redacțional.*

TIMCHENKO Leonid.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, The National University of The State Tax Service of Ukraine (Ukraine) – *Member of editorial board.*

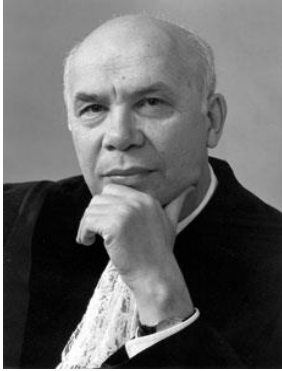
ТИМЧЕНКО Леонид Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Национальный университет Государственной налоговой службы Украины (Украина) – *Член редакционного совета.*

E-mail: ltymch@ukr.net; timchenko@asta.edu.ua

VERESHCHETIN Vladlen.

Doctor habilitat în științe juridice, profesor universitar. În 1984-1995 – membru al Curții Permanente de Arbitraj a ONU (Haga), în 1992-1994 – membru și președinte al Comisiei de Drept Internațional a ONU, în 1995-2006 – Judecător al Curții Internaționale de Justiție a ONU (Haga), din 2012 – Arbitru în Dreptul Cosmic (Spațial) la Curtea Permanentă de Arbitraj a ONU (Haga). În 1978-1995 – Vice-președinte, din 1995 – Președinte de onoare al Institutului Internațional de Drept Cosmic (Spațial) din Paris. Din 1977 - academician al Academiei Internaționale de Astronautică (SUA), din 2006 - academician al Academiei de Științe din Bulgaria. (Federația Rusă) – *Membru al consiliului redacțional.*

Vladlen S. VERESHCHETIN.

Doctor of Juridical Sciences, Professor. In 1984-1995 - Member of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1992-1994 - Member and Chairman of the United Nations International Law Commission. In 1995-2006 - Judge of the International Court of Justice (the Hague). From 2012, the Referee for Space Law of the Permanent Court of Arbitration (the Hague). In 1978-1995-Vice President, from 1995 - Director Emeritus of the International Institute of Space Law (Paris). Since 1977 - Member of the International Astronautical Academy (USA), since 2006 - Foreign Member of Bulgarian Academy of Sciences. (The Russian Federation) – *Member of editorial board.*

ВЕРЕЩЕТИН Владлен Степанович.

Доктор юридических наук, профессор. С 1984 по 1995 год - член Постоянной палаты третейского суда (г. Гаага). В 1992-1994 годах - член Комиссии международного права ООН. В 1994 году возглавлял Комиссию. В 1995-2006 годах – Судья Международного Суда ООН (г. Гаага). С 2012 г. – арбитр по космическому праву Постоянной Палаты третейского суда (г. Гаага). В 1978-1995 годах - вице-президент, с 1995 г.- почетный директор Международного института космического права (Франция). С 1977 г. - действительный член Международной астронавтической академии (США). С 2006 г. - иностранный член Болгарской Академии наук. (Российская Федерация) – *Член редакционного совета.*

E-mail: vsvereshchetin@ziggo.nl;

<http://legal.un.org/avl/faculty/Vereshchetin.html>;

http://legal.un.org/avl/pdf/ls/Vereshchetin_bio.pdf;

<http://intl.law.rudn.com/about/history-faces/vereshchetin>

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**COLEGIUL DE REDACȚIE (RECENZENȚII)
EDITORSHIP (REVIEWERS)
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ (РЕЦЕНЗЕНТЫ)**

CHINDÎBALIUC Oleana.

Doctor în științe politice, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Republica Moldova) – *Redactor-șef adjunct, președinte al colegiului de redacție.*

KINDIBALYK Olyana.

Ph.D in Political Sciences, Scientific Fellow, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (The Republic of Moldova) – *Deputy Editor-in-chief, Head of Editorship.*

КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна.

Кандидат политических наук, научный сотрудник Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Республика Молдова) – *Заместитель главного редактора, председатель редакционной коллегии.*

E-mail: olyanasmile@bigmir.net

ANÎȚEI Nadia Cerasela.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (Galați, România).

ANITEI Nadia Cerasela.

Ph.D in Law, Associate professor, Faculty of Legal, Political and Social Sciences, University Dunarea de Jos of Galati (Galati, Romania).

АНИЦЕЙ Надия Черасела.

Доктор права, доцент, факультет правовых, политических и социальных наук, Галацкий Университет «Дунэря де Жос» (Галац, Румыния).

E-mail: ncerasela@yahoo.com

<http://ugal.academia.edu/NADIACERASELANITEI/CurriculumVitae>

CAUIA Alexandr.

Doctor în drept, Decan al Facultății de Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM) (Chișinău, Republica Moldova).

CAUIA Alexandr.

Ph.D in Law, Head of The Department of Law, The Free International University of Moldova (ULIM) (Kishinev, The Republic of Moldova).

КАУЯ Александр.

Кандидат юридических наук, Декан юридического факультета, Международный независимый университет Молдовы (ULIM) (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: alex_cauia@yahoo.com

DORUL Olga.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

DORUL Olga.

Ph.D in Law, Associate Professor, The Moldova State University (Kishinev, The Republic of Moldova).

ДОРУЛ Ольга Павловна.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: dorulolga@yahoo.com

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Doctor în istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (Iași, România).

GLADARENCO-STOIAN Maia.

Ph.D in History, University „Alexandru Ioan Cuza” of Iassy (Iassy, Romania).

ГЛАДАРЕНКО-СТОЯН Майя.

Кандидат исторических наук, Ясский Университет «Александру Иоан Куза» (Яссы, Румыния).

E-mail: maia_gl@yahoo.fr

GLUHAIA Diana.

Doctor în drept, Universitatea Publică din Navarra (Pamplona, Spania).

GLUHAIA Diana.

Ph.D in Law, The Navarra Public University (Pamplona, Spain).

ГЛУХАЯ Диана.

Доктор права, Наваррский публичный университет (Памплона, Испания).

E-mail: diana.gluhaya@unavara.es; diana_gluhaia@yahoo.com

IOVIȚĂ Alexandrina.

Doctor în drept, UNAIDS, Cartierul general, Coordonator programe, drepturile omului și legislație (Chișinău, Republica Moldova – Geneva, Elveția).

IOVITA Alexandrina.

Ph.D in Law, UNAIDS Secretariat, Headquarters, Programme Officer, Human Rights and Law (Kishinev, The Republic of Moldova – Geneva, Switzerland).

ИОВИЦЭ Александрина Александровна.

Кандидат юридических наук, UNAIDS, генеральный офис, сотрудник по программам, права человека и правовые вопросы (Кишинев, Республика Молдова – Женева, Швейцария).

E-mail: alexandrina_iovita@yahoo.com

KOVALEVA Natalia.

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Șef Departament activitate socială și educațională, Universitatea de Stat din Orenburg (Orenburg, Federația Rusă).

KOVALEVA Natalia.

Ph.D in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department for Social and Educational Work of the Orenburg State University (Orenburg, The Russian Federation).

КОВАЛЕВА Наталья Александровна.

Кандидат педагогических наук, доцент, начальник отдела по социальной и воспитательной работе Оренбургского госуниверситета (Оренбург, Российская Федерация).

E-mail: kovaleva_osu@mail.ru
<http://www.osu.ru/doc/3117>

LISENCO Vlada.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Consultant juridic, Misiunea OSCE în Moldova, Reprezentanța din Tiraspol (Tiraspol, Republica Moldova).

LISENCO Vlada.

Ph.D in Law, Associate Professor, Legal Adviser, OSCE Mission in Moldova, Representation in Tiraspol (Tiraspol, The Republic of Moldova).

ЛЫСЕНКО Влада.

Кандидат юридических наук, доцент, юридический советник, Миссия ОБСЕ в Молдове, Представительство в Тирасполе (Тирасполь, Республика Молдова).

E-mail: vlada.lisenco@mail.ru

METREVELI Levan.

Doctor în științe politice, șef al Centrului pentru dezvoltarea integrată a Georgiei, Universitatea de Stat Tbilisi (Tbilisi, Georgia).

METREVELI Levan.

Doctor of Political Sciences, Head of the Center for integrated development of Georgia, Tiflis State University (Tbilisi, Georgia).

МЕТРЕВЕЛИ Леван.

Доктор политических наук, руководитель Центра комплексного развития Грузии Тбилисского государственного университета (Тбилиси, Грузия).

E-mail: levanmetreveli@yahoo.com

MOUSMOUTI Maria.

Doctor în drept, Director executiv al Centrului European de Drept Constituțional din Atena (Atena, Grecia).

MOUSMOUTI Maria.

Ph.D in Law, Executive director of The European Center of Constitutional Law (Athenas, Grece).

МОУСМУТИ Мария.

Доктор права, Исполнительный директор Европейского центра конституционного права (Афины, Греция).

E-mail: maria.mousmouti@sasalumni.net

<http://www.cecl2.gr/index.php/en/thecentre/theboard/11-thecentre/cv/16-08-maria-mousmouti>

http://ials.sas.ac.uk/postgrad/LDclinic/LDclinic_who.htm

SÂRCU Diana.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept (Chișinău, Republica Moldova).

SARCU Diana.

Ph.D in Law, Associate professor, Moldova State University, Law Faculty (Kishinev, The Republic of Moldova).

СЫРКУ Диана.

Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет, факультет права (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: sircu@yahoo.com

SYCI Alexandru.

Doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar, Universitatea Națională „Jurie Fedikovici” din Cernăuți (Cernăuți, Ucraina).

SYCH Alexander.

Doctor of Historical Sciences, Professor, Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine).

СЫЧ Александр Иванович.

Доктор исторических наук, профессор, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (Черновцы, Украина).

E-mail: asych_chnu@yahoo.com , amenitinna@gmail.com

SOLNȚEV Alexandr.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef-adjunct al Catedrei de Drept Internațional al Universității Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă).

SOLNTSEV Alexander.

Ph.D in Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of International Law PFUR, the Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation).

СОЛНЦЕВ Александр Михайлович.

Кандидат юридических наук, доцент, зам. заведующего кафедрой международного права Российского университета дружбы народов (Москва, Российская Федерация).

E-mail: a.solntsev@gmail.com; intlaw.rudn@gmail.com

www.intlaw-rudn.com

SMOCHINA Carolina.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Europeană din Lefke (Lefke, Nicosia, Cipru).

SMOCHINA Carolina.

Ph.D in Law, Associate Professor, European University of Lefke (Lefke, Nicosia, Cyprus).

СМОКИНА Каролина.

Доктор права, доцент, Европейский Университет в Лefке (Лefке, Никосия, Кипр)

E-mail: smochina@gmail.com

STARODUBŢEV Grigorii.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Șef catedră Drept Internațional, Academia de Drept a Ministerului Justiției al Federației Ruse (Moscova, Federația Rusă).

STARODUBTSEV Grigory.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the International Law Department of the Russian Legal Academy of the Ministry of Justice of the Russian Federation (Moscow, The Russian Federation).

СТАРОДУБЦЕВ Григорий Серафимович.

Доктор юридических наук, профессор, зав. кафедрой международного права Российской правовой академии Министерства юстиции РФ (Москва, Российская Федерация).

E-mail: dcxtr77@list.ru; intlaw_rpa@bk.ru

<http://rpa-mu.ru/ob-akademii/kafedra-mp>

ISMAYL Togrul.

Doctor în istorie, Doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea TOBB, Economie și Tehnologie (Ankara, Turcia).

ISMAYL Togrul.

Ph.D in History, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor, TOBB University of Economics and Technology (Ankara, Turkey).

ИСМАИЛ Тогрул.

Доктор истории, Доктор экономики, доцент, TOBB университет экономики и технологии (Анкара, Турция).

E-mail: togrul65@hotmail.com , tismayil@etu.edu.tr

ȚIGĂNAȘ Ion.

Doctor în drept, Director General Adjunct, Agentia de Stat Pentru Proprietatea Intelectuala a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

TIGANAS Ion.

Ph.D in Law, Deputy General Director of The State Agency on Intellectual Property of The Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

ЦИГЭНАШ Ион.

Кандидат юридических наук, Генеральный вице-директор Государственного агентства по интеллектуальной собственности Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: iondrept@yahoo.com

http://www.agepi.gov.md/pdf/about/cv_tiganas.pdf

YURCHENKO Serghei.

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, șef al Departamentului de științe politice și relații internaționale a Universității Naționale „V.I.Vernadsky” din Taurida (Simferopol, Ucraina).

YURCHENKO Serghei.

Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of political science and international relations of Taurida National University „V.I.Vernadsky” (Simferopol, Ukraine).

ЮРЧЕНКО Сергей Васильевич.

Доктор политических наук, профессор, заведующий кафедрой политических наук и международных отношений Таврического национального университета имени В.И.Вернадского (Симферополь, Украина).

E-mail: cbur@mail.ru

http://www.crimea.edu/person_page/yurchenko_s/index.htm

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**DATE DESPRE AUTORI
DATES OF AUTHORS
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

ANITEI Nadia Cerasela.

Doctor în drept, Conferențiar universitar, Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (Galați, România).

ANITEI Nadia Cerasela.

Ph.D in Law, Associate professor, Faculty of Legal, Political and Social Sciences, University Dunarea de Jos of Galati (Galati, Romania).

АНИЦЕЙ Надия Черасела.

Доктор права, доцент, факультет правовых, политических и социальных наук, Галацкий Университет «Дунэря де Жос» (Галаць, Румыния).

E-mail: ncerasela@yahoo.com

BURIAN Alexandru.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar (ret.), Director al Institutului de Cercetări Strategice al Universității de Studii Europene din Moldova, Președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BURIAN Alexander.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador (ret.), Director of The Institute for Strategic Studies of The European University of Moldova, President of the Moldavian Association of International Law (Kishinev, The Republic of Moldova).

БУРИАН Александр Дмитриевич.

Доктор юридических наук, профессор, Чрезвычайный и Полномочный посол (в отставке), Директор Института стратегических исследований Европейского университета Молдовы, Президент Молдавской Ассоциации международного права (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: alexandruburian@yahoo.com

BĂIEȘU Aurel.

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, judecător la Curtea Constituțională a Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BAIESU Aurel.

Doctor of Juridical Sciences (Private International Law), Associate Professor, The Moldova State University, Judge at the Constitutional Court of The Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

БЭЕШУ Аурел.

Доктор юридических наук, доцент, Молдавский Государственный университет, Судья Конституционного суда Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com

BOCA Sergiu.

Doctor în drept, lector superior, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. (Bălți, Republica Moldova).

BOCA Sergiu.

Ph.D in Law, senior lecturer, Faculty of Law, „Alec Russo” State University from Balti. (Balti, The Republic of Moldova).

БОКА Сергей.

Кандидат юридических наук, старший преподаватель, Факультет права, Бельцкий Государственный Университет им. «Алеку Руссо». (Бэлць, Республика Молдова).

E-mail: sergiuboca@gmail.com

BUDURINA-GOREACII Carolina.

Magistru în Științe Politice, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative; lector, Catedra Limbi Străine Aplicate, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

BUDURINA-GOREACII Carolina.

Master of Political Science, PhD Student, State University of Moldova, Department of International Relations, Political and Administrative Sciences; Lecturer, Department of Foreign Languages, State University of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

БУДУРИНА-ГОРЯЧИЙ Каролина.

Магистр политических наук, аспирантка, Государственный университет Молдовы, факультет международных отношений, политических и административных наук; преподаватель, факультет иностранных языков, Государственный университет Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: carolina.gor@hotmail.ru

CARAUȘ Cristina.

Magistru în drept, Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova; Avocat, Cabinetul Avocatului "Carauș Cristina" (Chișinău, Republica Moldova).

CARAUȘ Cristina.

Master of Law, PhD student, The Moldova State University; Lawyer, Lawyer's Office "Carauș Cristina" (Kishinev, The Republic of Moldova).

КАРАУШ Кристина.

Магистр права, аспирантка, Молдавский государственный университет; Адвокат, Адвокатская контора «Карауш Кристина» (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: cristinacarus88@gmail.com; cristinacarus@yahoo.com

CHIRTOACĂ Natalia.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef Secție Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova).

CHIRTOACA Natalia.

Ph.D in Law, Associate Professor, Head of the Department of International Law and International Relations, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

КИРТОАКЭ Наталья Михайловна.

Кандидат юридических наук, доцент, зав. Отделом международного права и международных отношений Института юридических и политических исследований АН Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: n_chirtoaca@mail.ru

FLOREA Dumitrița.

Doctorand, Institutul de cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova); Lector universitar, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (Suceava, România).

FLOREA Dumitrita.

PhD student, The Institute of Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova (Chișinău, Republica Moldova); Lecturer, University „Ștefan cel Mare”, Suceava (Suceava, Romania).

ФЛОРЯ Думитрица.

Аспирантка, Институт юридических и политических исследований АН Молдовы (Кишинёва, Республика Молдова); Преподаватель, Университет имени Штефана чел Маре, Сучава (Сучава, Румыния).

E-mail: dumitrita.florea@yahoo.com

GUBAN Radim.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică Națională „M.P. Drahomanov” (Kiev, Ucraina).

GUBAN Radim.

PhD in Law, Associate Professor, The National Pedagogical University „M.P. Drahomanov” (Kiev, Ukraine).

ГУБАНЬ Радим Васильевич.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры правоведения, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (г. Киев, Украина).

E-mail: rad_80@mail.ru

GOLIK Andrei.

Doctorand, Departamentul de istorie, Universitatea de Stat Leningrad „Alexandr Pușkin” (Sankt-Petersburg, Federația Rusă).

GOLIK Andrey.

PhD student of the Department of history of Leningrad State University „Alexander Pushkin” (Saint-Petersburg, The Russian Federation).

ГОЛИК Андрей Александрович.

Аспирант кафедры истории Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина (Санкт-Петербург, Российская Федерация).

E-mail: golandr@inbox.ru

DEY Maryna.

Doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății de relații internaționale a Universității de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Kiev, Ucraina).

DEY Maryna.

PhD in Law, Associate Professor, Dean of the Faculty of international relations of The Kiev Law University of The National Academy of Sciences of Ukraine (Kiev, Ukraine).

ДЕЙ Марина Александровна.

Кандидат юридических наук, доцент, Декан факультета международных отношений Киевского университета права НАН Украины (Киев, Украина).

E-mail: dey_kup@mail.ru

DIKOVSKA Iryna.

Doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra de drept civil a Universității Naționale din Kiev „Taras Șevcenko” (Kiev, Ucraina).

DIKOVSKA Iryna.

PhD in Law, Assistant Professor of the Department of civil law of the Kiev National University „Taras Shevchenko” (Kiev, Ukraine).

ДИКОВСКАЯ Ирина Андреевна.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского права Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Киев, Украина).

E-mail: irinadikovska@hotmail.com

KOPYLOV Stanislav.

Doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă).

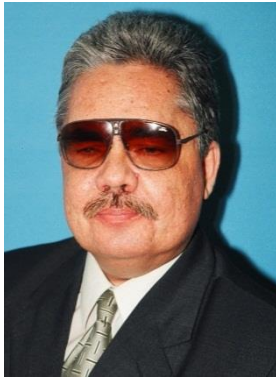
KOPYLOV Stanislav.

Ph.D in Law, Associate Professor, Departamentul de International Law of the Peoples Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation).

КОПЫЛОВ Станислав Михайлович.

Кандидат юридических наук, доцент, кафедра международного права Российского университета дружбы народов (Москва, Российская Федерация).

E-mail: ksmfiles@gmail.com

KOPYLOV Mihail.

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician al Academiei Ruse de Științe Naturale, academician al Academiei Ecologice din Rusia și academician al Academiei Internaționale de Ecologie și Protecție a Activității Vitale (Moscova, Federația Rusă).

KOPYLOV Mikhail.

Doctor of Juridical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Natural Sciences, academician of the Russian Ecological Academy and academician of the International Academy of Sciences of Ecology and Life Safety (Moscow, The Russian Federation).

КОПЫЛОВ Михаил Николаевич.

Доктор юридических наук, профессор, академик РАЕН, академик Российской экологической академии и академик Международной академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности (Москва, Российская Федерация).

E-mail: mikhail.kopylov11@gmail.com , prof.mikhail.kopylov@gmail.com

MACOVEI Tatiana.

Magistru în drept, Lector universitar, Catedra Dreptul Muncii, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

MACOVEI Tatiana.

Master of Law, lecturer, Department of Laboral Law, The Moldova State University (Kishinev, The Republic of Moldova).

МАКОВЕЙ Татьяна.

Магистр права, преподаватель, Кафедра трудового права, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: macovei.tanea@gmail.com

MELNICHUK Igor.

Doctor în istorie, conferențiar universitar, Departamentul de științe politice și administrație publică, Director al Centrului pentru studii post-sovietice al Institutului de Integrare Europeană și Studii Regionale al Universității Naționale din Cernăuți „Iuri Fedkovych” (Cernăuți, Ucraina).

MELNICHUK Igor.

PhD of historical sciences, Associate Professor, Department of political science and public administration, Director of the Center for post-Soviet Studies of The Institute of European Integration and Regional Studies of The Chernivtsi National University „Yuri Fedkovych” (Chernivtsi, Ukraine).

МЕЛЬНИЧУК Игорь Николаевич.

Кандидат исторических наук, доцент кафедры политологии и государственного управления, директор Центра постсоветских студий Института европейской интеграции и региональных исследований Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича. (Черновцы, Украина).

E-mail: melim@ukr.net

MEREUȚĂ Roman.

Doctorand la Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova).

MEREUTA Roman.

PhD student, The Institute of Legal and Political Research of the Academy of Sciences of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova).

МЕРЕУЦЭ Роман.

Аспирант, Институт юридических и политических исследований АН Молдовы (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: romanmereuta@gmail.com

MISHLANOVA Valeria.

Doctorand, Catedra Drept Internațional, Universitatea Prieteniei Popoarelor din Rusia (Moscova, Federația Rusă).

MISHLANOVA Valeria.

Ph.D student, Departament of International Law of the Peoples Friendship University of Russia (Moscow, The Russian Federation).

МИШЛАНОВА Валерия.

Аспирантка, кафедра международного права Российского университета дружбы народов (Москва, Российская Федерация).

E-mail: mishlanova.valeria@gmail.com

MORĂRESCU Adrian.

Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept (Chișinău, Republica Moldova).

MORARESCU Adrian.

Ph.D student, Moldova State University, Law Faculty (Kishinev, The Republic of Moldova).

МОРЭРЕСКУ Адриан.

Аспирант, Молдавский государственный университет, Факультет права (Кишинёв, Республика Молдова).

E-mail: amoraescu@yahoo.com

PLOTNIC Olesia.

Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova).

PLOTNIC Olesia.

Ph.D in Law, lecturer, The Moldova State University (Kishinev, The Republic of Moldova).

ПЛОТНИК Олеся.

Кандидат юридических наук, преподаватель, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

E-mail: plotnicolesea@yahoo.com

SHUMELIAK Kristina.

Competitor, Catedra drept internațional și drept comparat, Universitatea de Drept din Kiev a Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Kiev, Ucraina).

SHUMELIAK Kristina.

PhD Competitor, Departament for international and comparative law of the Kiev Law University of The National Academy of Sciences of Ukraine (Kiev, Ukraine).

ШУМЕЛЯК Кристина Андреевна.

Соискатель кафедры международного права и сравнительного правоведения Киевского университета права НАН Украины (Киев, Украина).

E-mail: kristina.shumeliak@gmail.com

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
O HAIHEM ЖУРНАЛЕ**

CERINȚELE

**privind condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză, germană (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor”.

Consiliul Redacțional acceptă manuscrisul articolului pentru publicare în corespondere cu profilurile ediției („drept” și „științe politice”), cu un volum nu mai mult de 20 de pagini, inclusiv figuri și tabele. Manuscrisul ar trebui să conțină doar materiale originale, efectuat la un înalt nivel științific, reflectând rezultatele cercetării efectuate de către autor, obținute cu cel mult un an înainte de publicare, și care conține un element clar privitor la inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului. Sunt acceptate pentru publicare materialele care anterior nu au fost publicate în alte ediții și nu au fost destinate pentru publicarea simultană în diverse ediții. Articolele sunt expuse recenzării obligatorii, în conformitate cu *Anexa 3*. Pentru doctoranzi (competitori) este obligatorie recenzarea articolelor de către conducătorul științific. Pot fi publicate doar articolele care au primit recenzii pozitive. Pentru publicarea articolelor nu se plătește și nu se încasează taxe.

Cerințele menționate mai sus se aplică tuturor materialelor trimise pentru publicare în adresa revistei. Consiliul Redacțional are dreptul de a nu accepta publicarea materialelor în caz de: a) nerespectarea cerințele privind condițiile de prezentare a manuscriselor articolelor; b) plagiat; c) conținutul articolului este neadecvat cu profilurile revistei.

În cazurile când nu sunt respectate cerințele redacția are dreptul să nu examineze manuscrisul. Consiliul Redacțional își rezervă dreptul de a reduce volumul articolului prezentat (dacă este necesar), expunându-l în versiunea redacției (introducând modificări redacționale, care nu schimbă sensul general al articolului prezentat de autor). Formulările și prezentarea materialelor în articolele publicate nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția. Aceste materiale se publică în ordine de discuție, în scopul asigurării posibilității de a expune diverse opinii. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor, selecției și preciziei faptelor și informației citate revine în exclusivitate autorilor. În același număr al revistei poate fi publicat doar un singur articol al unui autor.

Numărul de autori al unui articol nu poate fi mai mare de două persoane. Autorul (ii) trimite redacției 2 exemplare originale a articolului (semnate de autor) în imprimare pe hârtie și trimite articolul în format electronic prin e-mail la adresa: alexandruburian@yahoo.com

Volumul articolului nu trebuie să depășească 1,5 c.a. dactilografiate pe hârtie, format A4 (60 de mii de caractere, sau 16-20 de pagini de text), inclusiv figuri, plăci, referințe și scheme. Atunci când se plasează referințe bibliografice în limba engleză este necesar de indicat denumirea oficială a surselor (revistelor) în limba engleză.

Pentru a plasa un articol în Revistă este necesar de prezentat următoarele documente: cerere, informațiile despre autor (ia), articolul, fotografia autorului (autorilor) în format JPG, adnotare (abstract, rezumat) în trei limbi (română, rusă și engleză) într-un volum de 200 de cuvinte, cuvinte-cheie (5-7 cuvinte). Adnotarea nu trebuie să conțină referiri la literatura citată, tabele și figuri.

Informația despre autor (i) conține următoarele date: numele, prenumele, patronimicul autorului (autorilor), locul de muncă, funcția, titlul științific, gradul științific, adresa poștală, adresa electronică și numărul de telefon. Numele autorului (autorilor) ar trebui să fie listate sub titlul articolului, în dreapta.

Cerințele tehnice pentru perfectarea manuscrisul pentru publicare:

Titlul articolului nu trebuie să depășească trei linii. Titlul ar trebui să fi dat numai cu majuscule (Times New Roman 16) și centrat. Sursele literare utilizate în articol trebuie prezentate într-o singură listă la sfârșitul textului (bibliografie), în conformitate cu **Anexa 2**. Referirile la literatura de specialitate menționate în text sunt obligatorii, trebuie să fie plasate în partea de jos a fiecărei pagini a textului și necesită să fie perfectate în conformitate cu **Anexa 1**. Referirile la sursele externe sunt prezentate într-o limbă străină și sunt urmate, în cazul traducerii în română și rusă, cu indicație privitor la traducere. Numerotarea referirilor la sursele literare este dată în ordinea menționată în text. Trimiteri la lucrări nepublicate nu sunt permise. Lista bibliografică (de la sfârșitul textului) este dată în ordine alfabetică în funcție de prima literă a prenumelui autorului (autorilor).

Acronimele și abrevierile trebuie să fie descifrate la prima mențiune în textul articolului. În textele în limba română, engleză, franceză, spaniolă și germană se utilizează ghilimele germane („ ”), în textele în limba rusă se utilizează ghilimelele franceze (« »).

Parametrii paginii:

Documentul trebuie salvat în MS Word, formatul de pagină A 4, marginile paginii: sus și jos - 2 cm, dreapta - 1,5 cm, stânga - 3 cm, Font - Times New Roman; Dimensiune font - 12, spațiere - 1,5. Aliniere pe lățime, un spațiu la stânga - 1,5. Numerotarea paginilor este consecutivă, secvențială, în partea de jos a paginii, pe centru.

Redactarea textului:

Despărțirea manuală în silabe a cuvintelor (transferul din rând în rând) este inacceptabilă. Figurile și tablele trebuie să fie numerotate, să aibă denumire, legendă și subiect. Titlurile lor și trebuie să fie prezentate în text după alineatul care conține un link de referință la ele.

Exemplarele autorului:

Fiecare autor al articolului obține doar un număr al revistei, indiferent de numărul de autori.

Consiliul Redacțional

Anexa 1

Exemple de referințe bibliografice:

Referințele (citatele) de la sfârșitul fiecărei pagini trebuie să conțină semnele de punctuație și să urmeze aceleași reguli ca și plasarea lor în descrierea bibliografică.

Dacă textul nu este citat de o sursa originală, dar de un alt document, atunci se utilizează următoarele cuvinte la început de referință: citat de: (citând sursele împrumutate):

Exemplu:	Citat de: Dumitru Mazilu. Drept diplomatic. București: Editura Lumina Lex, 2003, p. 115. Citat de: Alexandru Burian. Drept diplomatic și consular. Chișinău: Editura ARC, 2003, p. 154.
----------	--

La amenajarea secvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate se utilizează termenul "Ibid." sau ("Ibidem"):

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Ibid., p. 47 sau Ibidem., p. 47.

La amenajarea nesecvențială a referințelor (citatelor) primare și repetate, când referințele urmează nu concomitent una după alta, se utilizează termenul *Op. cit.* (opus citato) și este prezentat folosind caractere cursive:

Referință primară	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea unei Mari Puteri în politică. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
Referință repetată	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Anexa 2

Exemple de „Listă bibliografică” (bibliografie):

Lista bibliografică este plasată după textul articolului cu titulatura „Bibliografie”. Toate link-urile din listă sunt numerotate secvențial și sunt aranjate în ordine alfabetică.

Descrierea unei cărți cu un singur autor:

Exemplu	Jeffrey Mankoff. Politicii externe Ruse: întoarcerea de mare putere politica. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. XII + 359 p.
---------	---

Descrierea unei cărți cu trei sau mai mulți autori:

Exemplu	David G. Victor... [et al.]. Gaze naturale și geopolitică: din 1970 până în 2040. New York: Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

Descrierea unui articol publicat într-o revistă:

Este necesar de a indica numele autorului articolului, denumirea articolului, denumirea revistei, anul, numărul ediției sau volumul, numărul paginei de la începutul și sfârșitul articolului.

Exemplu	Sergei Lavrov. Rusia și lumea în secolul XXI. În: Rusia în afacerile globale. Iulie-septembrie 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 - 18.
---------	--

Descrierea unei teze de doctorat:

Exemplu	Vladislav Boiko. Securitatea energetică în contextul globalizării. Teză de doctor în științe politice. Moscova, 2012. 250 p.
---------	--

Descrierea unui autoreferat a tezei de doctorat:

Exemplu	Yuri Jukov. Centrismul politic în Rusia. Autoreferatul tezei... candidat în științe politice. Sankt-Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Descrierea publicațiilor științifice electronice:

Pentru surse de electronice, trebuie să specificați practic aceleași informații ca pentru reviste: autorul, titlul, numele site-ului (sau secțiune a site-ului) și URL-ul. Articolul ar trebui să conțină noțiunea [On-line];; informații la data de partajare pe rețeaua electronică (după fraza „Vizitat la:” indica data, luna și anul): (Vizitat la: 03.02.2012).

Exemplu	Burian Alexandru, Gurin Corina. Procesul decizional în politica externă și influența lui asupra negocierilor. În: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2011, nr. 4, p. 39 - 55. [On-line]: http://www.rmdiri.md/pdf/RMDIRI20114.p.df/ . (Vizitat la: 07.09.2012).
---------	---

REGULAMENTUL
cu privire la recenzarea articolelor științifice în
„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”

1. Articole științifice primite de redacția *Revistei Moldovenești de Drept Internațional și Relații Internaționale* trec prin Instituția de recenzare.

„Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” a adoptat un sistem de patru niveluri de recenzare a articolelor și materialelor prezentate spre publicare:

Primul nivel – recenzarea de către Redactorul-șef (*main editor peer review*);

Al doilea nivel - recenzie de „nivel deschis” (*open peer review* - autorul și recenzentul se cunosc reciproc) – recenzia este transmisă la redacție de către autor;

Al treilea nivel - recenzie de nivel „orb-unilateral” (*single-blind* – recenzentul știe despre autor, autorul - nu);

Al patrulea nivel - recenzie de nivel „orb-dublu” (*double-blind* - atât recenzentul, cât și autorul, nu știu unul despre altul).

2. Fiecare articol științific necesită să aibă recenzii:

- deschise: *primul nivel* – recenzia (decizia) redactorului-șef; *al doilea nivel* - recenzia unui recenzent oficial, specialist în domeniu (doctor sau doctor habilitat);

- confidențiale (oarbe): *al treilea nivel* – recenzia redactorului științific sau a unui membru al consiliului redacțional sau al colegiului de redacție; *al patrulea nivel* – la decizia consiliului redacțional și recenzentul poate fi doar din exterior.

Pentru publicarea articolelor doctoranzilor și competitorilor la gradul de doctor, în afară de recenzia unui specialist în domeniu se cere și recomandarea spre publicare din partea catedrei de profil.

3. Analizând recenziile, redacția evaluează prezența în articole a elementelor de actualitate a problemei științifice pe care autorul pretinde să o soluționeze. Recenzia necesită să descrie în mod clar valoarea teoretică sau aplicativă a investigației, și să coreleze constatările autorului cu conceptele științifice existente. Un element de bază al recenziei ar trebui să fie aprecierea de către recenzent a contribuției personale a autorului articolului la soluționarea problemei. Este necesar de a menționa în recenzie corespunderea stilului, logicii și nivelului de accesibilitate a expunerii științifice a materialului de către autor, precum și un aviz privind fiabilitatea și valabilitatea concluziilor.

4. După primirea recenziilor, redacția analizează articolele prezentate și adoptă decizia finală, în baza unei evaluări complete, privitor la publicarea sau ne-publicarea articolelor.

În baza deciziei adoptate autorului i se comunică, prin e-mail sau poștă, informația cu privire la evaluarea articolului și decizia adoptată. În cazul că se refuză de a publica articolul, recenziile rămân anonimi.

5. Colegiul de redacție își rezervă dreptul de a trimite articolul la o recenzie suplimentară externă anonimă (*double-blind*). Redactor-șef, în asemenea caz, trimite recenzentului o scrisoare în care solicită recenzarea, atașând la scrisoare articolul și modelul conform căruia se recomandă de a efectua recenzia.

6. Prezența recenziilor pozitive nu este un motiv suficient pentru publicarea articolului. Decizia finală privitor la publicarea articolului este adoptată de consiliul redacțional.

7. În cazul în care există o critică substanțială din partea recenzentului, însă articolul, la general, este evaluat pozitiv, consiliul redacțional poate aprecia articolul ca polemic și poate decide de a-l publica în rubrica „Tribuna discuțională”.

8. Originalele recenziilor sunt păstrate la „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**REQUIREMENTS
to papers for publication in the
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”**

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” being a scientific-theoretical journal admits for publication articles in Moldovan (Romanian), Russian, English, Spanish, French, German (optional author) languages, containing the results of original research, designed in accordance with the „Requirements for the articles”.

An Editorial Board of the „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, accept manuscript for publication corresponding to the edition profiles, no more than 20 pages, including figures and tables. The manuscript should contain only original material, performed at a high academic level, reflecting the author's research results, completed no more than one year before publication, and containing a clear element of creation of a new knowledge. The materials which earlier were not published and have been not intended to the simultaneous publication in other editions for printing are accepted. Articles are exposed to obligatory reviewing, in accordance with the *Appendix 3*. For post-graduate students (competitors) the review of the supervisor of studies is obligatory. We print only articles which have received only positive reviews. The fee for the publication is not paid.

The rules mentioned above apply to all the material sent to the journal for publication. The Editorial Board has the right not to accept materials to the publication in a case of: a) non-compliance of the paper with the requirements for its publication; b) plagiarism; c) inappropriate content of the presented paper to the journal profiles.

In cases when the requirements are not respected the editorial board has the right not to examine the manuscript. The editors reserve the right to reduce the volume of the article (if it is necessary), exposing it to editorial revision, make editorial (which do not change the general sense) changes in the author's original. Editors can publish materials without sharing author's opinion (in order of discussion). Authors are responsible for the selection and accuracy of the facts, quotes, and other information. Journal will only publish one article per author in each volume of the issue.

The number of authors should not be more than two people. Author (s) sent to the editor two copies of the article (signed by the author both in print and electronic form and send the article in electronic form by e-mail at: alexandruburian@yahoo.com

The paper shouldn't exceed 1,5 printer's sheet of the typewritten text of format A4 (60 thousand characters, or 16-20 pages of text), including tables, list of references and drawings (schemes). At drafting of bibliographic references in English it is necessary to specify official English-speaking names of journals.

In order to place an article in the journal you should present following documents: an application, information about the author (s), an article, one author (s) photograph in JPG form, annotation provided in three languages (Romanian, Russian and English) in a volume of 200 words, key words (5 - 7 words). Abstract should not contain references to the quoted literature, tables and figures.

Information about the author (s) contains: author's name, affiliation, post a scientific degree, an academic status, mailing address, e-mail address and telephone number Author's name should be listed under the article's title on the right.

Technical requirements to registration of the manuscript for the publication:

Title of the article should not exceed three lines. The title should be given only in capital letters (Times New Roman 16) and centred. Literary sources used in the paper should be submitted in one list at the end (bibliography). Bibliographical list is presented after the text item in accordance with the *Appendix 2*.

Footnotes to the literature mentioned in the text are mandatory and must be prepared in the bottom of the page in accordance with the *Appendix 1*. References to the foreign sources are given in a foreign language and are followed in the case of translation into Romanian and Russian indication of the translation. The numbering of the sources is given in the order mentioned in the text. References to unpublished works are not permitted. The bibliography is given in alphabetic order according to the first letter of authors surnames. Acronyms and abbreviations should be deciphered in a place of the first mention in the text. In text presented in Romanian, English, French, German or Spanish language, German inverted commas („pads”) should be used; in text presented in Russian language the French inverted commas («fur-trees») are used.

Page Setup:

The document must be saved in MS Word, A 4 page format, page margins: top and bottom - 2 cm, right - 1.5 cm, left - 3 cm Font - Times New Roman; font size - 12, line spacing - 1,5. Alignment on width, a space at the left - 1,5. Numbering of pages is through, in the bottom of the page, on the centre.

Text drafting:

Using of manual transfer (manual hyphenation) is unacceptable. Figures and tables should have a caption and subject headings and should be presented in the text after the paragraph containing a link to them.

Author's copies:

Each author obtains only one issue of the journal, regardless of the number of authors.

The Editorial Board

Appendix 1

Example of bibliographic footnotes:

Punctuation and prescribed punctuation in citations should follow the same rules as their placement in the bibliographic description.

If the text is not cited by the original source, but by another document, then following words are used: in the beginning of the reference: *Quoted by*, with a reference to the citing sources of borrowed text:

Example:	Quoted by: Ernst Gabriel Frankel. Oil and Security A World Beyond Petroleum. The Netherlands: Springer, 2007, p. 115.
----------	---

«Ibid.» or (Ibidem) are used in the sequential arrangement of primary and repeated references.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 21.
<i>Repeated</i>	Ibid., p. 47.

Op. cit. (opus citato) is used in repeated footnotes containing item to the same document without following the primary reference and is presented using italics.

<i>Primary</i>	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009, p. 217.
<i>Repeated</i>	Jeffrey Mankoff. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Examples of a bibliography:

Bibliographical list is placed after the text article and is supplied after the notion „Bibliography”. All links in the list are numbered sequentially and are arranged in alphabetical order.

Book with one author:

Example	Jeffrey Mankoff. Russian foreign policy: the return of great power politics. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2009. xii + 359 p.
---------	--

Book with three and more authors:

Example	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
---------	--

The paper from the journal:

Article from a journal should contain following description - author (s), article title, journal name, year, and page number of the beginning and of the end of the article.

Example	Sergei Lavrov. Russia and the World in the 21 st Century. In: Russia in global affairs. July-September 2008, Vol. 6, nr. 3, p. 8 – 18.
---------	--

Dissertation

Example	Vladislav Boiko. Energy security in the context of globalization. Political Science Dissertation. Moscow, 2012. 250 p.
---------	--

A dissertation synopsis:

Example	Yuri Jukov E.H. Political centrism in Russia. Dissertation synopsis ... candidate in political science. Saint Petersburg, 2012. 24 p.
---------	---

Description of the electronic scientific publications:

For electronic sources, you need to specify practically the same information as for journals: author, title, name of the site (or section of the website) and the URL. The item should contain the notion [On-line];; information on the date of the electronic network share (after „Visited on:” indicate the date, month and year): (Visited on: 03.02.2012) is used in referring to the e-resource e-mail address.

Example	Chietigi Bajpae. China’s Quest for Energy Security. In: Power and Interest News Report. February 25, 2005. [On-line]: http://www.pinr.com/ . (Visited on: 07.09.2011).
---------	---

PROVISION
about the reviewing of scientific articles in
„Moldavian Journal of International Law and International Relations”

1. Scientific papers received to the Editorial office of „Moldavian Journal of International Law and International Relations”, pass through peer review process.

„Moldavian Journal of International Law and International Relations” comprises a four-level system of peer review articles:

1st level – reviewing by the editor (main editor peer review);

2nd level – an open peer review (the author and the reviewer know each other) – a review is submitted to the editor by the author;

3rd level - one-sided i.e. „blind” peer review (single-blind - the reviewer knows the author, but the author - doesn't know the reviewer);

4th level – double-blind peer review (neither reviewer nor author know about each other).

2. Each scientific article must be accompanied by a review:

– Open: 1st level – a review (conclusion) of the editor; 2nd level – a review of official reviewer, specialist of appropriate scientific profile (doctorate or PhD);

– Closed (blind): 3rd level – a review done by a scientific editor or a member of the editorial board; 4th level - a review done by the decision of the editorial board and only external.

To publish articles of graduate students, PhD applicants except for review it should be presented a recommendation from the profile of the department.

3. An editorial board, making the evaluation of reviews, draws attention to the relevance of the scientific problem to be solved by the author. The Review should clearly describe the theoretical or applied significance of the study; correlate the author's conclusions to existing scientific concepts. An essential element of the review should be the assessment a personal contribution to the solution of the issue by the reviewer. Correspondence to the style, logics and the availability of the narration to the scientific nature of the material and obtaining of the conclusions about the reliability and validity of the findings – are key aspects that must be noted in the review.

4. The issue about the received articles is considered after the obtaining of reviews, and then the final decision, based on the evaluation of reviews about the publication or refusal to publish articles, is made. On the basis of the decision the author (s) is sent a letter by e-mail or mail, which provides a general assessment of the article and the decision. In the case of failure in the publication, the reviewers remain anonymous.

5. The Editorial Board has the right to direct the article for additional external anonymous peer review. Editor in Chief directs the reviewer a letter asking for peer review. The letter includes an article and a recommended form of review.

6. The presence of positive reviews is not sufficient grounds for the publication of the article. The final decision on advisability of publication is taken by the editorial board.

7. In cases when the article is composed by a significant proportion of criticisms that have been made by the reviewer, as well as the overall positive recommendation, the Editorial Board can attribute the material to the category of polemical material and print it in the manner of scientific debate.

8. The Review originals are stored in „Moldavian Journal of International Law and International Relations”.

**RUBRICA REVISTEI
OUR JOURNAL
О НАШЕМ ЖУРНАЛЕ**

**ТРЕБОВАНИЯ
к оформлению статей для публикации в
«Молдавском журнале международного права и международных отношений»**

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском, немецком (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению статей».

Редакция «Молдавского журнала международного права и международных отношений» принимает к публикации рукописи, соответствующие профилям издания, не более 20 страниц, включая рисунки и таблицы. Рукопись должна содержать только оригинальный материал, выполненный на высоком научном уровне, отражая результаты исследований автора, завершаемых не более чем за год до публикации и содержать очевидный элемент создания нового знания. К печати принимаются материалы, ранее не издававшиеся и не предназначенные к одновременной публикации в других изданиях. Статьи подвергаются обязательному рецензированию, в соответствии с *Приложением 3*. Для аспирантов (соискателей) обязательна рецензия научного руководителя. Печатаются только статьи, получившие положительные рецензии. Гонорар за публикации не выплачивается.

Настоящие правила распространяются на все материалы, направляемые в редакцию журнала для публикации. Редакция вправе не принять материал к публикации в случае: а) несоблюдения автором правил оформления рукописи; б) выявления элементов плагиата; с) несоответствия материала тематике журнала.

В случае несоблюдения настоящих требований редакционная коллегия вправе не рассматривать рукопись. Редакция оставляет за собой право при необходимости сокращать статьи, подвергая их редакционной правке, вносить редакционные (не меняющие общего смысла) изменения в авторский оригинал. Редакция может опубликовать материалы, не разделяя точку зрения автора (в порядке обсуждения). Авторы несут ответственность за подбор и достоверность приведенных фактов, цитат и прочих сведений. В одном номере журнала может быть опубликована только одна статья одного автора.

Число авторов статьи не должно быть более двух человек. Автор (ы) присылают в редакцию 2 экземпляра статьи (подписанные автором) в печатном виде и направляют статью в электронном виде по электронной почте по адресу: alexandruburian@yahoo.com

Объем статьи не должен превышать 1,5 п. л. машинописного текста формата А4 (60 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста), включая таблицы, список литературы и рисунки (схемы). При оформлении библиографических ссылок на английском языке необходимо указывать официальные англоязычные названия журналов.

Для размещения статьи в журнале необходимо предоставить в редакцию заявку, информацию об авторе (ах), статью, фотографию автора (ов) в формате JPG, аннотацию, представленную на трех языках (румынском, русском, английском) объемом – 200 слов, ключевые слова (5-7 слов). Аннотация не должна содержать ссылок на цитируемую литературу, рисунки, таблицы.

Информация об авторе (ах) содержит: ФИО авторов, место работы, должность, ученую степень, ученое звание, почтовый адрес, электронный адрес и контактный телефон. ФИО автора должно быть указано под названием статьи справа.

Технические требования к оформлению рукописи для публикации:

Название статьи не должно превышать трех строк. Название должно даваться только заглавными буквами (Times New Roman 16) и располагаться по центру. Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в ее конце (Библиография). Библиографический список приводится после текста статьи в соответствии с *Приложением 2*. Сноски на упомянутую литературу в тексте обязательны и должны быть оформлены внизу страницы в соответствии с *Приложением 1*. Ссылки на иностранные источники даются на иностранном языке и сопровождаются в случае перевода на румынский и русский язык указанием на перевод. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы (библиография) дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания в тексте статьи. В тексте на румынском, английском, французском, испанском языке используется немецкие кавычки („лапки”), в тексте на русском языке используются французские кавычки («ёлочки»).

Параметры страницы:

Документ должен быть сохранён в формате MS Word. Формат страницы А 4; поля страницы: верхнее и нижнее – 2 см, правое - 1,5 см, левое - 3 см. Шрифт - Times New Roman; кегль - 12; межстрочный интервал - 1,5. Выравнивание по ширине, отступ слева - 1,5. Нумерация страниц – сквозная, внизу страницы, по центру.

Оформление текста:

Использование ручных переносов (manual hyphenation) неприемлемо. Рисунки и таблицы должны иметь нумерационный и тематический заголовки и должны быть представлены в тексте после абзацев, содержащих ссылку на них.

Авторские экземпляры:

Каждому автору полагается один авторский экземпляр номера журнала вне зависимости от количества авторов статьи.

Редакционный совет

Приложение 1

Пример оформления библиографических сносок:

В библиографических сносках расстановка знаков препинания и предписанной пунктуации должна подчиняться тем же правилам, что и расстановка их в библиографическом описании.

Если текст цитируется не по первоисточнику, а по другому документу, то в начале ссылки приводят слова: Цит. по: (цитируется по), Приводится по: , с указанием источника заимствования:

Пример оформления:	Цит. по: Крупянко М.И., Арешидзе Л.Г. США и Восточная Азия. Борьба за «новый порядок». М.: Международные отношения, 2010, с. 325.
--------------------	---

При последовательном расположении первичной и повторной ссылок используют слова «Там же» или «Ibid.» (ibidem) для документов на языках, применяющих латинскую графику:

<i>Первичная</i>	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012, с. 27.
<i>Повторная</i>	Там же, с. 47. или Ibid., p. 47.

В повторных сносках, содержащих запись на один и тот же документ, не следующих за первичной ссылкой, приводят заголовок, а основное заглавие и следующие за ним повторяющиеся элементы заменяют словами «Указ. соч.» (указанное сочинение), «Цит. соч.» (цитируемое сочинение), «Op. cit.» (opus citato):

<i>Первичная</i>	Жинкина Ю.В. Стратегия безопасности России: проблемы формирования понятийного аппарата. М.: Российский научный фонд, 1995, с. 87.
<i>Повторная</i>	Жинкина Ю.В. Указ. соч., с. 67. или Жинкина Ю.В. <i>Op. cit.</i> , p. 65.

Приложение 2

Примеры оформления списка библиографии:

Библиографический список приводится после текста статьи и следует после слова «Библиография». Все ссылки в списке последовательно нумеруются и располагаются в алфавитном порядке.

Описание книги одного автора:

Пример оформления	Гаджиев К.С. Геополитика. Учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2012. 479 с.
-------------------	--

Описание книги четырех и более авторов:

Пример оформления	David G. Victor ... [et al.]. Natural gas and geopolitics: from 1970 to 2040. Cambridge; New York: Cambridge University Press Cambridge University Press, 2006. xxv + 508 p.
-------------------	--

Описание статьи из журнала:

Для статьи из журнала нужно указать автора (ов) статьи, название статьи, название журнала, год, номер выпуска и страницы начала и окончания статьи.

Пример оформления	Конобеев В.Н. Геостратегия США в Евразии. В: Проблемы управления. 2008, №1 (26), с. 87 – 97.
-------------------	--

Описание диссертаций

Пример оформления	Ганюхина Т.Г. Модификация свойств ПВХ в процессе синтеза: дис. ... канд. хим. наук: 02.00.06. Н. Новгород, 1999. 109 с.
-------------------	---

Описание авторефератов диссертаций:

Пример оформления	Жуков Е.Н. Политический центризм в России: автореф. дис. ... канд. филос. наук. М., 2000. 24 с.
-------------------	---

Описание электронных научных изданий:

Для электронных источников нужно указать практически те же данные, что и для журналов: автор, название статьи, название сайта (или раздела сайта) и адрес URL. В записи обязательно должен присутствовать текст [On-line]:, при ссылке на электронный ресурс после электронного адреса в круглых скобках приводят сведения о дате обращения к электронному сетевому ресурсу (после слов «дата обращения» указывают число, месяц и год): (Дата посещения: 02.03.2012)

Пример оформления	Китай встает на «правильную сторону истории» в Персидском заливе. В: Мировая политика и ресурсы. [On-line]: http://www.wpr.ru/?p=2591 . (Дата посещения: 07.01.2012).
-------------------	---

ПОЛОЖЕНИЕ

о рецензировании научных статей в журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений»

1. Научные статьи, поступившие в редакцию журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений», проходят через институт рецензирования.

В журнале «Молдавский журнал международного права и международных отношений» принята четырехуровневая система рецензирования статей:

1^й уровень - рецензирование главным редактором (main editor peer review);

2^й уровень - открытое рецензирование (open peer review - автор и рецензент знают друг о друге) - рецензия, представленная в редакцию автором;

3^й уровень - одностороннее «слепое» рецензирование (single-blind - рецензент знает об авторе, автор – нет);

4^й уровень - двухстороннее «слепое» рецензирование (double-blind - оба не знают друг о друге).

2. Каждая научная статья должна иметь рецензии:

– открытые: 1^й уровень – рецензия (заключение) главного редактора; 2^й уровень официального рецензента – специалиста соответствующего научного профиля (доктора или кандидата наук);

– закрытые (слепые): 3^й уровень – научным редактором или одним из членов редколлегии; 4^й уровень – по решению редколлегии и только внешнее.

Для публикации статей аспирантов, соискателей ученой степени кандидата наук кроме рецензии должна быть представлена рекомендация профильной кафедры.

3. Редколлегия при оценке рецензий обращает внимание на наличие в материале актуальности решаемой автором научной проблемы. Рецензия должна однозначно характеризовать теоретическую или прикладную значимость исследования, соотносить выводы автора с существующими научными концепциями. Необходимым элементом рецензии должна служить оценка рецензентом личного вклада автора статьи в решение рассматриваемой проблемы. Целесообразно отметить в рецензии соответствие стиля, логики и доступности изложения научному характеру материала, а также получить заключение о достоверности и обоснованности выводов.

4. После получения рецензий рассматривается вопрос о поступивших статьях и принимается окончательное решение на основе оценки рецензий об опубликовании или отказе в опубликовании статей.

На основе принятого решения автору (авторам) по e-mail или почте направляется письмо, в котором дается общая оценка статьи и принятое решение. При отказе в публикации рецензенты остаются анонимными.

4. Редколлегия вправе направлять статьи на дополнительное внешнее анонимное рецензирование. Главный редактор направляет рецензенту письмо с просьбой о рецензировании. К письму прилагаются статья и рекомендуемая форма рецензии.

5. Наличие положительных рецензий не является достаточным основанием для публикации статьи. Окончательное решение о целесообразности публикации принимает редакционная коллегия.

6. При наличии в статье существенной доли критических замечаний рецензента и при общей положительной рекомендации редколлегия может отнести материал к разряду полемичных и печатать его в порядке научной дискуссии.

7. Оригиналы рецензий хранятся в редакции журнала «Молдавский журнал международного права и международных отношений».

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW
AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Nr. 1 (31), 2014

ISSN 1857-1999

www.rmdiri.md/

Bun de tipar 30.03.2014.

Format A4

Coli de tipar 22,43. Coli editoriale 22,45.

Tipar *Digital*. Hârtie ofset. Garnitura *Times New Roman*

Comanda **4590**. Tirajul 250 ex.

(I lot - 200 ex.; II lot – 50 ex.)

**Centrul Editorial Poligrafic al USM
(CEP USM)**

Str. Alexei Mateevici, 60

MD-2009, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373-22) 577641

E-mail: usmcep@mail.ru

TIPOGRAFIA CENTRALA I.S.

Firma editorial-poligrafica.

Str. Florilor 1

MD-2068, mun. Chișinău, Republica Moldova

Tel: (373-22) 440091; 442315, 4921

Fax: (+373-22) 440091

E-mail: tipar@mdl.net